ROBERT

HARRIS

Faterlandas

ROBERT

HARRIS

Faterlandas

Jotema

UDK 820-3
Ha331

Robert Harris
FATHERLAND
London, Arrow, 1993

ISBN 9955-13-017-2

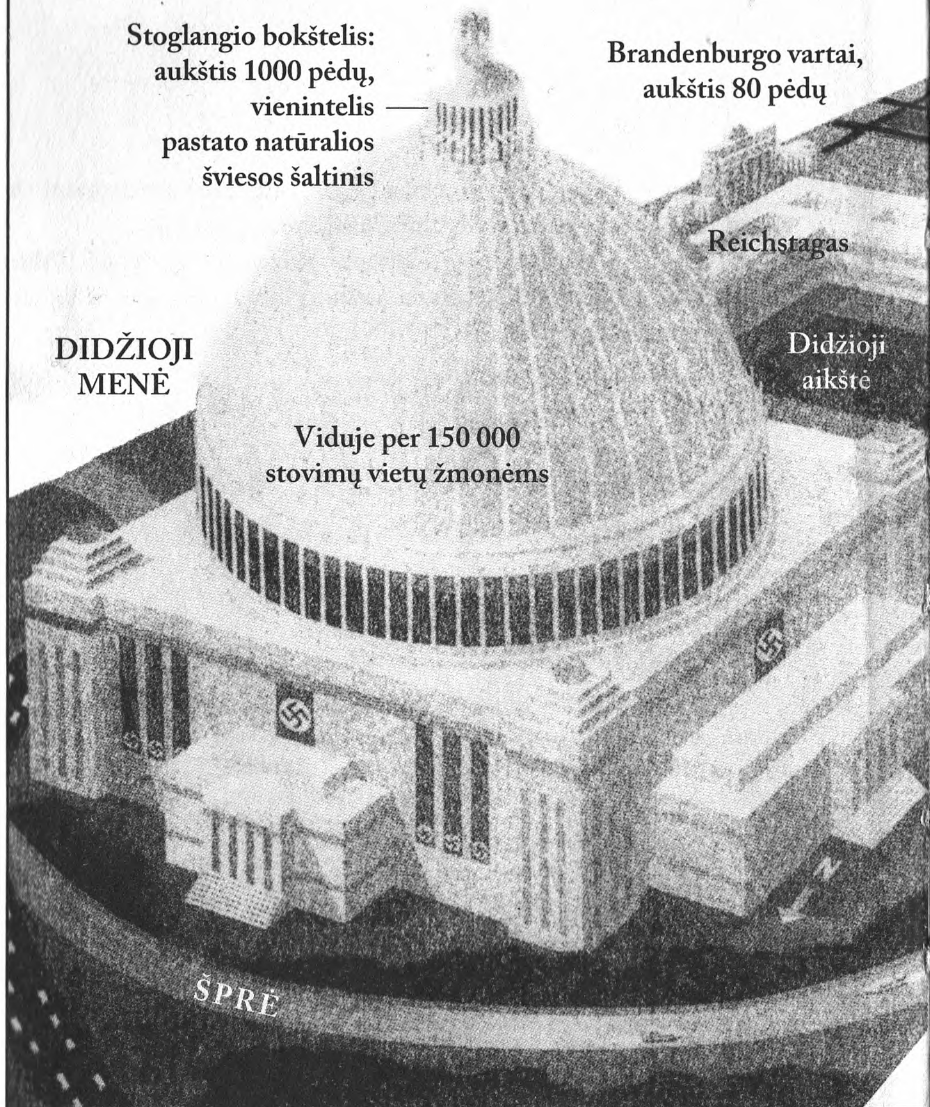
Skiriu Džilai

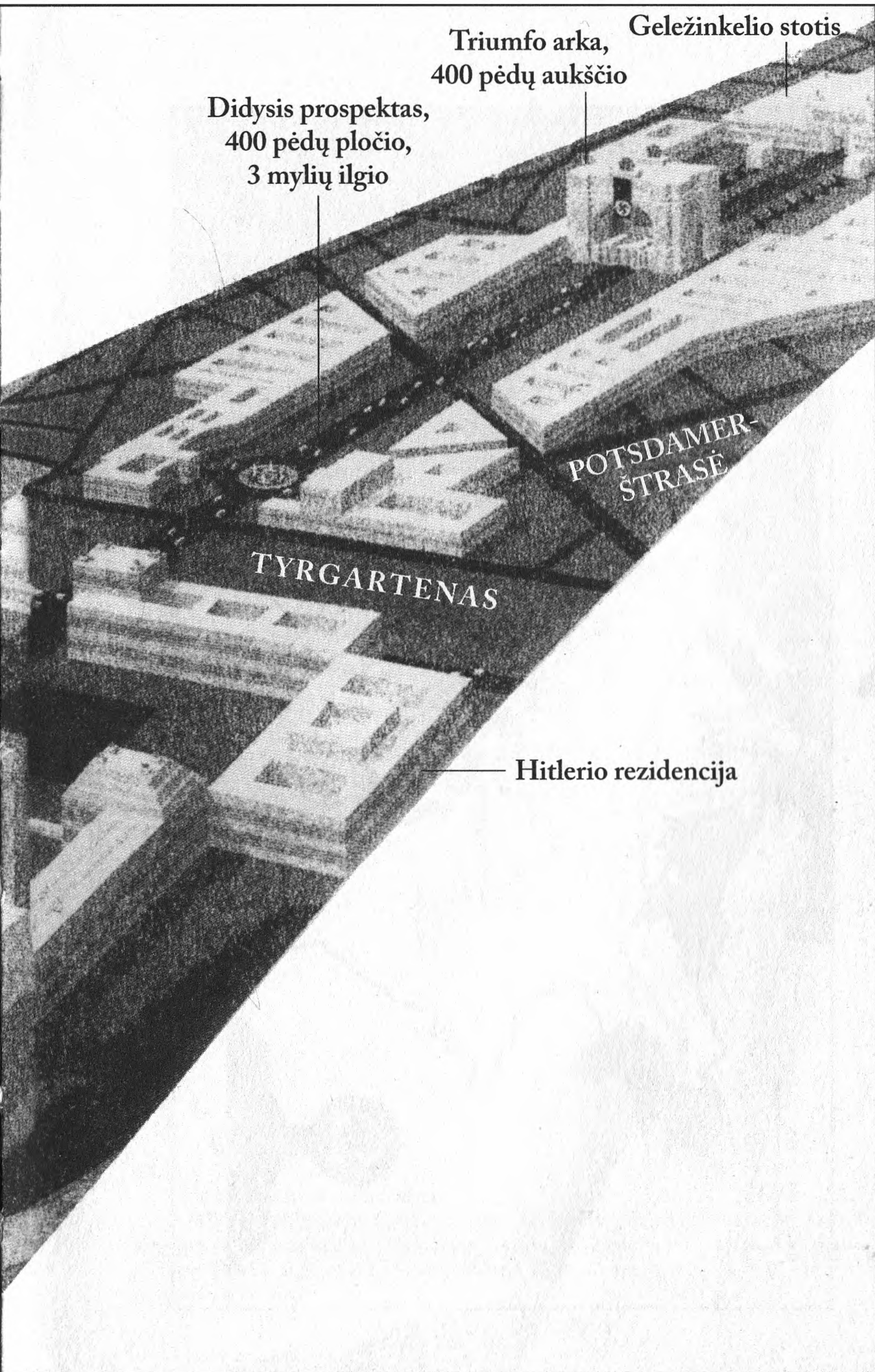
Padėkos

Dėkoju Vynerio bibliotekos Londone bibliotekininkui ir visam bibliotekos personalui už kelerių metų pagalbą.

Taip pat noriu padėkoti Deividui Rozentaliui ir ypač Robinai Sisman, be kurios ši knyga nė nebūtų buvusi pradėta, o ką jau kalbėti apie jos baigimą.

Hitlerio 1964-ųjų Berlynas

Geležinkelio stotis
Triumfo arka,
400 pėdų aukščio
Didysis prospektas,
400 pėdų pločio,
3 mylių ilgio
POTSDAMER-
ŠTRASĖ
TYRGARTENAS
Hitlerio rezidencija

Didysis Vokietijos Reichas,
1964-ieji
Atlanto vandenynas
Moskovijos reichskomisariatas
Sankt Peterburgas
Ufa
Maskva
Ryga
Ostlando reichskomisariatas
Kionigsbergas
Hamburgas
Dancigas
Ukrainos reichskomisariatas
Berlynas
Generalinė gubernija
Rovnas
Tauridės generalinis komisariatas
Kaukazo reichskomisariatas
Mozelio žemė
Bohemijos ir Moravijos protektoratas
Krokuva
Melitopolis
Kaspijos jūra
Vakarų pasienis
Rytų pasienis
Gotenburgas
Feodosijos uostas
Tbilisis
Kilometrai
0
400
800
1200

Šimtas milijonų išdidžių vokiečių šeimininkų turėjo būti nuožmiai įkurdinti Europoje ir įsitvirtinti valdžioje, padedami technologinės civilizacijos monopolio ir vergiško nykstančios vietinės apleistų, pasiligojusių, beraščių kretinų populiacijos darbo, idant galėtų laisvai zvimbauti begaliniais autobanais*, gėrėtis „Jėga per džiaugsmą"** namais, partijos būstine, Karo muziejumi ir planetariumu, kuriuos jų fiureris būtų pastatęs Lince (savo naujajame Hitleropolyje), greitomis peržiūrinėti vietines paveikslų galerijas ir, čiaumodami pyragaičius su kremu, klausytis nesibaigiančių *Linksmosios našlės* įrašų. Toks turėjo būti vokiečių Tūkstantmetis, nuo kurio netgi vaizduote niekaip nebūtum pajėgęs pabėgti.

HJU TREVORAS-ROPERIS
Adolfo Hitlerio protas

Kartais žmonės man sako: „Saugokitės! Turėsite dvidešimt metų partizaninio karo!" Aš džiaugiuosi tokia perspektyva... Vokietija nuolatos nepraras budrumo.

ADOLFAS HITLERIS
1942 rugpjūčio 29

---

* Autobahn (*vok.*) — autostrada.

** „Kraft durch Freude" (*vok.*) — fašistinė darbininkų organizacija, kuri šventadieniais rengdavo kraštotyros ekskursijas, grupines iškylas, masinius sporto renginius, lengvatinius teatrų spektaklius ir kt., visa tai panaudodama hitlerizmo propagandos tikslais. *(Čia ir toliau paaiškinimai vertėjo.)*

PIRMA DALIS

ANTRADIENIS, 1964 BALANDŽIO 14

Prisiekiu Tau, Adolfai Hitleri,
Vokietijos reicho fiureriui ir kancleriui,
Ištikimybę ir narsą,
Įsižadu klusnumą iki mirties Tau ir vyresniesiems,
Kuriuos Tu paskirsi,
Tad tepadeda man Dievas.

SS PRIESAIKA

1

Kiaurą naktį Berlyną slėgė tiršti debesys, ir dabar miestas stūmėsi neva į rytą. Vakariniame jo pakraštyje lietaus šuorai it dūmai slinko Hafelio ežero paviršiumi.

Dangus ir vanduo susiliejo į pilkumos skraistę, pertraukiamą tik tamsios priešingo kranto linijos. Niekas tenai nejudėjo. Nespingsėjo jokie žiburiai.

Ksaveras Marchas, žmogžudysčių tyrėjas iš Berlyno Kriminalpolizei* — Kripo — išsiropštė iš savojo folksvageno ir kilstelėjo veidą į lietų. Buvo kaip tik tokio lietaus žinovas. Pažinojo jo skonį, jo kvapą. Baltijos lietus, iš šiaurės, šaltas ir atsiduodantis jūra, su druskos aitriu. Mirksnį jisai sugrįžo dvidešimčia metų atgal — į povandeninio laivo, prigesintomis šviesomis slystančio iš Vilhelmo uosto į tamsą, kovos bokštelį.

Pasižiūrėjo į laikrodį. Vos po septynių ryto.

Priešais jį, toliau šalikelėje, stovėjo trys kiti automobiliai. Dviejuose esantys žmonės miegojo vairuotojų sėdynėse. Trečiasis — patrulinis Ordnungspolizei** — Orpo, kaip visi vokiečiai ją vadino — automobilis. Tas buvo tuščias. Pro atdarą langą šaižiai drėgnu oru sklido atmosferiniai radijo treškesiai, pertraukiami blerbiančios kalbos protrūkių. Besisukantis ant stogo švyturėlis tolydžio nutvieksdavo mišką šalia kelio: mėlyna — juoduma, mėlyna — juoduma, mėlyna — juoduma.

Marchas apsidarė aplinkui Orpo patrulių ir pamatė šiuos prie ežero, besiglaudžiančius po varvančiu beržu. Jiems prie kojų purve kažkas neaiškiai bolavo. Netoliese ant rąsto sėdėjo jaunuolis, vilkintis juodu šiltu treningu, su SS emblema ant viršutinės kišе-

* Kriminalinė policija (*vok.*).
** Tvarkos palaikymo policija (*vok.*).

nėlės. Susikūprinęs, rymantis alkūnėmis į kelius, suspausta tarp delnų galva — tikras kančios pavidalas.

Marchas paskutinįsyk užsitraukė cigaretės ir nuspriegė ją šalin. Sušnypštusi ant šlapio kelio, ši užgeso.

Jam artinantis, vienas policininkas kilstelėjo ranką:

— *Heil Hitler!*

Nekreipdamas į jį dėmesio, Marchas nuslysčiojo per purvą apžiūrėti lavono.

Kūnas buvo seno žmogaus — šaltas, riebus, beplaukis ir siaubingai blyškus. Iš tolo galėtum jį palaikyti išmesta į purvyną alebastro statula. Žemėtas lavonas dryksojo aukštielninkas perpus vandenyje, plačiai išskėtriotomis rankomis, atlošta galva. Viena akis kietai užmerkta, kita — grėsmingai žvairuojanti į apniūkusį dangų.

— Jūsų pavardė, untervachtmeisteri?* — neatplėšdamas akių nuo lavono, tyliai kreipėsi į atidavusį jam pagarbą policininką Marchas.

— Ratka, *herr*** šturmbanfiureri.

Šturmbanfiureris buvo SS titulas, vermachte tolygus majoro laipsniui, ir Ratka — nors ir šuniškai pavargęs bei permirkęs iki paskutinio siūlo — tartum stengėsi rodyti kuo daugiau pagarbos. Netgi įdėmiau nepažvelgęs, Marchas atpažino, kas tai per tipas: trys prašymai pervesti į Kripo, visi atmesti; pareiginga žmona, pagimdžiusi fiureriui visą futbolo komandą vaikų; 200 reichsmarkių per mėnesį pajamų. Gyvenimas, kupinas vilčių.

— Taigi, Ratka,— taip pat tyliai paklausė Marchas, — kada jis aptiktas?

— Vos prieš valandą, pone. Buvome bebaigią savo pamainą, patruliavome Nikolaszės rajone. Gavome iškvietimą. Pirmutinės svarbos. Atsidūrėme čia per penkias minutes.

— Kas jį surado?

Ratka mostelėjo nykščiu sau per petį.

* Jaunesnysis policijos seržantas (*vok.*).
** Pone (*vok.*).

Jaunuolis su treningu atsistojo. Negalėjo turėti daugiau aštuoniolikos. Plaukai tokie trumpi, jog pro šviesų jų rusvį ryškėjo rausva kiaušo oda. Marchas pastebėjo jį vengiant žiūrėti į kūną.

— Jūsų pavardė?

— SS eilinis Hermanas Jostas, pone. — Jis kalbėjo saksišku akcentu — nervingai, neužtikrintai, trokšdamas įtikti. — Iš Zepo Dytricho apmokymų akademijos Šlachtenzėje. — Marchas ją žinojo: betono ir asfalto baisynė, pastatyta 1950-aisiais, tuoj piečiau Hafelio. — Dažniausiai rytais čia bėgioju. Buvo dar tamsu. Iš pradžių pamaniau, jog tai gulbė, — bejėgiškai pridūrė jis.

Ratkė prunkštelėjo, jo veide atsispindėjo panieka. SS kariūnas, išgąsdintas kažkokio seno negyvėlio! Nenuostabu, kad karas Urale tęsiasi be pabaigos.

— Ar matėte dar ką nors, Jostai? — Marchas kalbėjo švelniu tonu, nelyginant dėdė.

— Nieko, pone. Ten, puskilometrį atgalios, iškylų zonoje, yra telefono būdelė. Aš paskambinau, paskiau grįžau čia ir laukiau atvykstant policijos. Ant kelio nepastebėjau nė gyvos dvasios.

Marchas vėl pažvelgė į kūną. Labai nutukęs. Gal kokių 110 kilogramų.

— Ištraukime jį iš vandens. — Jis pasigręžė į kelią. — Laikas prikelti mūsų miegančiąsias gražuoles. — Liūtyje mindžikuojantis Ratka nusišiepė.

Dabar lijo smarkiau, ir anapus ežero Kladovo krantas faktiškai pasislėpė iš akių. Vanduo teškeno medžių lapus ir barbeno į automobilių stogus. Tvyrojo slogus lietaus sukelto irimo tvaikas: atsidavė sodria žeme ir pūvančia augmenija. Plaukai Marchui prilipo prie galvos, vanduo varvėjo sprandu. Jis to nejuto. Kiekvienas atvejis, kad ir pats banaliausias, Marchui — bent iš pradžių — žadėjo nuotykį.

Jis buvo keturiasdešimt dvejų — lieknas, žilsvų plaukų ir šaltų pilkų akių, tokios pat spalvos kaip ir dangus. Karo metais Propagandos ministerija sugalvojo povandeniniuose laivuose tarnaujantiems žmonėms pravardę „pilkieji vilkai“, ir viena prasme Marchui

ji būtų labai tikusi, nes jis buvo ryžtingas detektyvas. Bet iš prigimties nebuvo vilkas, laikėsi atokiai nuo gaujos, labiau kliovėsi protu nei raumenimis, todėl kolegos jį vadino kitaip — Lapinu.

Povandeninių laivų orai!

Marchas atlapojo baltos škodos dureles, ir į jį tvokstelėjo suplėkęs automobilio šildytuvo karštis.

— Labryt, Špydeli! — Jis papurtė už kaulėto peties policijos fotografą. — Metas sušlapti.

Išbudintas Špydelis pašoko ir piktai nužvelgė Marchą.

Kitos škodos vairuotojo pusės langutis, Marchui artinantis, jau leidosi žemyn.

— Gerai, Marchai. Gerai, — spygtelėjo SS gydytojas Augustas Aisleris, Kripo patologas, lyg būtų buvęs įžeistas jo orumas. — Patausok kareivinių humorą tiems, kurie jį mėgsta.

Jie susibūrė prie pat vandens visi, išskyrus daktarą Aislerį, kuris stovėjo skyrium, slėpdamasis po senovišku juodu lietsargiu, niekam taip ir nepasiūlęs juo dalytis. Špydelis prisuko prie fotoaparato blykstės lemputę ir atsargiai pastatė dešinę pėdą ant molio grumsto. Nusikeikė — ežero vanduo apsėmė jam batą:

— Šūdas!

Spragtelėjo blykstė, mirksnį sustingdydama sceną: balti veidai, sidabrinės lietaus gijos, miško tamsis. Pasižiūrėti, kas čia dedasi, kažkur iš nendryno netoliese atplaukė gulbė ir ėmė sukiotis keli metrai nuo kranto.

— Saugo savo lizdą, — spėjo jaunasis esesininkas.

— Padarykite dar vieną kadrą iš čia, — parodė Marchas. — Ir dar vieną iš čia.

Špydelis vėl nusikeikė ir ištraukė iš dumblo varvančią pėdą. Fotoaparatas dar dusyk blykstelėjo.

Marchas pasilenkė ir sugriebė lavoną už pažastų. Kūnas buvo kietas it sušalusi guma ir slidus.

— Padėkite man.

Orpo žmonės kiekvienas paėmė už rankos ir drauge, stenėdami nuo pastangų, iškėlė iš vandens slystantį lavoną ant purvino

kranto, o paskiau ant įmirkusios žolės. Atsitiesdamas Marchas pagavo Josto veido išraišką.

Senio mūvėta maudymosi glaudėmis, kurios buvo nusismaukusios ligi kelių. Šaltas kaip ledas vanduo sutraukė genitalijas į baltų kiaušinukų krūvytę juodų gaktiplaukių lizde.

Stigo kairės pėdos.

Turėjo taip atsitikti, pagalvojo Marchas. Diena tokia, kai niekas nebus paprasta. Iš tiesų nuotykis.

— *Herr* daktare. Jūsų nuomonė?

Irzliai atsidusęs, Aisleris pasidygėdamas žingtelėjo priekin ir nusitraukė nuo vienos rankos pirštinę. Lavono koja baigėsi blauzdos apačioje. Tebelaikydamas lietsargį, Aisleris nerangiai pasilenkė ir perbraukė pirštais aplink bigę.

— Kokio nors laivo sraigtas? — paklausė Marchas. Jis regėjo lavonų, ištrauktų iš judrių vandenų, — iš Tėgelio ežero ir Šprė upės Berlyne, iš Alsterio Hamburge, — kurie atrodė, lyg prie jų būtų pasidarbavęs mėsininkas.

— Ne. — Aisleris atitraukė ranką. — Amputacija sena. — Po teisybei, gan gerai atlikta. — Jisai stipriai kumščiu paspaudė lavono krūtinę. Purvinas vanduo pliūptelėjo iš burnos ir suburbuliavo šnervėse. — *Rigor mortis** gan toli pažengęs. Mirtis ištiko prieš dvylika valandų. Galbūt mažiau. — Jis vėl užsitempė pirštinę.

Kažkur už jų pro medžius suklapsėjo dyzelinis variklis.

— Sanitarinė, — tarė Ratka. — Jie neskuba.

Marchas pamojo Špydeliui:

— Padarykite dar vieną nuotrauką.

Žvelgdamas į lavoną, Marchas užsirūkė cigaretę. Paskui pritūpė ir įsispoksojo į vieną pramerktą akį. Šitokia poza liko tupėti ilgokai. Fotoaparatas vėl blykstelėjo. Gulbė pasitraukė atbula, suplasnojo sparnais ir pasuko į ežero vidurį ieškotis maisto.

---

* Mirties sąstingis (*lot.*, *med.*).

2

Pagrindinė Kripo būstinė yra kitoje Berlyno pusėje, dvidešimt penkios minutės kelio automobiliu nuo Hafelio ežero. Marchui reikėjo Josto parodymų, tad pasisiūlė pamėtėti jį į kareivines persirengti, bet Jostas atsisakė: jis verčiau surašysiąs savo pareiškimą kuo greičiau. Tad kai tik lavonas buvo pakrautas į sanitarinį automobilį ir išsiųstas į morgą, juodu leidosi nediduku keturduriu Marcho folksvagenu per piko valandos transporto srautą.

Buvo vienas iš tų nemalonių Berlyno rytų, kai nuostabusis Berliner-luft* atrodo ne tiek žvalinantis, kiek paprasčiausiai žvarbus, kai drėgmė bado veidą ir rankas nelyginant gausybė ledo adatėlių. Tyškantys nuo pravažiuojančių Potsdamer Chaussee** automobilių ratų purslai vertė nedaugelį pėsčiųjų trauktis prie pastatų sienų. Stebėdamas pro lietaus nutaškuotą langą praeivius, Marchas įsivaizdavo, jog tai apgraibomis susirandančių kelią į darbą neregių miestas.

Visa buvo taip *normalu*. Vėliau kaip tik tai labiausiai jį stebins. Tarsi būtum patyręs avariją: prieš tai — nieko ypatinga; paskiau mirksnis — ir gyvenimas pasikeičia amžinai. Mat nebuvo nieko banalesnio, nei sužvejotas iš Hafelio lavonas. Tai nutikdavo dusyk per mėnesį — benamiai ir sužlugę verslininkai, neatsargūs vaikai ir meile nusivylę paaugliai; nelaimingi atsitikimai, savižudybės ir žmogžudystės; praradusieji viltį, kvailiai, nuliūdėliai.

Tuoj po šešių penkiolika jo bute Ansbacherštrasėje suskambo telefonas. Skambutis neprižadino. Jis jau gulėjo prieblandoje atsimerkęs, klausydamasis lietaus. Pastaruosius kelis mėnesius prastai miegodavo.

— Marchas? Mums pranešė apie lavoną Hafelyje. — Skambino Krauzė, naktinis Kripo budėtojas. — Nuvažiuok ir pasižiūrėk, būk geras.

Marchas pasakė, kad jo tai nedomina.

* Berlyno oras (*vok.*).
** Potsdamo plentas (*vok.*).

— Domina ar nedomina — visai nesvarbu.

— Manęs nedomina, — pakartojo Marchas, — nes aš ne tarnyboje. Dirbau praeitą ir užpraeitą savaitę. — *Ir dar užpraeitą*, būtų galėjęs pridurti. — Šiandien man laisva. Darsyk pasižiūrėk į savo sąrašą.

Kitame linijos gale stojo pauzė, paskiau Krauzė vėl prašneko, šįsyk nenorom atsiprašinėjamu tonu:

— Tau sekasi, Marchai. Peržiūrinėjau praeitos savaitės budėjimo grafiką. Gali grįžti miegoti. Arba... — jisai sukikeno, — arba dar ką ten veikei.

Vėjo gūsis bloškė lietų į langą ir subarbeno stiklą.

Kai aptinkamas lavonas, procedūra standartinė: iškart nusikaltimo vieton privalo prisistatyti teismo patologas, policijos fotografas ir tyrėjas. Tyrėjai dirbo pagal grafiką, sudarytą Kripo būstinėje, Verderšermarkte.

— Kas šiandien budi, vien įdomumo dėlei?

— Maksas Jėgeris.

Jėgeris. Marchas dalijosi su Jėgeriu vienu kabinetu. Pasižiūrėjo į žadintuvą ir pagalvojo apie namuką Pankove, kur Maksas gyveno su žmona ir keturiomis dukromis: per savaitę pusryčiai turbūt būdavo vienintelis kartas, kai jas matydavo. O Marchas buvo išsiskyręs ir gyveno vienas. Popietę buvo pasilikęs praleisti su sūnumi. Bet prieš akis dar driekėsi ilgos rytmečio valandos — tuštuma. Jautė, kad kokia nors prasiblaškyti padedanti rutina išeitų tik į gera.

— Ak, palik jį ramybėje, — pasakė jis. — Aš nemiegu. Imsiuos to dalyko.

Tatai buvo maždaug prieš dvi valandas. Užpakalinio vaizdo veidrodėlyje Marchas pažvelgė į savo keleivį. Jostas nuo pat tada, kai jie paliko Hafelį, tylėjo. Sėdėjo nejudėdamas ant galinės sėdynės, stebėdamas pro šalį slenkančius pilkus statinius.

Prie Brandenburgo vartų policininkas ant motociklo pamojo jiedviem sustoti.

Vidur Paryžiaus aikštės permerktomis uniformomis sukiojosi

ir žygiavo per balas SA* orkestras. Per uždarus folksvageno langus girdėjosi prislopinti būgnų ir trimitų dunksniai, trenkiantys seną partijos žygio dainą. Priešais Menų akademiją susirinkę keletas dešimčių žmonių, susigūžę nuo lietaus, stebėjo repeticiją.

Tokiu metų laiku neįmanoma važiuoti per Berlyną nesusiduriant su panašia repeticija. Po šešių dienų — Adolfo Hitlerio gimtadienis, — *Führertag*, valstybinė šventė, — ir paraduos visi Reicho orkestrai. Priekinio stiklo valytuvai švytavo į taktą nelyginant metronomas.

— Štai regime galutinį įrodymą, — sumurmėjo Marchas, stebėdamas minią, — kad kariškos muzikos akivaizdoje vokiečiai *pakvaišta*.

Jis atsisuko į Jostą, kuris blankiai šyptelėjo.

Melodiją užbaigė lėkščių žvangesys. Suplekšnojo skysti aplodismentai. Orkestro dirigentas apsigręžė ir nusilenkė. Už jo rudmarškiniai pusiau žingsniu, pusiau risčia jau leidosi atgalios prie savo autobuso. Motorizuotasis faras palaukė, iki aikštė ištuštės, paskiau trumpai papūtė švilpuką. Baltai pirštinėta ranka pamojo jiems važiuoti pro vartus.

Priekyje atsivėrė Unter den Linden prospektas. 1936-aisiais jisai prarado savo liepas — jos buvo iškirstos per oficialaus vandalizmo aktą Berlyno olimpiados metu. Jų vietoje abipus prospekto miesto gauleiteris Jozefas Gebelsas pastatydino dešimties metrų aukščio akmeninių statulų alėją, ir ant kiekvienos iš šių tupėjo išskėstais sparnais partijos erelis. Jiems nuo snapų ir sparnų galų varvėjo vanduo. Lyg važiuotum per raudonodžių indėnų kapines.

Prie Frydrichštrasės sankryžos, artėdamas prie šviesoforo, Marchas sulėtino greitį ir pasuko dešinėn. Po dviejų minučių jie sustojo aikštelėje priešais Kripo rūmus Verderšermarkte.

Pastatas buvo bjaurus — sunkus, išmargintas suodinais dryžiais šešiaaukštis Vilhelmo epochos monstras pietiniame Markto pakraštyje. Marchas čia vaikščiojo dešimt metų, mažne septynias

* Vokietijos nacionalsocialistų darbininkų partijos kovos būriai, vadinamieji rudmarškiniai (*vok.*).

dienas per savaitę. Kaip dažnai skųsdavosi buvusioji žmona, čia jam buvo mieliau nei namie. Viduje, už SS sargybinių ir girgždančių sukamųjų durų, skelbimų lentoje kabėjo perspėjimas apie dabartinę teroristinių išpuolių grėsmę. Būta keturių sutartinių žymų, kylančia tvarka pagal pavojaus rimtumą: žalia, mėlyna, juoda ir raudona. Šiandien, kaip ir visados, parengties padėtis raudona.

Kai abu įžengė į vestibiulį, pora sargybinių iš stiklinės būdelės atidžiai juodu nužvelgė. Marchas parodė savo tarnybinį pažymėjimą ir užregistravo Jostą.

Marktas buvo gyvesnis nei įprastai. Savaitę prieš Fiurerio dieną darbo krūvis patrigubėdavo. Sekretorės su dėžėmis bylų taukšėjo aukštakulniais per marmurines grindis. Ore tvyrojo tirštas drėgnų apsiaustų ir grindų mastikos tvaikas. Stoviniavo grupelės pareigūnų žaliomis Orpo ir juodomis Kripo uniformomis, besišnabždančių apie nusikaltimus. Viršum jų, iš priešingų vestibiulio galų, tuščiomis akimis vienas į kitą žvelgė pynėmis papuošti fiurerio ir Reicho vyriausiosios saugumo valdybos viršininko Rainhardo Heidricho biustai.

Marchas atstūmė metalines lifto groteles ir praleido Jostą kabinon.

Saugumo pajėgos, kurioms vadovavo Heidrichas, buvo suskirstytos į tris dalis. Pagal susiklosčiusią hierarchiją žemiausiai stovėjo Orpo, paprasti farai. Jie susemdavo girtuoklius, kreisuodavo autobanais, išrašinėdavo baudas už greičio viršijimą, vykdydavo areštus, kovodavo su gaisrais, patruliuodavo geležinkeliuose ir oro uostuose, atsiliepdavo į pagalbos skambučius, traukdavo iš ežerų skenduolius.

Pačiame viršuje buvo Zipo, Saugumo policija. Zipo apėmė ir gestapą, ir nuosavą partijos saugumo padalinį SD*. Šių būstinė buvo niūriame komplekse prie Princ Albrechtštrasės, per kilometrą į pietvakarius nuo Markto. Jie kovojo su terorizmu, ardomąja veikla, kontržvalgyba ir „nusikaltimais prieš valstybę“. Turėjo savo ausis visur — fabrikuose ir mokyklose, ligoninėse ir valgyklose;

* Saugumo tarnyba, populiariai vadinama esesininkais (*vok.*).

kiekviename mieste, kiekviename kaime, kiekvienoje gatvėje. Lavonu ežere Zipo susirūpintų tik tuomet, jei tai būtų kokio nors teroristo ar išdaviko kūnas.

Ir kažkur tarp tų dviejų, susiliedamas su abiem, ėjo Kripo — Reicho vyriausiosios saugumo valdybos V skyrius. Jie tyrė atvirus nusikaltimus, pradedant įsilaužimais, toliau — bankų plėšimus, smurtinius užpuolimus, prievartavimus ir mišrias santuokas — iki pat žmogžudysčių imtinai. Lavonai ežeruose — kieno jie ir kaip ten patekę — buvo Kripo reikalas.

Liftas sustojo antrame aukšte. Koridorius buvo apšviestas it akvariumas. Silpna neoninė šviesa atsispindėjo nuo žalio linoleumo ir žaliai nudažytų sienų. Tvyrojo tas pats grindų mastikos kvapas kaip ir vestibiulyje, tik čia dar paįvairintas tualeto dezinfekcijos priemonėmis ir užsistovėjusiais cigarečių dūmais. Palei koridorių rikiavosi dvidešimt matinio stiklo durų, kai kurios iš jų buvo praviros. Tai tyrėjų kabinetai. Iš vieno buvo girdėti vienpirštis stuksenimas rašomąja mašinėle; kitame skambėjo telefonas, tačiau niekas nekėlė ragelio.

— Nuolatinio karo prieš kriminalinius nacionalsocializmo priešus smegenų centras, — pacitavo Marchas neseniai matytą antraštę partijos laikraštyje *Völkischer Beobachter*. Jis nutilo ir paskiau paaiškino, nes Jostas, regis, vis dar nesusigaudė: — Pajuokavau.

— Atleiskite?

— Tiek to.

Jis pastūmė duris ir, įėjęs vidun, uždegė šviesą. Kabinetas buvo ne kažkas daugiau kaip apytamsė kamarėlė, celė su vieninteliu langu, atsiveriančiu į pajuodusių plytų supamą kiemą. Vieną sieną slėpė lentynos: apdriskę, įrišti oda kodeksų ir potvarkių tomai, teisės mokslų vadovėlis, žodynas, atlasas, Berlyno gatvių vadovas, telefonų knygos, bylų dėžės su priklijuotomis etiketėmis, — „Braunas“, „Hundtas“, „Štarkas“, „Zadekas“, — kiekviena it biurokratinis antkapis, įamžinantis kokią nors seniai pamirštą auką. Kitą kabineto sieną užėmė keturios dokumentų spintukės.

Ant vienos puikavosi kleomė*, prieš dvejus metus pastatyta ten pusamžės sekretorės, išgyvenusios savo slaptos aistros Ksaverui Marchui viršūnę ir nesulaukusios atsako. Dabar augalas buvo sunykęs. Tai ir visi baldai, neskaitant dviejų pagret prie lango sustumtų medinių rašomųjų stalų. Vienas buvo Marcho, kitas priklausė Maksui Jėgeriui.

Marchas pakabino paltą ant gembės šalia durų. Kai galėjo, stengėsi nenešioti uniformos, ir šįryt liūtis prie Hafelio buvo gera dingstis apsirengti pilkomis kelnėmis ir storu mėlynu megztiniu. Jisai stumtelėjo Jostui Jėgerio kėdę.

— Sėskitės. Gal kavos?

— Mielai.

Koridoriuje stovėjo kavos automatas.

— Turime sumautus *fotografus*. Ar galite patikėti? Pažvelkite į šias. — Eidamas pro šalį, Marchas išgirdo besigiriančio apie savo naujausią sėkmę Fibeso iš VB 3 — seksualinių nusikaltimų skyriaus — balsą. — Jas padarė jos tarnaitė. Tik pažiūrėkit, matyti kiekvienas *plaukelis*. Mergina turėtų tapti profesionale.

Kas tai galėtų būti? Marchas stuktelėjo į kavos automato šoną, ir tas išstūmė plastikinį puodelį. Matyt, kokio nors karininko žmona, spėjo jis, ir kažkoks lenkas darbininkas, atsiųstas iš Generalinės gubernijos darbuotis sode. Paprastai tai būdavo lenkas; svajoklis, jausmingas lenkas, paviliojantis širdį žmonos, kurios vyras toli fronte. Panašu, kad jie buvo nufotografuoti *in flagrante*** kokios nors pavydžios merginos iš *Bund deutcher Mädel****, trokštančios įtikti valdžiai. Tai seksualinis nusikaltimas, kaip apibūdinta 1935-ųjų Rasės suteršimo įstatyme.

Jis darsyk stuktelėjo automatą.

Byla bus nagrinėjama liaudies teisme — gašliai pranešė *Der Stürmer* kaip perspėjimą kitiems. Žmonai — dveji metai Ravensbriuke, vyrui — pažeminimas laipsniu ir nešlovė. Lenkui — dvidešimt penkeri metai, jeigu pasiseks, jeigu ne — mirtis.

---

* Dekoratyvinis augalas.

** Darant nusikaltimą, nusikaltimo vietoje (*lot., teis.*).

*** „Vokiečių merginų sąjunga“ (*vok.*).

— Kad tu užsikruštum! — Vyriškas balsas kažką sumurmėjo, ir Fibesas, žebenkštiškos išvaizdos, įpusėjęs šeštą dešimtį inspektorius, kurio žmona prieš dešimt metų pabėgo su SS slidinėjimo instruktoriumi, garsiai nusikvatojo.

Marchas, nešinas abiejose rankose po puodelį juodos kavos, sugrįžo į kabinetą ir iš visų jėgų koja užtrenkė paskui save duris.

Reicho kriminalinei policijai *Verderšermarktas 5/6*
Berlynas

LIUDYTOJO PAREIŠKIMAS

Vadinuosi Hermanas Frydrichas Jostas, gimęs 1945 2 23 Drezdene. Esu Berlyno Zepo Dytricho akademijos kariūnas. Šįryt, 5.30, kaip visados išėjau pabėgioti. Aš mėgstu bėgioti vienas. Mano maršrutas paprastai eina vakarų kryptimi per Grunevaldo mišką Hafelio linkui, toliau šiaurėn palei ežerą iki Linverderio restorano, paskiau į pietus Šlachtenzės kareivinių pusėn. Trys šimtai metrų šiauriau grįstkelio, vedančio į Švanenverderį, ežero pakrantėje pastebėjau gulintį vandenyje kažkokį daiktą. Tai buvo vyriškio kūnas. Paežerės takučiu nubėgau puskilometrį prie telefono ir pranešiau policijai. Tada sugrįžau prie kūno ir laukiau atvykstant pareigūnų. Visą tą laiką smarkiai lijo, ir aš nieko nemačiau.

Duodu šiuos parodymus laisva valia Kripo tyrėjo Ksavero Marcho akivaizdoje.

SS eilinis H. F. Jostas
1964 4 14 / 08.24

Atsilošęs kėdėje, Marchas tyrinėjo jaunuolį, kol šis rašėsi po pareiškimu. Veidas — be jokio šiurkštaus bruožo. Rausvas ir švelnus it kūdikio, su prasimušančiais inkštirais apie burną, vos mato-

mais šviesiais plaukeliais ant viršutinės lūpos. Marchas abejojo, ar jisai skutasi.

— Kodėl jūs bėgiojate vienas?

Jostas sugrąžino pareiškimą.

— Gaunu progą mąstyti. Nors sykį per dieną gera pabūti vienam. Kareivinėse ne dažnai lieki vienas.

— Kiek jau laiko jūs kariūnas?

— Trys mėnesiai.

— Jums patinka?

— Patinka! — Jostas nusuko veidą į langą. — Aš vos tik buvau pradėjęs studijuoti Getingeno universitete, kai atėjo šaukimas. Tarkime, tai nebuvo pati laimingiausia mano gyvenimo diena.

— Ką jūs studijavote?

— Literatūrą.

— Vokiečių?

— O kokia dar yra? — Jostas vėl šyptelėjo viena iš tų ašaringų savo šypsenėlių. — Atitarnavęs savuosius trejus metus, tikiuosi grįžti į universitetą. Noriu tapti mokytoju; rašytoju. Ne kareiviu.

Marchas permetė akimis jo pareiškimą.

— Jeigu jūs toks antimilitaristiškai nusiteikęs, ką gi veikiate SS gretose? — Atsakymą jis atspėjo.

— Dėl tėvo. Jis buvo „Leibstandarte Adolf Hitler"* narys ir įkūrėjas. Suprantate, kaip yra: aš vienintelis sūnus; toks buvo jo karščiausias noras.

— Turbūt jūs to nekenčiate.

Jostas gūžtelėjo.

— Kaip nors išgyvensiu. Ir man pasakyta, — savaime suprantama, neoficialiai, — kad nereikės keliauti į frontą. Karininkų mokyklai Bad Tolce reikia pagalbininko dėstyti kursą apie Amerikos literatūros išsigimimą. Tai skamba man artimiau: išsigimimas. — Jis išdrįso vėl šyptelti. — Galbūt tapsiu šios srities ekspertu.

Marchas nusijuokė ir vėl žvilgtelėjo į pareiškimą. Kažkas čia ne taip, ir dabar jisai perprato.

---

* Šarvuotoji asmeninės Adolfo Hitlerio apsaugos divizija.

— Be abejo, tapsite. — Jis padėjo pareiškimą į šalį ir atsistojo. — Linkiu jums sėkmingai dėstyti.

— Galiu eiti?

— Žinoma.

Regis, Jostui palengvėjo. Jis atsistojo. Marchas prilaikė durų rankeną.

— Dar vienas dalykas. — Pasisukęs jis pažvelgė SS kariūnui į akis. — Kodėl jūs man meluojate?

Jostas loštelėjo galvą.

— Ką?..

— Sakote, kad palikote kareivines penktą trisdešimt. Paskambinate farams penkios po šešių. Nuo kareivinių iki Švanenverderio trys kilometrai. Jūs gerai fiziškai pasirengęs: kasdien bėgiojate. Tuščiai laiko negaištate: juk smarkiai lyja. Nebent būtumėte nikstelėjęs koją, antraip privalėjote atsidurti prie ežero gerokai prieš šešias. Taigi iš trisdešimt penkių minučių esama — kiekgi? — dvidešimt, kurios jūsų parodymuose lieka nepaaiškintos. Ką jūs sau galvojate, Jostai?

Jaunuolis atrodė priblokštas.

— Galbūt aš palikau kareivines vėliau. Arba galbūt pirma apsukau bėgimo trasoje porą apylankų...

— Galbūt, galbūt... — Marchas liūdnai palingavo galva — Šiuos faktus galima patikrinti, ir aš perspėju jus: patirsite sunkumų, jeigu man teks išsiaiškinti tiesą ir pateikti ją jums, o ne atvirkščiai. Jūs homoseksualus, taip?

— *Herr* šturmbanfiureri! Dievaži...

Marchas uždėjo rankas Jostui ant pečių.

— Man nesvarbu. Galbūt jūs kasryt bėgiojate vienas, kad galėtumėte Grunevalde dvidešimčiai minučių susitikti su kokiu nors draugužiu. Tai jūsų reikalas. To nelaikau nusikaltimu. Mane domina tik lavonas. Ar jūs ką nors matėte? Ką iš tikrųjų veikėte?

Jostas papurtė galvą.

— Nieko. Prisiekiu. — Plačiose blyškiose jo akyse tvenkėsi ašaros.

— Gerai. — Marchas paleido jį. — Palaukite apačioje. Suor-

ganizuosiu transportą, kad parvežtų jus į Šlachtenzę. — Jis atidarė duris. — Prisiminkite, ką pasakiau: verčiau man išklokite tiesą dabar, negu kad aš ją išsiaiškinčiau pats vėliau.

Jostas dvejojo, ir mirksnį Marchui pasirodė, kad rengiasi kažką pasakyti, bet paskiau jis išėjo į koridorių ir dingo.

Marchas paskambino į garažą pusrūsyje ir užsakė automobilį. Pajuodusios namo plytos blizgėjo sušlapintos besiliejančių nuo viršutinių aukštų lietaus čiurkšlių. Gal jis buvęs pernelyg griežtas vaikinukui? Veikiausiai. Bet kartais tiesą galima išgauti tik iš pasalų, išplėšti užklupus netikėtai. Nejau Jostas meluoja? Tikriausiai. Bet jeigu jis homoseksualas, kažin ar galėtų nemeluoti: kiekvienas, pripažintas kaltu dėl „antivisuomeninių poelgių", patekdavo tiesiai į darbo stovyklą. Esesininkai, areštuoti už homoseksualizmą, būdavo paskiriami į drausmės batalionus Rytų fronte; mažai kas iš ten grįždavo.

Per praeitus metus Marchas regėjo dešimtis panašių į Jostą jaunuolių. Kasdien jų vis daugėja. Maištaujančių prieš tėvus. Abejojančių valstybe. Besiklausančių Amerikos radijo stočių. Platinančių savuosius prastai išspausdintų draudžiamųjų knygų egzempliorius — Giunterio Graso ir Greihamo Gryno, Džordžo Orvelo ir Dž. D. Selindžerio. Daugiausia jie protestavo prieš karą — regis, kovą be pabaigos prieš amerikiečių remiamus sovietų partizanus, dvidešimt metų alinamai besitęsiančią į rytus nuo Uralo.

Staiga jisai susigėdo dėl savo elgesio su Jostu ir pagalvojo, ar nenulipus apačion jo atsiprašyti. Bet paskiau nusprendė, kaip ir visados tokiais atvejais, kad pirmų pirmučiausia — priedermė mirusiajam. Atgaila už šio ryto šiurkštumą būsianti ta, kad ežere rastą lavoną susiesiąs su pavarde.

Berlyno kriminalinės policijos budėtojų salė užima didžiumą trečio Verderšermarkto aukšto. Marchas užkopė viršun, žengdamas iškart per du laiptelius. Prie įėjimo sargybinis, ginkluotas automatu, pareikalavo leidimo. Trinktelėjo elektroniniai skląsčiai, ir durys atsidarė.

Pusę tolimosios sienos užklojęs iliuminuotas Berlyno žemėlapis. Galaktika žvaigždučių, prietemoje oranžinių, žymi šimtą dvidešimt dvi sostinės policijos nuovadas. Jam po kairei — antras žemėlapis, dargi didesnis, vaizduojantis visą Reichą. Raudonų žiburėlių taškučiai nurodo tuos miestus, kurie ganėtinai dideli, kad galėtų turėti savus Kripo skyrius. Europos centras žėri tamsiai raudona šviesa. Toliau į rytus žiburėliai nuosekliai retėja, kol už Maskvos telieka keletas pavienių kibirkštėlių, tamsoje mirksinčių it stovykliniai laužai. Tai nusikaltimų planetariumas.

Krauzė, Berlyno srities budėtojas, sėdėjo ant pakylos po displėjumi. Kai Marchas prisiartino ir kilstelėjo ranką pasisveikinti, anas kalbėjosi telefonu. Priešais jį stikliniuose atitvaruose sėdėjo koks tuzinas moterų krakmolytomis baltomis palaidinėmis, kiekviena užsidėjusi ant galvos ausines su pritvirtintais mikrofonais. Štai, ką tikriausiai jos girdi! Koks nors tankų divizijos seržantas grįžta namo iš kelionės į Rytus. Po šeimos vakarienės išsitraukia pistoletą, nušauna žmoną ir visus tris vaikus paeiliui. Paskiau ištaško po lubas sau smegenis. Isterijos ištiktas kaimynas paskambina farams. Ir žinia ateina čionai, — patikrinama, įvertinama ir sutrumpinama, — o paskiau perduodama žemyn laiptais į tą koridorių su suaižėjusiu žaliu linoleumu, pritvinkusį cigarečių dūmų.

Toliau už budėtojo rūgštaus veido sekretorė darė įrašus ant nakties įvykių lentos. Joje buvo keturi stulpeliai: nusikaltimai (sunkūs), nusikaltimai (smurtiniai), nelaimingi atsitikimai, mirties atvejai. Be to, suskirstyta ir kiekviena kategorija: pranešimo laikas, informacijos šaltinis, įvairios smulkmenos, kokių imtasi veiksmų. Vidutinė chaoso naktis didžiausiame pasaulio mieste su dešimtimi milijonų gyventojų buvo suvedama į hieroglifus ant kelių kvadratinių metrų balto plastiko.

Per praeitą naktį nuo dešimtos valandos vakaro būta aštuoniolika mirčių. Baisiausias nelaimingas atsitikimas — *1H2D4K* — trys suaugusieji ir keturi vaikai žuvę per automobilių susidūrimą tuoj po vienuoliktos valandos Pankove. Nesiimta jokių veiksmų; tai buvo galima palikti Orpo žiniai. Šeima, sudegusi per gaisrą Kroicberge, nudurtas žmogus prie baro Vedinge, negyvai sumušta

moteris Špandau. Įrašas, sugadinęs paties Marcho rytą, lentoje buvo paskutinis: *06.07 [O]* (tatai reiškė, kad pranešta iš Orpo) *1H Hafelis/Marchas.* Sekretorė žingtelėjo atgal ir šaižiai trekštelėjo rašiklio dangteliu, vėl tą užmaudama.

Krauzė baigė kalbėtis telefonu ir atrodė linkęs teisintis.

— Aš jau atsiprašiau, Marchai.

— Nekalbėk apie tai. Man reikia dingusiųjų be žinios sąrašo. Berlyno regione. Tarkime, per pastarąsias keturiasdešimt aštuonias valandas.

— Be problemų. — Regis, Krauzei palengvėjo, ir jis apsisuko su kėde į rūgščiaveidę sekretorę:

— Girdėjai, ko prašė tyrėjas, Helga. Patikrink, gal per pastarąją valandą kas nors atėjo. — Paraudusiomis nuo miego stygiaus akimis jis vėl pasisuko veidu į Marchą. — Palikčiau tam valandą. Kaskart vis nauja bėda — juk patsai supranti, kaip čia būna.

Marchas pažvelgė aukštyn į Berlyno žemėlapį. Didžiumą jo sudarė pilkas gatvių voratinklis. Tačiau toliau kairėje plytėjo du spalvoti lopiniai: žalias — Grunevaldo miško ir šalimais jo — mėlyna Hafelio juosta. Susirietusio vaisiaus poza į ežerą šovėsi sala, jungiama su krantu plonos grįstkelio pylimo bambagyslės.

Švanenverderis.

— Ar Gebelsas vis dar turi ten vilą?

Krauzė linktelėjo:

— Ir kiti.

Tai buvo vienas iš prašmatniausių Berlyno adresų, faktiškai uždara vyriausybinė gyvenvietė. Toliau nuo kelio slėpėsi kelios dešimtys didelių namų. Sargybinis prie įvažos į grįstkelį. Puiki vieta privatumui, saugumui, miško vaizdams ir nuosavoms prieplaukoms; prasta vieta aptikti lavoną, kuris buvo išplukdytas ant kranto vos už trijų šimtų metrų.

— Čionykštis Orpo šią vietą vadina „fazanų gardu“, — pridūrė Krauzė.

Marchas nusišypsojo: gatvės žargonu „auksiniais fazanais“ buvo vadinami partijos vadai.

— Negerai per ilgai palikti jovalą prie *tų* durų slenksčio.

Sugrįžo Helga.

— Pranešimai apie dingusius nuo sekmadienio ryto ir dar nesurastus asmenis, — pareiškė ji ir padavė ilgą spausdintą pavardžių sąrašą Krauzei, kuris žvilgtelėjo ir perdavė šį Marchui.

— Ganėtinai, kad turėtum ką čia veikti. — Regis, jam tai atrodė juokinga. — Galėtum atiduoti savo storuliui draugeliui Jėgeriui. Juk tai jis turėjo tirti šį reikalą, prisimeni?

— Dėkui. Aš bent pradėsiu.

Krauzė palingavo galvą.

— Tu dirbi dvigubai daugiau už kitus. Tau nepaaukština pareigų. Tau šūdinai moka. Tu trenktas ar ką?

Marchas susuko dingusių asmenų sąrašą į tūtelę. Pasilenkė priekin ir lengvai patapšnojo ja Krauzei krūtinę.

— Užsimiršti, drauge, — tarė. — Arbeit macht frei. — Darbo stovyklų šūkis. Darbas išlaisvina tave.

Jis apsisuko ir nuėjo tarp telefonisčių eilių. Sau už nugaros girdėjo, kaip Krauzė kreipėsi į Helgą:

— Supranti, ką turiu galvoje? Kokie, velniai rautų, čia juokai?

Marchas sugrįžo į kabinetą kaip tik Maksui Jėgeriui kabinantis paltą.

— Ksavi! — Jėgeris plačiai išskėtė rankas. — Gavau žinutę iš budėtojų salės. Man trūksta žodžių! — Jis vilkėjo SS šturmbanfiurerio uniforma. Ant juodo kitelio tebebuvo likę pusryčių žymių.

— Priskirk tai minkštai nusenusiai mano širdžiai, — atsakė Marchas. — Ir per daug nesidžiauk. Ant lavono nebuvo nieko, iš ko galėtum nustatyti asmens tapatybę, o nuo sekmadienio Berlyne dingę be žinios šimtas žmonių. Vien peržiūrėti sąrašą truks ne vieną valandą. O aš pažadėjau savo berniukui šiandien popiet jį pasiimti, tad gausi pats padirbėti.

Jis užsirūkė cigaretę ir paaiškino smulkmenas: kur surastas kūnas, apie trūkstamą pėdą, savo įtarimus dėl Josto. Jėgeris klausėsi kartkartėmis vis krenkšteldamas. Kerėpliškas, nevalyvas stambuolis, dviejų metrų ūgio, nevikrių rankų ir kojų, buvo netoli

penkiasdešimties, beveik dešimčia metų vyresnis už Marchą, bet nuo 1959-ųjų juodu dalijosi vienu kabinetu ir kai kada dirbdavo kaip komanda. Jiedviem už nugarų kolegos Verderšermarkte juokaudavo: Lapinas ir Lokys. Ir savo barniais bei pastangomis dengti vienas kitą galbūt šiek tiek priminė senų sutuoktinių porą.

— Štai dingusiųjų be žinios sąrašas. — Marchas atsisėdo prie rašomojo stalo ir išvyniojo atspaudo ritinį: pavardės, gimimo datos, dingimo laikas, pranešusiųjų adresai. Jėgeris pasilenkė jam per petį. Rūkydavo trumpus storus cigarus, ir jo uniforma dvokė tabaku.

— Pasak mielojo daktaro Aislerio, mūsiškis žmogus veikiausiai mirė praeitą vakarą, kažkiek po šeštos, tad tikėtina, kad iki septintos, vėliausiai iki aštuntos, niekas jo nepasigedo. Galimas daiktas, netgi laukiama, rasi jis pasirodys šįryt. Taigi sąraše gali jo ir nebūti. Tačiau privalome atsižvelgti į dvi kitas galimybes, tiesa? Pirma: jis buvo dingęs kažkiek laiko *prieš* savo mirtį. Antra, — ir iš skaudžios patirties žinome, jog tai nėra neįmanoma, — Aisleris susimovė dėl mirties laiko.

— Vyriokas netgi veterinaru dirbti netinka, — sutiko Jėgeris.

Marchas greitai suskaičiavo.

— Šimtas dvi pavardės. Mūsiškiam žmogui duočiau šešiasdešimt metų.

— Atsargos dėlei sakyk penkiasdešimt. Dvylika valandų mirkęs, nė vienas gerai neatrodytų.

— Teisybė. Tad išbraukime iš sąrašo visus, gimusius po 1914-ųjų. Turėtų sumažėti iki tuzino pavardžių. Tapatybę nustatyti negalėtų būti lengviau: ar dėdulė nestokojo pėdos? — Marchas sulenkė lapą, perplėšė jį perpus, ir vieną dalį padavė Jėgeriui. — Kur yra išsidėsčiusių apie Hafelį Orpo nuovadų?

— Nikolaszėje, — atsakė Maksas. — Vanzėje. Kladove. Gatove. Pichelsdorfe — tačiau pastaroji veikiausiai per toli į šiaurę.

Per kitą pusvalandį Marchas apskambino jas visas, įskaitant ir Pichelsdorfo, norėdamas pasitikrinti, ar nebuvo atnešta kokių nors drabužių, taip pat ar koks nors vietinis benamis neatitiktų rastojo ežere žmogaus aprašymo. Nieko nepešė. Sutelkė dėmesį į savąją

pusę lapo. Iki pusės dvyliktos patikrino visas tikėtinas pavardes. Tada atsistojo ir pasirąžė.

— Ponas Niekas.

Jėgeris buvo baigęs skambinti dešimt minučių anksčiau ir rūkydamas žvelgė pro langą.

— Populiarus vyriokas, ar ne? Netgi tave verčia jaustis mylimu. — Jis išsitraukė cigarą ir nusikrapštė nuo liežuvio keletą užsilikusių tabako skutų. — Pasitikrinsiu, gal budėtojų salėje gauta daugiau pavardžių. Palik tai man. Gerai praleisk laiką su Piliu.

Atgrasioje bažnyčioje priešais Kripo būstinę ką tik baigėsi vėlyvosios rytmečio pamaldos. Marchas, stovėdamas kitapus gatvės, stebėjo kunigą, kuris užsimetęs viršum drabužių nušiurusį lietpaltį rakino duris. Religijai Vokietijoje buvo oficialiai nepritariama. Įdomu, svarstė Marchas, kiek tikinčiųjų, nepaisydami gestapo šnipų, išdrįso apsilankyti mišiose? Pustuzinis? Kunigas įsimetė kišenėn sunkų geležinį raktą ir apsisuko. Išvydęs stebintį Marchą tučtuojau nuskuodė šalin — nudūręs į žemę akis, kaip žmogus, nutvertas vidur nešvaraus sandėrio. Marchas užsisagstė neperšlampamą apsiaustą ir nusekė įkandin jo į purviną Berlyno rytą.

3

Statyti Triumfo arka pradėta 1946-aisiais, ir darbai baigti laiku, Tautos naujojo atsibudimo dienai 1950-aisiais. Projektas, įkvėptas fiurerio ir pagrįstas originaliais jo paties brėžiniais, atliktais per kovos metus.

Turistinio autobuso keleiviai — bent tie, kurie gebėjo suprasti — virškino šią informaciją. Kad geriau matytų, kėlėsi iš savo vietų ar lenkėsi į praėjimą. Viduryje autobuso Ksaveras Marchas pasisodino sūnų ant kelių. Jų gidė, pusamžė moteris, vilkinti tamsiai žalia Reicho turizmo ministerijos apranga, stovėjo priekyje plačiai pražergtomis kojomis, nugara į priekinį stiklą. Jos balsas per megafoną buvo prikimęs nuo šalčio.

— Arka pastatyta iš granito, ir jos tūris — du milijonai trys šimtai šešiasdešimt pėnki tūkstančiai šeši šimtai aštuoniasdešimt penki kubiniai metrai. — Moteris sučiaudėjo. — Į ją sutilptų keturiasdešimt devynios Paryžiaus Triumfo arkos.

Mirksnį arka dunksojo viršum jų. Paskiau staiga jie jau važiavo po ja — milžinišku akmeninėmis sienomis tuneliu, ilgesniu nei futbolo aikštė, aukštesniu nei penkiolikaaukštis pastatas, skliautėtu, pritemdytu it katedros stogu. Popietės prieblandoje šokčiojo priekinės ir užpakalinės šviesos automobilių, judančių aštuoniomis eismo juostomis.

— Metrais arkos aukštis — šimtas aštuoniolika, plotis — šimtas šešiasdešimt aštuoni, ilgis — šimtas devyniolika. Vidinėse tunelio sienose iškaltos pavardės trijų milijonų kareivių, kritusių ginant Faterlandą 1914—1918 ir 1939—1946 metų karuose.

Ji vėl nusičiaudėjo. Keleiviai pareigingai pakreipė galvas pasižiūrėti į kritusiųjų sąrašą. Kompanija važiavo mišri. Grupelė kameromis apsikabinėjusių japonų; amerikiečių pora su Pilio amžiaus mergaičiuke; keletas vokiečių naujakurių iš Ostlando ar Ukrainos, atvykusių į Berlyną Fiurerio dienai. Kai važiavo pro kritusiųjų sąrašą, Marchas nusigręžė į šalį. Kažkur tenai jo tėvo ir abiejų senelių pavardės. Laikė įsmeigęs akis į gidę. Kai šiai pasirodė, kad niekas nestebi, nusisuko ir paskubom nusišluostė į rankovę nosį. Autobusas vėl išniro į dulksną.

— Palikę arką, mes įvažiuojame į centrinę Pergalės prospekto dalį. Prospektas suprojektuotas reichministro Alberto Špiero ir baigtas tiesti 1957-aisiais. Jo plotis — šimtas dvidešimt trys metrai, ilgis — penki kablelis šeši kilometro. Jis platesnis ir dviem su puse karto ilgesnis už Paryžiaus Eliziejaus laukus.

Aukštesnis, ilgesnis, didesnis, platesnis, brangesnis... Net nugalėjusią, pagalvojo Marchas, Vokietiją slegia prasisiekėlio nevisavertiškumo kompleksas. Niekas nėra savaime sau. Visa privalo būti lyginama su tuo, ką turi užsieniečiai...

— Vaizdas iš šios vietos žvelgiant į šiaurinę Pergalės prospekto dalį laikomas vienu iš pasaulio stebuklų.

— Vienu iš pasaulio stebuklų, — pakuždom pakartojo Pilis.

Ir tai tiesa, netgi tokią dieną kaip ši. Perpildytas transporto srautų, prospektas driekėsi priešais juos, iš abiejų pusių supamas stiklinių ir granitinių naujųjų Špiero pastatų sienų: ministerijos, įstaigos, didelės parduotuvės, kino teatrai, daugiabučiai. Tolimajame šios šviesų upės gale, pilka ir aukšta it koks karo laivas, per dulksną dūlavo Didžioji Reicho menė, jos kupolas buvo pusiau pasislėpęs žemuose debesyse.

Tarp naujakurių pasigirdo pagarbūs murmesiai.

— Nelyginant kalnas, — nusistebėjo moteris, sėdinti už Marcho. Ji buvo su vyru ir keturiais berniukais. Veikiausiai jie šią ekskursiją planavo visą žiemą. Turizmo ministerijos brošiūra ir svajonės praleisti balandį Berlyne: paguoda, sušildanti juos snieguotomis bemėnulėmis naktims Minske ar Kijeve, už tūkstančių kilometrų nuo gimtųjų namų. Kaip jie čia pateko? Galbūt su grupine ekskursija, surengta „Jėga per džiaugsmą" organizacijos: dvi valandos „Junkers" reaktyviniu su nutūpimu Varšuvoje. Ar tris dienas keliavę šeimos folksvagenu Belyno—Maskvos autobanu.

Pilis išsirangė iš tėvo glėbio ir netvirtai nuvirsnojo į autobuso salono priekį. Marchas nykščiu ir smiliumi susižnybo viršunosę: nervingas įprotis, į kurį įjunko — kada? — tarnaudamas povandeniniame laive, spėjo jis, kai britų karo laivų sraigtai burzgė taip arti, jog drebėjo povandeninio korpusas, ir niekados nežinojai, ar kita jų paleista giluminė mina nebus tau paskutinioji. 1948-aisiais jis buvo komisuotas iš laivyno, įtarus tuberkuliozę, ir metus praleido gydydamasis. Paskiau, neturėdamas ką geriau veikti, įstojo į Marine-Küstenpolizei — Pakrančių policiją — Vilhelmshavene, su leitenanto laipsniu. Tais pačiais metais vedė Klarą Ekart, slaugytoją, su kuria susipažino tuberkuliozės klinikoje. 1952-aisiais pradėjo dirbti Hamburgo Kripe. 1954-aisiais, Klarai pastojus ir santuokai jau yrant, jis buvo perkeltas į Berlyną. Paulius — Pilis — gimė lygiai prieš dešimtį metų ir vieną mėnesį.

Kas susiklostė ne taip? Jis nesmerkė Klaros. Ji nepasikeitė. Visados buvo stipri moteris, troškusi iš gyvenimo kai kurių paprastų dalykų: namų, šeimos, draugų, pripažinimo. Bet kas kita Marchas: tai *jis* pasikeitė. Po dešimties metų laivyne ir dvylikos

mėnesių beveik visiško izoliuotumo išlipęs į krantą, jis atsidūrė bemaž nepažįstamamė pasaulyje. Vaikščiodamas į darbą, žiūrėdamas televizorių, valgydamas su draugais, netgi — Dieve pasigailėk — miegodamas šalia žmonos, jis kartkartėmis įsivaizduodavo vis tebesąs povandeniniame laive: kreisuojantis kasdienio gyvenimo paviršiumi; vienišas, nepatiklus.

Vidudienį pasiėmė Pilį iš Klaros būsto — vienaukščio namuko nykiame pokario gyvenamųjų namų rajone, Lichtenradėje, pietiniame Berlyno pakraštyje. Sustabdai automobilį gatvėje, dusyk pasignalizuoji, seki sujudant užuolaidą svetainėje. Tokia nusistovėjo neišsakyta tvarka po jųdviejų skyrybų prieš penkerius metus — kad būtų išvengta abiem nemalonių susitikimų; pagal griežtas Reicho santuokų įstatymo sąlygas tokį ritualą tekdavo iškęsti kas ketvirtą sekmadienį, jeigu tik leisdavo darbas. Retai kada jam išpuldavo pamatyti sūnų antradienį, tačiau dabar mokykloje atostogos: nuo 1959-ųjų vaikams suteikta laisva savaitė fiurerio gimtadienio proga, o ne Velykoms.

Atsidarė durys, ir pasirodė Pilis — nelyginant vaikas aktorius, prieš savo norą išstumtas į sceną. Apsirengęs nauja pimpfo* uniforma — šiugždančiais juodais marškiniais ir tamsiai mėlynomis trumpikėmis — be žodžių įsiropštė į automobilį. Marchas, jausdamasis nepatogiai, priglaudė jį prie savęs.

— Šauniai atrodai. Kaip mokykla?

— Gerai.

— O tavo mama?

Berniukas gūžtelėjo pečiais.

— Ką norėtum veikti?

Jis vėl gūžtelėjo.

Juodu pavalgė priešpiečius Budapešterštraseje, priešais zoologijos sodą, modernioje užeigėlėje su vinilinėmis kėdėmis ir plastiku dengtais stalais: tėvas ir sūnus, vienas su alumi ir dešrelėmis, kitas — su obuolių sultimis ir mėsainiu. Kalbėjosi apie pimpfą, ir

---

* Jauniausias pagal amžių Hitlerjugendo (Hitlerio jaunimo), fašistinės organizacijos narys.

Pilis pralinksmėjo. Kol nepriklausai pimpfui, esi niekas, „nesusiformavusi asmenybė, nėsyk nedalyvavusi susirinkime ar žygyje". Tau leidžiama įstoti dešimties ir būti iki keturiolikos, kai tampi tikruoju Hitlerio jaunuoliu.

— Pasirodžiau geriausiai per stojamąjį patikrinimą.

— Šaunuolis.

— Reikia nubėgti šešiasdešimt metrų per dvylika sekundžių, — pasakojo Pilis. — Šokti į tolį ir stumti rutulį. Taip pat pusantros dienos žygis. Klausimai raštu. Partijos filosofija. Ir privalai padeklamuoti *Horst Wessel Lied**.

Mirksnį Marchas pamanė, kad jis tuoj tuoj pratrūks dainuoti, ir paskubom įsikišo:

— O tavo durklas?

Pilis pasirausė kišenėje, nuo susitelkimo jam per kaktą nusidriekė raukšlė. Koks panašus į motiną, pagalvojo Marchas. Tokie pat platūs skruostikauliai ir putni burna, tokios pat rimtos rudos akys, toli viena nuo kitos. Pilis atsargiai padėjo priešais save ant stalo durklą. Marchas pakėlė jį. Prisiminė tą dieną, kai gavo savąjį — kada tai buvo? 34-aisiais? Jaudulys berniuko, manančio, kad esąs priimtas į vyrų draugiją. Apvertė durklą, ir šviesoje ant rankenos suspindo svastika. Pasvarstė ginklą rankoje ir sugrąžino sūnui.

— Didžiuojuosi tavimi, — pamelavo. — Ką veiksime? Galime nueiti į kiną. Ar zoologijos sodą.

— Noriu pasivažinėti autobusu.

— Betgi tai darėme praeitą kartą. Ir užpraeitą.

— Nesvarbu. Noriu pasivėžinti autobusu.

— Didžioji Reicho menė — didžiausias pastatas pasaulyje. Iškilusi daugiau kaip ketvirtį kilometro, ir kai kuriomis dienomis — pastebėkite, kaip ir šiandien — kupolo viršūnė dingsta iš akių. Paties kupolo skersmuo šimtas keturiasdešimt metrų, šešiolika kartų platesnis už Šv. Petro baziliką Romoje.

---

* „Horsto Veselio daina" — Vokietijoje 1933—1945 metais oficiali nacionalsocialistų partijos daina.

Jie pasiekė Pergalės prospekto galą ir buvo beįvažiuoją į Adolfo Hitlerio aikštę: Iš kairės aikštę juosė vermachto vyriausiosios vadovybės būstinė, iš dešinės — naujoji Reicho kanceliarija ir fiurerio rezidencija. Priekyje stūksojo Menė. Iš arčiau jos pilkis išnyko. Dabar buvo matyti, ką jiems pasakojo gidė: frontoną prilaikančios kolonos iš raudono, Švedijoje iškasto granito, o iš abiejų šonų — auksinės Atlanto ir Telos* statulos, nešančios ant pečių dangų ir žemę vaizduojančius rutulius.

Statinys buvo krištolinio balčio kaip vestuvinis tortas, kaldinto vario kupolas — pilkšvai žalias.

— Didžioji menė naudojama tik iškilmingiausioms Vokietijos Reicho apeigoms, joje telpa šimtas aštuoniasdešimt tūkstančių žmonių. Vienas įdomus ir nenumatytas reiškinys: tokio skaičiaus žmonių iškvepiamas oras pakyla į kupolą ir suformuoja debesis, kurie kondensuojasi ir krinta lengvu lietučiu. Didžioji menė — vienintelis statinys pasaulyje, susikuriantis savitą klimatą...

Marchas buvo girdėjęs visa tai anksčiau. Jisai žvelgė pro langą ir regėjo kūną dumble. Maudymosi glaudės! Ką senis sugalvojo — pirmadienio naktį pasiplaukioti? Tądien nuo popietės Berlyną dengė juodi debesys. Kai galiausiai pratrūko audra, liūtis užgriuvo plieniniais virbais, čaižė žemę ir stogus, slopino griaustinį. Gal savižudybė? Ir sugalvok tu man. Įsibristi į šaltą ežerą, nusiirti į vidurį, skirti patamsiuos vandenį, stebėti žaibus viršum medžių, laukti, kol nuovargis padarys savo...

Pilis sugrįžo į vietą ir susijaudęs šokčiojo aukštyn žemyn.

— Tėti, ar pamatysime fiurerį?

Regėjimas išnyko, ir Marchas pasijautė kaltas. Dėl tokių užsisvajojimų kaip tik ir skųsdavosi Klara: *Netgi kai tu čia, iš tikrųjų esi kitur...*

— Nemanau, — atsakė jis.

Gidė varė toliau:

— Dešinėje — Reicho kanceliarija ir fiurerio rezidencija. Bendras jos fasadas driekiasi lygiai septynis šimtus metrų ir šimtu metrų pranoksta Liudviko XIV rūmų fasadą Versalyje.

---

* Senovės romėnų Žemės deivė.

Važiuojant autobusui, Kanceliarija pamažu slinko pro šalį; marmurinės kolonos ir raudona mozaika, bronziniai liūtai, paauksuotos figūros, gotiški rašmenys — pastatas nelyginant kinų drakonas, miegantis aikštės pakraštyje. Po plevenančia vėliava su svastika stovėjo keturių esesininkų garbės sargyba. Nebuvo jokių langų, tik per penkis aukštus nuo žemės įleistas į sieną balkonas, kuriame pasirodydavo fiureris tomis progomis, kai aikštėje susirinkdavo milijonas žmonių. Netgi dabar slampinėjo keletas dešimčių smalsių turistų, blyškiais nuo laukimo veidais spoksančių viršun į sandariai uždarytas langines ir besiviliantys...

Marchas paskersavo į sūnų. Pilis iš susižavėjimo buvo priblokštas, tvirtai spaudė kumštyje it krucifiksą savąjį durklą.

Turistinis autobusas išleido juos keleivių surinkimo punkte priešais Berlyno-Gotenlando geležinkelio stotį. Kai juodu išlipo, buvo jau po penktos, ir nyko paskutiniai natūralios šviesos likučiai. Pasidygėdama pačia savimi, diena jau buvo bepasiduodanti.

Iš stoties išėjimo plūdo žmonės — kuprinėmis pasibalnoję kareiviai žengė su savo draugužėmis ir žmonomis, svetimšaliai darbininkai, nešini kartoniniais lagaminais ir aptriušusiais, perrištais virve ryšulėliais, stepių naujakuriai, po dviejų dienų kelionės išnirę iš traukinio, nustebę pūtė akis į šviesas ir šurmuliuojančią minią. Visur uniformos. Tamsiai mėlynos, žalios, rudos, juodos, pilkos, chaki spalvos. Tarytum fabrikas, baigiantis pamainai. Aidėjo gamykliški stumdomo metalo garsai ir šaižūs švilpukai, tvyrojo gamykliškas karščio ir alyvos, suplėkusio oro ir metalo dulkių tvaikas. Nuo sienų atsimušdavo perspėjamų šūkių skardas: „Nuolat būkite budrūs!“, „Dėmesio! Išsyk praneškite apie įtartinus krovinius!“, „Teroristų pavojus!“

Iš čionai traukiniai, aukšti kaip namai, iki keturių metrų, išvykdavo į Vokietijos imperijos pakraščius — į Gotenlandą (ankstesnįjį Krymą) ir Feodosijos uostą (ankstesnįjį Sevastopolį); į Tauridės generalkomisariatą ir jo sostinę Melitopolį; į Volynę-Podolę, Žitomirą, Kijevą, Nikolajevą, Dniepropetrovską, Charkovą, Rostovą, Saratovą... Tai buvo galutinė naujojo pasaulio

stotis. Pranešimus apie atvykstančius ir išvykstančius traukinius per informacijos sistemą pertraukdavo „Koriolano uvertiūra". Kai juodu yrėsi per minią, Marchas pabandė paimti Pilį už rankos, bet berniukas jo nusikratė.

Prireikė penkiolikos minučių automobiliui iš požeminės stovėjimo aikštelės pasiimti ir dar penkiolikos — išsigauti iš užsikimšusių aplink geležinkelio stotį gatvių. Juodu važiavo tylėdami. Tik kai jau vėl buvo bemaž Lichtenradėje, staiga Pilis neiškentė:

— Tu asocialus, tiesa?

Kaip keista išgirsti tokį žodį iš dešimtmečio lūpų ir dargi taip kruopščiai tariamą, jog Marchas mažne garsiai nusijuokė. Asocialus: partijos nusikaltimų leksikonu — vienu laipteliu žemiau išdaviko. Neaukojantis „Žiemos pagalbai". Nestojantis į begalines nacionalsocialistų sąjungas. Į Nacionalsocialistų slidinėjimo federaciją. Į Nacionalsocialistų iškylautojų bendriją. Į Didžiosios Vokietijos nacionalsocialistų motoklubą. Į Nacionalsocialistų kriminalinės policijos karininkų draugiją. Vieną popietę jis netgi užsidūrė Lustgartene ant parado, kurį surengė Nacionalsocialistų apdovanotųjų gyvybės gelbėtojo medaliu lyga.

— Nesąmonė.

— Dėdė Erichas sako, jog tai tiesa.

Erichas Helferichas. Taigi jis dabar tapęs „dėde" Erichu? Prasčiausios rūšies fanatikas, visu etatu dirbantis biurokratas partijos Berlyno štabe. Atgrasus akiniuotis, skautų būrio vadas... Marchas tvirčiau suspaudė delnais vairą. Helferichas pradėjo susitikinėti su Klara prieš metus.

— Jisai sako, kad tu nesaliutuoji Hitleriui ir juokiesi iš partijos.

— Ir iš kur jis visa tai žino?

— Jisai sako, kad partijos štabe užvesta tavo byla ir tik laiko klausimas, kada tave suims. — Berniukas vos neašarojo iš gėdos. — Manau, jis teisus.

— Pili!

Jie buvo besustoją prie namo.

— Nekenčiu tavęs. — Šitai buvo pareikšta ramiu, lygiu balsu. Pilis išlipo iš automobilio. Marchas atidarė savo pusės dureles,

iššoko laukan, apibėgo aplink ir nusekė jį takučiu. Namo viduje išgirdo lojant šunį.

— Pili! — darsyk sušuko jis.

Atsidarė durys. Pasirodė Klara su NS-Frauenschaft* uniforma. Marchas pastebėjo už jos stūksančią Helfericho figūrą ruda apranga. Šuo, jaunas vokiečių aviganis, išpuolė laukan ir šoko ant Pilio, kuris prasispraudė pro motiną ir dingo viduje. Marchas buvo besekąs iš paskos, bet Klara pastojo jam kelią.

— Palik berniuką ramybėje. Eik iš čia. Palik mus visus ramybėje.

Ji stvėrė šunį už kaklasaičio ir nusitempė atgal. Durys užsitrenkė vis nesiliaujant lojimui.

Vėliau, važiuodamas atgal Berlyno centro link, Marchas vis mąstė apie tą šunį. Namuose tai vienintelis gyvas padaras, kuris nevilki uniforma.

Jeigu nebūtų jautęsis toks nelaimingas, būtų nusijuokęs.

4

— Kokia šuniška diena, — atsiduso Maksas Jėgeris. Buvo pusė aštuntos vakaro, ir Verderšermarkte jis vilkosi apsiaustą. — Nepristatyta jokių asmeninių daiktų, jokių drabužių. Nieko. Taigi jau praėjo daugiau kaip dvidešimt keturios valandos nuo spėjamo mirties laiko, ir ničniekas jo nepasigedo. Tu tikrai manai, kad jis ne koks nors benamis?

Marchas trumpai papurtė galvą.

— Pernelyg gerai įmitęs. Ir benamiai nemūvi maudymosi glaudėmis. Dažniausiai.

— Ir, negana to, šįvakar turiu eiti į partinį susirinkimą. — Maksas paskutinįsyk užsitraukė cigaro ir užgesino jį į peleninę. — „Motina Vokietija: tautos karys vidaus fronte“.

* Moterų nacionalsocialisčių sąjunga (*vok.*).

Kaip ir visi Kripo tyrėjai, tarp jų ir Marchas, Jėgeris turėjo SS šturmbanfiurerio laipsnį. Kitaip nei Marchas, praeitais metais jis įstojo į partiją. Tačiau Marchas anaiptol jo nesmerkė. Kad paaukštintų tarnyboje, privalai priklausyti partijai.

— Ar Hanelora eina?

— Hanelora? Motinos Vokietijos bronzinio Garbės Kryžiaus ordininkė? Savaime suprantama, eina. — Maksas pasižiūrėjo į laikrodį. — Pats metas įkalti alaus. Ką pasakysi?

— Ne šįvakar, dėkui. Tik nulipsiu apačion kartu su tavimi.

Juodu išsiskyrė ant Kripo rūmų laiptų. Pamojęs ranka, Jėgeris pasuko kairėn, baro Obvalštrasėje linkui, o Marchas patraukė dešinėn, upės kryptimi. Žingsniavo sparčiai. Lietus jau liovėsi, bet oras tebebuvo drėgnas ir ūkanotas. Prieškariniai gatvės žibintai atsispindėjo nuo juodo šaligatvio. Nuo Šprė sklido žemas, pastatų prislopintas, rūko sirenos garsas.

Marchas apsuko kampą ir nuėjo paupiu, veidu mėgaudamasis nakties vėsa. Prieš srovę pukšėjo barža su vieninteliu žibintu nosyje, įkandin jos vairo kunkuliavo tamsaus vandens verpetai. O šiaip viešpatavo tyla. Čia nebuvo nei automobilių, nei žmonių. Tartum miestas būtų išgaravęs patamsiuos. Nenorom Marchas paliko upę, perkirto Špitelmarktą ir įsuko į Zeidelštrasę. Po kelių minučių įžengė į Berlyno miesto morgą.

Daktaras Aisleris jau buvo išėjęs namo. Nieko netikėta. „Myliu tave, — dūsavo moteriškas balsas laukiamajame, — ir noriu gimdyti tavo vaikus“. Sanitaras dėmėtu baltu chalatu nenorom nusigręžė nuo savo nešiojamojo televizoriaus ir patikrino Marcho asmens pažymėjimą. Padarė įrašą žurnale, pasiėmė raktų ryšulį ir pamojo detektyvui sekti paskui jį. Jiems įkandin suskambo naktinės Reichsrundfunko* muilo operos leitmotyvas.

Švaistinės durys vedė į koridorių, visiškai tokį pat kaip dešimtys tenai, Verderšermarkte. Kažkur, pagalvojo Marchas, turėtų būti reichdirektorius žalio linoleumo reikalams. Jis nusekė paskui sanitarą į liftą. Žvangtelėjusios užsidarė metalinės grotelės, ir jie nusileido į rūsį.

* Valstybinio televizijos kanalo (*vok.*).

Prie įėjimo į saugojimo kamerą, po ženklu „Nerūkyti", abu užsirūkė cigaretes — dvejetas profesionalų, besigriebiančių tokios pat atsargos ne dėl lavonų kvapo (patalpa buvo šaldoma: irimo dvoko nebuvo justi), o norėdami nustelbti aitrias dezinfekcinio skiedinio išgaras.

— Jums reikia to senioko? Pristatyto tuoj po aštuntos?

— Tikrai taip, — patvirtino Marchas.

Patraukęs už didžiulės rankenos, sanitaras atlapojo sunkias duris. Plūstelėjo šaltis, ir juodu įžengė vidun. Ryškūs pailgi neoniniai šviestuvai nutvieskė baltų plytelių grindis, iš abiejų pusių šiek tiek nuožulnias linkui siauro nutekamojo latako viduryje. Į sieną, nelyginant kartotekos spintukės, buvo įmontuoti sunkūs metaliniai stalčiai. Sanitaras nukabino nuo kablio greta šviesos jungiklio lentelę su spaustukais ir nuėjo palei stalčius, tikrindamasis numerius.

— Šitas.

Jis pasikišo lentelę po pažastimi ir stipriai trūktelėjo stalčių. Slystelėjęs priekin, tas atsidarė. Marchas žengtelėjo arčiau ir nutraukė baltą paklodę.

— Galite eiti, jeigu norite, — metė neatsigręždamas. — Baigęs pašauksiu jus.

— Negalima. Tokios taisyklės.

— Kad nesuklastočiau įkalčio? Padarykite man paslaugą, likite.

Per antrą pažintį kūnas atrodė nė kiek ne geriau. Atšiaurus mėsingas veidas, mažos akys ir žiauri burna. Galva beveik visai plika, neskaitant pavienių žilų plaukų kuokštų. Nosis smaila, su dviem giliomis įdubomis abipus viršunosės. Veikiausiai daug metų nešiojo akinius. Pats veidas be jokių ypatingų žymių, bet ant abiejų skruostų ryškėjo simetriškos nuobrozdos. Marchas įkišo pirštus į burną ir aptiko tik minkštas dantenas. Kažkuriuo metu, matyt, išmuštos abi dirbtinių dantų plokštelės.

Marchas vėl užtraukė paklodę. Pečiai platūs, torsas stipraus, vos pradėjusio tukti žmogaus. Jis tvarkingai atlenkė audeklą kelis centimetrus aukščiau bigės. Visados gerbdavo mirusiuosius. Joks

Kurfiurstendamo gatvės aukštuomenės daktaras su savo klientais nesielgia švelniau kaip Ksaveras Marchas.

Jis pasišildė kvapu delnus ir siekė vidinėn savo apsiausto kišenėn. Išsitraukė skardinę dėželę, kurią atidarė, ir dvi baltas korteles. Kartūs cigaretės dūmai graužė burną. Jisai sugriebė kairį lavono riešą — tokį *šaltą*; šitai nuolatos jį sukrėsdavo — ir atlenkė pirštus. Atsargiai pamirkė kiekvieną piršto galiuką į juodo rašalo pagalvėlę skardinėlėje. Paskiau padėjo skardinėlę, paėmė vieną kortelę ir prispaudė prie jos visus pirštus. Kai liko patenkintas, pakartojo tokią pat procedūrą su dešine senio ranka. Sanitaras pakerėtas stebėjo jį.

Juodos dėmelės ant baltų delnų atrodė bjauriai — kaip išniekinimas.

— Nuvalykite jas, — pasakė Marchas.

Reicho Kripo būstinė yra Verderšermarkte, bet faktiškai techninė policinės veiklos įranga — teismo medicinos laboratorijos, nusikaltėlių kartotekos, ginklų sandėliai, dirbtuvės, sulaikymo kameros — sutelkta Aleksandro aikštėje, Berlyno policijos prezidiumo pastate. Kaip tik į šią plačiai išdrikusią prūsišką tvirtovę priešais judriausią miesto U-bano* stotį Marchas po to ir nuvyko. Guviai žingsniuodamas sugaišo penkiolika minučių.

— Tai *ko* tu nori?

Balsas, gerokai persunktas nepatiklumu, priklausė Otui Kotui, pirštų atspaudų skyriaus viršininko pavaduotojui.

— Pirmumo eilės, — pakartojo Marchas. Jis darsyk užsitraukė cigaretę. Gerai pažinojo Kotą. Prieš dvejus metus juodu Lankvice pagavo gaują ginkluotų plėšikų, nužudžiusių policininką. Dėl šios operacijos jis buvo paaukštintas tarnyboje. — Žinau, kad turi daug užsigulėjusių darbų iki pat fiurerio šimtojo gimtadienio. Žinau, kad tau ant sprando Zipo dėl teroristų ir dievažin dar dėl ko. Tačiau padaryk tai dėl manęs.

Kotas atsilošė krėsle. Už jo, knygų spintoje, Marchas pastebėjo Artūro Nebės kriminologijos vadovėlį, išleistą prieš trisdešimt

* U-bahn (*vok.*) — metropolitenas.

metų, bet vis dar klasikinį veikalą. Nuo 1933-iųjų Nebė buvo Kripo viršininkas.

— Nagi, parodyk, ką turi, — paprašė Kotas.

Marchas padavė korteles. Žvilgtelėjęs į jas, Kotas linktelėjo.

— Vyriškis, — pasakė Marchas. — Apie šešiasdešimties. Miręs prieš parą.

— Žinau, kaip jis jaučiasi. — Kotas nusiėmė akinius ir pasitrynė akis. — Gerai. Padėsiu krūvos viršun.

— Kiek užtruks?

— Atsakymas turėtų būti iki ryto. — Kotas vėl užsidėjo akinius. — Štai ko nesuprantu — iš kur tu žinai, kad šis žmogus, nors ir kas jis būtų, turi nusikalstamą praeitį?

Marchas nežinojo, bet jis neketino suteikti Kotui dingstį išsisukti nuo savo pažado.

— Patikėk manimi, — tarė.

Marchas grįžo į savo butą vienuoliktą. Senoviškas narvo pavidalo liftas neveikė. Laiptinė, klojama numinto rudo kilimo, atsidavė seńais kitų žmonių valgiais, virtais kopūstais ir prisvilusia mėsa. Kopdamas pro antrą aukštą, išgirdo ginčijantis jauną porelę, kuri gyveno po juo.

— *Kaip tu gali tai sakyti?*

— *Tu nieko nepadarei! Nieko!*

Trinktelėjo durys. Pravirko kūdikis. Kitur kažkas į tai atsakydamas paleido visu garsumu radiją. Daugiabučio gyvenimo simfonija. Kadaise tai buvęs ištaigingas namas. Nūnai šiam, kaip ir daugeliui ten gyvenančiųjų, užėjo sunkesni laikai. Marchas toliau kopė laiptais į savo aukštą ir atsirakino duris.

Kambariai buvo šalti — kaip paprastai, šiluma radiatoriais iki jo buto neįstengė pakilti. Marchas turėjo penkis kambarius: svetainę, gerokai aukštomis lubomis, langais išeinančią į Ansbacherštrasę; miegamąjį su geležine lova; nedidelį vonios kambarį ir dar mažesnę virtuvę; atliekamas kambarys buvo užpildytas daiktais, išgelbėtais iš savo santuokos, vis tebesukrautais prieš penkerius metus į dėžes. Namai. Buvo didesnis nei keturiasdešimt

keturių kvadratinių metrų, standartinio Volkswohnung — liaudies buto — ploto, tačiau nelabai daug.

Prieš Marchui į jį įsikraustant, čia gyveno liuftvafės* generolo našlė — gyveno nuo karo pradžios ir butą labai apleido. Antrą savaitgalį po to, kai atsikėlė, remontuodamas miegamąjį, jis nuplėšė supelijusius sienų tapetus ir aptiko už jų užkištą sulankstytą į mažutėlį kvadratėlį fotografiją. Sepijos technika vienoje Berlyno studijoje padarytas portretas, visas blausaus rusvio ir kremiškas, datuotas 1929-aisiais. Kažkokia šeima stovėjo dažytų medžių ir laukų fone. Tamsiaplaukė moteris žvelgė į kūdikį sau ant rankų. Išdidus vyras stovėjo už jos, padėjęs jai ant peties ranką. Greta jo — mažas berniukas. Nuo to laiko Marchas laikė tą nuotrauką ant židinio atbrailos.

Berniukas — Pilio amžiaus, nūnai būtų Marcho metų.

Kas buvo tie žmonės? Kas nutiko vaikui? Metų metus jis klausinėjo save, tačiau vis delsė — Markte visados turėdavo pakankamai dėl ko sukti sau galvą ir nesiimdamas narplioti naujų paslapčių. Paskiau, prieš pat pastarąsias Kalėdas, pats nepajėgdamas tinkamai perprasti priežasties, — kažkoks neaiškus ir vis stiprėjantis nerimas, atsitiktinai sutapęs su jo gimtadieniu, ne daugiau, — jis pradėjo ieškoti atsakymo.

Įrašas pas namo savininką bylojo, kad butas tarp 1928-ųjų ir 1942-ųjų buvo išnuomotas kažkokiam Vaisui, Jakobui. Bet policijoje nebuvo jokios Jakobo Vaiso bylos. Neužregistruota, kad būtų išsikėlęs, susirgęs ar numiręs. Skambučiai į armijos, laivyno ir liuftvafės archyvą patvirtino, jog nebuvo mobilizuotas karo veiksmams. Fotografo studija tapusi televizorių nuomos punktu, jos registracijos knygos neišlikusios. Niekas iš jaunų žmonių namų savininko kontoroje neprisiminė Vaisų. Šie dingo. *Vaisas. Baltas. Tuštuma.* Dabar jau Marchas širdyje žinojo tiesą, — ko gero, visados ją žinojo, — bet vis tiek vieną vakarą su fotografija apėjo namą it policininkas, ieškantis liudytojų, ir kiti gyventojai žvelgė į jį kaip į pamišėlį vien dėl to, kad klausinėja. Visi, išskyrus vieną.

* Luftwaffe (*vok.*) — Karinės oro pajėgos.

— Jie buvo žydai, — pasakė senė palėpėje, užtrenkdama jam prieš nosį duris.

Aišku. Žydai per karą buvo evakuoti į Rytus. Visi tai žinojo. Kas vėliau jiems nutiko — ne iš tokių klausimų, kuriuos viešai pateiktum, — beje, taip pat ir privačiai, — jeigu jie ir turėjo kokią nors prasmę, netgi SS šturmbanfiureriui.

Ir kaip tik tuomet, — dabar Marchas tai suvokė, — jo santykiai su Piliu pradėjo šlyti; tai buvo metas, kai jis atsibusdavo prieš išauštant ir sutikdavo imtis kiekvienos bylos, kuri tik pakliūdavo po ranka.

Kelias minutes neįjungdamas šviesos Marchas stovėjo ir žvelgė žemyn į transporto srautą, slenkantį Vitenbergo aikštės linkui. Paskiau nuėjo į virtuvę ir įsipylė didelę porciją viskio. Šalia kriauklės gulėjo pirmadienio *Berliner Tageblatt*. Nusinešė šį atgal į svetainę.

Marchas turėjo nusistovėjusią laikraščių skaitymo tvarką. Pradėdavo nuo galo, nuo tiesos. Jeigu parašyta, kad Leipcigo futbolo komanda suplieke Kelną 4 : 0, veikiausiai tai tiesa: netgi partijai dar teks sugalvoti, kaip perrašinėti sportinius rezultatus. Sporto naujienos — visai kas kita. IKI TOKIJO OLIMPINIŲ VIS MAŽIAU LAIKO. JUNGTINĖS VALSTIJOS GALBŪT DALYVAUS PIRMĄSYK PER 28 METUS. VOKIEČIŲ SPORTININKAI TEBEPIRMAUJA PASAULYJE. Paskiau skelbimai. VOKIEČIŲ ŠEIMOS! MALONUMAI KVIEČIA Į GOTENLANDĄ, REICHO RIVJERĄ! Prancūziški kvepalai, itališkas šilkas, skandinaviški kailiai, olandiški cigarai, belgiška kava, rusiški ikrai, britiški televizoriai — per puslapius pažertas Imperijos gausybės ragas. Gimimai, santuokos ir mirtys: TEBAI, Ernstas ir Ingrida; sūnus fiureriui. VENZELIS, Hansas, 71 metų; ištikimas nacionalsocialistas, liūdime netekę.

Ir vienišų širdžių skiltis:

PENKIASDEŠIMTMETIS. Grynakraujis arijas, mūšio prie Maskvos veteranas, ketinantis įsikurti ūkyje, trokšta vyriškos lyties palikuonių per santuoką su sveika, arijų

kraujo, nekalta, jauna, nepretenzinga, taupia moterimi, įpratusia prie sunkaus darbo; svarbu plačios strėnos, žemakulniai bateliai, be auskarų.

NAŠLYS, šešiasdešimties metų amžiaus, nori vėl gauti šiaurietę partnerę, pasirengusią apdovanoti jį vaikais, idant neišnyktų senos šeimos vyriškoji linija.

Menų puslapiai: Zara Leander, vis dar puiki, filme *Moteris iš Odesos*, kuris šiuo metu demonstruojamas „Gloria-Palaste": epiškas pasakojimas apie pietų tirolietės naujakurystę. Muzikos kritiko straipsnis, užsipuolantis jaunų anglų grupės iš Liverpulio, koncertuojančios vokiečių jaunimui perpildytose Hamburgo salėse, „pražūtingus" negriškus stūgavimus. Londono karališkajame Albert Hole fiurerio gimtadieniui Herbertas fon Karajanas specialiai diriguos Bethoveno Devintąją simfoniją — Europos himną.

Redakcijos vedamasis apie protestuojančias prieš karą studentų demonstracijas Heidelberge: IŠDAVIKAI PRIVALO BŪTI SUTRIUŠKINTI JĖGA! *Tageblatt* visados laikydavosi tvirtos linijos.

Nekrologas: kažkokiam nusenusiam bonzai iš Vidaus reikalų ministerijos.

Reicho naujienos: PAVASARIO ATODRĖKIS ĮPLIESKIA NAUJAS KAUTYNES SIBIRO FRONTE! VOKIEČIŲ PAJĖGOS SUTRIUŠKINA IVANŲ TERORISTINES GRUPUOTES! Rovne, Ukrainos reichkomisariato sostinėje, sušaudyti penki teroristų vadeivos, organizavę vokiečių naujakurių šeimos skerdynes. Naujausio branduolinio Reicho povandeninio laivo *Grossadmiral Dönitz* savo naujojoje bazėje Trondheime fotografija.

Pasaulio naujienos: Londone pranešta, kad karalius Edvardas ir Velso karalienė atvyks valstybinio vizito į Reichą birželį, siekdami „toliau stiprinti nuoširdžios pagarbos ir draugystės ryšius tarp Didžiosios Britanijos ir Vokietijos Reicho tautų". Vašingtone manoma, kad pastaroji prezidento Kenedžio pergalė pirminiuose Jungtinių Valstijų rinkimuose sustiprino jo galimybes būti išrinktam antrajai kadencijai...

Laikraštis Marchui išslydo iš pirštų ant grindų.

Po pusvalandžio suskambo telefonas.

— Man taip gaila tave pažadinti. — Kotas neslėpė sarkazmo. — Bet susidariau įspūdį, kad tai pirmutinės svarbos reikalas. Gal vėl paskambinti rytoj?

— Ne, ne. — Marchas jau visai išsibudino.

— Šitai tau patiks. Gražumėlis. — Pirmąsyk gyvenime Marchas išgirdo Kotą sukikenant. — Nagi, tu su manimi nejuokauji? Ar tai ne koks nors pokštas, kurį abu su Jėgeriu sugalvojote?

— Kas jis toks?

— Pirmiausia šiek tiek praeities. — Kotas jautėsi pernelyg patenkintas savimi, kad leistųsi skubinamas. — Gavome grįžti labai toli atgalios, kol pririnkome atitikmenį. Labai toli. Bet pririnkome. Puikiai. Apsirikti neįmanoma. Tikrai, taviškis žmogus yra kartotekoje. Buvo areštuotas tik sykį gyvenime. Mūsų kolegų Miunchene, prieš keturiasdešimt metų. Jeigu tiksliau, 1923-iųjų lapkričio devintą.

Stojo tyla. Praėjo penkios, šešios, septynios sekundės.

— Ak! Jaučiu, kad netgi tu įvertini datos reikšmingumą.

— Kažkoks alter Kämpfer*. — Marchas siekė cigarečių nuo grindų šalia kėdės. — Jo pavardė?

— Iš tikrųjų. Senas partinis draugas. Suimtas kartu su fiureriu po Bürgerbräukeller Putsch* įvykių. Tu sužvejojai iš ežero vieną iš šlovingiausių nacionalsocialistų revoliucijos pradininkų. — Kotas vėl nusijuokė. — Protingesnis žmogus, ko gero, būtų palikęs jį ten, kur radęs.

— *Kokia jo pavardė?*

Kotui padėjus ragelį, Marchas penkias minutes žingsniavo po butą, įnirtingai rūkydamas. Paskiau paskambino į tris vietas. Pirmiausia Maksui Jėgeriui. Paskiau — Verderšermarkto budėtojui.

---

* Senas kovotojas (*vok.*). Čia, matyt, Hitlerio knygos „Mein Kampf" („Mano kova") sekėjas.

** Aludės pučas (*vok.*). — Kalbama apie nepavykusį Adolfo Hitlerio ir generolo Ericho Liudendorfo (Ludendorff) mėginimą 1923 m. lapkričio 8—9 d. Miunchene užgrobti valdžią Vokietijoje.

Trečias skambutis — vienu Berlyno numeriu. Jau Marchui beketinant padėti ragelį, atsiliepė mieguistas vyriškas balsas.

— Rudis? Čia Ksaveras Marchas.

— Ksavis? Tu išprotėjai? Juk nakties vidurys.

— Nevisiškai. — Marchas patruliavo išblukusiu kilimu, vienoje rankoje laikydamas telefono aparatą ir smakru prispaudęs sau prie peties ragelį. — Man reikia tavo pagalbos.

— Dievuliau!

— Ką tu gali man papasakoti apie žmogų, kuris vadinasi Jozefas Buleris?

Tą naktį Marchą aplankė sapnas. Jis vėl stovėjo lietuje prie ežero, ir veidu žemyn į dumblą kniūbsčias tysojo kūnas. Trūktelėjo už peties — trūktelėjo stipriai — bet nepajėgė jo pajudinti. Kūnas buvo pilkšvai baltas — švino baltalo spalvos. Bet kai Marchas apsisuko eiti, negyvėlis sugriebė jam už kojos ir pradėjo tempti prie vandens. Marchas kabinosi už žemės, bandydamas įsirausti pirštais į minkštą dumblą, bet nebuvo už ko įsitverti. Lavonas laikė įsikirtęs nepaprastai stipriai. Ir kai juodu paniro po vandeniu, jo veidas tapo Pilio — perkreiptas pykčio, groteskiškas iš gėdos, klykiantis: „Nekenčiu tavęs... Nekenčiu tavęs... Nekenčiu tavęs...“

ANTRA DALIS

TREČIADIENIS, BALANDŽIO 15

détente, s. f. 1 (a) Atvanga, susilpninimas, palaisvinimas (ko nors, kas buvo įtempta); atpalaidavimas (raumenų). (b) Palengvėjimas (politinės padėties).

1

Iš vakardienos lietaus liko tik blogas prisiminimas, jau pusiau išnykęs iš gatvių. Saulė — nuostabi, nešališka saulė — atsispindėjo ir tviskėjo nuo parduotuvių vitrinų ir butų langų.

Vonios kambaryje surūdiję vamzdžiai klaksėjo ir dūsavo, iš dušo varvėjo šalto vandens srovelė. Marchas skutosi senu savo tėvo skustuvu. Pro atdarą langą buvo girdėti bundančio miesto garsai: pirmojo tramvajaus kauksmas ir žvangesys; tolimas transporto gausmas Tauencinštraséje; anksti atsikėlusių pėsčiųjų, skubančių į U-bano stotį Vitenbergo aikštėje, žingsniai; kitapus gatvės pakeliamų kepyklos langinių tarškesys. Dar nebuvo septynių, ir Berlynas bruzdėjo galimybėmis, kurios vėliau per dieną nublanks.

Miegamajame gulėjo padėta jo uniforma — valdžios pareigūno šarvai.

Rudi marškiniai su juodomis odinėmis sagomis. Juodas kaklaraištis. Juodi bridžiai. Juodi auliniai batai, stipriai atsiduodantys išblizginta oda.

Juodas kitelis: su keturiomis sidabrinėmis sagomis; su trimis pasidabruotomis antpečių juostelėmis; ant kairės rankovės — raudonas ir baltas raištis su svastika; ant kairės — rombas su gotiška „K“ raide, reiškiančia „Kriminalpolizei“.

Juodas kariškas odinis diržas. Juoda uniforminė kepurė su sidabrine kaukole ir partijos ereliu. Juodos odinės pirštinės.

Marchas stebeilijo į save veidrodyje, o į jį žvelgė Waffen-SS* šturmbanfiureris. Nuo tualetinio stalelio pasiėmė tarnybinį pistoletą, 9 mm liugerį ir, patikrinęs užraktą, įkišo į dėklą. Tuomet išėjo į miesto rytmetį.

---

* SS kariuomenės rūšis (*vok.*).

*

— Tikrai tau jau gana?

Rudolfas Halderis nusišypsojo iš sarkastiškos Marcho pastabos ir iškrovė savąjį padėklą: sūrį, kumpį, saliamį, tris kietai virtus kiaušinius, stirtą juodos duonos riekių, pieną, puodelį garuojančios kavos. Tvarkinga eile jis išdėstė lėkštes ant baltos lininės staltiesės.

— Suprantu, pusryčiai, tiekiami Reicho vyriausioje saugumo valdyboje, paprastai ne tokie gausūs.

Juodu sėdėjo „Princo Frydricho Karlo“ viešbučio valgomojoje salėje, Dorotenštrasėje, pusiaukelėje tarp Kripo būstinės ir Halderio kontoros Reicho archyve. Marchas nuolat čia lankydavosi. „Frydrichas Karlas“ buvo pigi priebėga turistams ir pardavėjams, bet pusryčius čia gamino gerai. Nuo stiebo viršum įėjimo laisvai karojo Europos vėliava — dvylika auksinių Europos Bendrijos valstybių žvaigždžių tamsiai mėlyname fone. Marchas spėjo, kad administratorius, *herr* Brekeris, nupirko ją iš antrų rankų ir iškėlė ten, siekdamas privilioti bent kiek svetimšalių klientų. Regis, tai nepasiteisino. Pasidairęs po apskurusius restorano lankytojus ir nuobodžiaujantį personalą, matei esant maža pavojaus, kad kas nors galėtų nusiklausyti.

Kaip paprastai, žmonės Marcho uniformos šalinosi iš tolo. Kas kelias minutes, kai traukinys įvažiuodavo į Frydrichštrasės stotį, restorano sienos sudrebėdavo.

— Tu tik tiek pasiėmei? — paklausė Halderis. — Kavos? — Jis palingavo galvą. — Juoda kava, cigaretės ir viskis. Nekokia dieta. Kai dabar pagalvoju, nemačiau tavęs padoriau ką nors valgant nuo tada, kai tu su Klara išsiskyrei. — Jis sudaužė kiaušinį ir ėmė lukštenti.

Marchas pagalvojo: iš visų mūsų Halderis mažiausiai pasikeitęs. Po riebalų sluoksniu, po sudribusiais beprasidedančio vidutinio amžiaus raumenimis vis dar slypėjo ištįsęs naujokėlis, daugiau nei prieš dvidešimtį metų tiesiai iš universiteto patekęs į povandeninį laivą nr. 174. Jis ten buvo radistas — prastas, pa-

skubom apmokytas ir įgrūstas tarnybon 1942-ųjų pradžioje, kai nuostoliai ypač padidėjo ir Denicas naršė po visą Vokietiją, ieškodamas papildymų. Tuomet, kaip ir dabar, Rudis nešiojo akinius vieliniais rėmeliais ir turėjo retus, rausvai gelsvus plaukus, kurie pakaušyje buvo pasišiaušę it anties pasturgalis. Plaukiojimo metu, kai kiti vyrai užsiaugindavo barzdas, Halderiui ant skruostų nelyginant besišeriančiam katinui želė oranžiniai kuokštai. Tai, kad jis išvis tarnavo povandeniniame laive, buvo baisi klaida, pokštas. Nerangus, vos gebantis pakeisti saugiklį, jis gamtos buvo pašauktas būti mokslininku, o ne povandenininku, ir kiekvieną plaukiojimą prakaituodavo iš baimės bei kamuodavosi jūrlige.

Ir vis dėlto jį mėgo. Povandeninio laivo įgulos būdavo prietaringos, ir kažkaip pasklido gandas, kad Rudis Halderis neša sėkmę. Tad jie troško jį turėti laive, dengdavo jo klaidas, leisdavo jam papildomą pusvalandį dejuoti ir blaškytis gulte. Jis tapo tarsi kokiu talismanu. Kai stojo taika, nustebęs, kad išliko gyvas, Halderis atnaujino savo studijas Berlyno universiteto Istorijos fakultete. 1958-aisiais jis įsijungė į mokslininkų kolektyvą, dirbantį Reicho archyve prie oficialiosios karo istorijos. Apsukęs visą likimo ratą, jis leido dienas sulinkęs požeminėje patalpoje, Berlyne, dėliodamas krūvon daleles tos didžiosios strategijos, kurios mažutėlaičiu įbaugintu sraigteliu pats kadaise buvo. *Povandeninis laivynas: operacijos ir taktika 1939—1946* buvo paskelbta 1963-iaisiais. Dabar Halderis darbavosi padėdamas sudaryti Vokiečių armijos Rytų fronte istorijos trečią tomą.

— Lyg dirbtum folksvageno gamykloje, Falerslebene — pasakė Halderis. Atsikandęs kiaušinio, kurį laiką kramtė. — Aš gaminu ratus, Jakelis — dureles, Šmitas įstato variklį.

— Kiek dar tai truks?

— O, manau, amžinybę. Ištekliai — ne problema. Tai žodinė Triumfo arka, prisimeni? Nevalia praleisti nė vieno šūvio, nė vieno sankirčio, nė vienos snaigės, nė vieno nusičiaudėjimo. Kai kas netgi rengiasi parašyti Oficialiąją oficialiųjų istorijų istoriją. O aš, aš turėsiu darbo dar penkerius metus.

— O paskiau?

Halderis nusibraukė nuo kaklaraiščio kiaušinio trupinius.

— Katedra mažame universitete kur nors pietuose. Namukas užmiestyje su Ilze ir vaikučiais. Pora pagarbiai recenzuotų knygų. Mano siekiai kuklūs. Jeigu ne kas nors kita, tai kaip tik toks darbas padeda suvokti savo paties mirtingumo perspektyvą. Beje, jei jau prakalbome... Iš vidinės kišenės jis išsitraukė popieriaus lapą. — Sveikinimai iš Reicho archyvo.

Tai buvo seno partijos žinyno puslapio fotokopija. Keturi paso nuotraukos dydžio uniformuotų pareigūnų portretai, kiekvienas palydimas trumpos biografijos — Brunas, Bruneris. Buchas. Ir Buleris.

Halderis paaiškino:

— *NSDAP personalijų vadovas.* 1951-ųjų leidinys.

— Gerai jį žinau.

— Sutik, graži kompanija.

Lavonas Hafelyje buvo Bulerio, be jokios abejonės. Jis žvelgė į Marchą pro berėmius akinius, oficialus ir rimtas, suspaustomis lūpomis. Biurokrato, teisininko veidas — veidas, kurį galėtum regėti tūkstantį kartų ir niekaip nepajėgtum apibūdinti; kūniškai ryškus, atmintyje išskydęs; darbininko prie staklių veidas.

— Kaip pats pamatysi, — apibendrino Halderis, — nacionalsocialistų respektabilumo ramstis. Įstojo į partiją 22-aisiais — respektabiliau ir būti negali. Dirbo teisininku su Hansu Franku, asmeniniu fiurerio advokatu. Vokietijos teisės akademijos viceprezidentas.

— „Generalinės gubernijos valstybės sekretorius 1939-aisiais", — perskaitė Marchas. — „SS brigadefiureris"*. — Brigadefiureris, Dievuliau. Jis išsitraukė bloknotėlį ir ėmė užsirašinėti.

— Garbės laipsnis, — pakomentavo Halderis, pilna burna maisto. — Abejoju, ar kada nors supykęs paleido bent šūvį. Buvo grynai administracinis darbuotojas. Kai 39-aisiais Franką išsiuntė gubernatoriumi valdyti tai, kas buvo likę iš Lenkijos, matyt, pasiėmė kartu savo seną juridinį partnerį Bulerį vyriausiuoju biurokratu. Turėtum paragauti šio kumpio. Labai geras.

* Brigados generolas (*vok.*).

Marchas paskubom užsirašinėjo.

— Kiek laiko Buleris buvo Rytuose?

— Turbūt dvylika metų. Pasitikrinau 1952-ųjų žinyne. Ten Buleris neįtrauktas. Taigi 51-ieji, matyt, buvo jo paskutiniai metai.

Marchas liovėsi rašęs ir pasitarškino rašikliu dantis.

— Luktelsi manęs porą minutėlių?

Vestibiulyje stovėjo telefono būdelė. Jis paskambino į Kripo komutatorinę ir paprašė sujungti su savo paties numeriu. Balsas suniurnėjo:

— Jėgeris.

— Klausyk, Maksai. — Marchas pakartojo, ką Halderis jam papasakojo. — Vadove minima žmona. — Jis kyštelėjo popieriaus lapelį po blausia būdelės elektros lempute ir primerkė akis. — Edita Tulard. Gali ją surasti? Kad patvirtintų lavono tapatybę.

— Ji mirusi.

— Ką?

— Mirė daugiau kaip prieš dešimt metų. Patikrinau SS archyve — netgi garbės laipsnį turintiesiems privalu informuoti apie savo artimiausius giminaičius. Buleris neturėjo vaikų, bet man pavyko atsekti jo seserį. Ji našlė, septyniasdešimt dvejų metų, vadinasi Elizabeta Trinkl. Gyvena Fiurstenvalde. — Marchas žinojo tą miestuką: maždaug keturiasdešimt penkios minutės kelio automobiliu į pietryčius nuo Berlyno. — Vietiniai farai važiuoja su ja tiesiai į morgą.

— Susitiksiu su tavimi tenai.

— Dar vienas dalykas. Buleris turėjo namą Švanenverderyje. Taigi tai paaiškina lavono radimo vietą.

— Gerai padirbėjai, Maksai. — Marchas padėjo ragelį ir sugrįžo į valgomąją salę.

Halderis buvo baigęs doroti pusryčius. Pasirodžius Marchui, numetė servetėlę ir atsilošė krėsle.

— Puiku. Dabar beveik galiu susitaikyti su perspektyva surūšiuoti pusantro tūkstančio signalų iš Kleisto pirmosios tankų armijos. — Jis ėmė krapštytis dantis. — Turėtume dažniau susi-

tikti. Ilzė nuolat klausia: „Kada tu atsiveši Ksavį?" — Rudis palinko į priekį. — Klausyk: archyve yra viena tokia moteris, dirba prie Bavarijos „Bund deutcher Mädel" istorijos nuo 1935-ųjų iki 1950-ųjų. Nuostabus žmogus. Vyras, vargšelis, praeitais metais dingo Rytų fronte. Kad ir kaip ten būtų: tu ir ji. Ką pasakysi? Galėtume judu suvesti, tarkime, kitą savaitę?

Marchas nusišypsojo.

— Tu labai mielas.

— Tai ne atsakymas.

— Teisybė. — Jis pabaksnojo fotokopiją. — Galiu pasiimti?

Halderis gūžtelėjo.

— Kodėl gi ne?

— Dar kai kas.

— Klok.

— Generalinės gubernijos valstybės sekretorius. Vis dėlto, ką gi jis galėjo padaryti?

Halderis išskėtė plaštakas. Jų viršus buvo gausiai nusėtas strazdanų, kuokštų rausvai geltonų plaukų, susirangiusių iš po rankogalių.

— Jis ir Frankas turėjo absoliučią valdžią. Darė, ką norėjo. Tuo metu, matyt, svarbiausia buvo apgyvendinti naujakurius.

Marchas užsirašė bloknote „naujakuriai" ir apibraukė ratu.

— Kaip tatai vykdavo?

— Kas tatai? Seminaras? — Halderis sudėliojo priešais save lėkštes trikampiu — dvi mažesniąsias iš kairės, didesniąją — iš dešinės. Sustūmė jas draugėn, kol susilietė. — Visa tai — prieškario Lenkija. Po 39-ųjų jos vakarinės provincijos, — jis patapšnojo mažesnes lėkštes, — buvo prijungtos prie Vokietijos. Reichsgau* Dancigas — Vakarų Prūsija ir Reichsgau Vartelandas. — Jis atskyrė didžiąją lėkštę. — Ir šitai tapo Generaline gubernija. Valstybės likutis. Dvejetas vakarinių provincijų germanizuotos. Supranti, tai ne mano sritis, bet man teko matyti kai kuriuos skaičius. 1940-aisiais užsibrėžta pasiekti šimto vokiečių kvadratiniame kilometre tanku-

* Imperinė sritis (*vok.*).

Marchas paskubom užsirašinėjo.

— Kiek laiko Buleris buvo Rytuose?

— Turbūt dvylika metų. Pasitikrinau 1952-ųjų žinyne. Ten Buleris neįtrauktas. Taigi 51-ieji, matyt, buvo jo paskutiniai metai.

Marchas liovėsi rašęs ir pasitarškino rašikliu dantis.

— Luktelsi manęs porą minutėlių?

Vestibiulyje stovėjo telefono būdelė. Jis paskambino į Kripo komutatorinę ir paprašė sujungti su savo paties numeriu. Balsas suniurnėjo:

— Jėgeris.

— Klausyk, Maksai. — Marchas pakartojo, ką Halderis jam papasakojo. — Vadove minima žmona. — Jis kyštelėjo popieriaus lapelį po blausia būdelės elektros lempute ir primerkė akis. — Edita Tulard. Gali ją surasti? Kad patvirtintų lavono tapatybę.

— Ji mirusi.

— Ką?

— Mirė daugiau kaip prieš dešimt metų. Patikrinau SS archyve — netgi garbės laipsnį turintiesiems privalu informuoti apie savo artimiausius giminaičius. Buleris neturėjo vaikų, bet man pavyko atsekti jo seserį. Ji našlė, septyniasdešimt dvejų metų, vadinasi Elizabeta Trinkl. Gyvena Fiurstenvalde. — Marchas žinojo tą miestuką: maždaug keturiasdešimt penkios minutės kelio automobiliu į pietryčius nuo Berlyno. — Vietiniai farai važiuoja su ja tiesiai į morgą.

— Susitiksiu su tavimi tenai.

— Dar vienas dalykas. Buleris turėjo namą Švanenverderyje. Taigi tai paaiškina lavono radimo vietą.

— Gerai padirbėjai, Maksai. — Marchas padėjo ragelį ir sugrįžo į valgomąją salę.

Halderis buvo baigęs doroti pusryčius. Pasirodžius Marchui, numetė servetėlę ir atsilošė krėsle.

— Puiku. Dabar beveik galiu susitaikyti su perspektyva surūšiuoti pusantro tūkstančio signalų iš Kleisto pirmosios tankų armijos. — Jis ėmė krapštytis dantis. — Turėtume dažniau susi-

tikti. Ilzė nuolat klausia: „Kada tu atsiveši Ksavį?“ — Rudis palinko į priekį. — Klausyk: archyve yra viena tokia moteris, dirba prie Bavarijos „Bund deutcher Mädel“ istorijos nuo 1935-ųjų iki 1950-ųjų. Nuostabus žmogus. Vyras, vargšelis, praeitais metais dingo Rytų fronte. Kad ir kaip ten būtų: tu ir ji. Ką pasakysi? Galėtume judu suvesti, tarkime, kitą savaitę?

Marchas nusišypsojo.

— Tu labai mielas.

— Tai ne atsakymas.

— Teisybė. — Jis pabaksnojo fotokopiją. — Galiu pasiimti?

Halderis gūžtelėjo.

— Kodėl gi ne?

— Dar kai kas.

— Klok.

— Generalinės gubernijos valstybės sekretorius. Vis dėlto, ką gi jis galėjo padaryti?

Halderis išskėtė plaštakas. Jų viršus buvo gausiai nusėtas strazdanų, kuokštų rausvai geltonų plaukų, susirangiusių iš po rankogalių.

— Jis ir Frankas turėjo absoliučią valdžią. Darė, ką norėjo. Tuo metu, matyt, svarbiausia buvo apgyvendinti naujakurius.

Marchas užsirašė bloknote „naujakuriai“ ir apibraukė ratu.

— Kaip tatai vykdavo?

— Kas tatai? Seminaras? — Halderis sudėliojo priešais save lėkštes trikampiu — dvi mažesniąsias iš kairės, didesniąją — iš dešinės. Sustūmė jas draugėn, kol susilietė. — Visa tai — prieškario Lenkija. Po 39-ųjų jos vakarinės provincijos, — jis patapšnojo mažesnes lėkštes, — buvo prijungtos prie Vokietijos. Reichsgau* Dancigas — Vakarų Prūsija ir Reichsgau Vartelandas. — Jis atskyrė didžiąją lėkštę. — Ir šitai tapo Generaline gubernija. Valstybės likutis. Dvejetas vakarinių provincijų germanizuotos. Supranti, tai ne mano sritis, bet man teko matyti kai kuriuos skaičius. 1940-aisiais užsibrėžta pasiekti šimto vokiečių kvadratiniame kilometre tanku-

* Imperinė sritis (*vok.*).

mą. Ir per pirmuosius trejus metus pavyko tai padaryti. Neįtikėtina operacija, atsižvelgiant, kad tebevyko karas.

— Apie kiek žmonių kalbama?

— Vieną milijoną. SS eugenikos valdyba surado vokiečių tokiose vietose, apie kurias niekad nepagalvotum — Rumunijoje, Bulgarijoje, Serbijoje, Kroatijoje. Jeigu tik tavo kaukolė deramų matmenų ir esi kilęs iš tinkamo kaimo — gauni bilietą.

— O Buleris?

— Ak. Kad atsirastų vietos milijonui vokiečių naujojoje Reichsgau, reikėjo iškeldinti milijoną lenkų.

— Ir anie visi pateko į Generalinę guberniją?

Halderis pasuko galvą ir slapčia apsidairė aplinkui, norėdamas įsitikinti, kad jo niekas nenugirs — „vokiečio žvilgsniu“, kaip tatai žmonės vadindavo.

— Taip pat reikėjo išspręsti žydų, ištremtų iš Vokietijos ir vakarinių teritorijų — Prancūzijos, Olandijos, Belgijos — problemą.

— Žydų?

— Taip, taip. Tik tyliau. — Halderis kalbėjo taip tyliai, jog Marchas turėjo klausytis pasilenkęs per stalą. — Gali įsivaizduoti — kilo chaosas. Gyventojų perteklius. Badas. Ligos. Iš tų nuotrupų, kurias pavyksta sugraibyti, ta teritorija, nepaisant visų kalbų, tebėra tikra šiknaskylė.

Kas savaitę laikraščiai ir televizija buvo pilni Rytų ministerijos atsišaukimų naujakuriams, pageidaujantiems persikelti į Generalinę guberniją. „Vokiečiai! Reikalaukite savo prigimtinės teisės! Ūkis — nemokamai! Pirmuosius penkerius metus garantuotos pajamos.“ Skelbimuose buvo pavaizduoti ištaigiai gyvenantys laimingi kolonistai. Bet atgal prasisunkė gandas apie tikrąją dalykų padėtį — prastų žemių nulemta egzistencija, alinamas darbas ir nykūs priemiesčiai, į kuriuos vokiečiai temstant turėdavo grįžti dėl gresiančių vietos partizanų puldinėjimų. Generalinė gubernija buvo blogiau nei Ukraina; blogiau nei Ostlandas; netgi blogiau nei Moskovijos reichskomisariatas.

Priėjo padavėjas ir pasiūlė dar kavos. Marchas numojo, kad eitų šalin. Kai žmogus tiek nutolo, jog nebegalėjo girdėti, Halderis tyliu balsu kalbėjo toliau:

— Frankas viską valdė iš Vavelio pilies Krokuvoje. Veikiausiai ten bazavosi ir Buleris. Turiu draugą, dirbantį ten valstybiniuose archyvuose. Dieve, na ir prisiklausęs jis istorijų... Regis, prabanga buvo neįtikėtina. Tarsi perkelta iš Romos imperijos. Paveikslai, gobelenai, prisiplėšti lobiai iš bažnyčių, brangenybės. Kyšiai pinigais ir kyšiai natūra, jeigu supranti, ką turiu galvoje. — Žydros Halderio akys sužibo nuo šios minties, antakiai kilstelėjo.

— Ir Buleris tame dalyvavo?

— Kas žino? Jeigu nedalyvavo, tai turbūt buvo vienintelis toks.

— Tatai paaiškintų, kodėl jo namas Švanenverderyje.

Halderis tyliai švilptelėjo.

— Taigi štai kaip. Mudu ne tą karą kariavome, drauguži. Uždaryti pašvinkusiame metaliniame karste du šimtus metrų po Atlanto paviršiumi, o galėjome būti Silezijos pilyje, miegoti šilkuose, dviejų lenkaičių draugijoje.

Marchas būtų norėjęs paklausinėti jį ir daugiau, tačiau neturėjo laiko. Jiedviem išėjus laukan, Halderis tarė:

— Tad užsuksi papietauti su maniške vokietaičių sąjungos nare?

— Pagalvosiu apie tai.

— Galbūt mums pavyks įtikinti ją apsivilkti savąja uniforma. — Stovėdamas prie viešbučio, susigrūdęs rankas į kišenes, dusyk apsivyniojęs apie kaklą ilgą šaliką, Halderis netgi dar labiau panėšėjo į studentą. Staiga jis pliaukštelėjo delnu sau per kaktą.

— Visai pamiršau! Ketinau tau pasakyti. Na ir atmintis... Praeitą savaitę pora Zipo vyrukų atsilankė į archyvą, teiravosi apie tave.

Marchas pajuto savo šypseną blėstant.

— Gestapas? Ko jiems reikėjo? — Jam pavyko išlaikyti lengvą, nerūpestingą toną.

— Ak, įprasti dalykai. „Koks jis buvo karo metu? Ar turi

kokių nors tvirtų politinių įsitikinimų?" Kas dedasi, Ksavi? Tau rengiasi paaukštinti pareigas ar dar ką nors tokio?

— Turbūt. — Jis įsakė sau nesijaudinti. Veikiausiai tai tik dar viena kontrolė. Privaląs neužmiršti paklausti Maksą, ar šis ką nors girdėjęs apie naują patikrinimą.

— Ką gi, kai tave pakels į Kripo viršininkus, nepamiršk senų savo draugų.

Marchas nusijuokė.

— Nepamiršiu. — Juodu paspaudė vienas kitam ranką. Išsiskiriant Marchas tarė:

— Įdomu, ar Buleris turėjo priešų.

— O taip, — linktelėjo Halderis. — Žinoma.

— Kas gi jie?

Halderis gūžtelėjo pečiais:

— Pradžiai — trisdešimt milijonų lenkų.

Vienintelis žmogus antrame Verderšermarkto aukšte buvo lenkė valytoja. Kai Marchas išėjo iš lifto, jinai dirbo pritūpusi nugara į jį. Gramdė grindis, ir jis tematė didžiulį pasturgalį viršum juodų kaliošų ir apie plaukus aprištą raudoną skarą. Ji tyliai sau niūniavo gimtąja kalba. Išgirdusi jį prisiartinant, liovėsi dirbusi ir nusuko galvą į sieną. Marchas prasispraudė pro ją ir įėjo į savo kabinetą. Uždaręs duris, vėl išgirdo ją užniūniuojant.

Dar nebuvo devynių. Jis pakabino kepurę prie durų ir atsisagstė kitelį. Ant savo rašomojo stalo išvydo didelį rudą voką. Atplėšė jį ir išpurtė turinį — nusikaltimo vietos fotografijas. Blizgančios spalvotos nuotraukos, kuriose ant ežero kranto Bulerio kūnas dryksojo it besideginančio saulėje poilsiautojo.

Nuo bylų spintukės jis nukėlė senovišką rašomąją mašinėlę ir nusinešė ant stalo. Iš vielinio krepšelio išsiėmė du lakštus gerokai naudoto kalkinio popieriaus, du plonyčio spausdinamojo popieriaus lapus ir standartinį protokolo blanką, sudėjo juos paeiliui ir įsuko į rašomąją mašinėlę. Paskiau užsirūkė cigaretę ir kelias minutes žvelgė į klaviatūrą.

Pagaliau ėmė spausdinti.

KAM: VB3 (a) viršininkui
SUBJEKTAS: Neidentifikuotas lavonas (vyro)
NUO: SS šturmbanfiurerio Ks. Marcho 1964 4 15

Pranešu štai ką:

1. Vakar 06.28 man įsakyta dalyvauti ištraukiant lavoną iš Hafelio ežero. Lavoną 06. 02 aptiko SS eilinis Hermanas Jostas ir pranešė vietinei policijai (parodymai pridedami).

2. Kadangi nebuvo pranešta apie jokį dingusį vyriškį, kuris atitiktų rasto lavono apibūdinimą, aš pasirūpinau padaryti pirštų atspaudus, kad juos būtų galima palyginti su turimais kartotekoje.

3. Tai padėjo nustatyti subjekto asmens tapatybę kaip daktarą Jozefą Bulerį, partijos narį, turintį SS brigadefiurerio garbės laipsnį. Subjektas 1939–1951 metais ėjo Generalinės gubernijos valstybės sekretoriaus pareigas.

4. Per pirminę apžiūrą vietoje daktaras Augustas Aisleris nurodė, kad tikėtina mirties priežastis — nuskendimas, o tikėtinas mirties laikas — balandžio 13-osios naktis.

5. Subjektas gyveno Švanenverderyje, netoli tos vietos, kur buvo rastas kūnas.

6. Aiškių įtartinų aplinkybių nesama.

7. Išsamus autopsijos tyrimas bus atliktas artimiausiems giminaičiams formaliai atpažinus kūną.

Marchas ištraukė iš mašinėlės išspausdintą raportą, pasirašė jį ir išeidamas paliko vestibiulyje pas pasiuntinį.

Senyva moteris sėdėjo tiesi ant kieto medinio lavoninės Zeidelštrasėje suolo. Buvo apsirengusi rudu tvido kostiumėliu, už-

sidėjusi rudą skrybėlę su nukarusia plunksna, avėjo tvirtais rudais batais ir pilkomis vilnonėmis kojinėmis. Žvelgė tiesiai priešais save, gniauždama ant kelių rankinuką, nekreipdama dėmesio į koridoriumi praeinančius sanitarus, policininkus, liūdinčius giminaičius. Sukryžiuotomis rankomis, ištiestomis kojomis greta jos sėdėjo Maksas Jėgeris ir atrodė nuobodžiaujantis. Atvykus Marchui, pasivedė jį į šalį.

— Ji čia jau dešimt minučių. Beveik nepratarė nė žodžio.

— Sukrėsta?

— Taip spėju.

— Greičiau baikime tai.

Senė nepakėlė galvos, kai Marchas prisėdo greta jos ant suolo. Jis švelniai prašneko:

— Frau Trinkl, mano pavardė Marchas. Esu Berlyno kriminalinės policijos tyrėjas. Mes turime užbaigti protokolą dėl jūsų brolio mirties, todėl reikia, kad jūs atpažintumėte kūną. Paskiau parvešime jus namo. Ar suprantate?

Frau Trinkl pasisuko į jį veidu — liesu, smaila nosimi (kaip brolio), plonomis lūpomis. Prie prakaulios gerklės purpurinę nėriniuotą palaidinę buvo susisegusi kamėjos sage.

— Ar suprantate? — pakartojo jis.

Ji stebeilijo šviesiai pilkomis akimis, neparaudusiomis nuo verksmo. Atsakė glaustai ir sausai:

— Kuo puikiausiai.

Koridoriumi juodu nuėjo į mažą belangį laukiamąjį. Grindys buvo iš medžio plokščių. Sienos — gelsvai žalsvos. Kažkas, siekdamas nuskaidrinti niaurastį, prisagstė turistinių plakatų, padovanotų „Deutche Reichsbahn Gesellschaft“*: su Didžiosios menės vaizdu naktį, fiurerio muziejumi Lince, Štarnbergerio ežeru Bavarijoje. Plakatas, anksčiau prisegtas prie ketvirtos sienos, buvo nuplėštas, ir tinke žiojėjo skylutės, lyg paliktos kulkų.

Dardesys už durų pranešė atvykstant kūną. Jis, uždengtas paklode, buvo įstumtas ant metalinių ratukų. Du patarnautojai baltais

* „Vokietijos valstybinės geležinkelių bendrovės“ (*vok.*).

chalatais pastatė ratukus patalpos viduryje — tarsi vežimėliu įridentus priešpiečius svečiams — ir pasišalino. Jėgeris uždarė duris.

— Jūs pasirengusi? — paklausė Marchas.

Moteris linktelėjo. Jis nudengė paklodę, ir frau Trinkl atsistojo negyvėliui prie peties. Ji pasilenkė priekin, ir Marchui į veidą padvelkė stiprus kvapas, — mėtinių pastilių, kvepalų sumišai su kamparu, — senos moters kvapas. Ji ilgai stebeilijo į lavoną, paskiau prasižiojo lyg kažką besakanti, bet iš burnos išsiveržė tik atodūsis. Užsimerkė. Marchas pagavo ją susmunkančią.

— Tai jis, — patvirtino. — Dešimt metų jo nemačiau, dabar yra labiau aptukęs, be to, niekad nesu regėjusi jo be akinių, nuo pat vaikystės. Tačiau tai jis. — Sėdėjo krėsle po Linco plakatu, palinkusi priekin, galva nusvirusia sau tarp kelių. Skrybėlė nuslydo. Skystos žilų plaukų sruogos užkrito jai ant veido. Kūną vėl išvežė.

Atsidarė durys, ir sugrįžo Jėgeris nešinas stikline vandens, kurią įspraudė jai į kaulėtą delną.

— Išgerkite.

Šiek tiek palaikiusi stiklinę delne, moteris pakėlė ją prie lūpų ir truputėlį nugėrė.

— Aš niekad nealpstu, — teisinosi ji. — Niekad.

Jėgeris jai už nugaros susuko grimasą.

— Žinoma, — sutiko Marchas. — Turiu kai ko paklausti. Ar jau gerai jaučiatės? Nutraukite mane, jeigu jus varginsiu. — Jis išsitraukė bloknotą. — Kodėl dešimt metų nesimatėte su broliu?

— Kai pasimirė Edita, — jo žmona, — mūsų niekas nebesiejo. Ir šiaip mes niekad nebuvome artimi. Net vaikystėje. Aš aštuoneriais metais vyresnė už jį.

— Seniai pasimirė jo žmona?

Ji kiek pagalvojo.

— Regis, 53-iaisiais. Žiemą. Nuo vėžio.

— Ir nuo to laiko neturėjote nuo jo jokių žinių? Ar buvo dar brolių ar seserų?

— Ne. Tik mes du. Kartkartėm jis parašydavo. Prieš dvi savaites savo gimtadienio proga gavau nuo jo laišką. — Ji pasi-

rausė rankinuke ir ištraukė vieną laiškinio popieriaus lapą — geros kokybės, kremišką ir storą, su Švanenverderio namo graviūra vietoj titulinės antraštės. Raštas buvo kaligrafiškas, žinutė formali it oficialus pakvitavimas: „Brangioji sese! *Heil Hitler!* Sveikinu gimtadienio proga. Karštai tikiuosi, kad tavo sveikata gera, kaip ir mano paties, Jozefo." — Sulankstęs Marchas sugrąžino laiškutį. Nenuostabu, kad niekas žmogaus nepasigedo.

— Ar kituose savo laiškuose jis kada nors užsiminė turįs rūpesčių?

— Dėl ko turėjo rūpintis? — kandžiai iškošė ji. — Per karą Edita paveldėjo nemenką turtą. Juodu turėjo pinigų. Galiu pasakyti, jis gyveno prašmatniai.

— Neturėjo vaikų?

— Jis buvo nevaisingas. — Ištarė nepabrėžtinai, lyg kalbėtų apie jo plaukų spalvą. — Edita jautėsi tokia nelaiminga. Manau, kaip tik tai ją nužudė. Sėdėdavo viena tuose didžiuliuose namuose — ją graužė sielos vėžys. Ji mėgo muziką — gražiai skambindavo pianinu. Kiek prisimenu, „Bechšteino" firmos. O jis — jis buvo toks šaltas.

Kitoje kambario pusėje Jėgeris krenkštelėjo.

— Vadinasi, jūs apie jį nekokios nuomonės?

— Taip, nekokios. Ir nedaugelis žmonių apie jį gerai galvojo. — Ji pasisuko į Marchą. — Aš našlauju dvidešimt ketverius metus. Mano vyras buvo liuftvafės šturmanas, numuštas viršum Prancūzijos. Nelikau skursti — nieko panašaus. Bet pensija... *labai* maža, kaip pripratusiai prie šio to geresnio. Per visą tą laiką Jozefas nėsyk nepasisiūlė padėti.

— O kaip jo koja? — priešišku tonu vėl paklausė Jėgeris. Šiame šeimyniniame ginče buvo aiškiai nusistatęs palaikyti Bulerio pusę. — Kas jai nutiko? — Iš jo elgsenos atrodė, lyg manytų senę ją pavogus.

Nekreipdama į jį dėmesio, senoji ponia atsakė Marchui.

— Jis pats apie tai niekad nekalbėdavo, bet Edita man viską papasakojo. Tai nutiko 1951-aisiais, kai jis tebetarnavo Generalinėje gubernijoje. Keliavo su palyda iš Krokuvos į Katovicus, ir

automobilį užpuolė lenkų partizanai. Užvažiavo ant minos, pasakė ji. Vairuotojas žuvo. Jozefui pasisekė, kad neteko tik pėdos. Po to įvykio jis pasitraukė iš valstybinės tarnybos.

— Ir vis tiek plaukiodavo? — Marchas pakėlė akis nuo bloknoto. — Juk žinote, kad radome jį su maudymosi glaudėmis?

Ji įsitempusi šyptelėjo.

— Mano brolis buvo fanatikas visur, *herr* Marchai, ar tai būtų politika, ar sveikata. Jis nerūkė, niekad neprisiliesdavo alkoholio, kasdien mankštindavosi, nepaisydamas savo... negalios. Taigi ne: aš nė kiek nesistebiu, kad jo galbūt plaukiota. — Ji padėjo stiklinę ir pasiėmė skrybėlę. — Jeigu galima, norėčiau važiuoti namo.

Marchas atsistojo ir ištiesė ranką, padėdamas atsistoti ir moteriai.

— Ką daktaras Buleris veikė po 1951-ųjų? Jam buvo — kiek? — vos per penkiasdešimtį?

— Tai ir keista. — Atidariusi rankinuką, ji išsiėmė veidrodėlį. Pasitikrino, ar tiesiai užsidėjusi skrybėlę, ir nervingai, trūkčiojančiais pirštais, sukaišiojo po ja palaidus plaukus. — Prieš karą jis buvo toks garbėtroška. Dirbdavo po aštuoniolika valandų per parą, visas savaitės dienas. Bet kai paliko Krokuvą, pasidavė. Netgi negrįžo į teisę. Daugiau nei dešimt metų — po to, kai pasimirė vargšė Edita — jis kiauras dienas tik sėdėdavo vienas pats tame didžiuliame name ir nieko neveikdavo.

Dviem aukštais žemiau, morgo rūsyje, SS karo gydytojas Augustas Aisleris iš kriminalinės policijos VD2 (Patologijos) skyriaus su sau įprastu nevėkšlišku pomėgiu dirbo savo darbą. Bulerio krūtinės ląsta atidaryta standartiškai: Y pavidalo pjūviu — nuo abiejų pečių einančiu iki duobutės po krūtine ir toliau tiesia linija iki gaktikaulio. Dabar Aislerio plaštakos, apmautos žaliomis, žvilgančiomis raudoniu pirštinėmis, buvo giliai pilve — sukiojo, pjovė, tempė. Marchas ir Jėgeris stovėjo atsirėmę į sieną prie atdarų durų ir abu rūkė pastarojo cigarus.

— Ar matėte, ką jūsiškis žmogus valgė priešpiečių? — paklausė Aisleris. — Parodyk jiems, Ekai.

Aislerio padėjėjas nusišluostė į prijuostę rankas ir iškėlė permatomą plastikinį maišelį. Jo dugne buvo kažkas smulkaus ir žalio.

— Salotos. Lėtai virškinamos. Valandas lieka žarnyne.

Marchui buvo tekę dirbti su Aisleriu ir anksčiau. Užpraeitą žiemą, kai sniegas buvo užvertęs Unter den Linden ir ant Tėgelio ežero vyko čiuožimo varžybos, iš Šprė buvo ištrauktas baržos kapitonas, pavarde Kempfas, bemaž negyvai sušalęs. Jis mirė greitukėje pakeliui į ligoninę. Nelaimingas atsitikimas ar žmogžudystė? Svarbu buvo laikas, kada jis įkrito į vandenį. Žvelgdamas į ledą, nusidriekusį du metrus nuo krantų, Marchas apytikriai spėjo, kad vandenyje buvo galima išlikti gyvam daugių daugiausia penkiolika minučių. Aisleris tuomet pasakė — keturiasdešimt penkias, ir jo nuomonė nusvėrė, kai vertinti ėmėsi prokuroras. To pakako sugriauti antrojo baržos kapitono padėjėjo alibi, ir žmogus buvo pakartas.

Vėliau prokuroras — padorus, iš tų senamadiškųjų — pasikvietė Marchą pas save į kabinetą ir užrakino duris. Tada parodė jam, kuo Aisleris grindė savo „tvirtinimą“: kopijas dokumentų su žyma „geheime Reichssache“ — Griežčiausio slaptumo valstybės dokumentas — ir datuotus Dachau, 1942. Tai buvo raportas apie šaldymo eksperimentus su nuteistais mirti kaliniais, perduotais SS vyriausiojo karo gydytojo skyriaus nuožiūron. Žmonės būdavo surakinami antrankiais ir įmerkiami į ledinio vandens talpas, paskiau tam tikrais intervalais ištraukiami, kad būtų galima išmatuoti jų kūnų temperatūras iki pat to taško, kai numirdavo. Pridėtos fotografijos su kyšančiomis tarp plūduriuojančių ledo lyčių galvomis ir diagramos, vaizduojančios numatomą ir faktiškąjį atšalimą. Eksperimentai tęsėsi dvejus metus ir juos vykdė, podraug su kitais, jaunas unteršturmfiureris Augustas Aisleris. Tą vakarą Marchas ir prokuroras nuėjo į vieną Kroicbergo barą ir nusigėrė iki žemės graibymo. Kitą dieną nė katras iš jų neužsiminė, kas nutiko. Daugiau juodu niekad nebesikalbėjo.

— Jeigu tikitės, kad pasiūlysiu kokią nors nepaprastą teoriją, tuomet išmeskite tai iš galvos, Marchai.

— Aš to niekad nesitikiu.

Jėgeris nusijuokė.

— Aš irgi.

Aisleris nepaisė jų linksmumo.

— Tai nuskendimas, be jokių abejonių. Plaučiai pilni vandens, taigi prieš patekdamas į ežerą tikrai kvėpavo.

— Jokių įpjovimų? — paklausė Marchas. — Ar mėlynių?

— Gal norite prieiti ir pats čia padirbėti? Ne? Tuomet patikėkite manimi: jis prigėrė. Galvoje nėra sumušimo žymių, kurios rodytų, kad buvo smogta ar laikyta po vandeniu.

— Širdies smūgis? Koks nors priepuolis?

— Galimas daiktas, — sutiko Aisleris. Ekas padavė jam skalpelį. — Nežinosiu, kol nebaigsiu išsamios vidaus organų apžiūros.

— Kiek tai užtruks?

— Kiek priklauso.

Aisleris atsistojo už Bulerio galvos. Nuo lavono kaktos švelniai suglostė link savęs plaukus, lyg stengtųsi numaldyti karštį. Paskiau žemai pasilenkė ir dūrė skalpeliu į smilkinį. Nubrėžė juo lanką kaktos viršumi, tuoj po plaukų linija. Metalas gremžtelėjo kaulą. Ekas nusišiepė jiems. Marchas giliai užsitraukė į plaučius cigaro dūmų.

Aisleris padėjo skalpelį į metalinę lėkštę. Paskiau vėl pasilenkė ir įspraudė pirštus į gilų pjūvį. Palengva ėmė smaukti galvos odą. Marchas nusisuko į šalį ir užsimerkė. Meldėsi, kad nė vienas iš jo mylimųjų ar mėgstamųjų, arba netgi tik tolimų pažįstamų niekad nebūtų išniekintas mėsinėjimo autopsijos metu.

Jėgeris paklausė:

— Tad ką manote?

Aisleris pasiėmė nedidelį rankinį skritulinį pjūklą. Įjungė jį. Pjūklas suburzgė it dantisto grąžtas.

Marchas užsitraukė paskutinį dūmą.

— Manau, einam iš čia.

Juodu išsigavo į koridorių. Toldami išgirdo už savęs sekcinėje burzgesį pažemėjant — pjūklas įsikirto į kaulą.

2

Po pusvalandžio Ksaveras Marchas prie vieno iš Kripo folksvagenų vairo skriejo vingiuojančiu aukštai viršum ežero Hafelio plentu. Kartkartėm vaizdą užstojo medžiai. Paskiau, jam išnirus iš posūkio ar miškui praretėjus, vėl suspindėdavo vanduo, žaižaruojantis balandžio saulėje it padėklas su deimantais. Paviršiumi slydo dvi jachtos — nelyginant vaikiškos iškarpos, balti trikampėliai, švytį mėlynumos fone.

Važiavo nuleidęs langą, alkūnę pasidėjęs ant rėmo, o lengvas vėjelis kedeno rankovę. Iš abiejų pusių plikas medžių šakas jau numargino vėlyvo pavasario žaluma. Dar mėnuo, ir keliu viena po kitos slinks mašinos: berlyniečiai, ištrūkstantys iš miesto paburiuoti ar paplaukioti, paiškylauti ar paprasčiausiai pasikaitinti prieš saulę viename iš didžiųjų viešų pliažų. Bet šiandien dar buvo ganėtinai žvarbu, žiema nedaug tenutolusi, tad kelias priklausė Marchui vienam pačiam. Šone liko stūksantis it sargybinis raudonų plytų Kaizerio Vilhelmo bokštas, ir kelias ėmė leistis prie ežero.

Per dešimt minučių Marchas atsidūrė toje vietoje, kur buvo aptiktas lavonas. Puikiame ore ji atrodė visai kitaip. Tai buvo turistų pamėgta aikštelė, iš kurios patogu grožėtis reginiu, ir žinoma kaip Grosse Fenster — Panoraminis Langas. Tai, ką vakar gobė ištisinė pilkuma, dabar teikė nuostabiai skaidrų vaizdą per aštuonis kilometrus vandens paviršiumi iki pat Špandau.

Jis pastatė automobilį aikštelėje ir pakartojo maršrutą, kuriuo Jostas bėgo prieš aptikdamas kūną — miško takučiu, paskui staigiai pasukdamas į dešinę ir toliau ežero pakrante. Pakartojo tai antrą, trečią sykį. Patenkintas sugrįžo į automobilį ir per žemą tiltą nuvažiavo į Švanenverderį. Kelią pastojo raudonai ir baltai nudažytas barjeras. Iš būdelės išlindo sargybinis su planšete rankoje, persimetęs per petį šautuvą.

— Prašom jūsų asmens dokumentus.

Marchas pro langą padavė savąjį Kripo pažymėjimą. Sargybinis, ištyrinėjęs šį, sugrąžino. Atidavė pagarbą.

— Viskas gerai, *herr* šturmbanfiureri.

— Kokia čionai tvarka?

— Stabdyti visus automobilius. Patikrinti dokumentus ir paklausti, kur važiuoja. Jeigu žmonės atrodo įtartini, paskambiname į namą ir pasitikriname, ar jų laukiama. Kartais apieškome automobilį. Priklausomai nuo to, ar reichministras rezidencijoje.

— Jūs registruojate?

— Taip, pone.

— Padarykite man paslaugą. Pasižiūrėkite, ar daktaras Jozefas Buleris pirmadienį vakare turėjo kokių nors svečių?

Sargybinis užsikabino šautuvą ir nuėjo į būdelę. Marchas matė jį vartant registracijos knygą. Sugrįžęs papurtė galvą.

— Visą dieną pas daktarą Bulerį niekas nesilankė.

— Ar jis išvis buvo palikęs salą?

— Mes nuolatinių gyventojų neregistruojame, pone, tik lankytojus. Ir netikriname išvykstančių žmonių, tik atvykstančius.

— Suprantama. — Marchas pažvelgė pro sargybinį į ežerą. Pulkelis žuvėdrų sklandė kvykaudamos žemai virš vandens. Prie prieplaukos tiltelio suposi prišvartuotos kelios jachtos. Jis girdėjo vėjyje dzingsint jų stiebus.

— O kaip pakrantė? Ar ji apskritai stebima?

Sargybinis linktelėjo.

— Kas porą valandų praplaukia upių policijos patrulis. Bet daugelis tų vilų turi ganėtinai sirenų ir šunų, kad galėtų apsaugoti netgi KZ. Mes tik nepraleidžiame žioplinėtojų.

KZ: ištarta *kat set*. Lengviau apversti liežuvį nei Konzentrationslager. Koncentracijos stovykla.

Tolumoje suburzgė galingi varikliai. Sargybinis atsigręžė ir pažvelgė į kelią už savęs, salos link.

— Minutėlę, pone.

Iš už posūkio didžiuliu greičiu išniro įjungtais priekiniais žibintais pilkas BMW, lydimas ilgo juodo mersedeso limuzino ir dar vieno BMW. Sargybinis žengtelėjo atgal, paspaudė mygtuką, barjeras pakilo, ir jis išsitempė atiduodamas pagarbą. Kol konvojus lėkė pro šalį, Marchas suspėjo pastebėti mersedeso keleivius — jauną gražią moterį, gal aktorę ar manekenę, trumpais šviesiais

plaukais; o šalia jos, žvelgiantį tiesiai priešais save, raukšlėtą senioką, kurio graužiką primenantį profilį galėjai iškart atpažinti. Automobiliai nuūžė miesto link.

— Ar jis visados taip greitai keliauja? — paklausė Marchas.

Sargybinis metė jam supratingą žvilgsnį.

— Reichministras tikrino, ar mergina tinka ekranui, pone. Priešpiečiams turi sugrįžti frau Gebels.

— A. Viskas aišku. — Marchas pasuko degimo raktelį, ir folksvagenas atgijo. — Ar žinojote, kad daktaras Buleris negyvas?

— Ne, pone. — Sargybinis neparodė, kad jam tai nors kiek įdomu. — Kada tatai įvyko?

— Pirmadienio naktį. Vanduo jį išplukdė ant kranto už kelių šimtų metrų nuo čia.

— Girdėjau, kad buvo aptiktas kažkoks kūnas.

— Koks jis buvo žmogus?

— Aš vos jį pastebėdavau, pone. Jis nedažnai išvykdavo. Jokių lankytojų. Niekad nekalbėdavo. Antra vertus, daugelis jų iš ten panašiai baigia.

— Kuris jo namas?

— Negalima jo nepastebėti. Jis rytiniame salos pakraštyje. Su dviem aukštais bokštais. Vienas iš didžiausių čionai.

— Dėkui.

Važiuodamas tolyn grįstkeliu, Marchas pasižiūrėjo į galinio vaizdo veidrodėlį. Sargybinis kelias sekundes stovėjo žvelgdamas įkandin, paskiau vėl užsikabino šautuvą, apsisuko ir pamažu sugrįžo į būdelę.

Švanenverderis buvo maža gyvenvietė, ne daugiau kaip kilometro ilgio ir pusės kilometro pločio, su vienintele vienos krypties kelio kilpa, sukančia pagal laikrodžio rodyklę. Iki Bulerio valdos Marchas gavo nuvažiuoti tris ketvirtadalius kelio aplinkui salą. Vairavo atsargiai, kassyk mažne sustodamas, kai tik pastebėdavo sau po kairei kokį namą.

Ši vieta buvo pavadinta pagal garsias gulbių kolonijas, kadaise gyvenusias pietiniame Hafelio gale. Į praeito šimtmečio pabaigą ji tapo madinga. Daugelis jos pastatų likę iš to laiko:

didelės vilos stačiais stogais ir akmeniniais prancūziško stiliaus fasadais, su ilgomis įvažomis ir vejomis, nuo smalsių akių saugomomis aukštų sienų ir medžių. Šalikelėje, visai ne vietoje riogsojo fragmentas sugriautų Tiuilri rūmų — kolona ir arkos dalis, pargabentų iš Paryžiaus kažkokio senai mirusio Vilhelminos laikų verteivos. Niekur nė judesėlio. Kartkartėmis pro vartų grotas jis pamatydavo sarginį šunį ir — sykį — sodininką, grėbstantį lapus. Savininkai arba buvo mieste, darbe, arba pasislėpę gilumoje.

Marchas žinojo kai kurių iš jų tapatybes: partijos bosai; automobilių pramonės magnatas, pralobęs tuojau po karo iš vergiško darbo pelnų; „Wertheimo" — didelės universalinės parduotuvės Potsdamerio aikštėje, prieš daugiau nei trisdešimtį metų konfiskuotos iš jos savininkų žydų — generalinis direktorius; ginkluotės fabrikantas; inžinerinio konglomerato, statančio didžiuosius autobanus rytinėse teritorijose, vadovas. Įdomu, kokie gi buvo Bulerio ištekliai, jog pajėgė išsilaikyti tokioje turtingoje draugijoje, bet paskiau Marchas prisiminė Halderio pasakojimą: prabanga kaip Romos imperijoje...

— KP17, čia KPB. KP17, atsiliepkite! — automobilio saloną užpildė moteriškas balsas. Marchas paėmė paslėptus po prietaisų skydu radijo ausines ir mikrofoną.

— Čia KP17. Kalbėkite.

— KP17, su jumis nori susisiekti šturmbanfiureris Jėgeris.

Marchas jau buvo prie Bulerio vilos vartų. Pro metalinius pinučius matė geltoną įvažos išlinkį ir bokštus, visai tokius, kaip nupasakojo sargybinis.

— Tu sakei, turėsim bėdos, — sugriaudėjo Jėgeris,— ir šit ji.

— Kas gi dabar?

— Sugrįžęs neužsibuvau čia nė dešimties minučių, kai prisistatė du mūsų gerbiami kolegos iš gestapo. „Atsižvelgiant į iškilią partijos draugo Bulerio padėtį ir taip toliau, ir taip toliau, byla priskiriama Saugumo kompetencijai".

Marchas trenkė kumščiu į vairą.

— Šūdas!

— Nedelsiant visus dokumentus perduoti Saugumo policijai,

reikalaujama tyrimą atliekančių pareigūnų raportų apie dabartinę dalykų padėtį. Kripo tyrimas nutraukiamas, vykdyti tuojau pat.

— Kada tai įvyko?

— Vyksta dabar. Jie sėdi mūsų kabinete.

— Tu jiems pasakei, kur aš?

— Žinoma, ne. Paprasčiausiai palikau juos ten, pasakęs, kad pamėginsiu tave surasti. Atėjau tiesiai į valdymo postą. — Jėgeris pritildė balsą. Marchas įsivaizdavo jį nusisukant nugara į operatorę. — Klausyk, Ksavi, nepatarčiau jokio didvyriškumo. Jie kalba rimtai, patikėk manimi. Bet kurią minutę į Švanenverderį sugarmės gestapas.

Marchas stebeilijo į namą. Ten buvo visiškai tylu, nė gyvos dvasios. Velniop gestapą.

Jis mirksniu apsisprendė.

— Negirdžiu tavęs, Maksai, — tarė. — Atleisk. Linija trūkinėja. Nieko nesupratau, ką tu pasakei. Užregistruok radijo trikdžius. Baigiu. — Jis išjungė imtuvą.

Maždaug penkiasdešimt metrų iki namo, dešinėje kelio pusėje Marchas anksčiau pravažiavo vartukais užtvertą keliuką, vedantį į mišką, kuris slėpė salos vidurį. Dabar jis pavarė folksvageną atgaline eiga, greitai įvažiavo atbulom į keliuką ir pastatė automobilį po medžiais. Nurisnojo atgal prie Bulerio vilos vartų. Turėjo nedaug laiko.

Vartai buvo užrakinti. To ir buvo galima tikėtis. Pačią spyną sudarė tvirta metalinė plokštė pusantro metro nuo žemės. Jis įspraudė į ją bato nosį ir pasilipo. Vartų viršumi, tuoj pat jam virš galvos, trisdešimt centimetrų tarpais driekėsi eilė geležinių smaigų. Abiem rankomis nusitvėręs po vieną, jis prisitraukė aukštyn tiek, kad galėtų perkelti kairiąją koją. Pavojingas reikalas. Gaudydamas kvapą, mirksnį sėdėjo apžergęs vartus. Paskiau nušoko kiton pusėn ant žvyruotos įvažos.

Namas buvo didžiulis ir įdomiai suprojektuotas. Trijų aukštų, dengiamas stataus mėlyno šiferio stogo. Kairėje — du akmeniniai bokštai, apie kuriuos pasakojo sargybinis. Šie buvo sujungti su pagrindiniu namo korpusu, kurį dabino balkonas su akmenine ba-

liustrada, einančia visu pirmo aukšto ilgiu. Balkoną rėmė kolonos. Už jų, pusiau pasislėpęs šešėliuose, pagrindinis įėjimas. Marchas leidosi jo link. Abipus įvažos gausiai augo neprižiūrėti beržai ir eglės. Bordiūrai apleisti. Vėjas nešiojo veja išdžiūvusius lapus, nešluotus po žiemos.

Marchas žengtelėjo tarp kolonų. Pirmas netikėtumas — paradinės durys neužrakintos.

Jisai sustojo priemenėje ir apsidairė aplink. Po dešinei buvo ąžuolinė laiptinė, po kairei — dvejos durys, tiesiai priekyje — apytamsis koridorėlis, kuris, kaip spėjo, vedė į virtuvę.

Pamėgino atidaryti pirmas duris. Už jų buvo medžiu apmuštas valgomasis. Ilgas stalas ir dvylika kėdžių aukštomis drožinėtomis atkaltėmis. Aiškiai seniai nesinaudota — viduje šalta ir suplėkę.

Kitos durys vedė į svetainę. Jis toliau mintyse vertino aplinką. Ant išblizgintų medinių grindų — kilimai. Sunkūs baldai apmušti prabangiu brokatu. Gobelenai ant sienų irgi geri, kiek Marchas galėjo spręsti, nors nebuvo žinovas. Prie lango — rojalis, ant kurio stovėjo dvi didelės fotografijos. Marchas pakreipė vieną į šviesą, kuri sunkiai įveikė dulkėtą pilkšvą stiklą. Rėmeliai buvo sunkūs, sidabriniai, su svastikos motyvais. Nuotrauka vaizdavo Bulerį su žmona vestuvių dieną, besileidžiančius laiptais tarp garbės sargyba išsirikiavusių SA rudmarškinių, laikančių virš laimingos porelės ąžuolo šakas. Buleris irgi buvo su SA uniforma. Jo žmona turėjo įsipynusi į plaukus gėlių ir buvo — prisimenant mėgstamą Jėgerio epitetą — bjauri kaip varlė. Nė vienas nesišypsojo.

Marchas paėmė kitą fotografiją, ir tuoj pat jam sumaudė po duobute. Vėl Buleris, šįsyk šiek tiek palinkęs ir spaudžiantis ranką. Žmogus, šio nuolankumo objektas, stovėjo pusiau atsukęs veidą į kamerą, lyg besisveikinant kažkas būtų nukreipęs jo dėmesį už fotografo nugaros. Ant nuotraukos buvo užrašas. Marchas pirštu nubraukė nuo stiklo purvą, stengdamasis iššifruoti pakeverzotą raštą. „Partijos draugui Buleriui“ — buvo parašyta „1945 gegužės 15“.

Staiga Marchas išgirdo kažkokį garsą. Lyg būtų paspirtos du-

rys; paskiau unkštesį. Jis padėjo fotografijas atgal į vietą ir sugrįžo priemenėn. Garsas sklido iš koridorėlio galo.

Išsitraukė pistoletą ir atsargiai nuslinko koridorėliu. Kaip jo ir spėta, šis vedė virtuvėn. Vėl pasigirdo garsas. Persunktas siaubo kauksmas ir beldimas kojomis. Taip pat plūstelėjo kvapas — kažkokių nešvarumų.

Kitame virtuvės gale buvo durys. Ištiesęs ranką, jisai suėmė rankeną ir staigiai trūktelėjo jas į save. Iš tamsos iššoko kažkas didžiulis. Šuo — su uždėtu antsnukiu, siaubo išplėstomis akimis, trankiai nulėkė per grindis, koridorėliu į priemenę ir laukan pro atdaras paradines duris. Nuo podėlio grindų, storai padengtų išmatomis, šlapimu ir maistu, kurį šuo buvo nutempęs nuo lentynų, bet negalėjo suėsti, kilo stiprus dvokas.

Po šio nutikimo Marchui būtų buvę gera kelias minutes atsipūsti ir suimti save į rankas. Tačiau neturėjo laiko. Jis įsikišo liugerį atgal dėklan ir ramiai apžiūrėjo virtuvę. Kriauklėje kelios nešvarios lėkštės. Ant stalo beveik tuščias vodkos butelis, greta taurelė. Durelės į rūsį, tačiau užrakintos; jis nusprendė jų nelaužti. Užkopė laiptais viršun. Miegamieji, vonios kambariai — visur ta pati apšepusios prabangos atmosfera; ištaigaus gyvenimo nuosmukis. Ir visur, pastebėjo jis, paveikslai, — peizažai, religinės alegorijos, portretai, — didžiuma jų storai nukloti dulkėmis. Namai deramai nevalyti mėnesius, galbūt metus.

Kambarys — matyt, buvusi Bulerio studija — užėmė viršutinį vieno iš bokštų aukštą. Lentynos su teisės žinynais, bylų aprašymais, dekretais. Didelis rašomasis stalas su sukiojamuoju krėslu prie lango, atsiveriančio į veją už namo. Ilga sofa su greta numestais apklotais; sprendžiant iš visko, ant jos nuolatos miegota. Ir dar fotografijos. Bulerio, vilkinčio advokato mantija. Bulerio su SS uniforma. Bulerio su grupe svarbių nacių šulų, iš kurių vieną Marchas lyg atpažino kaip Hansą Franką, sėdinčių priekinėje eilėje, galimas daiktas, kažkokio koncerto metu. Visos nuotraukos atrodė mažų mažiausia dvidešimties metų senumo.

Atsisėdęs prie rašomojo stalo, Marchas pažvelgė pro langą. Veja leidosi Hafelio pakrantės link. Ten buvo mažutė prieplauka,

prie jos — prišvartuotas motorlaivis su kajute, o toliau — atviras vaizdas į ežerą iki pat kito kranto. Tolumoje pro šalį pūškavo Kladovo — Vanzės keltas.

Marchas sutelkė dėmesį į rašomąjį stalą. Biuvaras. Sunki varinė rašalinė. Telefonas. Ištiesė prie jo ranką.

Telefonas suskambo.

Marcho ranka sustingo ore. Vienas skambutis. Antras. Trečias. Namo tykuma sustiprino garsą; dulkėtas oras vibravo. Ketvirtas. Penktas. Jis apglėbė pirštais ragelį. Šeštas. Septintas. Marchas pakėlė ragelį.

— Buleris? — Balsas seno žmogaus, veikiau mirusio nei gyvo; šnabždesys iš kito pasaulio. — Buleris? Kalbėk. Kas čia?

— Draugas, — atsakė Marchas.

Pauzė. *Klekt.*

Kad ir kas ten buvo, padėjo ragelį. Marchas — irgi. Greitai, kaip pakliūva, jis ėmė atidarinėti stalčius. Keli pieštukai, šiek tiek laiškinio popieriaus, žodynas. Jis vieną po kito ištraukė iki pat galo apatinius stalčius ir įkišo ranką į tuščią tarpą.

Nieko neaptiko.

Ne, kažko esama.

Pačiame gale pirštais užčiuopė kažkokį glotnų daikčiuką. Ištraukė jį. Mažutė užrašų knygelė, aptaisyta juoda oda, su auksiniu erelio ir svastikos įspaudu ant viršelio. Jis pasklaidė puslapius. 1964-ųjų partinė užrašų knygutė su kalendoriumi. Įsimetė ją į kišenę ir įstatė vieton stalčius.

Lauke Bulerio šuo ėjo iš proto, lakstė pirmyn atgal palei pat vandenį, žvelgė į ežerą ir inkštė it arklys. Kas kelias sekundes pritūpdavo ant užpakalinių kojų, o paskiau vėl pradėdavo savo įnirtingą sargystę. Dabar Marchas pamatė, kad visas šuns šonas buvo aplipęs sukrešėjusiu krauju. Kai leidosi prie ežero, vargšas gyvūnas visai nekreipė į jį dėmesio.

Jo batų kulnai sukaukšėjo į palaikes medinio tiltelio lentas. Pro jų tarpus buvo matyti drumstas vanduo, teliūskuojantis per seklumėles. Tiltelio gale jis įlipo į motorlaivį. Šis susiūbavo nuo jo svorio. Laivagalio dugne telkšojo keli centimetrai lietaus van-

dens su purvo ir lapų priemaiša, paviršiuje plytėjo alyvos dėmės vaivorykštė. Visas kateris atsidavė degalais. Kažkur, matyt, esama protėkio. Jis pasilenkė ir pabandė atidaryti dureles į kajutę. Šios buvo užrakintos. Sudėjęs stogeliu delnus, jis pažvelgė pro langutį, bet viduje buvo per tamsu, kad ką nors įžiūrėtum.

Jis iššoko iš katerio ir leidosi atgalios. Tiltelio lentos nuo orų poveikio buvo papilkėjusios, išskyrus vieną vietą palei priešingą kateriui kraštą. Čia pamatė oranžines atplaišas; baltų dažų drūžę. Marchas lenkėsi ištyrinėti žymes, ir staiga jo žvilgsnį pagavo kažkas boluojąs vandenyje, netoli tos vietos, kur tiltukas buvo bepaliekąs krantą. Jisai sugrįžo atgal, atsiklaupė ir, prisilaikydamas kairiąja ranka bei kiek įmanoma toliau siekdamas dešiniąja, sugebėjo ištraukti tą daiktą. Rausvas ir suskilinėjęs it senoviška porcelianinė lėlė, su odiniais dirželiais ir plieninėmis sagtimis — pėdos protezas.

Šuo išgirdo juos pirmiausia. Pakreipė galvą, pasisuko ir nurisnojo pievele namo link. Marchas išsyk numetė savo radinį atgal į vandenį ir nubėgo paskui sužeistąjį gyvūną. Keikdamas save už kvailumą, nusėlino apie namo šoną, kol atsidūrė bokštų šešėlyje, iš kur galėjo matyti vartus. Šuo šokinėjo ant geležinių pinučių, urgzdamas pro antsnukį. Kitoje jų pusėje Marchas išskyrė kažkokius du žmones, stovinčius ir žvelgiančius į namą. Paskiau pasirodė trečias — su didžiulėmis žnyplėmis varžtams nugnybti ir jomis suspaudė spyną. Po dešimties sekundžių, garsiai trekštelėjusi, toji pasidavė.

Šuo atsitraukė, ir trejetas vyrų vorele suėjo į vilos teritoriją. Kaip ir Marchas, vilkėjo juodomis SS uniformomis. Vienas lyg kažką išsitraukė iš kišenės ir ištiesta ranka žengtelėjo prie šuns, tarsi siūlydamas gardų kąsnelį. Gyvūnas susigūžė. Tyloje pokštelėjo šūvis, aidu nuskardėdamas po visą parką, pakeldamas oran virš medžių pulką kranksinčių kovarnių. Vyriškis įsidėjo atgal pistoletą ir pamojo vienam iš savo draugelių, o tas, sugriebęs už pasturgalinių kojų, nuvilko gaišeną į krūmus.

Visas trejetas nužingsniavo prie namo. Marchas vis glaudėsi už kolonos, aniems artėjant, pamažu slinko aplink ją, kad liktų nepastebėtas. Jam toptelėjo, kad neturėjo dėl ko slėptis. Galėjo pasakyti gestapininkams, kad tyrinėjęs valdą, o apie Jėgerio žinutę nutylėti. Kažkas jų elgesyje — gal atsainus žiaurumas, su kuriuo atsikratė šuns — perspėjo jį to nedaryti. *Jie jau buvę čia anksčiau.*

Vyriškiams priartėjus, jis išskyrė jų laipsnius. Du šturmbanfiureriai ir obergrupenfiureris — pora majorų ir generolas. Koks valstybės saugumo reikalas galėtų pareikalauti asmeninio tikrojo gestapo generolo dėmesio? Obergrupenfiureris, matyt, netoli šešiasdešimties, stambus it jautis, suploto it buvusio boksininko veido. Marchas atpažino regėjęs jį televizijoje, laikraščių fotografijose.

Kas gi jis?

Paskiau prisiminė. Odilas Globocnikas. Familiariai SS sferose žinomas kaip Globusas. Prieš daugelį metų buvo Vienos gauleiteris. Tai Globusas nušovė šunį.

— Jūs — į pirmą aukštą, — nurodė Globusas. — O jūs — patikrinkite už namo.

Jie išsitraukė ginklus ir dingo name. Marchas luktelėjo pusę minutės ir leidosi vartų link. Apsuko sodo pakraščiu, vengdamas įvažos ir braudamasis, bemaž perpus susilenkęs, per krūmų tankmę. Likus penkiems metrams iki vartų stabtelėjo atsipūsti. Įmontuota į dešinįjį vartų stulpą, taip nekrintamai į akis, jog bemaž nepastebima, slypėjo surūdijusi metalinė dėžė, — paštui, — kurioje gulėjo didelis rudas paketas.

Tai beprotybė, pagalvojo jis. Visiška beprotybė.

Nepuolė bėgti prie vartų. Žinojo: niekas žmogaus žvilgsnio taip nepagauna, kaip staigus judesys. Todėl prisivertė pamažėle išsmukti iš krūmų, lyg elgtųsi kuo natūraliausiai, ištraukė iš pašto dėžutės paketą ir lengvu pasivaikštinėtojo žingsniu išėjo pro atdarus vartus.

Tikėjosi išgirsiąs už savęs šūksnį ar šūvį. Bet vien tik šnarėjo po medžius vėjas. Kai pasiekė savo automobilį, pajuto, kad jam dreba rankos.

3

— Kodėl mes tikime Vokietija ir fiureriu?

— Nes tikime Dievu, tikime Vokietija, kurią Jisai sukūrė Savo pasaulyje, ir fiureriu, Adolfu Hitleriu, kurį Jis mums atsiuntė.

— Kam privalome pirmiausia tarnauti?

— Savo tautai ir savo fiureriui, Adolfui Hitleriui.

— Kodėl mes paklūstame?

— Iš vidinio įsitikinimo, iš tikėjimo Vokietija, fiureriu, Judėjimu ir SS, taip pat iš ištikimybės.

— Gerai! — Instruktorius linktelėjo. — Gerai! Vėl susirinkite po trisdešimt penkių minučių pietiniame sporto aikštyne. Jostai, pasilikite. Kiti — išsiskirstyt!

Trumpai nukirptais plaukais ir laisvomis šviesiai pilkomis uniformomis SS kariūnų grupė atrodė it kaliniai. Triukšmingai, stumdydami kėdes ir trinksėdami batais į nelygias medines grindis, jie vienas po kito paliko klasę. Iš viršaus jiems maloningai šypsojosi velionio Heinricho Himlerio portretas. Stovėdamas vienas, išsitempęs „ramiai!" klasės viduryje, Jostas atrodė nelaimingas. Kai kurie iš kariūnų pasišalindami smalsiai į jį žvilgtelėdavo. Taip ir matei juos galvojant: tai ir turėjo būti Jostas. Jostas — pedalas, vienišius, visados nepritapėlis. Ko gero, šiąnakt kareivinėse susilauks dar vienos pylos.

Instruktorius kryptelėjo galva į patalpėlę klasės gilumoje.

— Pas jus lankytojas.

Sukryžiuotomis rankomis, atsirėmęs į radiatorių, stovėjo Marchas ir viską stebėjo.

— Darsyk sveiki, Jostai, — tarė jis.

Jie nuėjo per plačią paradų aikštę. Viename jos kampe SS hauptšarfiureris* muštravo grupelę naujokų. Kitame — koks šimtas jaunuolių su sportiniais treningais tampėsi, lenkėsi ir plaštakomis lietė sau kojų pirštus, visiškai paklusdami šūkčiojamoms komandoms. Susitikimas čionai su Jostu Marchui priminė kalinių

* Seržantas (*vok.*).

lankymą kalėjime. Toks pat nusistovėjęs grindų mastikos, dezinfekcijos skiedinio ir gaminamo maisto kvapas. Tokie pat bjaurūs betoniniai korpusai. Tokios pat aukštos sienos ir sargybos patruliai. Kaip ir KZ, Zepo Dytricho akademija buvo tokia pat didžiulė ir kelianti klaustrofobiją; visiškai uždaras pasaulis.

— Gal einame kur nors nuošaliau? — paklausė Marchas.

Jostas metė jam niekinamą žvilgsnį.

— Čia nėra nuošalumo. Tai ir yra visa esmė. — Juodu paėjėjo dar kelis žingsnius. — Manau, galėtume pabandyti užsukti į kareivines. Visi šiuo metu valgo.

Juodu apsigręžė, ir Jostas nusivedė į žemą, pilkai nudažytą pastatą. Viduje buvo niūru, tvyrojo stiprus vyriško prakaito kvapas. Koks šimtas lovų, sustatytų keturiomis eilėmis. Josto spėta teisingai: kareivinėse nė gyvos dvasios. Jo lova stovėjo du trečdalius toliau, per vidurį. Marchas prisėdo ant šiurkščios rudos antklodės ir pasiūlė Jostui cigaretę.

— Čia draudžiama.

Marchas pamojavo jam pakeliu.

— Pasakysite, kad aš jums liepiau.

Jostas dėkingai paėmė cigaretę. Atsiklaupė, atidarė metalinę spintukę prie lovos ir ėmė ieškoti ko nors, kas galėtų atstoti peleninę. Durelėms atsidarius, Marchui pasimatė vidus: krūvelė pigių romanų minkštais viršeliais, žurnalų, įrėminta fotografija.

— Galima?

Jostas gūžtelėjo pečiais.

— Prašom.

Marchas paėmė fotografiją. Grupinė šeimos — priminė jam Vaisų fotografiją. Tėvas SS uniforma. Nedrąsiai atrodanti motina su skrybėle. Duktė — daili mergina šviesiomis kasomis, kokių keturiolikos. Ir patsai Jostas — putniais skruostais ir šypsantis; visiškai nepanašus į trumpai nukirptais plaukais įbaugintą žmogystą, šiuo metu klūpančią ant akmeninių kareivinių grindų.

— Aš pasikeitęs, tiesa? — tarė Jostas.

Marchas buvo sukrėstas ir stengėsi to neparodyti.

— Jūsų sesuo? — paklausė.

— Ji tebesimoko mokykloje.

— O jūsų tėvas?

— Šiuo metu vadovauja inžineriniam verslui Drezdene. Jis buvo vienas iš pirmųjų, 41-aisiais įžengusių Rusijon. Todėl ir uniforma.

Marchas atidžiau įsižiūrėjo į griežtą figūrą.

— Ar jis gavo Riterio kryžių? — Tai buvo aukščiausias apdovanojimas už narsą.

— O taip, — patvirtino Jostas. — Tikras karo didvyris. — Paėmęs padėjo fotografiją atgal į spintutę. — O jūsų tėvas? — paklausė jis.

— Tarnavo imperiniame laivyne, — pasakė Marchas. — Per Pirmąjį karą buvo sužeistas. Taip ir neatsigavo kaip reikiant.

— Kiek jums buvo metų, kai jis pasimirė?

— Septyneri.

— Jūs tebegalvojate apie jį?

— Kasdien.

— Ar jūs nuėjote į laivyną?

— Beveik. Tarnavau povandeniniame laive.

Jostas pamažu palingavo galvą. Blyškus jo veidas kiek nuraudo.

— Mes visi sekame savo tėvais, ar ne?

— Galbūt daugelis. Bet ne visi.

Kurį laiką juodu tylomis rūkė. Lauke Marchas girdėjo tebevykstant fizinio parengimo pratybas. „Viens, du, trys... Viens, du, trys..."

— Ak, tie žmonės, — tarė Jostas ir palingavo galvą. — Esama tokio Ericho Kestnerio eilėraščio — *Marschliedchen**. — Jis užsimerkė ir padeklamavo:

Tu mėgsti nekęsti — ir lai pasaulis patiria tai.
Šeri taip žvėrį žmoguje,
Teauga jis — žvėris tavyje,
Kad ir kitą žmogų surytų tasai.

---

* „Žygio daina" (*vok.*).

Staigus jaunuolio aistros proveržis privertė Marchą pasijausti nepatogiai.

— Kada tatai buvo parašyta?

— 1932-aisiais.

— Aš nežinau jos.

— Ir negalite žinoti. Ji uždrausta.

Stojo tyla, pagaliau Marchas tarė:

— Mes žinome jūsų aptikto lavono asmens tapatybę. Daktaras Jozefas Buleris. Generalinės gubernijos pareigūnas. SS brigadefiureris.

— O Dieve. — Jostas susiėmė delnais galvą.

— Suprantate, reikalas tapo rimtesnis. Prieš ateidamas pas jus, pasitikrinau sargybinėje prie pagrindinių vartų. Pas juos užregistruota, kad vakar rytą jūs palikote kareivines penktą trisdešimt, kaip paprastai. Tad jūsų pareiškime nurodytas laikas neatitinka tikrovės.

Jostas tebelaikė užsidengęs veidą. Jam tarp pirštų smilko cigaretė. Marchas pasilenkė priekin, paėmė ją ir užgesino užspausdamas. Jis atsistojo.

— Žiūrėkite, — tarė.

Jostas pakėlė galvą, ir Marchas suskato risnoti vietoje.

— Tai jūs vakar, tiesa? — Marchas suvaidino nuovargį, pūškavo skruostais, alkūne šluostėsi kaktą. Nejučia Jostas nusišypsojo. — Gerai, — tarė Marchas, toliau risnodamas. — Taigi, bėgdamas per mišką ir keliuku palei ežerą, mąstote apie kokią nors knygą arba koks bjaurus jūsų gyvenimas. Merkia lietus ir šviesa ne per geriausia, bet sau po kairei jūs kažką pamatote...

Marchas pasuko galvą. Jostas įdėmiai jį stebėjo.

— ...Kad ir kas tai buvo, tačiau tik ne lavonas...

— Bet...

Marchas pertraukė Jostą ir dūrė pirštu:

— Patariu: nesikaskite dar giliau į šūdą. Prieš dvi valandas aš sugrįžau ir apžiūrėjau vietą, kur buvo aptiktas lavonas — nuo kelio jo niekaip nebuvo įmanoma pastebėti. — Jis vėl ėmė risnoti. — Taigi jūs kažką pamatote, tačiau nesustojate. Prabėgate pro

šalį. Tačiau esate sąžiningas vyrukas, tad penkias minutes pabėgėjęs keliu nusprendžiate, kad reikėtų sugrįžti ir darsyk pasižiūrėti. Ir tuosyk aptinkate lavoną. Ir tik tuomet paskambinate farams.

Jisai sugriebė Jostą už rankų ir privertė atsistoti.

— Bėkit drauge, — sukomandavo.

— Negaliu...

— Bėkit!

Jostas nenorom leidosi šlepsėti. Abiejų padai kaukšėjo į grindų plokštes.

— Nagi, papasakokite, kas jums pasimato. Išnyrate iš miško ir bėgate paežerės takučiu...

— Prašau...

— Kalbėkite!

— Aš... Aš pamatau... automobilį... — Josto akys buvo užmerktos. — Paskiau tris vyrus... Smarkiai lyja, jie su apsiaustais, gobtuvais — kaip vienuoliai... Nuleidę galvas... Kopia šlaitu nuo ežero... Aš... Aš išsigąstu... Perbėgu kelią ir pasislepiu tarp medžių, kad jie manęs nepamatytų...

— Toliau.

— Jie įsėda į automobilį ir nuvažiuoja... Aš kiek palaukiu ir tuomet išeinu iš miško, aptinku kūną...

— Jūs kažką praleidote.

— Ne, prisiekiu...

— Jūs pamatote veidą. Kai jie įsėda į automobilį, jūs pamatote veidą.

— Ne...

— Pasakykite, kieno tas veidas, Jostai. Jūs matėte. Pažįstate jį. Pasakykite man.

— Globuso! — šūktelėjo Jostas. — Aš pamatau Globusą.

4

Paketas, kurį išėmė iš Bulerio pašto dėžutės, gulėjo neatplėštas šalia jo ant priekinės sėdynės. Gal tai bomba, pagalvojo Marchas, užvesdamas folksvageną. Per praėjusius kelis mėnesius

būta protrūkio bombų siuntiniuose, suplėšiusių rankas ir veidus pustuziniui valdžios pareigūnų. Kaip tik galėtų patekti į trečią *Tageblatt* puslapį: „Tyrėjas žūna prie kareivinių nuo paslaptingo sprogimo".

Jis važinėjosi po Šlachtenzę, kol surado kulinarijos parduotuvę, kur nusipirko kepaliuką juodos duonos, vestfališko kumpio ir škotiško viskio pusbutelaitį. Saulė tebešvietė skaisčiai; oras gaivino. Pasuko automobilį vakarų kryptimi, atgalios prie ežerų. Ketino padaryti tai, ko nebuvo daręs metų metus. Surengti sau vaišes gamtoje.

Kai Geringas 1934-aisiais tapo vyriausiuoju Reicho medžiokliu, pasistengta pagražinti Grunevaldą. Riešutmedžiai ir liepos, bukmedžiai, beržai ir ąžuolai — visa tai buvo pasodinta. Bet jo vidurį, — kaip ir prieš tūkstantį metų, kai šiaurinės Europos lygumos tebebuvo apaugusios miškais, — jo vidurį sudarė melancholiškų pušynų kalvos. Iš tų girių penkis šimtus metų prieš Kristų kilo karingosios germanų gentys; ir į šias girias po dvidešimt penkių šimtmečių, dažniausiai savaitgaliais, sugrįždavo su savo namukais ant ratų ir turistinėmis priekabomis pergalingosios germanų gentys. Vokiečiai — girių gyventojų padermė. Sumąstyk iškirsti skynimą — medžiai tik ir tykodavo jį atsiimti.

Marchas pastatė automobilį, pasiėmė produktus, Bulerio pašto bombą — ar dar kas tai buvo — ir stačiu takučiu patraukė aukštyn į girią. Kopęs penkias minutes, atsidūrė vietoje, iš kur aiškiai matėsi Hafelis ir padūmavę, melsvi, medžiais apaugę šlaitai, nykstantys tolyje. Nuo šilumos tvyrojo stiprus, malonus pušų kvapas. Aukštai virš galvos dangumi grumėjo didžiulis reaktyvinis, besitaikantis tūpti į Berlyno oro uostą. Jis dingo, triukšmas nutilo ir galop aplinkui liko vienintelis garsas — paukščių čiulbesys.

Marchui dar nesinorėjo atplėšti paketo. Buvo neramu. Tad jis atsisėdo ant didelio akmens, — be abejo, čia padėto miesto valdžios kaip tik šiam tikslui, — gurkštelėjo viskio ir ėmė užkandžiauti.

Apie Odilą Globocniką — Globusą — Marchas nedaug težinojo, ir tai tik iš reputacijos. Per pastaruosius trisdešimt metų

šio laimė gręžiojosi it vėtrungė. Savo kilme austras, pagal profesiją statybininkas, ketvirtojo dešimtmečio viduryje tapo Karintijos partiniu vadu ir Vienos valdytoju. Paskui išgyventas nemalonės laikotarpis, susijęs su nelegalia spekuliacija valiuta, o karui prasidėjus vėl sugrąžintas į aukštas Generalinės gubernijos policijos viršininko pareigas — jis ten turėjo pažinoti Bulerį, pagalvojo Marchas. Karui pasibaigus, ištiko antras krytis į — kur tatai buvo? — Triestą, tartum prisiminė jis. Bet po Himlerio mirties Globusas sugrįžo į Berlyną ir šiuo metu turėjo kažkokį neaiškų postą gestape, dirbo tiesiogiai Heidrichui.

To suploto ir žiauraus veido buvo neįmanoma supainioti su niekuo, todėl nepaisant lietaus bei menkos šviesos, Jostas išsyk jį atpažino. Globuso portretas kabojo akademijos Šlovės salėje, ir vos prieš kelias savaites Globusas pats perskaitė paskaitą — apie Reicho policijos struktūras — pagarbios baimės apimtiems kariūnams. Nenuostabu, kad Jostas buvo toks išsigandęs. Verčiau būtų paskambinęs į Orpo anonimiškai ir dingęs prieš tiems atvykstant. O dar geriau, atsižvelgiant į jo padėtį, jei būtų išvis jiems nepaskambinęs.

Marchas baigė doroti kumpį. Likusią duoną sulaužė smulkiais gabalėliais ir trupinius pažėrė po miško paklotę. Dvejetas juodųjų strazdų, kurie stebėjo jį valgant, atsargiai išskrido iš pomiškio ir ėmė lesioti.

Jis išsiėmė iš kišenės kalendorėlį-užrašų knygutę. Standartinis leidinys partijos nariams, kokį gali įsigyti bet kurioje kanceliarinių prekių parduotuvėje. Partinės hierarchijos pavardės: vyriausybės ministrai, komisariatų viršininkai, gauleiteriai.

Valstybinės šventės: Tautos naujojo atsibudimo diena, sausio 30; Potsdamo diena, kovo 21; Fiurerio gimtadienis, balandžio 20; Vokiečių tautos festivalis, gegužės 1...

Imperijos žemėlapis su nurodyta geležinkelio kelionių trukme: Berlynas — Rovnas, šešiolika valandų; Berlynas — Tbilisis, dvidešimt septynios valandos; Berlynas — Ufa, keturios dienos...

Pačiame kalendorėlyje savaitei buvo skirta du puslapiai, įrašai tokie reti, jog Marchui pasirodė, kad tenai išvis tuščia. Jis toliau

įdėmiai sklaidė. Prie kovo 7 — kryželis. Balandžio 1 Bulerio įrašyta: „Mano sesers gimtadienis". Prie balandžio 9 — vėl kryželis. Balandžio 11 jo pažymėta: „Štukartas/Liuteris, ryte — 10". Galiausiai balandžio 13 — dieną iki mirties — Bulerio pabrėžtas dar vienas kryželis. Tai ir viskas.

Marchas užsirašė datas į bloknotą. Pradėjo naują puslapį. Jozefo Bulerio mirtis. Atsakymai. Pirmas: mirtis atsitiktinė, gestapas sužinojo apie tai keliomis valandomis anksčiau, nei buvo pranešta Kripo, ir Globusas, Jostui prabėgant pro šalį, tik apžiūrinėjo kūną. Absurdas.

Puiku. Antras: Bulerį nužudė gestapas, ir egzekuciją įvykdė Globusas. Irgi absurdas. 1941-ųjų „Nakties ir rūko"* įsakymas tebegalioja. Bulerį būtų galėję visai teisėtai nudanginti slaptai mirčiai į kokį nors gestapo požemį, konfiskuoti jo turtą valstybės naudai. Kas būtų jo gedėjęs? Ar suabejojęs dėl jo dingimo?

Taigi trečias: Bulerį nužudė Globusas, o tada, mėtydamas pėdas, paskelbė jo mirtį valstybės saugumo reikalu ir pats perėmė tyrimą. Tačiau kodėl apskritai leista įsikišti Kripo? Koks Globuso motyvas? Kodėl Bulerio kūnas paliktas viešoje vietoje?

Marchas atsilošė į akmenį ir užsimerkė. Saulė kruvinu raudoniu tamsiai nurausvino jam veidą. Po galvą pasklido šiltas viskio ūkelis.

Turbūt nenusnūdo nė pusės valandos, kai šalimais pomiškyje išgirdo šnaresį, ir kažkas palietė jam rankovę. Akimirksniu jis atsibudo ir suspėjo pamatyti sprunkančio į medžių tankmę elnio baltą uodegėlę bei pasturgalį. Kaimo idilė — dešimt kilometrų nuo Reicho širdies! Arba tai, arba viskis. Jis papurtė galvą ir paėmė paketą.

Storo rudo popieriaus, tvarkingai suvyniotas ir užklijuotas lipnia juostele. Griežtos linijos ir ryškūs sulenkimai, stengtasi taupyti naudotas medžiagas ir įdėta daug pastangų. Pavyzdingas

* „Nacht und Nebel" (*vok.*) — slaptažodis, reiškiantis hitlerinėje Vokietijoje vykdytą nusikalstamą akciją — ištremti pasipriešinimo judėjimo dalyvius ir kitus valdžiai nepageidautinus asmenis. Taip 1941 12 07 buvo įsakęs Hitleris; akciją vykdyti jis pavedė feldmaršalui Vilhelmui Keiteliui.

siuntinys. Joks Marcho kada nors pažinotas vyriškis nebūtų pajėgęs sukurti tokio daikto — veikiausiai tai supakuota moters. Toliau — pašto spaudas. Trys šveicariški pašto ženklai su geltonomis gėlytėmis žaliame fone. Išsiųsta iš Ciuricho 16.00 1964 4 13. Vadinasi, užvakar.

Itin atsargiai išpakuodamas, pirma nuplėšdamas lipnią juostelę, paskiau pamažu, centimetras po centimetro atlenkdamas popierių, juto, kaip prakaituoja delnai. Nežymiai kilstelėjo aplanką. Viduje buvo dėželė šokoladinių saldainių.

Ant dangtelio gelsvaplaukės merginos raudonomis languotomis suknelėmis gėlėtoje pievoje šoko apie gegužinės stulpą. Už jų, fluorescuojančio žydro dangaus fone, aukštyn stiebėsi baltos Alpių viršūnės. Gotišku šriftu viršuje buvo išspausdinta dedikacija: „Gimtadienio sveikinimai mūsų mylimajam fiureriui, 1964“. Tačiau čionai buvo kažkas keista. Dėželė per sunki, kad viduje būtų tik šokoladinukai.

Jis išsitraukė kišeninį peiliuką ir prarėžė aplink celofaninį dangalą. Atsargiai padėjo dėželę ant rąsto. Nusukęs veidą į šalį ir kiek galėdamas ištiesęs ranką, jis geležtės galu atkėlė dangtį. Viduje sudūzgė kažkoks mechanizmas. Ir:

Valso aidas
Tyliai sklaidos:
„Myliu jus!“
Naktį dieną
Šauksiu viena —
„Myliu jus!“
Leiskit delną švelnų
Man delne pajust.
Ir kartoja lūpos vis:
„Aš myliu jus!“

Žinoma, tik melodija, ne žodžiai; bet jis pakankamai gerai juos žinojo. Stovėdamas vienas ant kalvos Grunevaldo girioje, Marchas klausėsi, kaip dėželė grojo valsą-duetą iš trečiojo *Linksmosios našlės* veiksmo.

5

Gatvės pakeliui atgal į Berlyno centrą atrodė neįprastai tuščios, ir tik pasiekęs Verderšermarktą Marchas suprato kodėl. Didelėje vestibiulio skelbimų lentoje buvo pranešama, kad pusę penkių laukiama vyriausybės pareiškimo. Personalas turįs susirinkti į įstaigos valgyklą. Dalyvavimas privalomas. Taigi jis parvyko kaip tik laiku.

Propagandos ministerija susikūrė naują teoriją, kad geriausias metas svarbiems pranešimams — darbo dienos pabaiga. Tada naujienos išklausomos bendrai, draugiškoje aplinkoje: neatsiranda progos pasireikšti asmeniniam skepticizmui ar defetizmui. Be to, transliacijų laikas visados būdavo ištaikomas taip, kad darbuotojai išeidavo namo kiek anksčiau, — tarkime, ketvirtą penkiasdešimt, o ne penktą, — jausdami pasitenkinimą, kurį pasąmoningai susiedavo su valdžia. Štai kaip būdavo šiais laikais. Sniego baltumo Propagandos rūmai Vilhelmštrasėje turėjo įdarbinę daugiau psichologų nei žurnalistų.

Verderšermarkto personalas pamažu pildė valgyklą: pareigūnai, sekretorės, mašininkės ir vairuotojai petys į petį kaip gyvas nacionalsocialistinių idealų įsikūnijimas. Keturiuose televizorių ekranuose — po vieną visuose kampuose — švytėjo Reicho žemėlapis su svastika pirmame plane, lydimas rinktinių Bethoveno muzikos fragmentų. Kartkartėmis įsiterpdavo sujaudintas pranešėjo balsas: „Vokietijos žmonės, renkitės svarbiam pranešimui!“ Seniau per radiją gaudavai tik muziką. Vėlgi progresas.

Kiek iš tokių įvykių Marchas įstengė prisiminti? Jie driekėsi tolyn atgalios laiko salelėmis. 38-aisiais jis buvo iškviestas iš pamokų išklausyti, kad vokiečių pajėgos įžengia į Vieną ir kad Austrija sugrąžinta Faterlandui. Gimnazijos direktorius, kuris per Pirmąjį karą buvo apnuodytas dujomis, verkė mažos salės scenoje, stebimas nieko nenutuokiančių berniukų šutvės.

39-aisiais jis buvo namie pas motiną Hamburge. Penktadienio rytą, 11-ą valandą, fiurerio kalba transliuota tiesiogiai iš Reichstago: *Nuo šiol aš tik pirmasis Vokietijos Reicho karys. Darsyk*

užsivilkau šią uniformą, kuri man pati švenčiausia ir brangiausia. Nenusivilksiu jos, kol nebus pasiekta pergalė, arba aš nesulauksiu gyvas jos rezultatų. Griausmingi aplodismentai. Tąsyk jo motina verkė — graudžiai bimbė, linguodama kūnu pirmyn ir atgal. Marchas, tuomet septyniolikos, susigėdęs nusisuko į šalį, akimis susirado tėvo fotografiją — šaunaus su Imperinio vokiečių laivyno uniforma — ir pagalvojo: *Ačiū Dievui. Pagaliau karas. Galbūt dabar man pavyks įgyvendinti tai, ko tu troškai.*

Per kitas kelias transliacijas jis buvo jūroje. Pergalė prieš Rusiją 43-iųjų pavasarį — fiurerio strateginio genijaus triumfas! Prieš metus vermachto vasaros ofenzyva atkirto Maskvą nuo Kaukazo, atskirdama raudonąsias armijas nuo Baku naftos telkinių. Paprasčiausiai dėl kuro stygiaus Stalino karo mašina girgždėdama sustojo.

44-ųjų taika su britais — fiurerio kontržvalgybinio genijaus triumfas! Marchas prisiminė, kaip visi povandeniniai laivai buvo atšaukti į savo bazes Atlanto pakrantėje, kad būtų aprūpinti nauja šifruotės sistema: klastingieji britai, pasakyta jiems, skaitą Faterlando kodus. Po to skandinti prekybinius laivus pasidarė lengva. Bado kankinama Anglija gavo pasiduoti. Čerčilis su savo karo kurstytojų gauja paspruko į Kanadą.

Taika su amerikiečiais 46-aisiais — fiurerio mokslinio genijaus triumfas! Kai susprogdinusi atominę bombą Amerika nugalėjo Japoniją, fiureris paleido V-3 raketą, kuri susprogusi danguje viršum Niujorko įrodė, kad smogęs priešas gali susilaukti tokio pat atsako. Po to karas sunyko į virtinę kruvinų partizaninių konfliktų naujosios Vokietijos imperijos pakraščiuose. Branduolinis patas, kurį diplomatai pavadino Šaltuoju karu.

Tačiau transliacijos tebesitęsė. Kai 51-aisiais mirė Geringas, visą dieną skambėjo gedulinga muzika, kol galiausiai perduotas pareiškimas. Himleris sulaukė tokios pat pagarbos, kai 62-aisiais žuvo susprogus lėktuvui. Mirtys, pergalės, karai, raginimai aukotis ir keršyti, varginanti kova su raudonaisiais Uralo fronte, kurio mūšių laukų ir ofenzyvų pavadinimai sunkiai ištariami — Oktiabrskojė, Polunočnojė, Alapajevskas...

Marchas apsidairė į veidus aplinkui save. Apsimestinis linksmumas, rezignacija, baimė. Žmonės, kurių broliai, sūnūs, vyrai Rytuose. Jie vis žvilgčiojo į ekranus.

— Vokietijos žmonės, pasirenkite svarbiam pranešimui!

Na, kas gi dabar?

Valgykla bemaž užsipildė. Marchas stovėjo prispaustas prie kolonos. Už kelių metrų nuo savęs matė Maksą Jėgerį, juokaujantį su didžiakrūte sekretore iš VA(1), juridinio skyriaus. Per jos petį Maksas pastebėjo jį ir šyptelėjo. Sudundėjo būgnai. Salė nuščiuvo. Žinių pranešėjas tarė:

— Dabar perduodame tiesiogiai iš Užsienio reikalų ministerijos Berlyne.

Televizorių ekranuose sužibo bronzinis bareljefas. Nacistinis erelis, nagais įsitvėręs žemės rutulį, su sklindančiais nuo jo šviesos spinduliais — kaip saulėtekį vaizduojančiame vaiko piešinyje. Pirma jo, vešliais juodais antakiais ir pritemdytais skruostais, stovėjo Užsienio reikalų ministerijos atstovas spaudai Dreksleris. Marchas nuslopino juoką: pamanytum, kad visoje Vokietijoje Gebelsas nesugebėjo surasti atstovo spaudai, kuris neatrodytų kaip nuteistas nusikaltėlis.

— Ponios ir ponai, Reicho užsienio reikalų ministerijos vardu esu įgaliotas padaryti trumpą pareiškimą. — Jis kreipėsi į žurnalistų auditoriją, kuri nepateko į kameros kadrą. Užsidėjęs akinius, ėmė skaityti: — Atsižvelgiant į ilgalaikį ir aiškiai dokumentuotą fiurerio bei Didžiojo Vokietijos Reicho troškimą sugyventi taikiai ir saugiai su visomis pasaulio šalimis ir po išsamių konsultacijų su mūsų sąjungininkais Europos Bendrijoje, Reicho Užsienio reikalų ministerija, pavesta fiurerio, šiandien nusiuntė kvietimą Jungtinių Amerikos Valstijų prezidentui aplankyti Didįjį Vokietijos Reichą asmeninių pokalbių, siekiant skatinti didesnį mūsų dviejų tautų tarpusavio supratimą. Šis kvietimas priimtas. Kaip supratome, Amerikos administracija šįryt pareiškė, kad *herr* Kenedis ketina susitikti su fiureriu Berlyne rugsėjį. *Heil Hitler!* Tegyvuoja Vokietija!

Vaizdas ekrane išnyko, jį pakeitė juoduma, ir vėl sudundėję būgnai paskelbė tuoj nuskambėsiant nacionalinį himną. Vyrai ir

moterys valgyklos salėje suskato giedoti. Marchas įsivaizdavo šią akimirką juos visoje Vokietijoje — laivų statyklose ir plieno liejyklose, įstaigose ir mokyklose — tvirti balsai, susiliejantys išvien ir kylantys dangun galingu ištikimybės stūgesiu.

Deutchland, Deutchland über Alles!
Über Alles in de Welt!*

Jo paties lūpos judėjo podraug su kitais, bet iš jų nėjo nė garso.

— Dar daugiau sukrušto darbo mums, — atsiduso Jėgeris. Juodu jau buvo sugrįžę į savo kabinetą. Užkėlęs kojas ant stalo, jis papsėjo cigarą. — Jeigu manai, kad saugumo košmaras — Fiurerio diena, išmesk tai sau iš galvos. Ar gali įsivaizduoti, kas bus, kai į miestą atvyks Kenedis?

Marchas nusišypsojo:

— Manau, Maksai, tu nesupranti šio įvykio istorinio aspekto.

— Man nusispjaut į istorinį aspektą. Aš galvoju apie miegą. Bombos jau sproginėja it fejerverkai. Še, pažvelk.

Nukėlęs kojas nuo stalo, Jėgeris pasirausė po krūvą aplankų.

— Kol tu dykinėjai prie Hafelio, kai kurie iš mūsų gavo padirbėti.

Jis paėmė vieną voką ir išpylė iš jo turinį. Tai buvo MAD — Mirusiojo asmeninių daiktų — aplankas. Iš popierių kupetos jis ištraukė du pasus ir padavė Marchui. Vienas priklausė SS karininkui Pauliui Hanui, kitas — jaunai moteriai Magdai Fos.

Jėgeris tarė:

— Dailutė, ką? Juodu buvo ką tik susituokę. Palieka priėmimą Špandau. Pakeliui į savo medaus mėnesį. Jis vairuoja. Įsuka į Navenerštrasę. Priekyje jų sustoja kažkoks sunkvežimis. Iš kėbulo iššoka vyriokas su ginklu. Mūsiškis žmogus supanikuoja. Pavaro atbuline eiga. Bam! Užšokęs ant bordiūro trenkiasi tiesiai į gatvės

* Vokietija, Vokietija aukščiau visko! Aukščiau visko pasaulyje! (*Vok.*)

žibinto stulpą. Jam besistengiant vėl įjungti pirmą pavarą — paf! — šūvis į galvą. Galas jaunikiui. Magdutė iššoka iš automobilio, bando pabėgti. Paf! Galas nuotakai. Galas medaus mėnesiui. Galas visiems sumautiems dalykams. Tiktai kad dar ne galas, nes šeimos priėmime vis dar kilnojami tostai už jaunavedžius ir kitas dvi valandas niekas nepasirūpina ten pranešti, kas nutiko.

Jėgeris išsišnypštė į purviną nosinę. Marchas vėl pasižiūrėjo į merginos pasą. Ji buvo dailutė: šviesiaplaukė, rudų akių; dabar, dvidešimt ketverių, negyva gatvės pakraštyje.

— Kas tai padarė? — Jisai sugrąžino Maksui pasus.

Jėgeris paskaičiavo ant pirštų:

— Lenkai. Latviai. Estai. Ukrainiečiai. Čekai. Kroatai. Kaukaziečiai. Gruzinai. Raudonieji. Anarchistai. Kas žino? Nūnai tai galėtų būti bet kas. Vargšas kvailys prisegė savo kareivinių skelbimų lentoje atvirą kvietimą į priėmimą. Gestapas spėja, kad koks nors valytojas, virėjas ar kas nors panašaus pamatė kvietimą ir perdavė žodį toliau kam reikia. Daugelis iš tų pagalbinių darbininkų kareivinėse — svetimšaliai. Visi šiandien popiet suimti, vargšai mergvaikiai.

Jis įdėjo pasus ir asmens pažymėjimus atgal į voką, o šį įmetė į rašomojo stalčių.

— Na, kaip tau patiko?

— Pasivaišink šokoladinuku. — Marchas padavė dėželę Jėgeriui, ir šis atidarė ją. Kabinetą užpildė metališka melodija.

— Labai skoninga.

— Ką tu apie tai žinai?

— Apie ką? *Linksmąją našlę?* Fiurerio mėgstamiausia operetė. Mano motina ėjo iš proto dėl jos.

— Ir manoji.

Visos vokiečių motinos ėjo dėl jos iš proto. Dėl Franco Leharo *Linksmosios našlė*s. Pirmą sykį atlikta 1905-aisiais Vienoje; saldi kaip tame mieste kepami tortai. Leharas pasimirė 1948-aisiais, ir Hitleris pasiuntė į jo laidotuves savo asmeninį atstovą.

— Ką dar galima pasakyti? — Jėgeris paėmė stambia savo letena šokoladinuką ir įsimetė į burną. — Nuo ko jie? Slapto gerbėjo?

— Išėmiau juos iš Bulerio pašto dėžutės. — Marchas atsikando šokoladinuko ir susiraukė nuo šleikštaus vyšnių sirupo skonio. — Tik pagalvok: neturi draugų, o kažkas tau atsiunčia iš Šveicarijos brangią dėželę šokoladinių saldainių. Be jokio raštelio. Dėželę, kuri groja mėgstamą fiurerio melodiją. Kas galėtų tai padaryti? — Jis nurijo kitą pusę saldainio. — Gal nuodytojas?

— O Dievuliau! — Jėgeris išspjovė, ką turėjo burnoje, delnan, išsitraukė nosinę ir ėmė šluostytis nuo pirštų ir lūpų rudas seilių drūžes. — Kartais man kyla abejonė, ar tu sveiko proto.

— Aš sistemingai naikinu kaltinimo įrodymus, — tarė Marchas. Jis prisivertė suvalgyti dar vieną šokoladinuką. — Ne, dar blogiau: aš *suvalgau* kaltinimo įrodymus, todėl darau dvigubą nusikaltimą. Kliudau teisingumui ir tuo pat metu gaunu sau naudos.

— Pasiimk atostogų, vyruti. Aš rimtai. Tau reikia poilsio. Patariu nulipti kuo greičiau apačion ir išmesti tuos sukruštus saldainius šiukšliadėžėn. Paskiau grįžti namo ir pavakarieniauti su manimi ir Hanelora. Atrodai lyg savaites normaliai nesimaitinęs. Bylą perėmė gestapas. Autopsijos protokolas eis tiesiai į Princ-Albrechtštrasę. Viskas. Baigta. Pamiršk tai.

— Klausyk, Maksai. — Marchas papasakojo jam apie Josto išpažintį, apie tai, kad šis matė prie lavono Globusą. Jis išsitraukė Bulerio kalendorėlį. — Čia parašytos pavardės. Kas tie Štukartas ir Liuteris?

— Nežinau. — Jėgerio veidas staiga sukrito ir pagriežtėjo. — Dar daugiau, aš ir nenoriu žinoti.

Status akmeninis laiptatakis vedė žemyn į prieblandą. Su saldainiais rankoje Marchas apačioje delsė. Durys po kairei vedė į akmenimis grįstą pagrindinį kiemą, kur iš didžiulių surūdijusių konteinerių buvo surenkamos šiukšlės. Po dešinei blausiai apšviestas koridorius vedė į registratūrą.

Jis pasikišo saldainių dėželę po pažastimi ir pasuko dešinėn.

Kripo archyvas buvo įkurdintas ten, kur kadaise šalia katilinės būta gausybės kambarėlių. Nuo šildomųjų katilų artumo ir palubėje persikryžiuojančių karšto vandens vamzdžių čia nuolatos

tvyrojo karštis. Raminamai atsidavė šiltomis dulkėmis bei sausu popieriumi, ir menkoje šviesoje tarp atramų vieliniai stelažai su bylomis ir protokolais tartum tęsėsi iki begalybės.

Archyvarė, nutukusi moteris taukuotu kiteliu, kadaise buvusi Pliocenzės kalėjimo prižiūrėtoja, pareikalavo jo asmens pažymėjimo. Jis padavė jai, kaip darydavo per pastaruosius dešimtį metų daugiau nei kartą per savaitę. Kaip ir visados, ji pažvelgė į pažymėjimą, lyg niekad anksčiau šio nebūtų regėjusi, paskiau į jo veidą, tada vėl į pažymėjimą ir galiausiai sugrąžino, kilstelėdama aukštyn smakrą — kažkas tarpinio tarp pripažinimo ir pajuokos. Pagrasino pirštu:

— Ir tik nerūkyti, — pasakė — jau penkiašimtąjį kartą.

Nuo informacinių žinynų lentynos šalia jos rašomojo stalo jis atsirinko *Wer Ist's?*, vokiškąjį *Kas yra kas* — raudonai įrištą tūkstančio puslapių katalogą. Taip pat nusikėlė ir mažesnį, partijos leidinį *NSDAP personalijų vadovą*, kuriame buvo kiekvieno įtrauktojo pasinio formato fotografijos. Tai buvo knyga, kurią pasitelkęs aną rytą Halderis atpažino Bulerį. Nusitempė abu tomus prie stalo ir įsijungė stalinę lemputę. Tolumoje dūzgė šildomieji katilai. Archyve daugiau nieko nebuvo.

Iš dviejų knygų Marchas pirma pasirinko partinį *Vadovą*. Šis nuo ketvirtojo dešimtmečio vidurio buvo leidžiamas daugmaž kasmet. Tamsiomis tykiomis žiemos popietėmis jis dažnai ateidavo čia apačion šilumoje pavartinėti senus leidimus. Jam buvo įdomu sekti, kaip keitėsi veidai. Ankstesniuose tomuose daugiausia vyravo pražilę Freikorps* raudonųjų medžiotojai, žmonės, kurių sprandai pločiu pranoko kaktas. Jie žvelgė į kamerą, švariai nusiskutę ir jausdamiesi patogiai, panašūs į devyniolikto šimtmečio ūkio darbininkus, apsirengusius geriausiais sekmadieniniais drabužiais. Bet nuo 1950-ųjų aludžių triukšmadariai užleido vietą glotniems Špiero tipo technokratams — išsipusčiusiems universitetų absolventams mandagiomis šypsenėlėmis ir griežtomis akimis.

Buvo vienas toks Liuteris. Krikšto vardas: Martinas. Ką gi, draugai, turima reikalo su istorine pavarde. Tačiau šis Liuteris at-

* Savanorių korpusas (*vok.*).

rodė visai nepanašus į savo įžymųjį bendrapavardį. Putnaus buko veido, juodais plaukais ir su storais raginių rėmelių akiniais. Marchas išsitraukė bloknotą.

> Gimęs: 1895 gruodžio 16 Berlyne. 1914—1918 tarnavo vokiečių armijos transporto divizijoje. Profesija: baldų kraustytojas. 1933 kovo 1 įstojo į NSDAP ir SA. Buvęs Berlyno miesto tarybos narys nuo Dalemo apygardos. 1936 priimtas į Užsienio reikalų ministeriją. Užsienio reikalų ministerijos Abteilung Deutschland — Vokietijos skyriaus — vadovas iki 1955, kai išėjo į pensiją. 1941 birželį paaukštintas iki valstybės pasekretoriaus.

Detalės buvo šykščios, bet ganėtinai aiškios, kad Marchas atpažintų savąjį žmogų. Greitai užsiplieskiantis ir agresyvus, linkęs į peštynes gatvių politikas. Ir oportunistas. Kaip ir daugelis kitų, Liuteris paskubėjo įstoti į partiją kelias savaites po to, kai Hitleris atėjo į valdžią.

Jis pervertė puslapius iki Štukarto Vilhelmo, teisės daktaro. Fotografija — profesionalioje ateljė atliktas portretas, veidas it mąslios kino žvaigždės paryškintas pusšešėlių. Tuščiagarbis ir podraug savotiškai mišrių bruožų žmogus: garbanoti žilsvi plaukai, įdėmios akys, tiesi smakro linija — tačiau glebna, mažne gašli burna. Marchas vėl ėmė užsirašinėti.

> Gimęs: 1902 lapkričio 16 Visbadene. Studijavo teisę ir ekonomiką Miunchene ir Frankfurte prie Maino. Baigė Magna Cum Laude* 1928 birželį. 1922 Miunchene įstojo į partiją. Įvairūs postai SA ir SS. 1933 Ščecino meras. 1935—53 valstybės sekretorius Vidaus reikalų ministerijoje. Publikacijos: *Vokietijos rasinių įstatymų komentaras* (1936). 1944 paaukštintas SS garbės obergrupenfiureriu. 1953 grįžo prie privačios teisininko praktikos.

---

* Su aukščiausiu pagyrimu (*lot.*).

Čia visai kitoks personažas nei Liuteris. Intelektualas; alter Kämpfer kaip ir Buleris; aukštų polėkių žmogus. Trisdešimt vienerių metų amžiaus tapti Ščecino — uostamiesčio su bemaž 300 000 gyventojų — meru... Staiga Marchas sumojo, kad buvo skaitęs visa tai anksčiau, visai neseniai. Tačiau kur? Nepajėgė prisiminti. Jis užsimerkė. *Nagi.*

Wer Ist's? nepridūrė nieko nauja, tik tai, kad Štukartas buvo nevedęs, o Liuteris gyveno jau su trečia žmona. Jisai susirado bloknote tuščią dvigubą puslapį ir nubraižė tris stulpelius; kiekvieno viršuje įrašė atskirai Bulerį, Liuterį ir Štukartą; paskiau ėmė užrašinėti datas. Mėgo sudarinėti chronologiją — šis metodas padėdavo aptikti schemą ten, kur šiaip atrodytų tik paskirų faktų migla.

Jie visi gimę apytikriai tuo pačiu laikotarpiu. Buleris buvo šešiasdešimt ketverių; Liuteris — šešiasdešimt aštuonerių; Štukartas — šešiasdešimt vienerių. Visi tapę valstybės tarnautojais ketvirtajame dešimtmetyje — Buleris 1939-aisiais, Liuteris 1936-aisiais, Štukartas 1935-aisiais. Visi turėję maždaug panašų rangą — Buleris ir Štukartas buvę valstybės sekretoriais; Liuteris — valstybės pasekretoriumi. Visi išėję pensijon šeštajame dešimtmetyje — Buleris 1951-aisiais, Liuteris 1955-aisiais, Štukartas 1953-iaisiais. Veikiausiai jie visi vienas kitą pažinojo. Visi susitiko 10 ryto praeitą penktadienį. Kur čia bendra schema?

Marchas atsilošė kėdėje ir įbedė akis į rezginį vamzdžių, besivaikančių palubėje vienas kitą nelyginat žalčiai.

Ir tuomet jis prisiminė.

Ūmai pašoko ant kojų ir metėsi priekin.

Šalia įėjimo buvo sudėlioti netvirtai įrišti *Berliner Tageblatt, Völkischer Beobachter* ir SS laikraščio *Das Schwarzes Korps* komplektai. Jisai skubiai vertė atgal *Tageblatt* puslapius, kol priėjo nekrologus. Štai. Matęs tai praeitą naktį.

Partijos draugas Vilhelmas Štukartas, buvęs Vidaus reikalų ministerijos valstybės sekretorius, staiga pasimirė sekmadienį, balandžio 13, nuo širdies nepakankamumo,

bus prisimenamas kaip ištikimai tarnavęs nacionalsocialistų reikalui...

Tartum žemė susiūbavo po kojomis. Sumojo, kad archyvarė spokso į jį.

— Jums negera, *herr* šturmbanfiureri?

— Ne, viskas gerai. Ar nepadarytumėte man paslaugos? — Jis paėmė bylų pareikalavimo blankutį ir užrašė jame Štukarto pavardę, vardą ir gimimo datą. — Gal nebūtų sunku pažiūrėti, ar apie šį asmenį yra užvesta byla?

Ji pažvelgė į blankutį ir ištiesė ranką:

— Asmens pažymėjimą.

Jis padavė jai savo asmens pažymėjimą. Lyžtelėjusi pieštuko galą, ji įrašė į blankutį dvylika Marcho tarnybinio numerio skaitmenų. Šitaip būdavo registruojama, kuris Kripo tyrėjas buvo pareikalavęs kokios bylos ir kuriuo laiku. Jo domesys liks užfiksuotas, ir gestapas galės tai pamatyti — visas aštuonias valandas po to, kai jam buvo įsakyta nusišalinti nuo Bulerio bylos. Dar vienas įrodymas, kad jisai nesilaiko nacionalsocialistiškos drausmės. To neišvengsi.

Archyvarė jau ištraukė ilgą medinį kartotekos stalčių su kortelėmis ir storais, bukais savo pirštais lakstė jų viršumi.

— Štropas, — murmėjo ji. — Štrunkas. Štrusas. Štulpnagelis...

Marchas tarė:

— Jūs praleidote.

Moteris krenkštelėjo ir ištraukė rausvo popieriaus kortelę.

— Štukartas, Vilhelmas. — Ji pažvelgė į jį. — Esama bylos. Ji išimta.

— Pas ką ji?

— Pats pasižiūrėkite.

Marchas pasilenkė. Štukarto bylą paėmęs šturmbanfiureris Fibesas iš Kripo VB3 skyriaus. Seksualinių nusikaltimų padalinio.

Viskis ir sausas oras sužadino jam troškulį. Koridoriuje, už archyvo durų, stovėjo šalto vandens bakelis. Prisipylęs popierinį puodelį, svarstė, ką daryti toliau.

Kaip pasielgtų protingas žmogus? Visai paprastai. Protingas žmogus pasielgtų taip, kaip Maksas Jėgeris elgdavosi kasdien. Užsidėtų skrybėlę, apsivilktų paltą ir išeitų namo pas žmoną ir vaikučius. Bet Marchas tokio pasirinkimo neturėjo. Tuščias butas Ansbacherštrasėje, besikivirčijantys kaimynai ir vakarykščias laikraštis — šitai jo nė kiek neviliojo. Jis tiek susiaurino sau gyvenimą, jog liko vien darbas. Jeigu išduotų ir tai, ką dar galėtų veikti?

Ir buvo dar kai kas, instinktas, kuris kasryt stumdavo jį iš lovos į nemielą dieną — noras *žinoti*. Policijos darbe visados būna dar viena sąsaja, kurios turi siekti, dar vienas kampas, už kurio reikia pažvelgti. Kas tokia buvo Vaisų šeima ir kas jiems nutiko? Kieno kūnas buvo ežere? Kas siejo Bulerio ir Štukarto mirtis? Šitai neleido nurimti — jo palaima ar prakeiksmas, tas atkaklus noras *žinoti*. Tad galų gale kito pasirinkimo nebuvo.

Nusviedė vienkartinį puodelį į šiukšlių krepšį ir užkopė laiptais į viršų.

6

Valteris Fibesas sėdėjo savo kabinete ir gėrė šnapsą. Nuo stalo po langu jį stebėjo eilė žmogiškų galvų — penkios baltos gipsinės išlajos su atlošiamais kiaušais, atverstais nelyginant klozeto dangtis ir atidengiančiais smegenis su raudonais ir pilkais segmentais — penkios padermės, sukūrusios Vokietijos imperiją.

Etiketės įvardijo jas iš kairės dešinėn mažėjančio priimtinumo valdžiai tvarka. Pirmoji klasė: grynai šiaurietiška. Antroji klasė: vyraujančiai šiaurietiška arba fališka. Trečioji klasė: harmoningo mišrūno su nežymiais Alpių pietų slavų ar Viduržemio jūros regiono bruožais. Šios grupės buvo tinkamos narystei SS. Kitos neturėjo teisių į valstybės tarnybą ir priekaištingai dėbsojo į Fibesą. Ketvirtoji klasė: Rytų Baltijos ar Alpių kilmės mišrūnas. Penktoji klasė: neeuropietiškos kilmės mišrūnas.

Marchas priklausė pirmajai arba antrajai; Fibesas — kokia ironija! — vos vos tilpo trečiosios pakraštyje. Antra vertus, rasiniai

fanatikai retai būdavo mėlynakiai arijų antžmogiai — jie, kalbant *Das Shwarzes Korps* žodžiais, buvo „pernelyg linkę laikyti savo priklausymą tautai kaip savaime suprantamą dalyką". Užtat klampius vokiečių rasės paribius kontroliavo mažiau pasitikintys savo grynakraujiškumu. Nesaugumas pagimdo gerus paribių sargus. Klišakojis frankiškos kilmės mokyklos direktorius, juokingas su savomis Lederhosen*; bavarų krautuvininkas su savais mažutėlių stiklų akiniais; raudonplaukis Tiuringijos sąskaitininkas su nerviniu tiku ir polinkiu prie jaunesniųjų Hitlerjugendo narių; šlubi ir negražūs nacionalinės vados nuodvasos — tie buvo rėksmingiausi tautos gynėjai.

Tas pat pasakytina ir apie Fibesą, — trumparegį gunktelėjusį arkliadantį, apgaudinėjamą žmonos, — Reicho apdovanotą vieninteliu darbu, kurio jis iš tikrųjų trośko. Homoseksualizmas ir rasės tarša kaip sunkiausi nusikaltimai pakeitė prievartavimus ir kraujomaišystę. Abortas, „sabotažo aktas prieš vokiečių rasės ateitį" buvo baustinas mirtimi. Pastebėta, kad per liberalųjį septintąjį dešimtmetį tokių seksualinių nusikaltimų labai padaugėjo. Fibesas, pagal temperamentą svetimų paklodžių šniukštinėtojas, dirbo visas valandas, kurias suteikdavo fiureris, ir jautėsi laimingas, anot Makso Jėgerio, kaip kiaulė mėšle.

Tačiau tik ne šiandien. Šiuo metu žmogus kabinete gėrė, jo akys buvo sudrėkusios, o trikampis, tik viršugalvį dengiantis perukas, kiek nusmukęs į šoną.

Marchas tarė:

— Pasak laikraščio, Štukartas mirė nuo širdies nepakankamumo.

Fibesas sumirksėjo.

— Bet, pasak įrašo archyve, Štukarto bylą paėmęs tu.

— Negaliu komentuoti.

— Žinoma, gali. Juk mudu kolegos. — Marchas atsisėdo ir užsirūkė cigaretę. — Kaip suprantu, mudu esame įsivėlę į pažįstamą reikalą — „apsaugoti šeimą nuo nepatogumo".

* Odinės trumpikės (*vok.*).

Fibesas sumurmėjo:

— Ne tik šeimą. — Jis dvejojo. — Galėčiau vieną tų?

— Žinoma. — Marchas padavė jam cigaretę ir spragtelėjo žiebtuvėlį. Fibesas nedrąsiai užsitraukė — kaip mokinukas.

— Šis reikalas gerokai mane sukrėtė, Marchai, nebijau prisipažinti. Tas žmogus mano akyse buvo didvyris.

— Tu ji pažinojai?

— Tik iš reputacijos, savaime suprantama. Faktiškai niekad nebuvau su juo *susitikęs*. Kodėl klausi? Koks tavo interesas?

— Valstybės saugumo. Tik tiek galiu pasakyti. Juk pats žinai, kaip esti.

— Ak. Dabar suprantu. — Fibesas vėl įsipylė didelę porciją šnapso. — Mudu labai panašūs, Marchai, tu ir aš.

— Nejaugi?

— Tikrai. Tu vienintelis tyrėjas, kurį šioje įstaigoje gali rasti taip pat dažnai kaip ir mane. Mudu atsikratėme savo žmonų, savo vaikų — viso to šlamšto. Gyvename darbui. Kai jisai einasi gerai, mums gerai. O kai einasi blogai... — Galva jam knaptelėjo priekin. Susigriebęs vėl prašneko: — Ar žinai Štukarto knygą?

— Deja, ne.

Fibesas atidarė stalčių ir padavė Marchui nutriušusį, oda įrištą tomą. *Vokietijos rasinių įstatymų komentaras.* Marchas pasklaidė puslapius. Knyga turėjo skyrius apie kiekvieną iš trijų 1935-aisiais Niurnberge paskelbtų įstatymų: Reicho pilietybės įstatymą, Įstatymą dėl vokiečių kraujo ir garbės apsaugos, Įstatymą dėl vokiečių tautos genetinės sveikatos apsaugos. Kai kurios vietos buvo pabrauktos raudonu rašalu su šauktukais greta. „Kad būtų išvengta žalos rasei, prieš santuoką poroms privalu praeiti medicininę apžiūrą“. „Santuoka tarp asmenų, sergančių venerine liga, silpnaprotyste, epilepsija ar „genetine patologija“ (žr. 1933-iųjų Sterilizacijos įstatymą) turi būti leidžiama tik pateikus sterilizacijos liudijimą“. Pridėtos diagramos: „Santuokų tarp arijų ir ne arijų kilmės asmenų leistinumo apžvalga“, „Pirmo laipsnio mišlingų* paplitimas“.

* Mischling (*vok.*) — mišrūnas.

Visa tai Marchui buvo pompastiški paistalai.

Fibesas paaiškino:

— Didžiuma to jau pasenę. Daug kur turimi omenyje žydai, o žydai, kaip mes žinome, — jis pamerkė akį, — visi iškeliavo į Rytus. Bet Štukartas tebėra mano profesijos parankinė knyga. Kertinis akmuo.

Marchas sugrąžino jam knygą. Fibesas priglaudė ją sau prie krūtinės it kūdikį.

— Na, iš tikrųjų tai man reikia pamatyti Štukarto mirties bylą, — pasakė Marchas.

Buvo pasirengęs ginčui. Tačiau Fibesas, plačiai pamojęs šnapso buteliu, tik tarė:

— Pirmyn.

Kripo turima byla buvo iš senesniųjų. Siekė daugiau nei ketvirtį šimtmečio praeitin. 1936-aisiais Štukartas tapo Vidaus reikalų ministerijos „Vokiečių kraujo apsaugos komiteto" — civilinių tarnautojų, teisininkų ir gydytojų, svarsčiusių prašymus dėl santuokų tarp arijų ir ne arijų, tribunolo — nariu. Netrukus policija ėmė gauti anonimiškus skundus, kad Štukartas suteikia santuokos leidimus mainais už piniginius kyšius. Regis, iš kai kurių suinteresuotų moterų jis taip pat reikalaudavo seksualinių paslaugų.

Pirmasis save įvardijęs skundikas buvo siuvėjas iš Dortmundo, *herr* Mazeris, kuris pareiškė savo vietiniam partijos biurui, kad prieš jo sužadėtinę panaudota seksualinė prievarta. Jo pareiškimas perduotas į Kripo. Nebuvo jokių įrašų apie atliktą tyrimą. Tačiau Mazeris ir jo drauguže buvo išsiųsti į koncentracijos stovyklas. Į bylą buvo įdėta ir įvairių kitų informatorių pasakojimų, įskaitant ir vieno iš Štukarto karo laikų blokvarto*. Niekad nesiimta jokių veiksmų.

1953-iaisiais Štukartas užmezgė meilės ryšį su aštuoniolikmete varšuviete, Marija Dimarski. Kad galėtų ištekėti už vermach-

* Blockwart (*vok.*) — daugiabučio gyvenamojo namo komendantas.

to kapitono, ji teigė savo vokiškais protėviais neva siekianti atgalios 1720-uosius metus. Pasak Vidaus reikalų ministerijos ekspertų išvados, dokumentai buvę suklastoti. Kitais metais Dimarski suteiktas leidimas dirbti namų tarnaite Berlyne. Jos darbdaviu buvo įregistruotas Vilhelmas Štukartas.

Marchas pakėlė galvą.

— Kaip jam dešimtį metų sekėsi išlikti sausam?

— Jis buvo obergrupenfiureris, Marchai. Tokiu žmogumi nesiskundžiama. Prisimeni, kas nutiko Mazeriui, kai jis pasiskundė? Be to, niekas neturėjo jokių įrodymų — tuo metu.

— O dabar yra įrodymų?

— Pasižiūrėk voke.

Aplanko viduje į manilinį voką buvo sudėta tuzinas spalvotų fotografijų, stebėtinai geros kokybės, vaizduojančių Štukartą ir Dimarski lovoje. Balti kūnai raudonų atlasinių paklodžių fone. Veidus — vienuose kadruose perkreiptus, kituose atsipalaidavusius — buvo nesunku atpažinti. Visos nuotraukos darytos iš tos pačios pozicijos — šalimais lovos. Merginos kūnas, blyškus ir sunykęs, po vyriškiu atrodė gležnutis. Viename kadre ji sėdėjo ant jo apžargom — liesas baltas rankas sudėjusi sau už galvos, kameros pusėn pakreiptu veidu. Bruožai buvo platūs, slaviški. Bet iš plaukų, krintančių ligi pečių ir šviesiai nudažytų, galėtum ją palaikyti vokiete.

— Jos ne pastaruoju metu darytos?

— Maždaug prieš dešimt metų. Jis labiau pražilo. Ji šiek tiek priaugo svorio. Vyresnė ji tapo labiau panaši į kekšelę.

— Ar negalima numanyti, kur juodu mylisi? — Foną sudarė išskydusių spalvų mišinys. Rudas medinis lovos galvūgalis, tapetai su raudonais ir baltais dryžiais, lempa geltonu gaubtu; šitai galėjo būti bet kur.

— Tai ne jo butas — bent jau sprendžiant iš dekoracijų. Viešbutis, galbūt koks nors kekšynas. Kamera įrengta už dvipusio veidrodžio. Matai, kaip juodu kartkartėm tartum stebeilijasi į kamerą? Šimtus sykių esu regėjęs tokį žvilgsnį. Juodu žiūrisi, kaip atrodo veidrodyje.

Marchas vėl peržiūrėjo visas nuotraukas. Buvo blizgančios ir nesubraižytos — nauji atspaudai iš senų negatyvų. Tokias nuotraukas koks nors sąvadautojas tau galėtų bandyti parduoti kuriame nors Kroicbergo skersgatvyje.

— Kur tu jas radai?

— Šalia kūnų.

Pirma Štukartas nušovė savo meilužę. Pasak autopsijos protokolo, ji gulėjusi su visais drabužiais kniūpsčia ant lovos Štukarto bute Fric Todto aikštėje. Jisai suvaręs kulką jai į pakaušį savuoju SS liugeriu (jeigu taip, pagalvojo Marchas, tuomet veikiausiai senasis plunksnagraužys šį panaudojo pirmą kartą). Žaizdoje įstrigusių medvilninių fragmentų ir pūkų pėdsakai leido manyti, kad jis iššovė kulką pro pagalvę. Paskui atsisėdo ant lovos krašto ir, matyt, pats nusišovė į burną. Nusikaltimo vietos fotografijose nė vieno iš kūnų nebuvo įmanoma atpažinti. Štukarto delnas tebegniaužė pistoletą.

— Valgomajame ant stalo jis paliko raštelį, — pasakė Fibesas. — „Šiuo poelgiu tikiuosi apsaugoti nuo nepatogumo savo šeimą, Reichą ir fiurerį. *Heil Hitler!* Tegyvuoja Vokietija! Vilhelmas Štukartas."

— Šantažas?

— Veikiausiai.

— Kas aptiko kūnus?

— Čia ir gražiausia dalis. — Fibesas spjovė kiekvieną žodį, lyg šie būtų užnuodyti. — Amerikietė žurnalistė.

Byloje buvo jos pareiškimas: Šarlotė Megvair, 25 metų, vienos Amerikos žinių agentūros — „World European Features"* — atstovė Berlyne.

— Tikra kalytė. Vos tik atvesdinta į nuovadą ėmė klykauti apie savo teises. Teises! — Fibesas truktelėjo dar gurkšnį šnapso. — Šūdas, manau, dabar turime būti *mandagūs* su amerikiečiais, ką?

Marchas užsirašė jos adresą. Vienintelis kitas apklaustas liudininkas buvo daugiabučio, kuriame gyveno Štukartas, durininkas.

* „Europietiškos apybraižos pasauliui" (*angl.*).

Amerikietė teigė, kad prieš pat aptikdama kūnus neva mačiusi ant laiptų du vyriškius; tačiau durininkas atkakliai tvirtino, jog nieko nebuvę.

Marchas staiga kilstelėjo akis. Fibesas pašoko.

— Kas yra?

— Nieko. Galbūt šešėlis už tavo durų.

— Dievuliau, ši įstaiga... — Fibesas staigiai atlapojo matinio stiklo duris ir pasižiūrėjo į abu koridoriaus galus. Kai jis buvo nusigręžęs, Marchas atskyrė prisegtą bylos gale voką ir įsikišo į kišenę.

— Nieko nėra. — Fibesas uždarė duris. — Tau nebeatlaiko nervai, Marchai.

— Pernelyg audringa vaizduotė visad buvo mano nelaimė. — Jis užvertė aplanką ir atsistojo.

Fibesas, primerkęs akis, svyrinėjo į šalis.

— Nenori pasiimti? Juk dirbi prie jos kartu su gestapu?

— Ne. Tai atskiras reikalas.

— A. — Jisai sunkiai atsisėdo. — Kai pasakei „valstybės saugumas", pamaniau... Nesvarbu. Dabar tai nebe mano rankose. Ačiū Dievui, perėmė gestapas. Atsakomybę prisiėmė obergrupenfiureris Globusas. Turbūt apie jį girdėjai? Teisybė, šunkara, bet jis šitai išnarplios.

Informacijos biuras Aleksandro aikštėje turėjo Liuterio adresą. Pasak policijos įrašų, jis tebegyveno Daleme. Marchas užsirūkė dar vieną cigaretę ir surinko numerį. Telefonas skambėjo ilgai — nykus, atšiaurus aidas kažkur toli mieste. Jis jau rengėsi padėti ragelį, kai atsiliepė kažkokia moteris.

— Klausau?

— Frau Liuter?

— Taip. — Iš tono ji atrodė jaunesnė, nei Marchas tikėjosi. Balsas buvo prikimęs, lyg ji neseniai būtų verkusi.

— Vadinuosi Ksaveras Marchas. Esu Berlyno kriminalinės policijos tyrėjas. Ar galėčiau pasišnekėti su jūsų vyru?

— Atleiskite... Aš nesuprantu. Jeigu jūs iš policijos, tikrai turėtumėte žinoti...

— Žinoti? Žinoti ką?

— Kad jis dingęs be žinios. Nuo sekmadienio. — Ji pravirko.

— Man gaila tai girdėti. — Marchas padėjo cigaretę ant peleninės krašto.

Dievuliau brangus, dar vienas.

— Jis pasakė vykstąs su reikalais į Miuncheną ir sugrįšiąs pirmadienį. — Ji išsišnypštė nosį. — Bet aš visa tai jau aiškinau. Tikriausiai jūs žinote, kad šio reikalo imtasi *pačiu aukščiausiu lygiu.* Ką?..

Jos žodžiai nutrūko. Marchas girdėjo kitame linijos gale kažkokį pokalbį. Fone dudeno vyriškas balsas: šiurkštus ir kamantinėjantis. Moteris kažką atsakė — jis nenugirdo ką — ir vėl atsiliepė į ragelį kitame linijos gale.

— Pas mane dabar obergrupenfiureris Globocnikas. Jis norėtų su jumis pasikalbėti. Kokia, sakėte, jūsų pavardė?

Marchas padėjo ragelį.

Išeidamas iš informacijos biuro, jis prisiminė ano ryto skambutį Bulerio viloje. Seno žmogaus balsą:

— *Buleris? Kalbėk. Kas čia?*

— *Draugas.*

Klekt.

7

Biulovštrasė eina kokį kilometrą iš vakarų į rytus per vieną iš gyviausių Berlyno kvartalų, netoliese Gotenlando geležinkelio stoties. Pasirodė, kad amerikietės adresas — tai daugiabutis gatvės pusiaukelėje.

Namas buvo labiau apšepęs, nei Marchas tikėjosi: penkių aukštų, pajuodęs nuo šimtmečio transporto išmetamų dūmų, su paukščių išmatų dryžiais. Prie įėjimo ant šaligatvio sėdėjo kažkoks girtuoklis, palydėdamas akimis kiekvieną praeivį. Kitoje gatvės pusėje iškelta virš žemės driekėsi U-bano dalis. Marchui pastačius

automobilį, kaip tik iš Biulovštrasės stoties pajudėjo traukinys, viršum jo raudonų ir geltonų vagonų blykčiojo mėlynai baltos elektros kibirkštys, labai ryškios tirštėjančiose sutemose.

Amerikietės butą rado ketvirtame aukšte. Jos nebuvo namie. „Henri, — prisegtame prie durų raštelyje buvo angliškai parašyta, — esu bare Potsdamerštrasėje. Myliu, Šarlė."

Marchas mokėjo angliškai vos keletą žodžių — bet ganėtinai, kad suprastų žinutės turinį. Jausdamas nuovargį, jis nulipo laiptais. Potsdamerštrasė — ilga gatvė su daugybe barų.

— Ieškau froilen Megvair, — tarė jis durininkei vestibiulyje. — Ar nenumanote, kur galėčiau ją rasti?

Tarytum būtų įjungęs kirtiklį.

— Ji išėjo prieš valandą, šturmbanfiureri. Jūs antras žmogus, kuris teiraujasi. Penkiolika minučių po to, kai išėjo, jos ieškojo jaunas vyrukas. Irgi užsienietis — madingai apsirengęs, trumpais plaukais. Iki pusiaunakčio ji negrįš, tiek galiu jus patikinti.

Marchui buvo įdomu, apie kiek dar kitų savo gyventojų seniokė pranešinėjo gestapui.

— Ar esama baro, kurį jinai nuolat lanko?

— „Heinio", čia pat už kampo. Ten lankosi visi prakeikti užsieniečiai.

— Jūsų pastabumas pagirtinas, madam.

Tuomet, kai po penkių minučių paliko ją prie savo mezginio, Marchas buvo pasikrovęs informacijos apie „Šarlę" Megvair. Žinojo, kad ji tamsiais, trumpai pakirptais plaukais; kad žemutė ir liekna; kad dėvi blizgančio mėlyno plastiko lietpaltį ir avi „aukštakulnius kaip kekšė"; kad čionai gyvenanti šešis mėnesius; kad visąlaik jos nėra namie ir kad dažnai keliasi vidudienį; kad įsiskolinusi nuomos; kad jam derėtų pamatyti, kiek gėrimų butelių palaidūnė išmeta... Ne, dėkui, madam, jis neturįs noro juos pamatyti, tai nebūtina, jūs labai pagelbėjote...

Jis pasuko dešinėn Biulovštrase. Dar vienas posūkis dešinėn — ir atsidūrė Potsdamerštrasėje. „Heinio" baras buvo penkiasdešimt metrų toliau po kairei. Tapyta iškaba vaizdavo savininką su prikyšte ir ilgais į viršų užraitytais ūsais, nešantį putojančio alaus

bokalą. Po juo dalis raudonų neoninių raidžių buvo perdegusios: „Hei o".

Baras buvo tykus, išskyrus vieną kampą, kur susėdusi šešių žmonių grupelė garsiai šnekučiavosi su anglišku akcentu. Megvair tarp jų buvo vienintelė moteris. Ji juokėsi ir šiaušė vienam pagyvenusiam vyriškiui plaukus. Šis irgi juokėsi. Paskiau išvydo Marchą, kažką pasakė, ir juokas liovėsi. Jie stebėjo jį prisiartinant. Jis varžėsi savo uniformos, kaukšinčių į išblizgintas grindis aulinių batų.

— Froilen Megvair, esu Ksaveras Marchas iš Berlyno kriminalinės policijos. — Jis parodė jai savo asmens pažymėjimą. — Jeigu galima, norėčiau su jumis pasikalbėti.

Jos akys buvo didelės, tamsios, žybčiojančios nuo baro šviesų.

— Prašom.

— Vienudu, pageidaučiau.

— Neturiu daugiau ką pridurti. — Ji pasigręžė į vyriškį, kuriam šiaušė plaukus, ir kažką sumurmėjo, ko Marchas nesuprato. Visi jie nusijuokė. Marchas nesujudėjo. Galop atsistojo jaunesnis vyriškis sportiniu švarkeliu ir marškiniais, kurių apykaklė buvo su prisegamais kampučiais. Išsitraukęs iš vidinės švarko kišenės, ištiesė vizitinę kortelę.

— Henris Naitingeilas. Jungtinių Valstijų ambasados antrasis sekretorius. Atleiskite, *herr* Marchai, bet panelė Megvair papasakojo jūsų kolegoms visa, ką žinojo.

Marchas dėjosi nematąs vizitinės.

Moteris tarė:

— Jeigu neketinate eiti sau, kodėl jums neprisidėjus prie mūsų? Čia — Hovardas Tompsonas iš *New York Times*. — Vyresnysis vyriškis pakėlė taurelę. — O čia — Briusas Falonas iš *United Press*. Piteris Kentas, *CBS*. Artūras Hainesas, *Reuters*. Su Henriu jau susipažinote. Mane, matyt, pažįstate. Mes ką tik susirinkome atšvęsti su taurele *didžiąją naujieną*. Nagi. Amerikiečiai ir SS — mes visi *dabar* draugai.

— Atsargiau, Šarle, — perspėjo jaunikaitis iš ambasados.

— Užsičiaupk, Henri. O, Dievuliau, jeigu tas žmogus greitai nepasitrauks, aš prieisiu ir užkabinsiu jį grynai iš nuobodulio. Žiū-

rėkit. — Priešais ją ant stalo gulėjo suglamžytas popieriaus lapas. Ji pamėtėjo jį Marchui. — Štai ko sulaukiau, įsivėlusi į tai. Iš manęs atimta viza už „broliavimąsi su Vokietijos piliečiu be oficialaus leidimo“. Turėjau jau šiandien išvykti, bet mano čionykščiai draugai užtarė žodeliu Propagandos ministerijoje ir pasiekė, kad terminas būtų pratęstas savaitei. Juk nebūtų gražiai atrodę, tiesa? Išmesti mane *didžiosios naujienos* dieną.

Marchas tarė:

— Tatai svarbu.

Ji nuvėrė jį akimis, žvilgsnis buvo šaltas. Ambasados sekretorius suėmė ją už alkūnės.

— Tu neprivalai eiti.

Regis, tai padėjo jai apsispręsti.

— Ar nemalonėtum užsičiaupti, Henri? — Ji išsilaisvino nuo jo ir užsimetė ant pečių apsiaustą. — Kaip nacis, jis atrodo ganėtinai respektabiliai. Dėkui už taurelę. — Ji išlenkė šią iki dugno — iš pažiūros, viskį su vandeniu — ir atsistojo. — Eime.

Pavadintasis Tompsonu vyriškis kažką pasakė angliškai.

— Gerai, Hovardai. Nesirūpink.

Lauke ji tarė:

— Kur mes einame?

— Į mano automobilį.

— O paskiau kur?

— Į daktaro Štukarto butą.

— Kaip įdomu.

Ji *iš tiesų* buvo žemutė. Net kaukšėdama savo aukštakulniais, keliais centimetrais nesiekė Marchui peties. Jis atidarė folksvageno dureles ir, jai lenkiantis įlipti, užuodė iš burnos padvelkiant viskio, taip pat cigarečių — prancūziškų, ne vokiškų — kvapą. Ir dar kvepalai: kažkokie brangūs, pagalvojo jis.

Už jų suklapsėjo folksvageno 1300 kubinių centimetrų talpos variklis. Marchas vairavo atsargiai: Biulovštrase į vakarus, aplink Berlyno-Gotenlando geležinkelio stotį, šiauryn Pergalės prospektu. Abipus bulvaro rikiavosi Barbarosos kampanijos metu užgrobti pabūklai nukreiptais į žvaigždes vamzdžiais. Paprastai ši sostinės

dalis naktimis rami, berlyniečiai verčiau renkasi triukšmingas kavines už Kurfiurstendamštrasės ar Kroicbergo gatvelių raizgalynę. Bet šį vakarą žmonių buvo visur — stovinčių grupelėmis, besigrožinčių pabūklais ir šviesų nutviekstais pastatais, vaikštinėjančių ir žioplinėjančių į parduotuvių vitrinas.

— Kas per žmogus gali norėti naktį išeiti iš namų ir žiūrinėti į pabūklus? — Ji su nuostaba palingavo galvą.

— Turistai, — atsakė Marchas. — Iki balandžio dvidešimtosios jų čia suvažiuos daugiau nei trys milijonai.

Buvo rizikinga vežtis amerikietę vėl į Štukarto butą, ypač dabar, kai Globusas žino, kad kažkas iš Kripo ieško Liuterio. Bet jam reikėjo pamatyti butą, išgirsti moters pasakojimą. Neturėjo jokio plano, visai nenutuokė, ką galėtų aptikti. Jis prisiminė fiurerio žodžius — „Aš žengiu Apvaizdos diktuojamu man keliu su nakvišos tikrumu" — ir nusišypsojo.

Priekyje jų prožektoriai išplėšė iš tamsos erelį viršum Didžiosios menės. Jis tartum kybojo danguje — auksinis plėšrūnas, sklendžiantis viršum miesto.

Ji pastebėjo jį šypsantis.

— Kas juokinga?

— Nieko. — Jis pasuko dešinėn, Europos parlamento link. Dvylikos valstybių narių vėliavos buvo nutviekstos prožektorių. Svastika, plevėsuojanti aukščiau visų, buvo dvigubai didesnė už kitas vėliavas. — Papasakokite man apie Štukartą. Ar gerai jį pažinojote?

— Bemaž visai nepažinojau. Susipažinau su juo per savo tėvus. Prieš karą mano tėvas dirbo čia ambasadoje. Jis vedė vokietę, aktorę. Ji mano motina, Monika Koch, ar kada nors apie ją girdėjote?

— Ne. Man regis, ne.

Žurnalistė vokiškai kalbėjo nepriekaištingai. Matyt, kalbėjusi nuo vaikystės; be abejo, tai jos motinos nuopelnas.

— Jai būtų nemalonu tai išgirsti. Regis, įsivaizduoja buvusi čia garsi žvaigždė. Šiaip ar taip, jie abu šiek tiek pažinojo Štukartą. Kai praeitais metais atvykau į Berlyną, jie įdavė man sąrašą

žmonių, pas kuriuos turėčiau nueiti ir pasikalbėti — kontaktus. Pasirodė, kad pusė iš jų mirę — vienaip ar kitaip. Daugelis kitų nepanoro su manimi susitikti. Amerikiečių žurnalistų draugijoje būti nesveika, manding suprantate, ką turiu omenyje. Neprieštaraujate, jei užsirūkysiu?

— Nesivaržykite. Koks buvo Štukartas?

— Siaubingas. — Žiebtuvėlis blykstelėjo tamsoje; ji giliai įkvėpė dūmų. — Jis mane grybštelėjo, nors toji jo moteris irgi tuo pat metu buvo bute. Tai nutiko prieš pat Kalėdas. Po to laikiausi nuo jo atokiai. O paskiau, praeitą savaitę, gavau iš savo biuro Niujorke žinią. Pageidauta straipsnio septyniasdešimt penktam Hitlerio gimtadieniui, kad pasikalbėčiau su kokiais nors žmonėmis, pažinojusiais jį nuo senų laikų.

— Taigi jūs paskambinote Štukartui?

— Teisingai spėjote.

— Ir sutarėte su juo susitikti sekmadienį, o kai tenai nuvykote, jį radote negyvą?

— Jeigu taip gerai viską žinote, — pyktelėjo ji, — tai kodėl jums reikia vėl su manimi kalbėtis?

— Aš nežinau visko, froilen. Štai kur esmė.

Paskui juodu važiavo tylomis.

Fric Todto aikštė buvo porą kvartalų nuo Pergalės prospekto. Suformuotas šeštojo dešimtmečio viduryje kaip dalis Špiero miesto rekonstrukcijos plano, tai buvo iš pažiūros brangių daugiabučių kvartalas, pastatytas aplinkui nedidelį memorialinį skveriuką. Jo viduryje stovėjo absurdiškai didvyriška Todto — autobanų kūrėjo — statula, kurios autorius buvo profesorius Torakas.

— Kuris namas Štukarto?

Ji parodė į daugiabutį kitoje aikštės pusėje. Marchas apvažiavo aplinkui ir sustabdė automobilį prie jo.

— Kuris aukštas?

— Ketvirtas.

Jis pažvelgė viršun. Ketvirtas aukštas skendėjo tamsoje. Gerai.

Todto statula buvo nutvieksta prožektorių. Atsispindinčioje šviesoje merginos veidas vos bolavo. Atrodė, lyg ją tuoj supykins.

Paskiau jis prisiminė Fibeso jam parodytas lavonų fotografijas — Štukarto kiauše žiojėjo tartum išvarvėjusios žvakės krateris — ir suprato jos būseną.

Ji prašneko:

— Juk neprivalau to daryti, tiesa?

— Neprivalote. Bet padarysite.

— Kodėl?

— Nes kaip ir aš trokštate sužinoti, kas nutiko. Štai kodėl jūs tam ryžotės.

Ji vėl nužvelgė jį, paskiau užgesino cigaretę, sumaigydama ir užlenkdama į peleninę.

— Paskubėkime, gerai? Noriu grįžti pas draugus.

Raktai nuo pastato durų tebebuvo voke, kurį Marchas ištraukė iš Štukarto bylos. Iš viso jų buvo penki. Jisai surado tinkantį paradinėms durims, ir abu įėjo į vestibiulį. Šis buvo vulgariai prabangus, naujo imperinio stiliaus — balto marmuro grindys, krištoliniai sietynai, devyniolikto šimtmečio paauksuotos kėdės su raudonais pliušiniais apmušalais, ore tvyrantis džiovintų gėlių aromatas. Laimė, nėra durininko: matyt, paėmęs laisvą dieną. Po teisybei, visas pastatas atrodė ištuštėjęs. Galbūt gyventojai išvykę į savo antruosius namus užmiestyje. Savaitę prieš Fiurerio dieną Berlyne gali būti nepakenčiamai prisigrūdę žmonių. Aukštuomenė visados paspruko iš sostinės.

— Na, kas toliau?

— Tiesiog papasakokite man, kas nutiko.

— Durininkas buvo čia, prie stalelio, — tarė ji. — Pasiteiravau Štukarto. Jis nukreipė mane į ketvirtą aukštą. Negalėjau pasikelti liftu, nes tas buvo remontuojamas. Triūsė kažkoks darbininkas. Tad užkopiau pati savo kojomis.

— Kelinta buvo valanda?

— Vidudienis. Tiksliai.

Juodu ėmė kopti laiptais. Ji pasakojo toliau:

— Vos tik pasiekiau antrą aukštą, kai man priešpriešiais iš viršaus tekini nubildėjo du vyriškiai.

— Prašyčiau juos apibūdinti.

— Visa nutiko pernelyg greitai, kad spėčiau gerai įsižiūrėti. Abu per trisdešimtį. Vienas rudu kostiumu, kitas su žalia gobtuvine striuke. Trumpi plaukai. Maždaug tiek.

— Kaip jie elgėsi jus išvydę?

— Tiesiog prasispraudė pro mane. Tasai su striuke kažką pasakė antrajam, bet aš nenugirdau ką. Lifto šachtoje buvo garsiai gręžiama. Paskui aš toliau kopiau iki Štukarto buto ir nuspaudžiau durų skambutį. Niekas neatsiliepė.

— Tad ką jūs padarėte?

— Nulipau apačion pas durininką ir paprašiau, kad šis atidarytų Štukarto duris — patikrinti, ar viskas gerai.

— Kodėl?

Ji dvejojo.

— Tuodu vyriškiai pasirodė kažkokie įtartini. Mane pagavo nuojauta. Suprantate tą jausmą — kai pabeldi į duris ir niekas neatsiliepia, bet žinai, kad viduje kažkas yra.

— Ir jūs įtikinote durininką atidaryti duris?

— Pasakiau, kad paskambinsiu policijai, jeigu jis to nepadarys. Pagrasinau, kad gausiąs atsakyti prieš pareigūnus, jeigu kas nors nutiko daktarui Štukartui.

Gudri psichologija, pagalvojo Marchas. Trisdešimtį metų nurodinėjamas, kaip turi elgtis, vidutinis vokietis saugojosi prisiimti galutinę atsakomybę dėl bet ko, netgi dėl to, kad neatidarė durų.

— Ir tuomet jūs aptikote kūnus?

Ji linktelėjo.

— Pirmasis juos pamatė durininkas. Sukliko, ir tuomet atbėgau aš.

— Ar užsiminėte apie tuos du vyriškius, su kuriais prasilenkėte ant laiptų? Ką pasakė durininkas?

— Iš pradžių jis buvo pernelyg įnikęs vemti, kad pajėgtų kalbėti. Paskiau paprasčiausiai spyrėsi nieko nematęs. Pasakė, kad man tikriausiai pasivaidenę.

— Nemanote, kad jis melavo?

Ji kiek pagalvojo.

— Ne, nemanau. Turbūt jis tikrai jų nematė. Antra vertus, nesuprantu, kaip jis galėjo jų nepastebėti.

Juodu tebestovėjo antro aukšto laiptų aikštelėje, toje vietoje, kur Megvair prasilenkė su vyriškiais. Marchas nulipo atgal vieną laiptatakį. Kiek palūkėjusi, ji pasekė juo. Laiptų apačioje vienos durys vedė į pirmo aukšto koridorių.

Pusiau sau jis tarė:

— Manau, jie galėjo čia pasislėpti. Kurgi kitur?

Abu toliau nulipo iki pat apačios. Čia buvo dvejos durys. Vienos — į vestibiulį. Marchas pabandė kitas. Šios buvo neužrakintos.

— Arba jie galėjo išeiti pro čia.

Pliki betoniniai laiptai, apšviesti neoninių šviestuvų, vedė į rūsį. Apačioje tęsėsi ilgas koridorius su durimis šonuose. Marchas atidarė kiekvienas paeiliui. Tualetas. Sandėlis. Generatoriaus patalpa. Slėptuvė.

Pagal 1948-ųjų Reicho civilinės gynybos įstatymą kiekvienas naujas pastatas privalėjo turėti įrengtą slėptuvę; taip pat buvo reikalaujama, kad jau esančios po įstaigomis ir gyvenamaisiais daugiabučiais turėtų nuosavus generatorius ir oro filtravimo sistemas. Šioji buvo itin gerai įrengta: gultai, bufetas maisto atsargoms, atskiros tualeto kabinos. Marchas nusinešė per slėptuvę prie orlaidės, įmontuotos į sieną du su puse metro nuo žemės, geležinę kėdę. Sugriebė metalines groteles. Šios lengvai įkrito jam į rankas. Visi varžtai buvo išsukti.

— Pagal Statybos ministerijos nuorodas anga privalo būti pusės metro skersmens, — pasakė Marchas. Jis atsisegė diržą ir kartu su pistoletu pakabino jį ant kėdės atkaltės. — Jeigu tik tenai suprastų, kokių nepatogumų mums sukelia. Jūs neprieštarausite?

Jis nusivilko kitelį ir pasilipo ant kėdės. Šachtoje surado kažką tvirta įsitverti ir prisitraukė vidun. Filtrai ir ventiliatoriaus sparnai buvo išimti. Stumdamasis pečiais į metalinį aptaisą, jis įstengė pamažu slinkti priekin. Tvyrojo visiška tamsa. Jisai springo dulkėmis. Ištiestos priekin rankos palietė metalą. Jisai stumtelėjo. Išorinis dangtis pasidavė ir su trenksmu nukrito ant žemės. Vidun plūstelėjo nakties oras. Mirksnį jį pagavo bemaž nenugalimas noras iš-

ropoti tenai laukan, tačiau rangydamasis sugrįžo atgal ir nusileido ant rankų į rūsio slėptuvę. Nušoko visas dulkėtas ir alyvuotas.

Moteris laikė nukreipusi į Marchą jo pistoletą.

— Paf, paf, — tarė. — Jūs negyvas. — Nusišypsojo iš jo išgąsčio. — Amerikietiškas humoras.

— Nejuokinga. — Jis paėmė liugerį ir vėl įsikišo į dėklą.

— Puiku, — sutiko ji, — štai geresnis. Liudininkas matė du žudikus paliekant pastatą, ir policijai prireikia keturių dienų išsiaiškinti, kaip jie tatai padarė. Sakyčiau, kad šitai juokinga, jums neatrodo?

— Priklauso nuo aplinkybių. — Jis nusibraukė nuo marškinių dulkes. — Jeigu policija šalia vienos iš aukų aptiko jos pačios braižu parašytą raštelį, jog tai savižudybė, aš suprantu, kodėl nepasivarginto ieškoti toliau.

— Betgi paskiau pasirodote jūs ir ieškote toliau.

— Esu iš tų smalsiųjų.

— Aiškiai. — Ji vėl nusišypsojo. — Vadinasi, Štukartas buvo nušautas ir žudikai pasistengė, kad viskas atrodytų kaip savižudybė?

Jis delsė.

— Galimas daiktas.

Vos tai ištaręs, iškart pasigailėjo. Ji paskatino jį išsitarti apie Štukarto mirtį daugiau, negu tatai buvo išmintinga. Dabar jos akyse žybsėjo lengva pašaipėlė. Keikė save, kad nepakankamai ją įvertino. Ji turėjo profesionalaus nusikaltėlio gudrumo. Svarstė, gal nuvežti ją atgal į barą ir toliau tęsti vienam, tačiau nuvijo šią mintį kaip niekam tikusią. Kad sužinotų, kas įvyko, jam reikia viską pamatyti jos akimis.

Jis užsisagstė kitelį.

— Dabar turime apžiūrėti partijos draugo Štukarto butą.

Šitai, jam buvo malonu pamatyti, užgesino jos veide šypseną. Tačiau mergina neatsisakė eiti kartu. Juodu užkopė laiptais, ir Marchą stulbino, kad ji taip pat nekantravo pamatyti Štukarto butą kaip ir jis pats.

Į ketvirtą aukštą juodu pasikėlė liftu. Kai abu lipo iš kabinos,

jis išgirdo koridoriuje po kairei atidaromas duris. Sugriebė amerikietę už alkūnės ir nuvairavo už kampo pasislėpti. Atsigręžęs suspėjo pamatyti pusamžę moterį kailiniu paltu einančią lifto linkui. Ji nešėsi šunytį.

— Jūs man skaudinate ranką.

— Atleiskite.

Jisai slėpėsi prietemoje. Moteris, tyliai kalbėdama šunyčiui, dingo lifte. Kažin, svarstė Marchas, ar Globusas jau pasiėmė iš Fibeso bylą, ar pastebėjo, kad dingę raktai. Juodu privalo pasiskubinti.

Anądien Štukarto buto durys prie pat rankenos buvo užantspauduotos raudona smalka. Raštelis informavo smalsuolius, kad šios patalpos dabar Geheime Staatspolizei — gestapo — jurisdikcijoje ir kad įeiti draudžiama. Marchas užsimovė plonas odines pirštines ir sulaužė antspaudą. Raktas lengvai pasisuko spynoje.

Jis perspėjo:

— Nieko nelieskite.

Ir vėl prabanga, deranti prie viso pastato: prašmatnūs paauksuoti veidrodžiai, senoviški, lenktomis kojelėmis stalai ir kėdės, dramblio kaulo spalvos damastiniai baldų apmušalai, ryškiai mėlyna grindų danga su persiškais kilimais. Karo laimikiai, Imperijos vaisiai.

— Nagi, darsyk papasakokite man, kas nutiko.

— Durininkas atrakino duris. Mes patekome į prieškambarį. — Dabar ji kalbėjo garsiau ir drebėjo. — Jis šūktelėjo, tačiau niekas neatsiliepė, tad mudu iškart įėjome vidun. Pirmiausia aš atidariau šias duris.

Tai buvo nelyginant vonios kambarys, kokius Marchas tebuvo regėjęs madinguose iliustruotuose žurnaluose. Baltas marmuras ir dulsvai rudi veidrodžiai, į grindis įleista vonia, dvi kriauklės su auksiniais čiaupais... Čia, pagalvojo jis, pasireiškusi Marijos Dimarski ranka — pas Kurfiurstendamštrasės kirpėją ji sklaidydavo vokiškąjį *Vogue*, iki ariško baltumo nublankinusi savo lenkiškąsias šaknis.

— Paskui nuėjau į svetainę...

Marchas įjungė šviesą. Vieną sieną sudarė išeinantys į aikštę aukšti langai. Kitas tris dengė didžiuliai veidrodžiai. Kur tik

pasisuktų, jis matė savo ir merginos atvaizdus: juoda uniforma ir blizgantis mėlynas lietpaltis, tokie nederantys prie senovinių baldų. Dekoro įmantrybė buvo nimfos. Paauksuotos, jos siautėsi tunikomis apie veidrodžius; nulietos iš bronzos laikė stalines lempas ir laikrodžius. Paveikslai su nimfomis ir nimfų statulos; miškų nimfos ir vandenų nimfos; Amfitritė ir Tetidė.

— Išgirdau jį surinkant. Puoliau į pagalbą...

Marchas atidarė duris į miegamąjį. Mergina nusisuko į šalį. Kraujas prietemoje atrodo juodas. Tamsūs siluetai, iškreipti ir groteskiški, šoktelėjo sienomis ir per lubas tarsi medžių šešėliai.

— Jie gulėjo ant lovos, taip?

Ji linktelėjo.

— Ką jūs darėte?

— Paskambinau policijai.

— Kur buvo durininkas?

— Vonios kambaryje.

— Ar jūs darsyk pažiūrėjote į juos?

— Ką jūs sau galvojate? — Ji piktai perbraukė rankove sau akis.

— Gerai, froilen. Gana. Palaukite svetainėje.

Žmogaus kūne yra šeši litrai kraujo: pakanka dideliam butui išdažyti. Dirbdamas Marchas stengėsi nežiūrėti į lovą ir sienas — atidarinėjo bufeto dureles, čiupinėjo kiekvieno drabužio pamušalą, pirštinėtomis rankomis naršė visas kišenes. Perėjo prie spintukių prie lovos. Šios buvo atrakintos ir anksčiau apieškotos. Stalčių turinys išverstas apžiūrai, paskiau sukištas atgal kaip papuola — tipiškas negrabus Orpo darbas, sunaikinant daugiau įkalčių, negu jų surandant.

Nieko, nieko. Negi jis viskuo rizikavo tik dėl to?

Klūpėjo ant kelių, ranką pakišęs po lova, kai tai išgirdo. Truko sekundę, kol įsisąmonino garsą.

Valso aidas
Tyliai sklaidos:
Myliu jus...

— Atleiskite, — tarė mergina, kai jis išpuolė iš miegamojo. — Man nereikėjo to liesti.

Jis atsargiai paėmė iš jos šokoladinių saldainių dėžutę ir uždarė dangtį, nutraukdamas melodiją.

— Kur ji buvo?

— Ant to stalo.

Kažkas buvo paėmęs Štukarto paskutiniųjų trijų dienų paštą ir jį peržiūrėjęs, tvarkingai prapjovęs vokus ir ištraukęs laiškus. Šie buvo suversti krūvon šalia telefono. Įeidamas Marchas jų nepastebėjo. Kaipgi galėjo taip pražiūrėti? Šokoladinukų dėžutė, dabar matė jis, buvo įpakuota lygiai taip pat, kaip ir anoji pas Bulerį, su Ciuricho pašto spaudu — 16.00, pirmadienis.

Paskiau jis pamatė, kad ji rankoje laiko peilį popieriui pjaustyti.

— Aš jums sakiau nieko neliesti.

— Aš jau atsiprašiau.

— Manote, čia — žaidimas? — *Ji trenktesnė už mane.* — Jums teks išeiti. — Jis pabandė ją sugriebti, bet mergina išsisuko.

— Nieko nebus. — Ji atsitraukė ir atstatė į jį peilį. — Manau, turiu tokią pat teisę būti čia kaip ir jūs. Tik pamėginkite mane išmesti, ir aš imsiu rėkti taip garsiai, jog prišauksiu belstis į šias duris visus Berlyno gestapininkus.

— Jūs turite peilį, bet aš turiu pistoletą.

— Ak, bet neišdrįsite juo pasinaudoti.

Marchas perbraukė ranka sau per plaukus. Pagalvojo: *Tareisi esąs toks protingas, kad suradai ją, įtikinai čia sugrįžti. Ir visą tą laiką ji norėjo sugrįžti. Ji kažko ieško...* Koks jis kvailys.

Garsiai tarė jai:

— Jūs man melavote.

Ji atšovė:

— Ir jūs man melavote. Tad mudu susilyginę.

— Tai pavojinga. Meldžiu jus, nesuprantate...

— Štai ką aš žinau: dėl to, kas nutiko šiame bute, mano karjera galėjo užsibaigti. Kai sugrįšiu į Niujorką, mane gali išvyti. Esu išmetama iš šios sumautos šalies ir noriu sužinoti kodėl.

— Iš kur aš žinau, kad galiu pasitikėti jumis?
— O iš kur aš žinau, kad galiu pasitikėti *jumis*?
Gal pusę minutės juodu taip stovėjo: jis — prisidėjęs delną prie plaukų, ji — vis dar atkišusi į jį sidabrinį peilį popieriui pjaustyti. Lauke, kitoje aikštės pusėje, bokšto laikrodis ėmė mušti valandas. Marchas pasižiūrėjo į savąjį. Buvo jau dešimta.
— Neturime laiko ginčytis, — jis kalbėjo greitai. — Štai buto raktai. Šitas — nuo apatinių durų. O šis — nuo paradinių. Šiuo atrakinama spintutė prie lovos. Čia — rašomojo stalo raktas. O dar vienas, — jis iškėlė aukštyn, — vienas, manau, yra seifo raktas. Kurgi jis?
— Nežinau. — Išvydusi nepatiklų jo žvilgsnį, pridūrė: — Prisiekiu.
Dešimt minučių juodu tylomis ieškojo, stumdydami baldus, atkėlinėdami kilimus, žiūrinėdami už paveikslų. Staiga ji tarė:
— Šis veidrodis kliba.
Tai buvo mažas, gal kokių trisdešimties kvadratinių centimetrų senovinis veidrodis viršum stalelio, ant kurio ji atidarinėjo siuntas. Marchas sugriebė paauksuotos bronzos rėmą. Tas šiek tiek sujudėjo, tačiau niekaip nesidavė atskiriamas nuo sienos.
— Pabandykite šituo. — Ji padavė jam peilį.
Merginos būta teisios. Du trečdalius žemyn palei kairį kraštą, už rėmo iškyšos, slypėjo mažutė svirtis. Marchas paspaudė ją peilio galu ir pajuto kažką pasiduodant. Veidrodį prilaikė vyriai. Atsidaręs jis apnuogino seifą.
Marchas apžiūrėjo jį ir nusikeikė. Rakto nepakako. Dar buvo ir šifruota spyna.
— Ne jūsų jėgoms? — paklausė mergina.
— „Iškilus sunkumams, — pacitavo Marchas, — sumanus karininkas visados ras išeitį“. — Jis pakėlė telefono ragelį.

8

Per penkių tūkstančių kilometrų atstumą prezidentas Kenedis blykstelėjo savo įžymiąja šypsena. Jisai stovėjo futbolo stadione

prie keliolikos mikrofonų ir kreipėsi į minią. Už jo pleveno raudonų, baltų ir mėlynų spalvų transparantai — „Perrinkime Kenedį!“, „Dar ketverius šešiasdešimt ketvirtaisiais!“ Jis kažką šūktelėjo, ko Marchas nesuprato, ir minia džiaugsmingai jam atsakė.

— Apie ką jis kalba?

Televizorius Štukarto buto patamsyje skleidė melsvą švytesį. Moteris išvertė:

— „Vokiečiai turi savo santvarką, o mes — savąją. Bet mes visi esame vienos planetos piliečiai. Ir kol abi mūsų tautos tai prisimins, aš nuoširdžiai tikiu: mes galime gyventi taikiai“. Replika — garsūs kvailos publikos aplodismentai. — Ji buvo nusispyrusi batelius ir gulėjo išsitiesusi visu ilgiu ant pilvo priešais televizorių. — Ak, čia jau rimčiau. — Palaukusi, kol Kenedis baigs kalbėti, ji vėl išvertė: — Jisai sako, kad savo vizito rudenį metu iškels žmogaus teisių klausimą. — Mergina nusijuokė. — Viešpatie, Kenedis toks pilnas šūdo. Vienintelis dalykas, kurio jis nori — tai daugiau balsų lapkritį.

— Žmogaus teisių klausimą?

— Tūkstančių disidentų, kuriuos jūs, žmonės, uždarę stovyklose. Milijonų žydų, kurie išnyko per karą. Kankinimų. Žudymų. Atleiskite, kad apie tai užsimenu, bet mes laikomės tos buržuazinės pažiūros, kad žmogus turi teises. Kur jūs buvote pastaruosius dvidešimt metų?

Panieka jos balse jį sukrėtė. Niekad anksčiau nebuvo kaip reikiant kalbėjęsis su jokiu amerikiečiu, tik atsitiktinai susidurdavo su kokiu nors turistu — ir tie keli būdavo vežiojami po sostinę, jiems rodoma tik tai, ką Propagandos ministerija norėdavo — kaip Raudonojo Kryžiaus pareigūnai, inspektuojantys KZ. Dabar, besiklausydamas merginos, Marchas pamanė, kad veikiausiai apie naujausią jo šalies istoriją ji žino daugiau nei jis pats. Jautė, kad derėtų kaip nors gintis, bet nesumojo, ką pasakyti.

— Jūs kalbate kaip politikė, — tik tiek sugebėjo ištarti. Ji nė nepasivargino atsakyti.

Jis vėl pasižiūrėjo į vyriškį ekrane. Nepaisant akinių ir retėjančių plaukų, Kenedis atrodė kaip jaunatviškos galios įsikūnijimas.

— Ar jis laimės? — paklausė Marchas.

Ji tylėjo. Mirksnį jis pamanė, kad nusprendusi daugiau nebekalbėti, bet vis dėlto ji prabilo:

— Dabar taip. Kaip septyniasdešimt penkerių, jis atrodo neblogos formos, sutinkate?

— Iš tikrųjų. — Marchas stovėjo metrą nuo lango rūkydamas cigaretę, kartkartėmis žvilgčiodamas į televizorių ir tuo pat metu stebėdamas aikštę. Judėjimas joje buvo menkas — daugiausia grįžtantys iš restoranų ar kino teatrų žmonės. Jauna porelė stovėjo susikibusi rankomis po Todto statula. Jie galėtų būti iš gestapo; sunku pasakyti.

Milijonų žydų, kurie išnyko per karą... Vien su ja kalbėdamasis rizikavo karo tribunolu. Tačiau merginos protas veikiausiai yra neprideramų dalykų kupinas lobynas, kurie jai pačiai nieko nereiškė, bet jam būtų tarsi auksas. Jeigu tik jis kaip nors pajėgtų įveikti jos tūžmingą pasipiktinimą, atsargiai apeiti propagandą...

Ne. Juokinga mintis. Jam ir taip jau problemų per akis.

Ekraną užpildė iškilminga šviesiaplaukė diktorė; už jos — Kenedžio ir fiurerio fotomontažas su vieninteliu žodžiu „Détente".

Iš Štukarto gėrimų baro Šarlotė Megvair buvo įsipylusi taurelę škotiškojo. Dabar pakėlė ją prieš televizorių juokaujamu tostu:

— Už Džozefą P. Kenedį, Jungtinių Valstijų prezidentą — taikdarį, antisemitą, gangsterį ir šunsnukį. Lai spirga pragare.

Bokšto laikrodis lauke išmušė pusę vienuoliktos, be ketvirčio vienuoliktą, vienuoliktą.

Ji tarė:

— Rasi tas jūsų draugas persigalvojo.

Marchas papurtė galvą:

— Jis ateis.

Po kelių minučių į aikštę įvažiavo aplamdyta mėlyna škoda. Pamažėle ją apsuko, paskiau dar sykį ir sustojo prie daugiabučio. Iš vairuotojo pusės išniro Maksas Jėgeris; iš kitos — žemas žmo-

geliukas aptriušusiu sportiniu švarkeliu ir fetrine skrybėle, nešinas daktaro lagaminėliu. Pastarasis prisimerkęs pažvelgė į ketvirtą aukštą ir atsitraukė, bet Jėgeris paėmė jį už parankės ir pastūmėjo įėjimo link.

Per buto tylą sučirškė skambutis.

— Būtų geriausia, — tarė Marchas, — jeigu jūs nekalbėtumėte.

Ji gūžtelėjo pečiais:

— Kaip sau norite.

Jis nuėjo į prieškambarį ir pakėlė vidaus telefono ragelį.

— Sveikas, Maksai.

Paspaudęs mygtuką, atrakino duris. Koridorius buvo tuščias. Po minutėlės tylus *dzingt* pranešė atvykus liftą, ir iš kabinos pasirodė žmogeliukas. Nepratardamas nė žodžio, koridoriumi jis atskuodė į Štukarto prieškambarį. Buvo per penkiasdešimtį ir nelyginant prastą kvapą iš burnos nešėsi su savimi skersgatvių užkaborių tvaiką — slaptų sandėrių, nešvarios sąskaitybos ir nušluojamų nuo staliukų kortų, vos tik pasigirdus laiptinėje žingsniams. Jėgeris sekė jam iš paskos.

Išvydęs Marchą ne vieną, žmogutis pasitraukė į kampą.

— Kas ta moteris? — kreipėsi į Jėgerį. — Jūs visai neužsiminėte apie moterį. Kas ta moteris?

— Užsičiaupk, Vili, — sudraudė Maksas ir lengvai stumtelėjo jį į svetainę.

— Nekreipk į ją dėmesio, Vili, — nuramino Marchas. — Pažvelk čia.

Jis uždegė lempą ir pakreipė šią aukštyn.

Vilis Štifelis vienu žvilgsniu perprato seifą.

— Angliškas, — konstatavo. — Korpusas — pusantro centimetro, didelio atsparumo plieno. Puikus mechanizmas. Aštuonių skaitmenų kodas. Geriausiu atveju — šešių. — Jis pasisuko į Marchą: — Meldžiu, *herr* šturmbanfiureri. Kitą sykį man bus galas.

— Bus galas šįsyk, — pažadėjo Jėgeris, — jeigu nepaskubėsi.

— Penkiolika minučių, *herr* šturmbanfiureri. Tuomet aš dingstu iš čia. Sutarta?

Marchas linktelėjo:

— Sutarta.

Štifelis paskutinįsyk metė baugštų žvilgsnį į moterį. Paskiau nusiėmė skrybėlę, nusivilko švarką, atsidarė lagaminėlį ir išsiėmė gumines pirštines bei stetoskopą.

Marchas, pasivedėjęs Jėgerį prie lango, sukuždėjo:

— Ar ilgai teko jį įtikinėti?

— O kaip tu manai? Bet pasakiau jam, kad jis vis dar pakliūna po Keturiasdešimt antruoju. Jisai suprato kas kaip.

Keturiasdešimt antrasis Reicho baudžiamojo kodekso straipsnis teigia, kad visi „nusikaltėliai recidyvistai ir nusižengusieji dorovei" gali būti suimami įtarus, kad jie *galėtų* padaryti nusikaltimą. Nacionalsocializmas mokė, kad nusikalstamumas įaugęs į kraują: prigimtinis dalykas, kaip talentas muzikai ar šviesūs plaukai. Taigi veikiau nusikaltėlio charakteris, o ne jo nusikaltimas lemia bausmę. Koks nors banditas, pavogęs po kumštynių keletą markių, galėjo būti nuteistas mirti kaip „parodęs giliai įsišaknijusį polinkį nusikalsti, jog neįmanoma tikėtis kada nors jį tapsiant naudingu tautos visuomenės nariu". Bet kitą dieną tame pačiame teisme ištikimas partijos narys, už įžeidžią pastabą nušovęs savo žmoną, galėtų būti tik įpareigotas elgtis ramiai.

Štifelis negalėjo būti dar vieną sykį areštuotas. Neseniai atsėdėjo devynerius metus Špandau kalėjime už banko apiplėšimą. Neturėjo kito pasirinkimo, kaip tik bendradarbiauti su policija, kad ir ko ši prašytų — būti informatoriumi, *agent provocateur* ar seifų įsilaužėju. Nūnai jis Vedinge vertėsi laikrodžių taisymu ir buvo prisiekęs gyventi dorai: šiuo nekaltumo įžadu buvo sunku patikėti dabar, kai jis dirbo. Pridėjęs stetoskopą prie seifo durelių, kartkartėmis vis pasukdavo per vieną skaičių diskelį. Užsimerkęs klausėsi, kaip klekteli įsistatydami vieton spynos dantukai.

Nagi, Vili. Marchas trynėsi delnus. Pirštus jam kaustė baimė.

— Dieve brangus, — patylom tarė Jėgeris, — tikiuosi, žinai, ką darai.

— Vėliau paaiškinsiu.

— Ne, dėkui. Jau tau sakiau: nenoriu nieko žinoti.

Štifelis atsitiesė ir giliai įkvėpė oro.
— Vienas, — tarė jis. Vienas — tai pirmas šifro skaitmuo.
Kaip ir Štifelis, Jėgeris vis šnairavo į moterį. Ši kukliai sėdėjo ant vienos iš paauksuotų kėdžių, pasidėjusi rankas į skraitą.
— *Užsienietė*, Dievuliau!
— Šeši.
Taigi taip ir tęsėsi — kas kelias minutes vis po skaitmenį, kol 11.35 Štifelis paklausė Marchą:
— Tas savininkas — kada jis gimęs?
— O kas?
— Tai sutaupytų laiko. Manau, jis nustatė šifrą pagal savo gimimo datą. Kol kas aš turiu vienas-šeši-vienas-vienas-vienas-devyni. Šešioliktą vienuolikto mėnesio tūkstantis devyni...
Marchas pasitikrino bloknotėlyje užrašus apie Štukartą iš *Wer Ist's?*
— Tūkstantis devyni šimtai antraisiais.
— Nulis du. — Štifelis pabandė derinį ir nusišypsojo. — Paprastai taip ir būna, — tarė. — Savininko arba fiurerio gimtadienis, ar Tautos naujojo atsibudimo diena.
Jis atidarė dureles.
Seifo būta mažučio: penkiolikos centimetrų kubelyje nebuvo banknotų ar brangenybių — tik dokumentai — daugiausia seni dokumentai. Marchas išvertė juos ant stalo ir ėmė sklaidyti.
— Dabar aš norėčiau išeiti, *herr* šturmbanfiureri.
Marchas tartum neišgirdo Štifelio. Perrišti raudonu kaspinėliu teisės į nuosavybę Visbadene — iš pažiūros, šeimos namo — dokumentai. Akcijų sertifikatai. „Hoesch“, „Siemens“, „Thyssen“: kompanijos įprastos, bet investuotos sumos atrodė astronominės. Draudimo polisai. Vienas žmogiškas bruožas: Marija Dimarski, šeštojo dešimtmečio pusnuogių moterų fotografijų poza.
Staiga nuo lango Jėgeris perspėjamai šūktelėjo:
— Antai jie, tu sukruštas, *sukruštas* kvaily!
Nepaženklintas pilkas BMW, lydimas kariško sunkvežimio, greitai suko aplinkui aikštę. Mašinos sustojo prie pastato, užblokuodamos gatvę. Iš automobilio iššoko vyriškis diržu perjuostu

odiniu apsiaustu. Atvirto sunkvežimio galinis bortas, ir iš kėbulo ėmė šokinėti automatais ginkluoti esesininkai.

— Judinkitės! Judinkitės! — skubino Jėgeris. Jis ėmė stumti Šarlę ir Štifelį durų link.

Drebančiais pirštais Marchas peržiūrėjo likusius popierius. Mėlynas vokas, be užrašo. Jame kažkas sunkaus. Voko atvartas buvo neužklijuotas. Jis išvydo firminį blanką su graviruota antrašte — Zaug & Cie, bankininkai — ir įsikišo kišenėn.

Durų skambutis iš apačios ėmė skambėti ilgais, reikliais protrūkiais.

— Tikriausiai jie žino, kad mes čia!

— Kas toliau? — paklausė Jėgeris. Štifelis nupilko. Moteris stovėjo nejudėdama. Neatrodė, kad suprastų, kas dedasi.

— Į rūsį! — šūktelėjo Marchas. — Galbūt jie su mumis prasilenks. Iškvieskite liftą.

Kiti trys išbėgo į koridorių. Jis suskato grūsti popierius atgal į seifą, užtrenkė šį, pasuko skydelį, stumtelėjo į vietą veidrodį. Kaip nors pasirūpinti sulaužytu durų antspaudu nebebuvo laiko. Anie jam prilaikė liftą. Jis įsispraudė vidun, ir visi ėmė leistis žemyn.

Trečias aukštas, antras...

Marchas meldėsi, kad tik liftas nesustotų pirmame aukšte. Nesustojo. Atsidarė į tuščią rūsį. Sau virš galvų jie girdėjo marmurinėmis grindimis trepsinčių smogikų padus.

— Tenai! — Jis nusivedė juos paskui save į slėptuvę. Orlaidės grotelės buvo ten pat, kur jis ir paliko — atremtos į sieną.

Štifeliui nereikėjo aiškinti. Jis nubėgo prie orlaidės šachtos, pakėlė sau virš galvos lagaminėlį ir įmetė šį vidun. Įsitvėrė plytų mūrinio iškyšų, pabandė prisitraukti, lygioje sienoje kojomis ieškodamas atramos. Šūktelėjo sau per petį:

— Padėkite man!

Marchas ir Jėgeris sugriebė jį už kojų ir kilstelėjo. Žmogutis įsirangė galva pirmyn į angą ir dingo.

Batų trinksniai ir brūžinimasis į betoną artėjo. Esesininkai surado įėjimą į rūsį. Šūkavo kažkoks vyriškas balsas.

Marchas metė Šarlei:

— Dabar jūs.

— Aš jums kai ką pasakysiu, — tarė ji, parodydama į Jėgerį. — Jis niekaip nepralįs.

Jėgeris susiėmė rankomis už juosmens. Tikra tiesa. Buvo per storas.

— Aš liksiu. Ką nors sugalvosiu. Judu sprukite.

— Ne. — Tai jau ėmė panėšėti į farsą. Marchas išsitraukė iš kišenės voką ir įbruko Šarlei į delną. — Paimkite. Mus gali apieškoti.

— O jūs? — Laikydama savo absurdiškus batelius vienoje rankoje, ji jau stojosi ant kėdės.

— Laukite, iki duosiu žinią. Niekam nepasakokite. — Jisai sugriebė ją, sunėrė rankas tuoj po jos keliais ir kilstelėjo. Ji buvo tokia lengvutė, kad net graudu.

Esesininkai jau atsidūrė rūsyje. Koridoriuje trinksėjo atlapojamos durys.

Marchas įstatė vieton groteles ir nuspyrė šalin kėdę.

TREČIA DALIS

KETVIRTADIENIS, BALANDŽIO 16

Kai nacionalsocializmas bus pakankamai ilgai valdęs, nebebus įmanoma įsivaizduoti kitokios gyvensenos, nei mūsų.

ADOLFAS HITLERIS
1941 m. birželio 11 d.

1

Pilkasis BMW važiavo į pietus Sarlandštrase pro snaudžiančius viešbučius ir ištuštėjusias Berlyno centro parduotuves. Prie tamsios Museum für Völkerkunde* pastato masės pasuko kairėn, į Princ Albrechtštrasę, gestapo būstinės link.

Kaip ir visu kuo, hierarchija reiškėsi taip pat ir automobiliais. Orpo buvo prikimšta mažučių opelių. Kripo turėjo folksvagenus — ketverių durų originalaus „KdF-wagen"** versijas, nugaras lenkiančių darbininkų automobilį, milijonais štampuojamą Falerslebeno gamykloje. Bet gestapas buvo šaunesnis. Važinėjosi BMW 1800 — niūriomis dėžėmis su urzgiančiais padidinto galingumo varikliais ir nuobodžiais pilkais kėbulais.

Sėdėdamas ant užpakalinės sėdynės greta Makso Jėgerio, Marchas nenuleido akių nuo juos areštavusio vyriškio, vadovavusio reidui į Štukarto butą. Kai abu iš rūsio buvo atvesdinti viršun į vestibiulį, jis atidavė jiems nepriekaištingą fiurerišką pagarbą. „Šturmbanfiureris Karlas Krebsas, iš gestapo!" Marchui šitai nieko nesakė.Tiktai dabar, BMW salone, jis iš profilio atpažino vyriškį. Krebsas — tai vienas iš tų dviejų SS karininkų, kurie tada buvo Bulerio viloje.

Apie trisdešimties metų, kampuoto, protingo veido, ir jeigu ne uniforma, galėtum palaikyti jį bet kuo — teisininku, bankininku, eugenikos specialistu, egzekutoriumi. Štai kaip tik tokie būdavo jo amžiaus žmonės. Nuėję nuo pimpfo, hitlerjugendo, Nacionalinės tarnybos ir „Jėgos per džiaugsmą" konvejerio. Girdėję tokias pat kalbas, skaitę tokius pat šūkius, valgę iš to paties katilo

* Etnografijos muziejus (*vok.*).

** 1936 m. Hitlerio įsakymu pradėtas gaminti „automobilis visai tautai" — „Volkswagen". KdF — „Kraft durch Freude" — „Jėga per džiaugsmą"(žr. paaiškinimą anksčiau).

„Žiemos pagalbos“ talkose. Režimo darbo jaučiai, nepažinoję kitų autoritetų, kaip tik partija, jie buvo tokie pat patikimi ir paplitę kaip Kripo folksvagenai.

Automobilis sustojo, ir bemaž tuoj pat Krebsas, iššokęs ant šaligatvio, atidarė dureles.

— Prašom čionai, ponai.

Marchas išsirangė laukan ir pažvelgė į gatvę. Tegul Krebsas ir mandagus it skautų būrininkas, bet dešimt metrų iš paskos jau vėrėsi antrojo BMW durelės, dar anam nė nesustojus, ir laukan vertėsi ginkluoti agentai civiliniais drabužiais. Šitaip dėjosi nuo pat tuomet, kai juodu buvo aptikti Fric Todto aikštėje. Nei šautuvų buožių į pilvą, nei keiksmų, nei antrankių. Tik paskambinta į būstinę ir iš ten ramiai pareikalauta, kad „tie dalykai būtų toliau aptarti“. Krebsas taip pat paprašė juodu atiduoti ginklus. Mandagiai, bet už mandagumo nuolat slypėjo grasinimas.

Gestapo būstinė buvo įsikūrusi didingame penkiaaukščiame Vilhelminos epochos statinyje, atsuktame į šiaurę ir niekad nematančiame saulės. Prieš daugelį metų, Veimaro respublikos laikais, muziejų primenantis pastatas glaudė Berlyno menų mokyklą. Kai ją perėmė slaptoji policija, studentus privertė sudeginti savo modernistinę tapybą kieme. Šiąnakt aukšti langai buvo pridengti storomis tinklinėmis užuolaidomis — atsargumas, saugantis nuo teroristų antpuolių. Už tinklo rezginio tarsi migloje žibėjo sietynai.

Marchas buvo nusistatęs niekad gyvenime neperžengti to slenksčio, ir iki šios nakties jam tai sekėsi. Trejetas akmeninių laiptukų vedė į vestibiulį. Dar laiptukai — ir tuomet erdvi skliautuota fojė: raudonas kilimas ant akmeninių grindų, duslus it katedroje rezonansas. Čia buvo gyva. Ankstyvosios rytmečio valandos gestapui visados gyvos. Iš rūmų gilumos sklido prislopintas skambančių telefonų aidas, žingsnių trinksniai, švilpesys, riksmas. Krapštydamasis nosį, juos abejingai nužvelgė storulis su oberšturmfiurerio uniforma.

Jie ėjo toliau koridoriumi, palei kurio sienas rikiavosi svastikos ir marmuriniai partijos vadovybės biustai, — Geringo, Gebelso, Bormano, Franko, Lėjaus ir kitų, — sukurti pagal Romos

senatorių pavyzdį. Marchas girdėjo iš paskos sekant sargybinius civiline apranga. Jis paskersavo į Jėgerį, bet Maksas, sukandęs dantis, žvelgė tiesiai prieš save.

Vėlei laiptai, dar vienas koridorius. Kilimai užleido vietą linoleumui. Sienos pajuodusios. Marchas spėjo, kad jie kažkur pastato užpakalinėje dalyje, antrame aukšte.

— Malonėkite čia palaukti, — pasakė Krebsas. Jis atidarė tvirtas medines duris. Mirksėdami užsiplieskė neoniniai šviestuvai. Pasitraukęs į šalį, jis praleido juos vidun. — Kavos?

— Dėkui.

Ir anas dingo. Durims užsiveriant, Marchas suspėjo pamatyti vieną iš sargybinių sukryžiuotomis ant krūtinės rankomis užsiėmus poziciją koridoriuje. Jis bemaž tikėjosi išgirsiąs spynoje pasisukant raktą, tačiau to neįvyko.

Juodu buvo palikti tarsi kažkokiame tardymo kambaryje. Viduryje stovėjo negrabaus darbo medinis stalas, iš abiejų jo pusių po kėdę, pustuzinis kitų, sustatytų pasieniuos. Mažas langas. Priešais jį — pigiuose plastikiniuose rėmuose Jozefo Vitcės tapyto Reinhardo Heidricho portreto reprodukcija. Ant grindų — nedidelės rudos dėmes, kurios Marchui atrodė kaip išdžiūvęs kraujas.

Princ Albrechtštrasė — tai juodoji Vokietijos širdis, tokia pat įžymybė kaip Pergalės prospektas ir Didžioji menė, tačiau tik be turistinių autobusų. Aštuntame numeryje — gestapas. Devintame — asmeninė Heidricho būstinė. Už kampo — patys Princo Albrechto rūmai, SD, partijos žvalgybos tarnybos būstinė. Visus tuos tris pastatus jungė požeminių koridorių tinklas.

Jėgeris, kažką sumurmėjęs, sudribo ant kėdės. Marchas nesugalvojo ką derama pasakyti, tad tik žvelgė pro langą. Pro jį vėrėsi aiškus vaizdas į rūmų teritoriją už gestapo pastato — tamsūs krūmų guotai, vejos it rašalo klanai, citrinmedžių šakos, dangaus fone kylančios viršun it skeleto letenos. Toli dešinėje, švytintis pro plikus medžius, stūksojo „Europa-Haus“ betono ir stiklo kubas, pastatytas 1920-aisiais žydo architekto Mendelsono. Partija leido anam stovėti kaip autoriaus „pigmėjiškos vaizduotės“ paminklui:

įsiterpęs tarp granitinių Špiero monolitų, jis paprasčiausiai atrodė tarsi žaisliukas. Marchas prisiminė, kaip vieną sekmadienio popietę tenai stogo oranžerijos restorane gėrė su Piliu arbatą. Limonadas ir Obsttorte mit Sahne*, nedidelis orkestrėlis, grojantis — ką gi kita? — ištraukas iš *Linksmosios našlės*, pagyvenusios moterys su įmantriomis sekmadieninėmis skrybėlaitėmis, savo nedideliais pirštukais apglėbusios porcelianinius puodelius.

Daugelis vengė žiūrėti į juoduojančius už medžių pastatus. Kitiems Princ Albrechtštrasės artumas tartum kėlė jaudulio virpesį, lyg iškylautum gamtoje šalimais kalėjimo. Rūsiuose gestapui buvo suteikta teisė praktikuoti tai, ką Teisingumo ministerija vadino „sustiprinta kvota". Taisyklės buvo nustatytos šiltuose civilizuotų žmonių kabinetuose, ir jomis kelta sąlyga, kad būtinai dalyvautų daktaras. Prieš kelias savaites Verderšermarkte buvo užėjusi kalba. Kažkas nugirdęs gandą apie naujausią kankintojų triuką: ploną stiklinį kateterį, įstatomą į įtariamojo penį ir paskiau nulaužiamą.

Naktį dieną
Šauksiu viena:
„Myliu jus!"

Jis papurtė galvą, susižnybo viršunosę ir pabandė praskaidrinti protą.

Galvok.

Buvo palikęs popierinį įkalčių pėdsaką, bet kurio iš jų pakaktų gestapą nuvesti į Štukarto butą. Pareikalavęs Štukarto bylos. Aptarinėjęs tą atvejį su Fibesu. Skambinęs Liuteriui į namus. Nuvykęs ieškoti Šarlotės Megvair.

Jam buvo neramu dėl amerikietės. Net jeigu jai pavyko pasprukti iš Fric Todto aikštės, gestapas galėtų ją sulaikyti rytoj. *Įprasti klausimai, froilen... Prašom pasakyti, kas tai per vokas?.. Kaip jis atsirado pas jus?.. Apibūdinkite žmogų, kuris atidarė seifą...* Ji tvir-

* Vaisių apkepas su grietinėle (*vok.*).

ta, aktoriškai pasitikinti savimi, bet jų rankose neištvers nė penkių minučių.

Marchas atrėmė kaktą į šaltą stiklą. Langas tvirtai užsklęstas. Iki žemės apačioje — penkiolika metrų.

Jam už nugaros prasivėrė durys. Tamsaus gymio vienmarškinis vyriškis, dvokiantis prakaitu, įėjo vidun ir pastatė ant stalo du puodelius kavos.

Jėgeris, sėdėdamas sukryžiuotomis ant krūtinės rankomis ir žvelgdamas sau į batus, paklausė:

— Kiek dar lauksime?

Vyriškis gūžtelėjo pečiais — *valandą? naktį? savaitę?* — ir išėjo. Jėgeris paragavo kavos ir susuko veidą:

— Šeško myžalas. — Jis užsirūkė cigarą, sukiodamas dūmus po burną ir tik paskiau išpūsdamas juos rangytis per kambarį.

Abu su Marchu stebeilijo vienas į kitą. Po kurio laiko Maksas tarė:

— Žinai, tu būtum galėjęs pralįsti.

— Ir palikti tave vieną? Kažin ar teisinga. — Marchas paragavo kavos. Buvo drungna. Neoninė šviesa mirgėjo, birzgė, ir nuo jos jam tvinkčiojo galvą. Štai kaip jie su tavimi elgiasi. Verčia laukti iki antros ar trečios ryto, kol tavo kūnas visai nusilpsta ir galia gintis tampa labiausiai pažeidžiama. Žinojo šią žaidimo dalį neblogiau už juos.

Nurijo bjaurią kavą ir užsirūkė. Bet ko griebkis, kad tik išliktum budrus. Ir vis kaltės jausmas dėl tos moters, kaltės jausmas dėl savo draugo.

— Aš kvailys. Neturėjau tavęs įvelti. Atleisk.

— Nekalbėk apie tai. — Jėgeris numojo šalin dūmus. Palinkęs priekin, tyliai prašneko: — Turi leisti man būti iš dalies atsakingam, Ksavi. — Šit gerasis partijos draugas Jėgeris. Rudmarškinis. Juodmarškinis. Su visokiais pašvinkusiais marškiniais. Dvidešimt metų paskirti šventam reikalui — išsaugoti savo šikną švarią. — Jisai spūstelėjo Marchui kelį. — Privalau atsiteisti už patirtas malones. Esu įsiskolinęs. — Sėdėjo nulenkęs galvą ir kuždėjo toliau: — Jie tave įsidėmėję, drauguži. Vienišius. Išsiskyręs. Nu-

dirs gyvam odą. Antra vertus, kas aš? Didysis prisitaikėlis Jėgeris. Vedęs apdovanotąją Vokietijos motinystės kryžiumi. Bronzinio laipsnio, šiaip ar taip. Gal ir ne toks vykęs darbe...

— Tai netiesa.

— ...bet *patikimas*. Tarkim, aš tau vakar rytą nepasakiau, kad Bulerio bylą perėmė gestapas. O kai tu sugrįžai, tai *aš* pasiūliau patikrinti Štukartą. Jie pasižiūrės į mano tarnybinį lapą. Galbūt patikės, kai išgirs tai iš mano lūpų.

— Labai miela iš tavęs.

— Dievaži, žmogau, nekalbėk apie tai.

— Tačiau šitai nesuveiks.

— Kodėl gi?

— Todėl, kad tai toliau siekia nei malonės ir švarios paklodės, nejau nesupranti? Ką pasakysi apie Bulerį ir Štukartą? Jie buvo partijoje dargi prieš mudviem gimstant. Ir kur tos malonės, kai šių jiems reikėjo?

— Tu tikrai manai, kad juos nužudė gestapas? — Jėgeris atrodė išsigandęs.

Marchas prisidėjo prie lūpų pirštą ir pamojo į portretą:

— Nieko nesakyk man, ko nepasakytum Heidrichui, — pašnabždėjo jis.

Naktis tęsėsi tylomis. Apie trečią valandą Jėgeris sustūmė kelias kėdes, nepatogiai atsigulė ir užsimerkė. Po poros minučių jau knarkė. Marchas sugrįžo į savo poziciją prie lango.

Juto nugarą gręžiant Heidricho akis. Stengėsi nepaisyti to, tačiau nesisekė, tad atsisuko į portretą. Juoda uniforma, liesas veidas, sidabriniai plaukai — anaiptol ne žmogiškas pavidalas, o fotografinis kaukolės negatyvas, rentgeno nuotrauka. Vienintelę spalvą tam lyg mirties kaukė veidui teikė mažutėlės blausiai mėlynos akys, nelyginant žiemiško dangaus atplaišos. Marchas niekad nebuvo susitikęs su Heidrichu, nei jo matęs, tik girdėjęs pasakojimų. Spauda jį vaizdavo kaip atgijusį Nyčės antžmogį. Heidrichas piloto uniforma (jisai skraidęs su kovos užduotimis Rytų fronte). Heidrichas su fechtuotojo apranga (jis atstovavo Vokietijai olim-

pinėse). Heidrichas su smuiku (savo muzikavimo patosu gebėdavo išspausti klausytojams ašaras). Kai prieš dvejus metus susprogo ore lėktuvas, skraidinęs Heinrichą Himlerį, Heidrichas po jo perėmė SS reichsfiurerio pareigas. Dabar buvo kalbama, kad jisai stovi eilėje tapti fiurerio įpėdiniu. Kripo būstinėje kuždėtasi: vyriausiasis Reicho policininkas mėgsta mušti prostitutes.

Marchas atsisėdo. Pajuto smelkiantis stingdantį nuovargį, paralyžių: iš pradžių apimant kojas, paskiau kūną, galiausiai protą. Nejučia nugrimzdo į negilų miegą. Sykį kažkur toli jam lyg pasigirdo riksmas, — žmogaus, kupino nevilties, — bet galbūt tai tik prisisapnavo. Galvoje nuaidėjo žingsniai. Pasisuko raktai. Žvangtelėjo kameros durys.

Jį išbudino šiurkšti ranka.

— Labas rytas, ponai. Tikiuosi, šiek tiek pailsėjote?

Krebsas.

Marchas jautėsi kaip sudaužytas. Nuo šleikščios neoninės šviesos peršėjo akys. Už lango dangus buvo perlinio pilkio, brėško rytas.

Krenkštelėjęs Jėgeris nuleido kojas ant grindų.

— Kas gi dabar?

— Dabar pasikalbėsime, — tarė Krebsas. — Eime.

Jie vorele išėjo į koridorių, ir Marchas vėl paklausė save, koks gi žaidimas žaidžiamas. Kvota — nakties menas. Kam atidėti ją iki ryto? Kodėl reikia suteikti jiems šansą atgauti jėgas, prasimanyti kokią nors istoriją?

Krebsas buvo ką tik nusiskutęs. Veido oda nusėta kraujo taškučiais. Jis tarė:

— Prausykla dešinėje. Turbūt pageidausite apsišvarinti. — Tai buvo veikiau nurodymas nei klausimas.

Veidrodyje paraudusiomis akimis ir nesiskutęs Marchas labiau panėšėjo į kalinį negu į policininką. Jis pripildė kriauklę, pasiraitojo rankoves, pasilaisvino kaklaraištį ir apsišlakstė lediniu vandeniu veidą, dilbius, sprandą, leido šiam varvėti nugara. Nutvilkęs šaltis atgaivino.

Jėgeris stovėjo greta.

— Atmink, ką tau pasakiau.

Marchas paskubom stipriau atsuko čiaupus.

— Atsargiau.

— Manai, jie pasiklauso tualetą?

— Jie visur pasiklauso.

Krebsas nusivedė juos laiptais žemyn. Sargybiniai sekė iš paskos. *Į rūsį?* Jie perkaukšėjo vestibiuliu — dabar tykesniu negu tuomet, kai atvyko — ir atsidūrė lauke, dar šykščioje šviesoje.

Ne į rūsį.

BMW laukė tas pats vairuotojas, kuris atvežė juos iš Štukarto buto. Konvojus pajudėjo šiaurėn, į piko valandos eismą, jau intensyvėjantį aplinkui Potsdamerio aikštę. Didžiųjų parduotuvių vitrinose buvo pamaldžiai išstatytos didžiulės fiurerio fotografijos paauksuotuose rėmuose — šeštojo dešimtmečio vidurio oficialūs portretai, atlikti anglų fotografo Bitono. Rėmus girliandomis supo medžių šakelės ir gėlės — tradicinė dekoracija, pranašaujanti fiurerio gimtadienį. Dar keturios dienos, iš kurių kiekviena regės naują vėliavų su svastika protrūkį. Netrukus miestas taps raudonumos, baltumos ir juodumos mišku.

Jėgeris laikėsi įsitvėręs porankio, atrodė nesveikas.

— Nagi, Krebsai, — meilikaujamai prašneko jis. — Mes visi to pat laipsnio. Galėtumėt pasakyti, kur vykstame.

Krebsas nieko neatsakė. Priekyje dunksojo Didžiosios menės kupolas. Po dešimties minučių, kai BMW pasuko kairėn į Rytų-Vakarų magistralę, Marchas atspėjo jų kelionės tikslą.

Kai atvažiavo, buvo jau beveik aštunta. Geležiniai Bulerio vilos vartai plačiai atdari. Teritorija pilna mašinų, nutaškuota juodų uniformų. Vienas SS smogikas braukė veją protoniniu magnetometru. Už jo į žemę susmaigstyta virtinė raudonų vėliavėlių. Dar trys kareiviai kasė duobes. Ant žvyruotos įvažos stovėjo gestapo BMW, sunkvežimis ir didelis šarvuotas saugumo furgonas, kokie naudojami transportuojant aukso lydinius.

Marchas pajuto Jėgerį jį niūktelint. Paunksnėje šalia namo

stovėjo kulkų nepramušamas mersedesas limuzinas, į kurio kėbulą rėmėsi vairuotojas. Viršum radiatoriaus grotelių puikavosi metalinė gairelė: sidabriniai SS žaibai juodame fone; viename jos kampe it kabalistinis simbolis — gotiška K raidė.

2

Reicho kriminalinei policijai vadovavo senis. Vadinosi Artūras Nebė ir buvo legenda.

Mažos galvos ir gelsvos, žvynuotos it vėžlio odos, Berlyno detektyvinės policijos viršininku jis tapo dar prieš partijai ateinant į valdžią. 1954-aisiais, šešiasdešimtojo gimtadienio proga, Reichstagas nubalsavo suteikti jam didžiulį dvarą su keturiais kaimais netoliese Minsko Ostlande, bet Nebė taip ir nenuvyko šio pasižiūrėti. Gyveno vienas su prirakinta prie lovos žmona Šarlotenburge, dideliame name, paženklintame dezinfekcijos skiedinio kvapais ir gryno deguonies šnypštesio. Kartais buvo kalbama, kad Heidrichas norėjo juo nusikratyti, paskirti Kripo viršininku savo žmogų, tačiau neišdrįso. Verderšermarkte jį vadino Onkel Artur. Dėde Artūru. Jis išmanė viską.

Marchas pažinojo savo viršininką iš tolo, bet niekad nebuvo su juo susitikęs. Dabar šisai sėdėjo prie Bulerio rojalio, vienu gelsvu pirštu knebinėdamas aukšto tono klavišus. Instrumentas buvo nesuderintas, dulkėtame ore garsams stokojo dermės.

Prie lango, plačia nugara į kambarį, stovėjo Odilas Globusas.

Krebsas sumušė kulnais ir atidavė pagarbą:

— *Heil Hitler!* Tyrėjai Marchas ir Jėgeris.

Nebė toliau tapšnojo rojalio klaviatūrą.

— A! — Globusas apsisuko. — Didieji detektyvai.

Iš arti jis atrodė it uniformuotas bulius. Sprandas netilpo apykaklėje. Plaštakos kabėjo prie šonų, piktai sugniaužtos į raudonus kumščius. Kairiajame skruoste masyvus randas, numargintas purpurinio raudonio. Įtūžis kibirkščiavo aplinkui jį sausame ore nelyginant statinė elektra. Kassyk, kai Nebė išgaudavo garsą, jisai

susiraukdavo. Norėtų trenkti seniokui, bet negali, pamanė Marchas. Rangu Nebė buvo aukštesnis už jį.

— Jeigu *herr* oberstgrupenfiureris* baigė savąjį rečitalį, — iškošė pro dantis Globusas, — tuomet galėtume pradėti.

Nebės ranka sustingo virš klaviatūros.

— Kaip galima turėti „Bechšteiną" ir palikti jį nesuderintą? — Jis pažvelgė į Marchą: — Kodėl jis buvo toks apsileidęs?

— Jo žmona buvo muzikė, pone, — atsakė Marchas. — Ji pasimirė prieš vienuolika metų.

— Ir visą tą laiką niekas negrojo? — Nebė tyliai uždengė klaviatūrą dangčiu ir perbraukė pirštu dulkes. — Įdomu.

— Turime daug ką nuveikti, — pasakė Globusas. — Šįryt anksti pranešiau kai kuriuos dalykus reichsfiureriui. Kaip jūs žinote, *herr* oberstgrupenfiureri, tai jo įsakymu vyksta šisai susitikimas. Krebsas išdėstys gestapo poziciją.

Marchas ir Jėgeris susižvalgė. Tas reikalas nuėjęs net iki pat Heidricho.

Krebsas turėjo išsispausdinęs memorandumą. Savo tiksliu, bejausmiu balsu jis pradėjo skaityti:

— Pranešimas apie daktaro Jozefo Bulerio mirtį gestapo būstinėje gautas vakar, balandžio penkioliktąją, antrą penkiolika ryto, iš Berlyno kriminalinės policijos nakties budėtojo. Pusę devynių, atsižvelgiant į partijos draugo Bulerio SS garbės brigadefiurerio rangą, reichsfiureris asmeniškai informuotas apie netektį.

Marchas laikė rankas sunėręs sau už nugaros, nagais smaigydamasis delnus. Jėgerio skruoste virptelėjo raumuo.

— Jo mirties metu gestapas buvo bebaigiąs partijos draugo Bulerio veiklos tyrimą. Atsižvelgiant į tai ir į ankstesniąją velionio padėtį Generalinės gubernijos vyriausybėje, byla buvo pervardyta į valstybės saugumo reikalą ir jos tyrimo kontrolė perduota gestapui. Tačiau, matyt, sutrikus sąveikos procedūroms, apie tai nepranešta Kripo tyrėjui Marchui, kuris neteisėtai pateko į velionio namus.

* Generolas pulkininkas (*vok.*).

Gestapas domėjosi Buleriu? Bejausmiu veidu Marchas stengėsi laikyti įsmeigęs akis į Krebsą.

— Toliau: partijos draugo Vilhelmo Štukarto mirtis. Gestapo atlikti tyrimai parodė, kad Štukarto ir Bulerio atvejai susiję. Vėlgi buvo informuotas reichsfiureris. Vėlgi tirti reikalą perduota gestapui. Ir vėlgi tyrėjas Marchas, šįsyk drauge su tyrėju Maksu Jėgeriu, atliko savarankiškus tyrimus mirusiojo namuose. Balandžio šešioliktąją, nulis nulis dvylika, tyrėjai Marchas ir Jėgeris mano paties buvo sulaikyti partijos draugo Štukarto daugiabutyje. Jie sutiko lydėti mane į gestapo būstinę, kur šis reikalas turėtų būti išsiaiškintas aukštesniame lygmenyje. Pasirašė: Karlas Krebsas, šturmbanfiureris. Datuota šįryt, laikas — šešta valanda.

Sulenkęs memorandumą, Krebsas įteikė jį Kripo viršininkui. Lauke į žvyrą skimbtelėjo kastuvas.

Nebė įsikišo dokumentą į vidinę kišenę.

— Taigi tiek oficialiai. Aišku, mes parengsime savo pačių ataskaitą. Nagi, Globusai, ką iš tikrųjų visa tai reiškia? Žinau, jūs nekantraujate mums pasakyti.

— Heidrichas norėjo, kad jūs pats pamatytumėte.

— Ką pamatyčiau?

— Ko jūsiškis žmogus čionai nepastebėjo vakarykštės savarankiškos ekskursijėlės metu. Prašom sekti paskui mane.

Tatai buvo rūsyje, tačiau net jeigu Marchas, nudaužęs durų spyną, būtų patekęs apačion, kažin ar būtų gebėjęs aptikti. Už įprasto namų šlamšto — sulaužytų baldų, nereikalingų įrankių, virve perrištų purvinos kiliminės dangos ritinių — buvo medžio plokštėmis apmušta siena. Viena iš plokščių — netikra.

— Suprantate, mes žinojome, ko ieškome. — Globusas pasitrynė delnus. — Ponai, garantuoju, per visą gyvenimą jūs nesate regėję nieko panašaus.

Už plokštės būta patalpos. Kai Globusas įjungė šviesas, vaizdas iš tiesų pribloškė: tartum kokia zakristija; tartum kokia brangenybių skrynelė. Angelai ir šventieji; debesys ir šventyklos; išsišovusiais skruostikauliais didikai, apsitaisę baltais kailiais ir

raudonu damastu; dryksantys rausvi kūnai ant iškvėpintų gelsvų šilkų; gėlės, saulėtekiai, Venecijos kanalai...

— Įeikite, — paragino Globusas. — Reichsfiureris trokšta, kad kaip reikiant tai pamatytumėte.

Patalpa buvo nedidukė — gal kokių keturių kvadratinių metrų, spėjo Marchas — su lubose įmontuotu bloku prožektorių, nukreiptų į visas sienas dengiančius paveikslus. Viduryje stovėjo senamadiškas sukamasis krėslas — iš tokių, kokį galėjo turėti devyniolikto amžiaus raštininkėlis kontoroje. Globusas užkėlė spindintį aulinį batą ant porankio ir paspyrė paleisdamas krėslą suktis.

— Įsivaizduokite jį, sėdintį čia. Užsirakinusį duris. Lyg gašlų senį viešnamyje. Aptikome tai vakar popiet. Krebsai?

Žodis vėl suteiktas Krebsui:

— Šįryt jau pakeliui ekspertas iš Fiurerio muziejaus Lince. Vakar vakare paprašėme profesoriaus Brauno iš Kaizerio Frydricho muziejaus čionai Berlyne preliminariai mums įvertinti. — Jis pasižiūrėjo į užrašus. — Šiuo metu žinome, kad turime Rafaelio *Jaunuolio portretą*, Rembranto *Jaunuolio portretą*, Rubenso *Kristų, nešantį kryžių*, Gvardžio *Venecijos rūmus*, Beloto *Krokuvos priemiesčius*, aštuonis kanelotus, bent trisdešimt Diurerio ir Kulmbacho graviūrų, vieną gobeleną. Dėl kitų ekspertas galėjo tik spėti.

Krebsas žėrė, lyg tai būtų buvę patiekalai restorane. Lytėjo blyškiais pirštais nuostabių spalvų altoriaus paveikslą, kilnojo ikonas patalpėlės gale.

— Čia Niurnbergo tapytojo Feito Štoso darbas, užsakytas 1477-aisiais Lenkijos karaliaus. Jam užbaigti prireikė ketverių metų. Triptiko viduryje vaizduojama mieganti Nekaltoji Mergelė, supama angelų. Šoniniuose pano — scenos iš Jėzaus ir Marijos gyvenimo. Predeloje — jis parodė į altoriaus paveikslo pagrindą — pavaizduota Kristaus genealogija.

— Šturmbanfiureris Krebsas išmano šiuos dalykus, — įsiterpė Globusas. — Jis vienas iš gabiausių mūsų karininkų.

— Neabejoju, — sutiko Nebė. — Labai įdomu. Ir iš kur visa tai?

Krebsas pradėjo:

— Feitas Štosas buvo išimtas iš Dievo Motinos bažnyčios Krokuvoje 1939-ųjų lapkritį...

Globusas pertraukė:

— Visa tai iš Generalinės gubernijos. Manome, daugiausia iš Varšuvos. Buleris užregistravo tai arba kaip dingus, arba kaip sunaikinta. Vienas Dievas težino, kiek dar ta korumpuota kiaulė prisigrobė. Tik pagalvokite, kiek jis turėjo parduoti, kad įsigytų šią vilą!

Ištiesęs ranką, Nebė palietė vieną iš drobių: prie dorėnų kolonos pririštą kankinį šventąjį Sebastianą su styrančiomis iš auksinės odos strėlėmis. Lakas buvo suskilinėjęs it išdžiūvusios upės dugnas, tačiau spalvos po juo — raudona, balta, purpurinė, mėlyna — vis dar gyvos. Paveikslas šiek tiek atsidavė pelėsiais ir smilkalais — prieškario Lenkijos, dingusios iš žemėlapio valstybės, kvapais. Kai kurie iš pano, pastebėjo Marchas, turėjo prilipusius prie kraštų trupančius mūrinio gabalus — liekanas vienuolyno ar pilies sienų, iš kurių buvo išplėšti.

Stovėdamas priešais šventąjį, Nebė buvo sužavėtas.

— Kažkuo iš veido jis man primena jus, Marchai. — Pirštų galais jis apvedė kūno apybrėžas ir švokščiamai susijuokė. — „Kankinys savo noru“. Ką jūs pasakysite, Globusai?

Šis krenkštelėjo.

— Aš netikiu šventaisiais. Nei kankiniais. — Jis piktai nužvelgė Marchą.

— Keista, — sumurmėjo Nebė, — pagalvoti, kad būtent Buleris, ne kas kitas, su tais...

— Jūs pažinojote jį? — neiškentė Marchas.

— Šiek tiek, prieš karą. Karštas nacionalsocialistas ir atsidavęs teisininkas. Nieko sau derinys. Fanatikas dėl smulkmenų. Kaip ir mūsų čionai kolegos.

Krebsas nežymiai linktelėjo.

— *Herr* oberstgrupenfiureris mums malonus.

— Esmė tokia, — irzliai pratarė Globusas. — Mes jau prieš kurį laiką perkandome partijos draugą Bulerį. Numanėme jo veik-

lą Generalinėje gubernijoje. Žinojome bendrininkus. Deja, kažkuriuo metu praeitą savaitę šunsnukis pajuto, kad mes juo domimės.

— Ir nusižudė? — paklausė Nebė. — O Štukartas?

— Taip pat. Štukartas buvo visiškas išsigimėlis. Jis ne tik mėgavosi grožiu drobėse. Mėgo jį ragauti ir kūniškai. Buleris Rytuose turėjo iš ko rinktis. Kokie ten skaičiai, Krebsai?

— Lenkų muziejininkų 1940-aisiais atlikta slapta inventorizacija. Dabar ji mūsų rankose. Vien iš Varšuvos išgabentos meno vertybės: du tūkstančiai septyni šimtai europietiškos mokyklos paveikslų; dešimt tūkstančių lenkų menininkų tapytų drobių; tūkstantis keturi šimtai skulptūrų.

Vėl įsiterpė Globusas:

— Kaip tik dabar sode atkasinėjame kai kurias skulptūras. Daugelis tų dalykų atsidūrė ten, kur ir turėjo patekti: į Fiurerio muziejų, reichsmaršalo Geringo muziejų Karinhalėje*, Vienos, Berlyno galerijas. Bet esama didžiulės neatitikties tarp sąrašų, kas paimta iš lenkų, ir mūsiškių sąrašų, ką gavome. Buvo veikiama štai kaip. Buleris, kaip valstybės sekretorius, galėjo prieiti prie visko. Jis siųsdavo su apsauga grobį Štukartui į Vidaus reikalų ministeriją. Visa atrodė legalu. Štukartas patvarkydavo, kad šitai būtų sandėliuojama arba išsiunčiama iš Reicho mainais už grynuosius, brangenybes, auksą — bet ką kilnojamąjį ir neatsekama.

Marchas matė, kad Nebei šie žodžiai padarė įspūdį, nors šis ir stengėsi to neparodyti. Mažutės jo akys siurbė į save meną.

— Ar dalyvavo dar kas nors iš aukšto rango asmenų?

— Jums pažįstamas buvęs Užsienio reikalų ministerijos pasekretorius Martinas Liuteris?

— Be abejo.

— To žmogaus mes kaip tik ieškome.

— Ieškote? Jis dingęs?

— Prieš tris dienas jis negrįžo iš dalykinės kelionės.

— Kaip suprantu, jūs tikri, kad Liuteris dalyvavo šioje aferoje?

---

* Geringo dvaras netoli Frydrichvaldės miestuko, apie 80 km į šiaurę nuo Berlyno.

— Karo metais Liuteris vadovavo Užsienio reikalų ministerijos Vokiečių skyriui.

— Prisimenu. Jis buvo atsakingas už Užsienio reikalų ministerijos ryšius su SS ir su mumis, Kripo. — Nebė pasigręžė į Krebsą. — Dar vienas fanatiškas nacionalsocialistas. Būtum galėjęs suprasti jo — ak — entuziazmą. Kas be ko, tvirtas vyriokas. Beje, šioje vietoje norėčiau oficialiai pareikšti, kad esu nustebintas jo dalyvavimo bet kokioje nusikalstamoje veikloje.

Krebsas išsitraukė rašiklį. Globusas pasakojo toliau:

— Buleris vogė meną. Štukartas jį priiminėjo. Liuterio postas Užsienio reikalų ministerijoje atvėrė jam galimybę laisvai keliauti į užsienį. Manome, kad jisai kai kuriuos dalykus slapčia išgabendavo iš Reicho ir parduodavo.

— Kur?

— Daugiausia Šveicarijoje. Taip pat Ispanijoje. Galbūt Vengrijoje.

— O kai Buleris grįžo iš Generalinės gubernijos — kada tai buvo? — Jis pažvelgė į Marchą, ir šis pasakė:

— 1951-aisiais.

— 1951-aisiais tai tapo jų lobių kambariu.

Nebė įsmuko į sukamąjį krėslą ir pamažėle sukosi, paeiliui apžvelgdamas kiekvieną sieną.

— Nepaprasta. Ko gero, tai buvo viena iš puikiausių meno kolekcijų, kokios tik egzistuoja kur nors pasaulyje privačiose rankose.

— Viena iš geriausių kolekcijų *nusikaltėlio* rankose, — įterpė Globusas.

— Ak. — Nebė užsimerkė. — Tiek daug tobulybės vienoje vietoje atbukina pojūčius. Man reikia oro. Duokite įsitverti jūsų parankės, Marchai.

Šefui stojantis, Marchas girdėjo braškant senus kaulus. Bet jo parankę sugniaužė tartum plieninės žnyplės.

Nebė su lazda žingsniavo — *kaukšt, kaukšt, kaukšt* — po verandą už vilos.

— Buleris nuskendo, Štukartas nusišovė. Regis, jūsų byla savaime sprendžiasi gana baigtinai, neprireiks nieko tokio nepatogaus kaip teismo procesas. Atsižvelgdamas į statistiką, sakyčiau, kad Liuterio šansai išlikti gyvam atrodo gana menki.

— Beje, *herr* Liuteris kaip tik *turi* širdies negalią. Anot žmonos, prasidėjusią nuo įtampos karo metais.

— Jūs mane stebinate.

— Pasak žmonos, jam reikia poilsio, vaistų, ramybės — kurių neturės šiuo metu, kad ir kur jis būtų.

— Ta dalykinė kelionė...

— Pirmadienį jis turėjo sugrįžti iš Miuncheno. Mes pasitikrinome „Lufthansa" atstovybėje. Tą dieną Miunchene nė vienam reisui Liuterio pavarde niekas neįregistruotas.

— Galbūt jis pabėgo į užsienį.

— Galbūt. Bet aš abejoju. Galų gale mes jį sumedžiosime, kad ir kur būtų.

Kaukš, kaukšt. Marchas žavėjosi Nebės proto gyvumu. Kaip Berlyno policijos komisaras, 1930-aisiais jis parašė kriminologijos traktatą. Marchas prisiminė antradienį vakare matęs šį pas Kotą ant lentynų pirštų atspaudų skyriuje. Tai tebebuvo pavyzdinis tekstas.

— O jūs, Marchai. — Nebė sustojo ir apsisuko. — Ką jūs manote apie Bulerio mirtį?

Jėgeris, kuris tylėjo nuo pat jų atvykimo į vilą, nerimastingai įsiterpė:

— Pone, drįsčiau pasakyti, mes tik rinkome faktus...

Nebė pabeldė lazda į akmenines grindis.

— Klausiau ne jūsų.

Marchui labai norėjosi užsirūkyti.

— Susidariau tik pirminį įspūdį, — pradėjo jis ir perbraukė plaštaka sau per plaukus. Nebejautė čia tvirto pagrindo sau po kojomis; toli gražu ne. Esmė ne nuo kur pradėti, pagalvojo jis, o kur baigti. Globusas, sukryžiavęs ant krūtinės rankas, stebeilijo į jį.

— Partijos draugas Buleris, — prašneko Marchas, — mirė kažkuriuo laiku tarp pirmadienio vakaro šeštos ir kito ryto šeštos

valandos. Mes laukiame autopsijos protokolo, bet mirties priežastis beveik tikrai nuskendimas — jo plaučiai buvo pilni skysčio, o tai byloja, kad patekdamas į vandenį jis kvėpavo. Taip pat mes žinome, — iš sargybinio prie grįstkelio, — kad per šias lemtingas dvylika valandų Buleris nepriėmė jokio lankytojo.

Globusas linktelėjo:

— Taigi savižudybė.

— Nebūtinai, *herr* obergrupenfiureri. Buleris nepriėmė jokių lankytojų, atvykusių *sausuma*. Bet prieplaukos tiltelio lentos neseniai įbrėžtos, o tai leidžia spėti, kad ten galėjo būti prisišvartavęs kateris.

— Bulerio kateris, — metė Globusas.

— Bulerio kateriu nesinaudota mėnesius; galbūt metus.

Dabar, pagavęs nedidelio savo klausytojų būrelio dėmesį, Marchas pasijautė užplūstamas linksmumo, palengvėjimo jausmo. Ėmė kalbėti greitai. Lėčiau, tramdė save, būk atsargus.

— Kai vakar rytą apžiūrinėjau vilą, Bulerio sarginis šuo su uždėtu antsnukiu buvo uždarytas podėlyje. Visa viena jo galvos pusė kraujavo. Aš klausiu savęs: kodėl žmogus, ketinantis nusižudyti, turėtų taip padaryti savo šuniui?

— Kur dabar šis gyvūnas? — paklausė Nebė.

— Mano žmonėms teko jį nušauti, — paaiškino Globusas. — Tas padaras buvo pasiutęs.

— A. Aišku. Tęskite, Marchai.

— Manau, Bulerio užpuolikai išlipo į krantą vėlai naktį, patamsy. Jeigu prisimenate, pirmadienio naktį siautėjo audra. Ežeras turėjo banguoti — tatai paaiškina tiltelio nuobrozdas. Veikiausiai šuo pajuto pašaliečius, ir šie kuokomis apsvaigino jį, uždėjo antsnukį ir užklupo Bulerį netikėtai.

— Ir įmetė į ežerą?

— Ne iškart. Nepaisant savo negalios, pasak jo sesers, Buleris buvo geras plaukikas. Tai buvo galima spręsti iš jo išvaizdos: pečiai gerai išvystyti. Bet kai jis buvo nuvalytas, aš apžiūrėjau kūną morge. Buvo mėlynės čia, — Marchas palietė sau skruostus, — ir burnos priekio dantenose. Vakar virtuvėje ant stalo stovėjo butelis

vodkos, beveik tuščias. Manau, autopsijos protokole bus konstatuota Bulerio kraujyje alkoholio. Spėju, jie privertė jį išgerti, nurengė, pasiėmė į savo laivą ir išvertė per bortą.

— Intelektuali mėšliava, — nusiviepė Globusas. — Buleris veikiausiai prisigėrė vodkos, kad turėtų drąsos nusižudyti.

— Pasak jo sesers, partijos draugas Buleris buvo blaivininkas.

Stojo ilga tyla. Marchas girdėjo Jėgerį sunkiai alsuojant. Nebė žvelgė skersai ežerą. Galiausiai Globusas sumurmėjo:

— Bet šita gudri teorija nepaaiškina, kodėl tie paslaptingieji žudikai paprasčiausiai nesuvarė Buleriui į smegenis kulkos ir iškart visko neužbaigė.

— Manyčiau, jog tai aišku, — tarė Marchas. — Jie norėjo, kad viskas atrodytų kaip savižudybė. Bet sugadino reikalą.

— Įdomu, — sumurmėjo Nebė. — Jeigu Bulerio savižudybė inscenizuota, tuomet logiška spėti, kad ir Štukarto tokia pat.

Kadangi Nebė vis dar spoksojo į ežerą, Marchas iškart nesumojo, kad ši pastaba — klausimas, nukreiptas jam.

— Tokią išvadą ir aš padariau. Štai kodėl praeitą naktį apsilankiau Štukarto bute. Manau, Štukarto nužudymas buvo trijų žmonių atlikta operacija: du bute; vienas vestibiulyje, neva taisantis liftą. Jo elektrinio gręžtuvo keliamas triukšmas turėjo nustelbti šūvio garsą ir tokiu būdu suteikti laiko žudikams pasišalinti, iki bus aptiktas kūnas.

— O savižudžio raštelis?

— Turbūt suklastotas. Ar parašytas verčiant. Arba...

Jisai susiturėjo. Sumojo mąstąs balsu, o tai gali būti pragaištinga. Krebsas spoksojo į jį.

— Viskas? — paklausė Globusas. — Ar brolių Grimų pasakos šiai dienai baigtos? Puiku. Kai kurie iš mūsų turime dirbti darbą. Ponai, paslapties raktas — Liuteris. Kai jį turėsime, viskas paaiškės.

Prašneko Nebė:

— Jeigu jo širdies būklė tokia prasta, kaip jūs sakote, privalome veikti sparčiai. Aš suderinsiu su Propagandos ministerija, kad Liuterio nuotrauka būtų patalpinta laikraščiuose ir televizijoje.

— Ne, ne. Visiškai ne. — Iš balso Globusas atrodė išsigandęs. — Reichsfiureris primygtinai uždraudė bet kokį viešumą. Mums mažiausiai reikia skandalo, į kurį būtų įtraukta partijos vadovybė, ypač dabar, kai atvyksta Kenedis. Viešpatie aukščiausias, nejau neįsivaizduojate, ką iš to padarytų užsienio spauda? Ne. Užtikrinu jus, mes galime jį sučiupti nesukeldami ant kojų žiniasklaidos. Tereikia slapčia informuoti visus Orpo patrulius; stebėti pagrindines geležinkelio stotis, uostus, oro uostus, pasienio perėjimo punktus... Krebsas gebės tuo pasirūpinti.

— Tuomet siūlau, kad taip ir padarytų.

— Iškart, *herr* oberstgrupenfiureri. — Krebsas nežymiai linktelėjo Nebei ir nurisnojo veranda į namą.

— Turiu Berlyne reikalų, — tarė Nebė. — Marchas čionai veiks kaip Kripo ryšininkas, iki bus sučiuptas Liuteris.

Globusas nusivaipė:

— Šitai nebūtina.

— Ak, betgi taip. Naudokitės juo protingai, Globusai. Žmogus turi galvą. Nuolat jį informuokite. Jėgeri, jūs galite grįžti prie savo įprastų pareigų.

Jėgeriui, regis, palengvėjo. Globusas tartum norėjo kažką pasakyti, tačiau persigalvojo.

— Palydėkite mane iki automobilio, Marchai. Geros jums dienos, Globusai.

Jiedviem apsukus kampą, Nebė prašneko:

— Jūs nesakote tiesos, taip? Ar bent ne visą. Šitai gerai. Sėdam į automobilį. Reikia pasikalbėti.

Vairuotojas atidavė pagarbą ir atidarė užpakalines dureles. Nebė skausmingai įsitaisė ant užpakalinės sėdynės. Marchas įsėdo iš kitos pusės.

— Šeštą ryto tai pristatė kurjeris man į namus. — Atsidaręs lagaminėlį, Nebė išėmė poros centimetrų storio bylą. — Čia viskas apie jus, šturmbanfiureri. Malonu pelnyti tokį dėmesį, tiesa?

Mersedeso langai buvo patamsinti žaliai. Prieblandoje Nebė atrodė it driežas terariume.

— Gimęs 1922-aisiais Hamburge; tėvas miręs 1929 metais nuo sužeidimų; motina užmušta 1942-aisiais per britų oro antpuolį; 1939-aisiais įstojo į laivyną; po metų perkeltas tarnauti į povandeninius laivus; 1943-iaisiais apdovanotas už drąsą ir paaukštintas; 1946 metais pats gavęs vadovauti laivui — vienas iš jauniausių Reicho povandeninių laivų vadų. Puiki karjera. O paskui visa ima trikti.

Nebė sklaidė bylą. Marchas stebeilijo į žalią veją, žalią dangų.

— *Dešimt metų* jokių paaukštinimų policijoje. 1957-aisiais išsiskyrė. Ir tuomet pasipila raportai. Blokvartas: atkakliai nesutinka aukoti „Žiemos pagalbai". Verderšermarkto partijos darbuotojai: atkakliai atsisako stoti į NSDAP. Nugirstas valgykloje nepagarbiai atsiliepiantis apie Himlerį. Nugirstas baruose, nugirstas restoranuose, nugirstas koridoriuose...

Nebė ištraukinėjo puslapius.

— 1963-iųjų Kalėdos — pradedate klausinėti apie kažkokius žydus, anksčiau gyvenusius jūsų bute. Žydus! Jūs beprotis? Štai čia jūsų buvusios žmonos skundas; kitas — jūsų sūnaus...

— Mano sūnaus? Mano sūnui vos dešimt metų...

— Užtektinai, kad pajėgtų susiformuoti nuomonę ir galėtų būti išklausomas — kaip pats suprantate.

— Ar galėčiau paklausti, ką aš tariamai jam padaręs?

— „Parodęs nepakankamą entuziazmą dėl jo partinės veiklos". Esmė ta, šturmbanfiureri, kad ši byla dešimt metų brendo gestapo kanceliarijoje — truputis šen, truputis ten, metai po metų augo it navikas tamsoje. O dabar jūs įsigijote galingą priešą, ir jis nori tuo pasinaudoti.

Nebė vėl įsidėjo aplanką į lagaminėlį.

— Globusas?

— Taip, Globusas. Kas gi kitas? Praeitą naktį jis paprašė, kad būtumėte perkeltas į „Kolumbijos rūmus", kur lauktumėte SS karo tribunolo. — „Kolumbijos rūmai" buvo privatus SS kalėjimas General Papeštrasėje. — Turiu jums pasakyti, Marchai, čionai labai lengva jus pasiųsti į KZ. O tada niekas jums nepadės — nei aš, nei niekas kitas.

— Kas jam sutrukdė?

— Pradėti karo tribunolo procedūrai prieš tarnaujantį Kripo karininką jis pirma turi gauti Heidricho leidimą. O Heidrichas kreipėsi į mane. Taigi štai ką aš pasakiau mūsų numylėtam reichsfiureriui: „Tas vyriokas Globusas, — pasakiau, — aiškiai pasibaisėjęs, kad Marchas kažką apie jį turi, tad nori su šiuo susidoroti". — „Suprantu, — sako reichsfiureris, — tad ką jūs siūlote?" — „Kodėl, — sakau aš, — nesuteikus jam laiko iki Fiurerio dienos įrodyti savo argumentus prieš Globusą? Tai tik keturios dienos". — „Gerai, — sako Heidrichas. — Bet jeigu iki to laiko jis nieko nepateiks, Globusas galės jį pasiimti". — Nebė patenkintas nusišypsojo. — Taip seni kolegos tvarko Reicho reikalus.

— Turbūt aš turiu padėkoti *herr* oberstgrupenfiureriui.

— O ne, nedėkokite man, — džiugiai gynėsi Nebė. — Heidrichui nuoširdžiai įdomu, ar turite ką nors apie Globusą. Jis norėtų žinoti. Taip pat ir aš. Galbūt dėl kitokių priežasčių. — Jis vėl sugriebė Marchą už alkūnės — vėl taip pat nuožmiai — ir sušnypštė: — Tie niekšai kažką rezga, Marchai. Ką taip? Jūs išsiaiškinkite. Papasakosite man. Niekuo nepasitikėkite. Štai kaip jūsų dėdulė Artūras taip ilgai išsilaikė. Ar žinote, kodėl kai kurie veteranai vadina Globusą „povandenininku"?

— Ne, pone.

— Nes karo metu jis turėjo prijungęs prie lenkiško rūsio povandeninio laivo variklį ir naudojo išmetamąsias dujas žmonėms žudyti. Globusas mėgsta žudyti žmones. Norėtų nužudyti ir jus. Privalėtumėte tai prisiminti. — Nebė paleido Marcho alkūnę. — O dabar turime atsisveikinti.

Lazdos rankena jis pabeldė į stiklinę pertvarą. Vairuotojas išlipo ir atidarė Marchui dureles.

— Pasisiūlyčiau pavėžėti jus iki Berlyno centro, bet mėgstu keliauti vienas. Nuolat informuokite mane. Suraskite Liuterį, Marchai. Suraskite pirma, nei prie jo prisikas Globusas.

Durelės trinktelėjo. Sušniokštė variklis. Limuzinui gurgždant žvirgždu, Marchas vos pajėgė įžvelgti Nebę — vien žalias siluetas už neperšaunamo stiklo.

Apsisukęs aptiko stebint jį Globusą.

SS generolas žengė prie jo, ištiestoje rankoje laikydamas liugerį.

Jis pamišęs, pagalvojo Marchas. Tiesiog pakankamai pamišęs, kad čia pat nudėtų mane kaip Bulerio šunį.

Bet Globusas tiktai padavė jam ginklą.

— Jūsų pistoletas, šturmbanfiureri. Jums prireiks jo. — Ir tuomet priėjo labai arti — taip arti, jog Marchas užuodė iš burnos karštą kvapą, aitriai atsiduodantį česnakine dešra. — Neturi liudininko, — tik tiek sušnabždėjo jis. — Neturi liudininko. Jau nebeturi.

Marchas bėgo.

Išpuolęs iš parko, perkirto grįstkelį ir nėrė aukštyn, į mišką — tiesiai per jį, kol pasiekė autobaną, juosiantį Grunevaldą iš rytų.

Ten jisai sustojo, rankomis įsitvėręs kelių, trūkčiojamai gaudydamas kvapą, o apačioje Berlyno linkui dundėjo mašinos.

Paskiau vėl leidosi bėgti, nepaisydamas skausmo šone, dabar veikiau risnojo — per tiltą, pro Nikolaszės priemiestinių traukinių stotelę, toliau Spanišealė* kareivinių link.

Kripo pažymėjimas padėjo įveikti sargybinius. Savo išvaizda — paraudusiomis akimis, uždusęs, daugiau nei dienos senumo barzda — vertė spėlioti apie kažkokią baisią katastrofą, kuri neleido ginčytis. Jisai susirado miegamųjų korpusą. Susiieškojo Josto lovą. Pagalvės nebebuvo, antklodės nuimtos. Telikęs geležinis rėmas ir kietas rudas čiužinys. Spintelė prie lovos tuščia.

Vienišas kariūnas, už keleto lovų blizginantis batus, paaiškino, kas nutikę. Jie atėję Josto naktį. Buvę dviese. Jisai siunčiamas į Rytus, pasakę jie, „specialiam apmokymui". Vaikinas išėjo nepratarę̨s nė žodžio — tartum to ir būtų tikėjęsis. Kariūnas suglumęs palingavo galvą: tik pamanykite, Jostas. Kariūnas pavydėjo. Visi jie pavydėjo. Anas pamatysiąs *tikras kautynes*.

* Ispanų alėja (*vok.*).

3

Telefono būdelė dvokė šlapimu ir užsistovėjusiais cigarečių dūmais, voliojosi į purvą įmintas naudotas prezervatyvas.

— Nagi, nagi, — kuždėjo Marchas. Jis pabarškino į drumstą stiklą vienos reichsmarkės moneta ir klausėsi pas ją skambančio telefono signalų elektroninio zvimbesio; niekas neatsiliepė. Jis laukė ilgai, o paskui padėjo ragelį.

Kitapus gatvės atidarinėjo bakalėjos krautuvėlę. Perėjęs gatvę, nusipirko butelį pieno ir šiltos duonos, kuriuos godžiai sugurkė čia pat šalikelėje, visąlaik suvokdamas, kad pro langą yra stebimas krautuvėlės savininko. Jam toptelėjo, kad jau gyvenąs it bėglys — stabteli sugriebti maisto tiktai tuomet, kai atsitiktinai šio užeina, sušlemščia jį atvirame ore, nuolatos keičia vietą. Smakru nuvarvėjo pienas. Atbula plaštaka nusišluostė jį. Oda buvo šiurkšti it švitrinis popierius.

Jis vėl pasitikrino, ar nėra sekamas. Šioje gatvės pusėje uniformuota auklė stūmė vežimėlyje kūdikį. Kitoje — į telefono būdelę įėjo kažkokia senė. Hafelio linkui skubėjo mokinukas, spausdamas rankoje žaislinę jachtą. Visa normalu, normalu...

Marchas, padorus pilietis, įmetė pieno butelį šiukšliadėžėn ir leidosi žingsniuoti priemiesčio keliu.

— *Neturi liudininko. Jau nebeturi...*

Jis tvenkėsi įniršiu Globusui, juolab didesnio, nes kurstomo kaltės jausmo. Veikiausiai gestapas byloje dėl Bulerio mirties pamatė Josto pareiškimą. Turbūt pasitikrino SS akademijoje ir sužinojo, kad Marchas vakar popiet buvo sugrįžęs pakartotinai jo apklausti. Ko gero, šitai paskatino juos nuskuosti į Princ Albrechtštrasę. Taigi jo apsilankymas kareivinėse tapo mirties nuosprendžiu Jostui. Patenkino savo smalsumą — ir nužudė žmogų.

O dabar ta amerikietė mergina neatsiliepia telefonu. Ką anie galėjo jai padaryti? Kažkoks kariškas sunkvežimis pralenkė jį, ūžtelėjo skersvėjis, ir mintyse vis kirbėjo vaizdinys, kaip Šarlotė Megvair guli sutraiškyta gatvės pakraštyje. *Berlyno valdžia didžiai apgailestauja dėl šio tragiško atsitikimo... Už jį atsakingas*

mašinos vairuotojas tebeieškomas... Jis jautėsi tarsi pavojingos ligos nešiotojas. Turėtų užsikabinti plakatą: toliau nuo šio žmogaus, jis užkrečiamas.

Galvoje be paliovos sukosi pokalbių nuotrupos...

Artūras Nebė: *Suraskite Liuterį, Marchai. Suraskite pirma, nei prie jo prisikas Globusas...*

Rudis Halderis: *Praeitą savaitę pora Zipo vyrukų atsilankė į archyvą, teiravosi apie tave...*

Vėl Nebė: *Štai čia jūsų buvusios žmonos skundas; kitas — jūsų sūnaus...*

Pusę valandos žingsniavo žydinčiomis gatvėmis pro aukštas pasiturinčio priemiestinio Berlyno gyvatvores ir statinių tvoras. Pasiekęs Dalemą, susistabdė vieną studentą pasiteirauti krypties. Išvydęs Marcho uniformą, jaunuolis nulenkė galvą. Dalemas buvo studentiška gyvenvietė. Aukštesniųjų kursų studentai užsiaugindavo plaukus kelis centimetrus viršum apykaklių; kai kurios studentės mūvėdavo džinsais — vienas Dievas težino, iš kur jos šiuos gaudavo. „Baltoji rožė", studentų pasipriešinimo judėjimas, trumpam pražydęs 1940-aisiais, iki jo vadai buvo sušaudyti, staiga vėl atgijo. „Ihr Geist lebt weiter", skelbė grafitai: jų dvasia tebegyva. „Baltosios rožės" nariai niurzgėjo dėl karo prievolės, klausėsi uždraustos muzikos, platino maištingus žurnalus, buvo persekiojami gestapo.

Į Marcho klausimą studentas, nešinas po pažastimis glėbiais knygų, neaiškiai pamojo ir džiaugėsi galįs toliau traukti savais keliais.

Liuterio namas buvo netoliese Botanischer Garten*, patrauktas toliau nuo kelio — devyniolikto šimtmečio kaimo rūmas gale lanku išsirietusio žvirgžduoto keliuko. Pastatytame priešais įvažą nepaženklintame pilkame BMW sėdėjo du vyriškiai. Automobilis ir jo spalva iškart leido suprasti, kas jie tokie. Tikriausiai dar du stebi už namo ir bent vienas slampinėja po aplinkines gatveles. Marchas praėjo pro šalį ir pamatė vieną iš gestapo stebėtojų pasisukant ir kažką pasakant kitam.

---

* Botanikos sodas (*vok.*).

Kažkur kaukė vejapjovės motoras; viršum įvažos laikėsi šviežiai nupjautos žolės kvapas. Namas ir sodas aplink jį tikriausiai kainavę lobį — galbūt ne tiek, kiek Bulerio vila, bet netoli to. Iš pakraigės kyšojo raudona neseniai įrengtos apsauginės signalizacijos dėželė.

Jis nuspaudė skambutį ir pasijuto apžiūrinėjamas pro akutę, įstatytą sunkių durų viduryje. Po pusės minutės duris atidarė anglė kambarinė juoda ir balta uniforma. Jis padavė savo asmens pažymėjimą, ir šlepsėdama padais į išblizgintas medines grindis ji dingo pasiteirauti savo ponios. Sugrįžusi įvedė Marchą į užtemdytą svetainę. Kambariuose tvyrojo malonaus aromato odekolono ūkelis. Frau Marta Liuter sėdėjo ant sofos, gniauždama delne nosinę. Ji pažvelgė į jį — stiklinėmis melsvomis akimis su smulkučių gyslelių rezginiu.

— Kokios naujienos?

— Jokių, madam. Man nesmagu tai sakyti. Bet patikinu jus, mes negailime pastangų, kad surastume jūsų vyrą. — *Tai tikriau, nei jūs nutuokiate*, pagalvojo jis.

Ji buvo moteris, jau sparčiai prarandanti savo patrauklumą, tačiau narsiai besistengianti nepasiduoti be kovos. Tačiau taktika buvo prastai pasirinkta: nenatūraliai šviesūs plaukai, ankštas sijonas, šilkinė palaidinukė, prasegta vos viena sagute per žemai, kad išstatytų apžiūrai riebų, pieniškai baltą tarpkrūtį. Kiekvienu savo centimetru ji atrodė kaip trečioji žmona. Ant siuvinėtos pagalvėlės šalia jos gulėjo atverstas puslapiais žemyn meilės romanas. Barbaros Kartland *Kaizerio sviedinys*.

Ji sugrąžino jam asmens pažymėjimą ir išsišnirpštė nosį.

— Teiksitės prisėsti? Atrodote išsekęs. Net neturėjote laiko nusiskusti! Kavos? Gal chereso? Ne? Roza, atnešk *herr* šturmbanfiureriui kavos. Ir galbūt aš pasistiprinčiau *mažutėlaičiu* šlakeliu chereso.

Nejaukiai įsitaisęs ant gilaus, kartūnu uždengto fotelio kraštelio, atsivertęs ant kelių bloknotą, Marchas klausėsi sielvartingo frau Liuter pasakojimo. Jos vyras? Labai geras žmogus — taip, galbūt greitai supykstantis, tačiau tai per jo, vargšelio, nervus.

Vargšelis, tikras vargšelis — ar Marchui žinoma, kad jis buvęs ašaringų akių?

Ji parodė fotografiją: Liuteris kažkokiame Viduržemio jūros kurorte, absurdiškas su šortais, susiraukęs, užpurtusiomis po storais akinių stiklais akimis.

Moteris bėrė toliau: žmogus tokio amžiaus — gruodį jam sukaktų šešiasdešimt devyneri, jie rengėsi jo gimtadieniui nukeliauti į Ispaniją. Martynas — generolo Franko, mielo žmogelio, draugas; ar Marchui tekę kada nors su anuo susitikti?

Ne, tokio malonumo nepatyręs.

Ak, taip. Ji nedrįstanti pagalvoti, kas galėję nutikti, jis visad taip rūpindavosi pasakyti, kur vykstąs, anksčiau niekad taip nėra nutikę. Kaip gera pasikalbėti, šitai taip paguodžia...

Sušiugždėjo šilkas — ji užsikėlė koją ant kojos, sijonas provokuojamai atidengė putnų kelį. Vėl pasirodė kambarinė ir padėjo priešais Marchą puodelį su kava, ąsotėlį grietinėlės ir cukrinę. Jos poniai patiekė stiklą chereso ir trimis ketvirčiais patuštintą krištolinį grafiną.

— Ar jūs kada nors jį girdėjote užsimenant apie Jozefą Bulerį ar Vilhelmą Štukartą?

Makiažo klode išryškėjo susitelkimo įtrūkis:

— Ne, aš nepamenu... Ne, tikrai ne.

— Ar praeitą penktadienį jis apskritai buvo išėjęs iš namų?

— Praeitą penktadienį? Manau — taip. Išėjo anksti rytą. — Ji nugėrė chereso. Marchas užsirašė į bloknotą.

— Ir kada jis jums pasakė, kad turįs išvykti?

— Tądien popiet. Sugrįžo apie antrą, pasakė, kad kažkas atsitiko, kad turįs praleisti pirmadienį Miunchene. Jis išskrido sekmadienį popiet, kad galėtų pernakvoti ir anksti rytą atsikelti.

— Ir nepasakė jums, koks reikalas?

— Dėl tokių dalykų jis buvo senamadiškas. Jo reikalai — tai jo reikalai, jeigu suprantate, ką noriu pasakyti.

— Kaip prieš kelionę jis atrodė?

— O, irzlus kaip paprastai. — Ji nusijuokė — mergaitiškai sukikeno. — Taip, galbūt *buvo* šiek tiek labiau susirūpinęs nei

įprastai. Televizijos žinios visados jį prislėgdavo — terorizmas, kovos Rytuose. Patariau jam nekreipti dėmesio, — kas iš to, kad rūpinsies, pasakiau aš, — bet kažkas... taip, kažkas vis nedavė jam ramybės. — Ji pritildė balsą. — Karo metais jam, vargšeliui, pairo nervai. Įtampa...

Ji vėl buvo bepravirkstanti. Marchas įsiterpė:

— Kuriais metais tai nutiko?

— Regis, 43-iaisiais. Prieš mudviem susipažįstant, savaime suprantama.

— Savaime suprantama. — Marchas nusišypsojo nulenkdamas galvą. — Jūs, matyt, dar buvote mokykloje.

— Galbūt ne visai *mokykloje*... — Sijonas užsikėlė šiek tiek aukščiau.

— Kada ėmėte baimintis dėl jo saugumo?

— Kai pirmadienį negrįžo namo. Aš kiaurą naktį nemiegojau.

— Vadinasi, antradienio rytą pranešėte, kad jis dingęs?

— Jau rengiausi tai padaryti, kai atvyko obergrupenfiureris Globocnikas.

Marchas mėgino paslėpti balse nuostabą:

— Jis atvyko dargi *prieš* jums pranešant policijai? Kada tatai buvo?

— Netrukus po devintos. Pasakė, kad jam reikia pasikalbėti su mano vyru. Aš nupasakojau padėtį. Obergrupenfiureris pažiūrėjo į tai labai rimtai.

— Neabejoju. Ar jis pasakė, kodėl turįs pasikalbėti su *herr* Liuteriu?

— Ne. Spėjau, jog tai partiniai reikalai. O kas? — staiga jos balsas suskambo griežčiau. — Jūs norite pasakyti, kad mano vyras padarė kažką bloga?

— Ne, ne...

Ji pasitaisė viršum kelių sijoną, žieduotais pirštais jį išlygino. Stojo pauzė, paskiau ji vėl prašneko:

— *Herr* šturmbanfiureri, koks šio pokalbio tikslas?

— Ar jūsų vyras kada nors lankėsi Šveicarijoje?

— Retsykiais nuvykdavo prieš daugelį metų. Turėjo ten reikalų. O kas?

— Kur jo pasas?

— Darbo kabinete nėra. Aš pasitikrinau. Tačiau jau aptariau tai su obergrupenfiureriu. Pasą Martinas visados nešiodavosi su savimi. Sakydavo, niekada nežinai, kada jo gali prisireikti. Tai Užsienio reikalų ministerijos mokykla. Iš tikrųjų, juk čia nieko ypatinga, iš tikrųjų...

— Atleiskite man, madam. — Jis mygo toliau. — Apsauginė signalizacija. Pastebėjau ją ateidamas čionai. Atrodo nauja.

Ji žvilgtelėjo sau į skreitą.

— Martynas įrengė ją praeitais metais. Turėjome įsibrovėlių.

— Dvejetą vyriškių?

Ji nustebusi pažvelgė į jį:

— Kaip jūs sužinojote?

Tai buvo klaida. Jis atsakė:

— Matyt, būsiu perskaitęs pranešimą jūsų vyro byloje.

— Neįmanomas dalykas. — Nuostabą jos balse pakeitė įtarumas. — Jis niekad apie tai nepranešė.

— Kodėl?

Ji buvo beteškianti ką nors nemalonaus — „koks jūsų reikalas?“ ar panašiai, — bet išvydusi Marcho akių išraišką persigalvojo. Nuolankiu balsu atsakė:

— Aš meldžiau, kad jis tai padarytų, *herr* šturmbanfiureri. Bet jis nesutiko. Ir nenorėjo man pasakyti kodėl.

— Kas nutiko?

— Tai buvo praeitą žiemą. Ketinome vakare likti namie. Paskutinę minutę paskambino kai kurie draugai, ir mes išvykome papietauti į „Horšerio“ restoraną. Kai sugrįžome, *šiame kambaryje* aptikome du vyriškius. — Ji apsidairė aplinkui, lyg šie dar galėtų kur nors slėptis. — Ačiū Dievui, kartu parvyko ir mūsų draugai. Jeigu būtume buvę vieni... Išvydę mus keturis, jie iššoko pro šį langą. — Moteris parodė Marchui už peties.

— Taigi jis įrengė apsaugos sistemą. Ar ėmėsi dar kokių nors atsargumo priemonių?

— Nusamdė apsaugininkus. Tiesą sakant, keturis. Jie dirbo pamainomis. Laikė juos, iki baigėsi Kalėdos. Paskiau nusprendė, kad jais nebepasitiki. Buvo toks *įsibauginęs*, *herr* šturmbanfiureri.

— Dėl ko?

— Nenorėjo man sakyti.

Išsitraukė nosinę. Iš grafino įsipylė dar vieną chereso porciją. Aplink taurės kraštą lūpų pomada buvo palikusi rausvas dėmes. Ji vėl artėjo prie ašarų. Marchas dėl jos apsirikęs. Ji tikrai baiminosi dėl savo vyro. Tačiau dabar labiau baiminosi, kad šis galbūt ją apgaudinėja. Vienas šešėlis jai mintyse vijo kitą, palikdami savo pėdsakus akyse. Ar tai kita moteris? Koks nors nusikaltimas? Kokia nors paslaptis? Gal jis pabėgo iš šalies? Išvyko suvis? Marchui pagailo moters, ir mirksnį jisai svarstė, gal perspėti ją apie gestapo rezgamą prieš vyrą bylą. Tačiau kam dar labiau gilinti jos kančią? Gana greitai pati sužinos. Jis vylėsi, kad valstybė nekonfiskuos namo.

— Madam, aš per ilgai užsibuvau. — Jis užvertė bloknotą ir atsistojo. Ji sugriebė jo ranką ir įdėmiai pažvelgė į akis.

— Aš niekad jo nebeišvysiu, tiesa?

— Išvysite, — atsakė Marchas.

Ne, pagalvojo jis.

Gera buvo palikti tamsų, nemalonų kambarį ir ištrūkti į gryną orą. Gestapininkai tebesėdėjo BMW. Jie stebėjo jį išeinant. Jisai sekundėlę dvejojo, paskiau pasuko dešinėn, „Botanikos sodo“ geležinkelio stoties linkui.

Keturi apsaugininkai!

Jis jau ėmė suprasti. Penktadienio rytą susitikimas Bulerio viloje, kur dalyvavo Buleris, Štukartas ir Liuteris. Paniškas susitikimas senių, pilamų baimės prakaito — ir būta dėl ko. Galbūt kiekvienas gavo po atskirą užduotį. Kad ir kaip ten būtų, Liuteris išskrido į Ciurichą. Marchas neabejojo, kad tikriausiai jis pirmadienį popiet išsiuntė iš Ciuricho oro uosto šokoladinukus, galbūt kaip tik tuo metu, kai rengėsi sėsti į kitą lėktuvą. Ką jie reiškė? Ne dovaną — sutartą ženklą. Ar atėjęs turėjo reikšti, kad savo užduotį jis įvykdė sėkmingai? Arba patyrė nesėkmę?

Marchas pasitikrino sau per petį. Taip, dabar yra sekamas, beveik neabejojo. Veikiausiai jie turėjo laiko susiorganizuoti, kol jis viešėjo Liuterio namuose. Kurie agentai? Ta moteris žaliu apsiaustu? Studentas ant dviračio? Beviltiška. Gestapininkai pernelyg gudrūs, kad jis atskirtų. Turėtų jų būti mažų mažiausia trys ar keturi. Jis paspartino žingsnius. Jau artėjo prie stoties.

Klausimas: pirmadienį popiet Liuteris iš Ciuricho grįžo į Berlyną ar liko užsienyje? Viską pasvėręs, Marchas buvo linkęs manyti, kad šisai sugrįžo. Tasai skambutis į Bulerio vilą vakar rytą, — *Buleris?Kalbėk. Kas čia?* — tai būta Liuterio, jis nebeabejojo. Taigi: tarkime, Liuteris išsiuntė paketėlius tuoj prieš sėsdamas į lėktuvą, sakysim, apie penktą valandą. Turėjo nutūpti Berlyne tą vakarą apie septynias. Ir dingo.

„Botanikos sodo" stotis buvo greta priemiestinės elektrifikuotos linijos. Marchas nusipirko bilietą už vieną markę ir slampinėjo apie barjerą, iki pasirodė traukinys. Jis įlipo, o paskiau, prieš pat su atodūsiu užsidarant durims, stryktelėjo laukan ir per metalinį pėsčiųjų tiltelį nuskuodė į kitą platformą. Po dviejų minučių įsėdo į pietų krypties traukinį vien tik tam, kad Lichtelfelde iššoktų į peroną ir perbėgtų kiton bėgių pusėn. Stotis buvo tuščia. Pirmą šiaurės krypties traukinį jis praleido, pagavo antrąjį ir įsitaisė sėdynėje. Vienintelis kitas keleivis vagone buvo nėščia moteris. Jis nusišypsojo jai; ši nusuko akis į šalį. Puiku.

Liuteri, Liuteri. Marchas užsirūkė cigaretę. Netoli septyniasdešimties, nervinga širdimi ir traiškanotomis akimis. Pernelyg paranojiškas, kad pajėgtum pasitikėti netgi savo žmona. Jie atėjo tavęs prieš šešis mėnesius, ir tik atsitiktinumo dėka išsisukai. Kodėl nešei kailį iš Berlyno oro uosto? Ar praėjai muitinę ir nusprendei paskambinti savo bendrams? Štukarto bute telefonas veikiausiai skambėjo neatsiliepiamas šalimais tylaus, krauju paplūdusio miegamojo. Švanenverderyje, jeigu Aislerio spėjamas mirties laikas tikslus, Buleris tikriausiai jau buvo užkluptas savo žudikų. Ar jie leido telefonui skambėti? O gal vienas iš jų atsiliepė, kol kiti laikė sugriebę Bulerį?

Liuteri, Liuteri, kažkas nutiko, kad gelbėdamas savo gyvybę gavai sprukti — į stingdantį to pirmadienio nakties lietų.

Jis išlipo Gotenlando stotyje. Dar viena įsikūnijusi architekto fantazija — grindų mozaika, šlifuotas akmuo, trisdešimties metrų aukščio vitražo langai. Režimas uždarinėjo bažnyčias ir kompensavo tai statydamas galines geležinkelio stotis, atrodančias kaip katedros.

Žvelgdamas žemyn nuo viršum galvų nutiesto pėsčiųjų tako į tūkstančius skubančių keleivių, Marchas mažne pasidavė nevilčiai. Begalė gyvenimų — kiekvienas su savomis paslaptimis, planais ir svajonėmis, su asmeninės kaltės bagažu — kryžiavosi apačioje po juo, nė vienas nesusiliesdamas su kitu, atskiras ir skirtingas. Kai pagalvojo, kad jis pats pajėgtų susekti vieną seną žmogų tarp tiekos daugelio — tokia mintis pirmą sykį pasirodė fantastiška, absurdiška.

Bet Globusas gali tatai padaryti. Jau, matė Marchas, sustiprintos policijos patrulių pajėgos. Matyt, šitai įvyko per pastarąjį pusvalandį. Orpo žmonės nužiūrinėjo kiekvieną vyriškį per šešiasdešimt. Koks nors benamis be dokumentų buvo nusivedamas nepaisant jo nepasitenkinimo.

Globusas! Marchas nusisuko nuo turėklų ir žengė ant besileidžiančio žemyn eskalatoriaus, pradėdamas Berlyne ieškoti žmogaus, kuris vienintelis galėtų išgelbėti jam gyvybę.

4

Pasak Reicho Propagandos ir kultūrinio švietimo ministerijos, keliauti centrine U-bano linija — tai leistis į ekskursiją per Vokietijos istoriją. „Berlynas—Gotenlandas“, „Biulovštrasė“, „Nolendorfo aikštė“, „Vitenbergo aikštė“, „Niurnbergo aikštė“, „Hohencolerno aikštė“ — stotys eina viena po kitos lyg ant virvelės suverti perlai.

Šia linija važinėjantys vagonai — prieškariniai. Raudoni — rūkantiems, geltoni — nerūkantiems. Per tris dešimtmečius kietos medinės sėdynės berlyniečių užpakalių nutrintos iki blizgesio. Daugelis keleivių stovi įsitvėrę susidėvėjusių odinių porankių,

svyruodami į traukinio ritmą. Užrašai ragina juos tapti skundikais. „Vengiančio mokėti už kelionę pelnas — berlyniečio nuostolis! Praneškite pareigūnams apie visus nusižengimus!" „Ar jis užleido vietą moteriai ar veteranui? Jei ne — bauda 25 reichsmarkės!"

Perono kioske nusipirkęs *Berliner Tageblatt* numerį, Marchas rėmėsi į sieną šalimais durų, sklaidinėdamas puslapius. Kenedis ir fiureris, fiureris ir Kenedis — tiek tebuvo skaityti. Režimas aiškiai dėjo daug pastangų, kad pokalbiai būtų sėkmingi. Tai tegalėjo reikšti, jog reikalai Rytuose netgi prastesni, nei visi įtarė. „Nuolatinė karo padėtis Rytų fronte padės sukurti sveiką žmonių rasę, — kadaise pasakė fiureris, — ir neleis mums vėl nugrimzti į glebnumą Europos, priverstos kliautis savimi pačia". Bet žmonės *tikrai* išglebo. Kokia gi kita buvo pergalės prasmė? Juk turėjo lenkus savo daržams kasti ir ukrainiečius savo gatvėms šluoti, prancūzus virėjus maistui gaminti ir angles kambarines patiekti šį į stalą. Paragavę taikos patogumų, jie prarado ūpą kariauti.

Gerokai žemai vidiniame puslapyje, tokiu smulkiu šriftu, jog vos galėjai įskaityti, buvo patalpintas Bulerio nekrologas. Anas neva miręs per „nelaimingą atsitikimą maudantis".

Marchas įsikišo laikraštį kišenėn ir išlipo Biulovštraseje. Iš atviros platformos tolumoje regėjo Šarlotės Megvair butą. Už užuolaidos šmėstelėjo kažkoks šešėlis. Ji namie. Ar, veikiau, kažkas jos namuose.

Sargė nesėdėjo savajame krėsle, ir kai jis pasibeldė į buto duris, niekas neatsiliepė. Jis vėl pasibeldė, šįsyk garsiau.

Nieko.

Jis pasitraukė nuo durų ir nukaukšėjo pirmuoju laiptatakiu žemyn. Paskiau sustojo, suskaičiavo iki dešimt ir vėl užtykino aukštyn, pašaliu, nugara šliedamasis sienos, — žingsnis, pauzė; vėl žingsnis, pauzė, — susiraukdamas, vos tik sukėlęs kokį garsą, kol darsyk atsidūrė prie durų. Išsitraukė pistoletą.

Slinko minutės. Lojo šunys, pro šalį riaumojo mašinos, traukiniai ir lėktuvai, klykė kūdikiai, čiulbėjo paukščiai: tylos kakofonija. Ir vienu metu buto viduje garsiau už viską girgžtelėjo grindų lenta.

Durys truputėlį prasivėrė.

Marchas pasisuko ir trenkėsi petim į jas. Kad ir kas kitoje jų pusėje stovėjo, buvo nublokštas smūgio jėgos. Ir tuomet Marchas šoko ant jo, nustumdamas per mažutėlį prieškambarį į svetainę. Ant grindų nuvirto kažkokia lempa. Marchas stengėsi pakelti ginklą, bet žmogus laikė sugriebęs jo rankas. Ir dabar jis pats pasijuto stumiamas atgal. Blauzdomis užkliuvo už žemo stalelio ir dribo atatupstas, į kažką atsitrenkdamas galva, liugeris nučiuožė grindimis.

Ką gi, gana juokinga, ir kitomis aplinkybėmis Marchas gal būtų nusijuokęs. Tokiuose dalykuose jis niekad nebuvo itin miklus, ir dabar — nors pradėjo turėdamas netikėtumo pranašumą — dryksojo aukštielninkas, nuginkluotas, galva remdamasis į židinį, o kojomis tebeužkeltomis ant kavos staliuko, poza nėščios moters, kuriai daktaras atlieka vidinį tyrimą.

Užpuolikas užkrito ant jo, ėmė smaugti. Viena pirštinėta ranka grabinėjo jam veidą, kita buvo sugriebusi gerklę. Marchas nepajėgė nei matyti, nei alsuoti. Jisai sukiojo galvą į šalis, kandžiojo aptemptą oda plaštaką. Trankė to žmogaus galvą kumščiais, bet smūgiams stokojo jėgos. Jį slėgė užgulęs ne žmogus — turėjo negailestingą mašinos galią, kuri traiškė. Plieniniai pirštai užčiuopė tą arteriją, — kurios Marchas niekad nepajėgdavo prisiminti, o ką jau kalbėti apie galimybę ją rasti, — ir jis pasijuto pasiduodąs jėgai, užplūstanti juoduma stelbė skausmą. Taigi, pagalvojo jis, *aš vaikščiojau po žemę ir priėjau tai.*

Trenksmas. Rankos atsileido, pasitraukė. Apsvaigęs Marchas sugrįžo kovon — bent kaip žiūrovas. Žmogus buvo nublokštas į šoną smūgiu per galvą vamzdinio plieno kėde. Kraujas užliejo jam veidą, trykšdamas iš prakirtos viršum akies. Trenksmas. Vėl kėde. Viena ranka žmogus bandė apsiginti nuo smūgių, kita — šluostėsi it paklaikęs aptemdytas akis. Suskato keliais ropoti durų link užsėstas ant nugaros velnio — šnypščiančio, purškiančio įniršiu, nagais besigrabinėjančio jo akių. Pamažėle, lyg apkrautas milžinišku svoriu, jis pasikėlė ant vienos kojos, paskiau — ant kitos. Dabar tik

troško ištrūkti. Apgraibomis nuklupčiojo prie durų rėmo, apsisuko ir trenkė į šį savo kankintoją — sykį, du.

Tik tada Šarlė Megvair jį paleido.

Skausmo pliūpsniai, sproginėjantys it fejerverkai — galvoje, blauzdose, šonkauliuose, gerklėje.

— Kur jūs išmokote muštis?

Pasilenkęs virš kriauklės, jisai stovėjo mažutėje virtuvėje. Nuo prakirsto pakaušio mergina šluostė jam kraują.

— Pamėgintumėte augti šeimoje su trimis broliais kaip mergaitė. Išmoktumėte muštis. Nejudėkite.

— Man gaila brolių. Ak. — Galvą Marchui skaudėjo labiausiai. Kruvinas vanduo, varvantis į riebaluotas lėkštes per kelis centimetrus nuo veido, jam kėlė šleikštulį.

— Man regis, Holivude tradiciškai vyriškis gelbsti merginą.

— Holivude pilna mėšlo. — Ji pridėjo naują skudurą. — Gana giliai prakirsta. Jūs tikrai nenorite kreiptis į ligoninę?

— Ne metas.

— Ar tas žmogus sugrįš?

— Ne. Bent kol kas. Reikia manyti, tai vis dar slapta operacija. Dėkui jums.

Laikydamas prie pakaušio skudurą, jis atsitiesė. Ir tuo pat metu nudiegė naujas skausmas — stuburo apačioje.

— Slapta operacija? — pakartojo ji. — Ar nemanote, kad jis galėjo būti paprastas vagis?

— Ne. Jis buvo profesionalas. Tikras gestapo apmokytas profesionalas.

— Ir aš jį sumušiau! — Adrenalinas suteikė jos odai skaisčio, akims — spindesio. Vienintelė žala, kurią ji patyrė — mėlynė ant peties. Atrodė patrauklesnė, nei jis prisiminė. Dailūs skruostikauliai, stipri nosis, putnios lūpos, didelės rudos akys. Kaštoniniai plaukai, pakirpti iki sprando ir sušukuoti už ausų.

— Jeigu jis būtų gavęs įsakymą jus nužudyti, taip ir būtų padaręs.

— Iš tikrųjų? Tai kodėl jis to nepadarė? — staiga jos balsas nuskambėjo piktai.

— Jūs — amerikietė. Globojama rūšis, ypač šiuo metu. — Jis apžiūrėjo skudurą. Žaizda nebekraujavo. — Nenuvertinkite priešo, froilen.

— Nenuvertinkite *manęs*. Jeigu nebūčiau sugrįžusi namo, jis būtų jus užmušęs.

Jis nusprendė nutylėti. Aiškiai ji nepaprastai ūmaus būdo.

Butas buvo labai kruopščiai išnaršytas. Drabužiai kabojo ištraukti iš stalčių, popieriai išmėtyti po stalą ir ant grindų, lagaminai išversti. Nors nepasakytum, pagalvojo jis, kad būtų buvę labai tvarkinga ir anksčiau: nešvarios lėkštės kriauklėje, gausybė butelių (dauguma tuščių) vonios kambaryje, pageltę *New York Times* ir *Time* egzemplioriai su vokiečių cenzorių į skutelius suraižytais puslapiais, sukrauti kaip pakliūva palei sienas. Krata turėjusi būti košmariška. Pro purvinas tinklines užuolaidas skverbėsi silpna šviesa. Kas kelias minutes, pravažiuojant traukiniui, sudrebėdavo sienos.

— Kaip suprantu, tai jūsų? — Ji ištraukė iš po kėdės liugerį ir padavė, laikydama suėmusi smiliumi ir nykščiu.

— Taip, dėkui. — Jis paėmė ginklą. Mergina turi talentą priversti jį jaustis kvailai. — Niekas nedingę?

— Abejoju. — Ji apsidairė aplinkui. — Nežinau, ar pastebėčiau, jeigu kas ir būtų dingę.

— Tas dalykas, kurį jums įdaviau praeitą naktį?..

— Ak, tas? Buvo čia, ant židinio atbrailos. — Ji perbraukė plaštaka, susiraukdama. — *Buvo* čia...

Jis užsimerkė. Kai vėl atsimerkė, ji šiepėsi.

— Nesirūpinkite, šturmbanfiureri. Tai liko arti mano širdies. Tartum meilės laiškas.

Ji nusisuko į jį nugara ir atsisagstė marškinius. Kai vėl atsisuko, laikė rankoje voką. Jis nusinešė šį prie lango. Pirštais juto voko šilumą.

Vokas buvo ilgas ir laibas, storo popieriaus — sodriai kreminis ir mėlynas, nuo amžiaus išmargintas rudų dėmių it seno

žmogaus oda. Prabangus, rankų darbo, atsiduodantis kita epocha. Be užrašytos pavardės ar adreso.

Viduje buvo varinis rakčiukas ir raštas — ant tokio pat mėlyno, storo kaip kartonas popieriaus. Viršutiniame dešiniajame kampe išspausdinta įmantri graviūra: „Zaugg & Cie, bankininkai, Banhofštrasė 44, Ciurichas“. Vieninteliu sakiniu, išspausdintu žemiau, rašto turėtojas įvardijamas kaip sąskaitos nr. 2402 bendrasavininkis. Raštas datuotas 1942 liepos 8. Pasirašyta — Hermanas Caugas, direktorius.

Marchas dar kartą perskaitė. Nenustebo, kad Štukartas laikė jį užrakinęs seife: vokiečių piliečiui draudžiama be Reichsbanko leidimo turėti sąskaitą užsienio banke. Bausmė už neklusnumą — mirtis.

Jis tarė:

— Nerimavau dėl jūsų. Prieš porą valandų bandžiau jums prisiskambinti, bet niekas neatsiliepė.

— Buvau išėjusi, ėmiausi tyrimo.

— Tyrimo?

Ji vėl išsišiepė.

Marchui pasiūlius, juodu išėjo pasivaikštinėti į Tyrgarteną, įprastą berlyniečių, turinčių aptarti paslaptis, susitikimų vietą. Net gestapas dar nebuvo sugalvojęs, kaip įrengti parke pasiklausymą. Pro šiurkščią žolę po medžiais stiebėsi geltoni narcizai. Vaikai šėrė antis, plaukiojančias po Neuer See*.

Išsigauti iš Štukarto buto buvę nesunku, pasakė ji. Oro šachta atsivėrė į skersgatvį mažne žemės lygyje. Esesininkų tenai nebuvę. Visi spietėsi apie fasadą. Tad ji paprasčiausiai nuėjusi palei pastato šoną į gatvę už jo ir pasigavusi taksi į namus. Pusę nakties negulusi, laukusi jo skambučio, vis skaitinėjusi laišką, kol išmokusi šį mintinai. Kai devintą ryto vis dar nebuvo jokių žinių, nusprendusi ilgiau nebelaukti.

* Naujasis ežeras (*vok.*).

Ji troško sužinoti, kas jam ir Jėgeriui nutikę. Marchas tepasakė, kad buvo nuvežti į gestapo būstinę ir šįryt paleisti.

— Jums nemalonumai?

— Taip. O dabar pasakykite, ką jūs sužinojote.

Pirmiausia ji nuvykusi į viešąją biblioteką Nolendorfo aikštėje — neturėjusi ką geriau veikti, kai spaudos akreditacija dabar iš jos atimta. Bibliotekoje buvo Europos bankų katalogas. „Zaugg & Cie" tebeegzistuoja. Banko patalpos tebelikusios Banhofštrasėje. Iš bibliotekos ji nuvykusi į JAV ambasadą pasimatyti su Henriu Naitingeilu.

— Naitingeilu?

— Praeitą vakarą su juo susipažinote.

Marchas prisiminė: jaunikaitis sportiniu švarkeliu ir marškiniais, kurių apykaklės kampučiai prisegti, uždėjęs jai ant alkūnės ranką.

— Jūs jam nieko nepapasakojote?

— Žinoma, ne. Šiaip ar taip, jis laiko liežuvį už dantų. Galime juo pasitikėti.

Jis pasijautė nuviltas.

— Jis jūsų meilužis?

Ji sustojo kaip įbesta.

— Kas čia per klausimas?

— Aš daugiau rizikuoju nei jūs, froilen. Kur kas daugiau. Turiu teisę žinoti.

— Jūs visai neturite teisės žinoti! — Ji buvo įtūžusi.

— Gerai. — Jis iškėlė rankas. Ta moteris nepakenčiama. — Jūsų reikalas.

Juodu vėl ėmė žingsniuoti.

Naitingeilas, paaiškino ji, Šveicarijos komercinių dalykų ekspertas, tvarkęs keleto vokiečių pabėgėlių į Jungtines Valstijas, besistengiančių atsiimti savo pinigus iš Ciuricho ir Ženevos bankų, reikalus.

Tai beveik neįmanoma.

1934-aisiais toksai vienas gestapo agentas, Georgas Hanesas Tomė buvo Reinhardo Heidricho pasiųstas į Šveicariją išsiaiškinti

kuo daugiau vokiečių sąskaitų turėtojų pavardžių. Tomė įsikūrė Ciuriche, užmezgė romanus su keliomis vienišomis kasininkėmis, susidraugavo su žemesniaisiais banko tarnautojais. Kai gestapas įtardavo, kad kuris nors asmuo turi nelegalią sąskaitą, Tomė apsilankydavo banke, apsimetęs tarpininku, ir bandydavo padėti pinigus. Kai tik grynieji būdavo priimami, Heidrichas sužinodavo, kad sąskaitos esama. Jos turėtoją suimdavo, kankindavo, iki šis atskleisdavo smulkmenas, ir netrukus bankas gaudavo nuodugnią telegramą, derama forma reikalaujančią sugrąžinti tėvynėn visus aktyvus.

Gestapo karas prieš Šveicarijos bankus darėsi vis rafinuotesnis ir platesnio masto. Telefono skambučiai, telegramos ir laiškai tarp Vokietijos ir Šveicarijos paprastai būdavo pastoviai perimami. Klientai susilaukdavo mirties bausmės ar būdavo išsiunčiami į koncentracijos stovyklas. Šveicarijoje kilo triukšmas. Galiausiai Šveicarijos nacionalinis susirinkimas pasiskubino išleisti naują bankininkystės įstatymą, draudžiantį bankams atskleisti bet kokias smulkmenas apie savo klientų indėlius, ir nusižengusiems grėsė kalėjimas. Georgas Tomė buvo demaskuotas ir ištremtas iš šalies.

Šveicarijos bankai priėjo prie nuomonės, kad turėti reikalų su Vokietijos piliečiais pernelyg pavojinga ir atima pernelyg daug laiko išsaugoti reputaciją. Bendrauti su klientais tapo faktiškai neįmanoma. Šimtus sąskaitų įbauginti jų savininkai paprasčiausiai paliko. Šiaip ar taip, garbūs bankininkai visiškai nepageidavo veltis į tas gyvybės ir mirties transakcijas. Viešumas kenkė. Kadaise pelningas vokiečių numeruotųjų sąskaitų verslas nuo 1939-ųjų sužlugo.

— Tuomet prasidėjo karas, — pasakė Šarlė. Juodu jau buvo pasiekę Neuer See galą ir apsisuko atgalios. Iš už medžių nuo Rytų—Vakarų magistralės sklido transporto gausmas. Viršum medžių kyšojo Didžiosios menės kupolas. Berlyniečiai juokavo, kad vienintelis būdas ano nematyti — tai gyventi jo viduje.

— Dėl akivaizdžių priežasčių po 1939-ųjų šveicariškųjų sąskaitų paklausa ryškiai padidėjo. Žmonės iš paskutiniųjų stengėsi

išgabenti savo turtą iš Vokietijos. Tad tokie bankai kaip Caugo sugalvojo naują depozitinių sąskaitų rūšį. Už 200 frankų mokestį gaudavai seifo dėžutę su numeriu, rakčiuką ir įgaliojamąjį raštą.

— Visai kaip Štukartas.

— Teisybė. Paprasčiausiai tereikėdavo pasirodyti su raštu ir rakčiuku, ir visa priklausydavo tau. Jokių klausimų. Kiekviena sąskaita galėjo turėti tiek rakčiukų ir įgaliojamųjų raštų, kiek turėtojas buvo pasirengęs mokėti. Visas gražumas — bankai liko niekuo dėti. Kokia nors senučiukė, jeigu tik gebėtų gauti kelionės leidimą, vieną kurią dieną galėtų atvykti su savo gyvenimo santaupomis. Po dešimties metų jos sūnus, apsišarvavęs raštu bei rakčiuku, galėtų pasirodyti ir išeiti su savo palikimu.

— Arba galėtų pasirodyti gestapas...

— ...ir jeigu jie turėtų įgaliojimą ir rakčiuką, bankas galėtų jiems atiduoti viską. Jokių nepatogumų. Jokios viešumos. Jokio nusižengimo Bankininkystės įstatymui.

— O tos sąskaitos — jos tebeegzistuoja?

— Karui baigiantis, Šveicarijos vyriausybė, Berlyno spaudžiama, jas uždraudė, ir nuo tada naujų nebeleista atidaryti. Bet senosios tebeegzistuoja, nes pradinės sutarties sąlygų privalu laikytis. Pačios savaime jos tapo vertybe. Žmonės parduoda jas vieni kitiems. Pasak Henrio, Caugas susikūrė iš jų neblogą verslą. Dievažin, ką jie tuose seifuose turi užrakinę.

— Ar jūs tam Naitingeilui paminėjote Štukarto pavardę?

— Žinoma, ne. Pasakiau jam, kad rašau į *Fortune* straipsnį apie prarastuosius per karą palikimus.

— Visai kaip man pasakėte, neva ketinote paimti iš Štukarto interviu straipsniui apie ankstyvuosius fiurerio metus?

Kiek padvejojusi, ji tyliai atrėmė:

— Ką tatai turėtų reikšti?

Galvoje jam tebetvinkčiojo, šonkaulius gėlė. *Ką jis turėjęs galvoje?* Užsirūkė norėdamas laimėti laiko, kad galėtų pagalvoti.

— Žmonės, kurie susiduria su smurtine mirtimi, stengiasi ją užmiršti, pabėgti nuo jos. O jūs — ne. Praeitą naktį labai uoliai sugrįžtate į Štukarto butą ir atplėšiate jo laiškus. O šį rytą iškasate informaciją apie Šveicarijos bankus...

Jis nutilo. Taku, stebeilydama į juos, praėjo pagyvenusi pora. Marchas sumojo, kad juodu turbūt keistai atrodo: SS šturmbanfiureris, nesiskutęs bei šiek tiek aplamdytas, ir aiškiai užsienietė moteris. Tegul jos akcentas ir nepriekaištingas, tačiau visa išvaizda kažkuo — veido išraiška, drabužiais, povyza — išdavė ją nesant vokietę.

— Einam tenai. — Jis nusivedė ją nuo tako medžių linkui.

— Ar nepavaišintumėte ir manęs viena?

Paunksnėje jis pridegė jai cigaretę, ir mergina delnais apgaubė liepsnelę. Ugnies atspindžiai sublykčiojo jos akyse.

— Na, gerai. — Ji žingtelėjo žingsnį atgal ir apsiglobė rankomis, lyg būtų sušalusi. — Tiesa, kad mano tėvai pažinojo Štukartą prieš karą. Tiesa, kad aš nuėjau pasimatyti su juo prieš Kalėdas. Bet ne aš jam paskambinau. Tai jis man paskambino.

— Kada?

— Šeštadienį. Vėlai vakare.

— Ką jis pasakė?

Ji nusijuokė:

— O ne, šturmbanfiureri. Mano versle informacija yra prekė, tinkama mainams atviroje rinkoje. Bet aš pasirengusi prekiauti.

— Ką jūs norite sužinoti?

— Viską. Kodėl jums reikėjo įsilaužti praeitą naktį į tą butą. Kodėl saugote paslaptis nuo savo pačių liaudies. Kodėl prieš valandą gestapas jūsų bemaž neužmušė.

— Ak, *tai*... — Jis nusišypsojo. Jautėsi pavargęs. Atsirėmė nugara į šiurkštų medžio kamieną ir pažiūrėjo per parką. Matyt, neturįs ką prarasti.

— Prieš dvi dienas, — pradėjo jis, — iš Hafelio ežero aš sužvejojau lavoną.

Papasakojo jai viską. Apie Bulerio mirtį ir Liuterio dingimą. Papasakojo, ką matė Jostas ir kas šiam nutikę. Papasakojo apie Nebę ir Globusą, apie meno lobius ir gestapo bylą. Netgi papasakojo jai apie Pilio pareiškimą. Ir — kažką panašaus jis buvo pastebėjęs klausydamasis nusikaltėlių išpažinčių, netgi tokių, kurie žinojo, kad dėl savo išpažinties galiausiai bus pakarti — kai baigė, pasijautė geriau.

Ji ilgai tylėjo.

— Tai garbinga, — pagaliau tarė. — Nežinau, kiek tai padės, bet štai kas man atsitiko.

Šeštadienį vakare ji anksti atsigulusi miegoti. Oras buvo bjaurus — pradžia tos didžiosios liūties, kuri skalbė miestą tris dienas. Neturėjusi noro su niekuo bendrauti, jau kelias savaites neturėjusi. Suprantate, kaip tatai būna. Berlynas geba tave taip veikti. Tų didžiulių pilkų pastatų paunksnėje verčia pasijausti mažu ir praradusiu viltį; begalė uniformų; nesišypsantys biurokratai.

Ji neatpažinusi, kas skambino, bet kažkuo to žmogaus tonas jai leido suprasti, jog tai ne pokštas. Apsirengusi, pasigriebusi lietpaltį ir nustraksėjusi laiptais į gatvę, pakeliui bandydama apsiauti batus ir podraug eiti. Lietus it antausis trenkęs jai į veidą. Kitapus gatvės, prie stoties, stūksojo sena medinė telefono būdelė — tuščia, ačiū Dievui.

Ir kaip tik belaukdama skambučio ji prisiminusi, kur pirmąsyk girdėjo tą balsą.

— Grįžkite šiek tiek atgal, — paprašė Marchas. — Prie savo pirmo susitikimo su Štukartu. Nupasakokite jį.

Tai buvę prieš Kalėdas. Paskambinusi jam nelauktai. Prisistačiusi, kas esanti. Jis tartum nenorėjęs susitikti, tačiau ji mygusi, tad galiausiai pakvietęs išgerti arbatos. Buvęs su kupeta žilų garbanotų plaukų ir oranžiniu įdegiu, lyg ilgai deginęsis saulėje ar po kvarco lempa. Toji moteris, Marija, irgi buvusi bute, bet laikėsi kaip kambarinė. Atnešusi arbatos ir juodu palikusi. Paprasti šnekalai: kaip jūsų motina? Puikiai, dėkui jums.

Cha, tai buvęs anekdotas.

Ji nuspriegė nuo cigaretės pelenus.

— Mano motinos karjera pasimirė, kai ji paliko Berlyną. Buvo palaidota, kai aš gimiau. Kaip pats galite įsivaizduoti, karo metu Holivude vokiečių aktorės nebuvo itin paklausios.

Ir tuomet jis pasiteiravęs apie jos tėvą, tartum pro sukąstus dantis. Ir jai buvę labai smagu atsakyti: puikiai, dėkui jums. 61-aisiais, kai Kenedis atėjo valdžion, jis pasitraukė pensijon. Valstybės

pasekretoriaus pavaduotojas Maiklas Megvairas. Dieve, laimink Jungtines Amerikos Valstijas. Štukartas susipažinęs su juo per mamą, pažinojęs jį, kai dirbo čionai ambasadoje.

Marchas pertraukė:

— Kada tai buvo?

— Nuo trisdešimt septintųjų iki trisdešimt devintųjų.

— Tęskite.

Ką gi, tuomet jis panoręs sužinoti, kur dirbanti, ir ji papasakojusi. „World European Features“. Jis nebuvo apie tą agentūrą girdėjęs. Nieko nuostabaus, pasakiusi ji — niekas negirdėjęs. Ir panašiai. Mandagus domesys, suprantate. Tad išeidama palikusi savo vizitinę, ir jis pasilenkęs pabučiuoti jos rankos, ilgai šią glamžęs, itin delsęs, tiesiog sukėlęs jai šleikštulį. Išeinant paplekšnojęs jai per užpakalį. Štai ir buvę viskas. O paskui penkis mėnesius — tyla.

— Iki šeštadienio vakaro?

Iki šeštadienio vakaro. Telefono būdelėje prastovėjusi ne daugiau trisdešimties sekundžių, kai jis paskambinęs. Dabar iš jo balso buvo išgaravusi visa arogancija.

— Šarlotė? — Jis ryškiai pabrėžęs antrąjį skiemenį. Šar-*lo*-tė. — Atleiskite už šią melodramą. Jūsų telefonas pasiklausomas.

— Kalbama, kad pasiklausoma visų užsieniečių telefonų.

— Tai tiesa. Kai dirbau ministerijoje, matydavau stenogramas. Bet viešosios būdelės saugios. Aš irgi skambinu iš būdelės. Ketvirtadienį važiavau pro šalį ir užsirašiau numerį tos, kurioje jūs dabar esate. Man reikia užmegzti kontaktą su jūsų šalies valdžia.

— Kodėl nesikreipiate į ambasadą?

— Ambasada — nesaugu.

Sprendžiant iš balso, jis buvęs išsigandęs. Ir pakaušęs. Neabejotinai išgėręs.

— Nejau sakote, kad norite pabėgti?

Ilga tyla. Paskiau už jos pasigirdęs kažkoks garsas. Lyg metalu barbentų į stiklą. Ji apsisukusi ir išvydusi lietuje ir tamsoje žmogų, pridėjusį prie akių delnus, spitrijantį būdelės vidun, panašų į giliavandenį nardytoją. Matyt, ji šūktelėjusi ar dar ką, nes Štukartas labai išsigandęs.

— Kas tai buvo? Kas?

— Nieko. Kažkas tik nori pasinaudoti telefonu.

— Turime skubėti. Aš derėsiuos tik su jūsų tėvu, ne su ambasada.

— Ko iš manęs norite?

— Ateikite pas mane rytoj, ir aš jums viską papasakosiu. Šar*lo*-te, padarysiu jus įžymiausia pasaulio reportere.

— Kur? Kada?

— Pas mane į butą. Vidudienį.

— Ar saugu?

— Niekur nėra saugu.

Ir jis padėjęs ragelį. Tai buvę paskutinieji Štukarto žodžiai, kuriuos ji girdėjusi.

Ji baigė rūkyti cigaretę ir sutrynė šią po padu.

Visa kita daugmaž jis žinojo. Ji aptikusi kūnus, paskambinusi policijai. Šie nuvežę ją į centrinę miesto nuovadą Aleksandro aikštėje, kur eidama iš proto išsėdėjusi belangiame kambaryje daugiau nei tris valandas. Paskiau buvusi pervežta į kitą pastatą duoti parodymų kažkokiam nemaloniam, su pigiu peruku, esesininkui, kurio kontora labiau panėšėjusi į patologo kabinetą negu į detektyvo kambarėlį.

Marchas nusišypsojo iš Fibeso apibūdinimo.

Savaime suprantama, ji jau buvo nusprendusi nepasakoti policijai apie Štukarto skambutį šeštadienio vakarą. Jeigu būtų užsiminusi, kad rengėsi padėti Štukartui pabėgti, būtų buvusi apkaltinta „veikla, nesuderinama su žurnalisto statusu“ ir areštuota. Šiaip ar taip, vis tiek nuspręsta ją deportuoti. Taigi tokios tokelės.

Fiurerio gimtadieniui pažymėti valdžia planavo Tyrgartene fejerverkus. Dalis parko buvo aptverta, ir pirotechnikai mėlynais kombinezonais, stebimi smalsios minios, dėliojo savąsias staigmenas. Mortyrų vamzdžiai, ugniavietės, apjuostos maišais su smėliu, blindažai, kilometrai kabelio: visa tai labiau panėšėjo į pasirengimus artilerijos apšaudymui nei šventei. Niekas nekreipė dėmesio į SS šturmbanfiurerį ir moterį mėlynu plastikiniu lietpalčiu.

Jis pakeverzojo ant savo bloknoto lapelio:

— Čia mano telefono numeriai — įstaigos ir namų. Taip pat mano draugo Makso Jėgerio numeriai. Jeigu nepavyks susisiekti su manimi, paskambinkite jam. — Išplėšęs lapelį, padavė jai. — Jeigu nutiks kas nors įtartina, bet kas, dėl ko nerimautumėte, paskambinkite bet kokiu laiku.

— O kaip jūs? Ką ketinate daryti?

— Pabandysiu šiąnakt nukakti į Ciurichą. Iš pat ryto patikrinsiu tą banko sąskaitą.

Dar jai nepravėrus burnos, jis jau žinojo, ką pasakysianti.

— Aš vyksiu su jumis.

— Jums bus kur kas saugiau čia.

— Tačiau tai ir mano istorija.

Jos balsas nuskambėjo it išlepinto vaiko.

— Dieve mano, tai ne istorija. — Jis nurijo pyktį. — Klausykite. Sutariame. Kad ir ką aptiksiu, prisiekiu jums papasakoti. Galėsite sužinoti viską.

— Tai ne tas pat, kaip būti tenai.

— Vis tiek geriau, nei numirti.

— Užsienyje nieko tokio jie nepadarytų.

— Priešingai, kaip tik ten jie tai padarytų. Jeigu čia kas nutiktų, būtų atsakingi jie. Jeigu kas nors nutiks užsienyje... — Jis gūžtelėjo pečiais. — Pabandykite įrodyti.

Juodu išsiskyrė Tyrgarteno viduryje. Jis žvaliai nužingsniavo per žolę gaudžiančio miesto link. Eidamas išsitraukė iš kišenės voką, sugniaužė jį, norėdamas pasitikrinti, ar tebėra rakčiukas, ir — impulsyviai — pakėlė sau prie nosies. Jos kvapas. Atsigręžė per petį. Mergina žingsniavo tarp medžių, nugara į jį. Mirksnį išnyko, paskiau vėl pasirodė; vėl išnyko, vėl pasirodė — smulkutė it paukščiukas figūrėlė, skaisčiai mėlynomis plunksnomis gūdaus miško fone.

5

Marcho buto durys it sulaužytas žandikaulis kybojo ant vyrių. Išsitraukęs pistoletą, jisai sustojo laiptų aikštelėje. Visur buvo tyku, nė gyvos dvasios.

Kaip ir Šarlotės Megvair, jo butas išnaršytas, tačiau piktybiškesnių rankų. Visa suversta krūvon vidur svetainės — drabužiai ir knygos, batai ir seni laiškai, fotografijos, indai ir baldai — gyvenimo nuolaužos. Tartum kažkas būtų ketinęs užkurti laužą, bet paskutinę minutę nespėjęs prikišti deglo.

Sukrauto laužo viršuje statmenai įsprausta Marcho fotografija mediniuose rėmuose — dvidešimties metų, apsimainantis rankos paspaudimu su U-boot Waffe* vadu admirolu Denicu. Kodėl ji šitaip palikta? Ką šitai turi reikšti? Jis pakėlė fotografiją, nusinešė prie lango, nupūtė dulkes. Netgi buvo pamiršęs, kad ją turi. Denicas mėgdavo aplankyti kiekvieną laivą, prieš šiam paliekant Vilhelmshaveną: bauginanti asmenybė, tiesus it mietą prarijęs, spaudžiantis delną tarsi geležiniu gniaužtu, stačiokiškas. „Sėkmingos medžioklės“, tuomet riktelėjo Marchui. Suniurnėdavo tą pat kiekvienam. Nuotraukoje buvo penki jauni įgulos nariai, išsirikiavę po stebėjimo bokšteliu pasitikti jį. Rudis Halderis stovėjo Marchui iš kairės. Kiti trys vėliau tais metais žuvo, įstrigę „U-175" korpuse.

Sėkmingos medžioklės...

Jis nusviedė nuotrauką atgal ant krūvos.

Visam tam prireikė laiko. Laiko, pykčio ir tikrumo, kad niekas nesutrukdys. Matyt, šitai nutiko, kai jis buvo saugomas sargybinių Princ Albrechtštraseje. Niekieno kito, kaip tik gestapo darbas. Jis prisiminė eilutę iš grafitų, nupieštų „Baltosios rožės“ ant sienos netoliese Verderšermarkto: „Policinė valstybė — tai šalis, valdoma nusikaltėlių“.

Jie buvo atplėšę jo paštą. Pora sąskaitų, kurių apmokėjimo terminas seniai praėjęs, — dėl *šių*, tai labai prašom, — ir laiškas

---

*Povandeninis laivynas (*vok.*).

nuo buvusios žmonos su antradienio data. Permetė jį akimis. Ji nusprendusi, kad ateityje jam nevalia matytis su Piliu — berniuką tai pernelyg trikdo. Turinti vilties, kad jis sutiks. Jeigu reikės, ji su priesaika paliudys prieš Reicho šeimos teismą, pateikdama savo motyvus. Tikinti, jog to neprireiksią — tiek jo, tiek berniuko labui. Pasirašyta: „Klara Ekart". Taigi ji grįžo prie savosios mergautinės pavardės. Jisai suglamžė laišką ir numetė prie fotografijos ir viso kito šlamšto.

Bent vonios kambarys likęs nepaliestas. Jis nusiprausė po dušu ir nusiskuto, veidrodyje apsižiūrinėdamas, kiek nukentėjęs. Pojūčiai buvo prastesni, nei visa atrodė: beišryškėjanti daili mėlynė ant krūtinės, dar kelios ant blauzdų ir stuburo apačioje; violetinė žymė ties gerkle. Nieko rimta. Kaip jam sakydavęs tėvas, visus vaikystės sumušimus tarsi patepdamas tėvišku balzamu: „Gyvensi, vaikine". Štai taip. „Gyvensi!"

Nuogas jisai sugrįžo į svetainę ir pasirausė po suverstą jaukalą — išsitraukė švarius drabužius, batų porą, lagaminą, odinį kelionės krepšį. Baiminosi, kad jie nebūtų paėmę jo paso, bet jis buvo čia, krūvos apačioje. Išduotas 1961-aisiais, kai Marchas buvo nuvykęs į Italiją parsigabenti Milane sulaikyto bandito. Jaunesnysis Ksaveras žvelgė į jį, riebesnių skruostų, vos šypsantis. *Dieve mano*, pagalvojo jis, *per trejus metus pasenau dešimčia.*

Šepečiu nusivalęs uniformą, vėl apsivilko, podraug su švariais marškiniais, ir susikrovė lagaminą. Lenkdamasis šį uždaryti, akimis užkliuvo už kažko tuščioje židinio angoje. Gerąja puse žemyn gulėjo Vaisų šeimos fotografija. Kiek padvejojęs, pakėlė ją, sulankstė į kvadratėlį — lygiai taip, kokią prieš penkerius metus ją surado — ir įsikišo piniginėn. Jeigu būtų sulaikytas ir apieškomas, pasakytų, jog tai jo šeima.

Paskiau paskutinįsyk apsidairė po butą, išėjo ir kaip įmanydamas tvirčiau uždarė paskui save išlaužtas duris.

Pagrindiniame „Deutschebank" filiale Vitenbergo aikštėje pasiteiravo, kiek yra jo sąskaitoje.

— Keturi tūkstančiai du šimtai septyniasdešimt septynios reichsmarkės ir trisdešimt aštuoni pfenigai.

— Aš paimu juos.

— Visus, *herr* šturmbanfiureri? — kasininkas sumirksėjo į jį pro vielinių rėmelių akinius. — Jūs uždarote sąskaitą?

— Visus.

Marchas stebėjo jį atskaičiuojant keturiasdešimt du šimto markių banknotus, paskiau susikišo juos į piniginę greta fotografijos. Ne tiek jau daug gyvenimo santaupų.

Štai ką turi, kai nesulauki paaukštinimų tarnyboje ir septynerius metus moki alimentus.

Kasininkas spitrijo į jį.

— *Herr* šturmbanfiureris kažką pasakė?

Savo mintis jis reiškė balsu. Matyt, jau eina iš proto.

— Ne. Atleiskite. Dėkui.

Marchas pasiėmė lagaminą, išėjo į aikštę ir pasigavo taksi į Verderšermarktą.

Vienas savo kabinete jis padarė du dalykus. Paskambino į „Lufthansa" centrinę būstinę ir paprašė apsaugos viršininką Frydmaną — buvusįjį Kripo tyrėją, kurį jis pažinojo — patikrinti, ar sekmadienį arba pirmadienį kuriuo nors Berlynas—Ciurichas reisu jų oro linija skraidino keleivį, įregistruotą Martino Liuterio pavarde.

— Martinas Liuteris, tikrai? — Frydmaną tai didžiai pralinksmino. — Dar ko tau reikia, Marchai? Imperatoriaus Karolio Didžiojo? Pono fon Gėtės?

— Tai svarbu.

— Visados tai svarbu. Žinoma. Aš suprantu. — Frydmanas pažadėjo išsyk paieškoti informacijos. — Klausyk. Kai pabos vaikytis sanitarines mašinas, čia tau visados atsiras darbo, jeigu tik panorėsi.

— Dėkui. Gal man iš tiesų prireiks.

Padėjęs ragelį, Marchas nuėmė nuo dokumentų spintukės sudžiūvusį augalą. Iškėlė iš vazono sunykusias šaknis, įdėjo vidun varinį rakčiuką, vėl įstatė augalą ir sugrąžino vazoną į ankstesnę vietą.

Po penkių minučių jam paskambino Frydmanas.

*

Artūro Nebės biuro apartamentai buvo ketvirtame aukšte — vien kreminės spalvos kilimai ir apdaila, į lubas įleisti šviestuvai ir juodos odos sofos. Ant sienų — Torako skulptūrų estampai. Herakliškos figūros su Gargantiua apimties torsais rideno į stačias įkalnes didžiulius akmenis — autobanų statybai pažymėti; valkirijos, kovojančios su trigubais demonais — Nemokšiškumu, Bolševizmu ir Slavais. Apie Torako skulptūras kuždėti anekdotai. Vadindavo jį Toraksu*: „*Herr* profesorius šiandien nepriima lankytojų — jis šiuo metu dirba kairėje žirgo ausyje".

Nebės adjutantas, Otas Bekas, glotnaus veido Heidelbergo ir Oksfordo absolventas, pakėlė akis į Marchą, kai šis įėjo į laukiamąjį.

— Man reikia pasikalbėti su oberstgrupenfiureriu, — pasakė Marchas.

— Jis nieko nepriima.

— Mane priims.

— Nepriims.

Atsirėmęs kumščiais į stalą, Marchas prisilenkė prie pat Beko veido:

— Paklauskite.

Už savęs jis išgirdo Nebės sekretorę:

— Ar man iškviesti apsaugą?

— Minutėlę, Ingrida. — Tarp SS akademijos Oksforde absolventų buvo madinga dėtis angliškai šaltiems. Bekas nuspriegė sau nuo kitelio rankovės nematomą dulkelę. — Ir kokia gi pavardė?

— Marchas.

— Ak. Įžymusis *Marchas.*— Bekas pakėlė vidaus telefono ragelį. — *Herr* oberstgrupenfiureri, šturmbanfiureris Marchas reikalauja, kad jį priimtumėte. — Jis pažvelgė į Marchą ir linktelėjo. — Gerai.

Bekas nuspaudė paslėptą po rašomuoju stalu mygtuką, atrakinantį elektroninę spyną.

* Thorax (*lot.*) — krūtinės ląsta.

— Penkias minutes, Marchai. Jisai susitaręs susitikti su reichsfiureriu.

Viršininko kabineto durys buvo tvirtos, ąžuolinės, šešių centimetrų storio. Viduje žaliuzės sandariai užtrauktos, kad neįleistų dienos. Geltonos šviesos pluošte Nebė, užsikniaubęs viršum rašomojo stalo, per didinamąjį stiklą studijavo išspausdintą sąrašą. Jis nukreipė į lankytoją didelį blausų lęšį.

— Ką mes čia turime?.. — Nebė nuleido stiklą. — Šturmbanfiureris Marchas. — Turbūt tuščiomis rankomis?

— Deja.

Nebė linktelėjo.

— Iš budėtojų posto žinau, kad Reicho policijos nuovados perpildytos pagyvenusių elgetų, senų girtuoklių, pametusių savo dokumentus ir vengiančių geriatrų... Globusui darbo užteks iki Kalėdų. — Jis atsilošė krėsle. — Jeigu Liuterį pažįstu, jis pernelyg gudrus, kad kol kas pasirodytų. Pralauks kelias dienas. Tai turėtų būti jūsų viltis.

— Noriu kai ko paprašyti.

— Klokit.

— Man reikia palikti šalį.

Nebė garsiai nusikvatojo.

— Jūsų byla glaustai išsami, Marchai, bet niekur joje neužsimenama, kad turite humoro jausmą. Puiku! Kas žino? Galbūt vis dėlto liksite gyvas. Koks nors KZ komendantas pasiims jus savo meilučiu.

— Aš noriu nuvykti į Šveicariją.

— Žinoma. Vaizdai tenai nuostabūs.

— Man paskambino iš „Lufthansa“. Sekmadienį popiet Liuteris nuskrido į Ciurichą ir pirmadienio vakarą paskutiniuoju reisu sugrįžo į Berlyną. Manau, jis galėjo prieiti prie numeruotosios banko sąskaitos.

Nebės kvatulys sunyko į pavienį prunkščiojimą.

— Kokie įrodymai?

Marchas padėjo Nebei ant stalo voką.

— Praeitą naktį jį paėmiau iš Štukarto buto.

Nebė atidarė voką ir pro didinamąjį stiklą apžiūrėjo raštą. Pakėlė akis.

— Ar kartu neturėtų būti ir raktas?

Marchas stebeilijo į paveikslus už Nebės galvos — Šmuclerio „Sodietės, grįžtančios iš laukų“, Paduvos „Kalba fiureris“ — bjaurus tradiciškas šlamštas.

— Ak. Suprantu. — Nebė vėl atsilošė braukinėdamas stiklu sau skruostą. — Jeigu neleisiu jums vykti, negausiu rakto. Žinoma, galėčiau jus perduoti gestapui, ir jie įtikintų atiduoti raktą — gal netgi labai greitai. Tačiau tuomet depozitinio seifo turinį sužinotų Globusas ir Heidrichas, o ne aš.

Jis kiek patylėjo. Paskiau vargais negalais atsistojo ir nuklibikščiavo per kambarį prie žaliuzių. Šiek tiek praskyrė jų plokšteles ir pažvelgė laukan. Marchas matė pamažu sukiojantis į šalis jo akis.

Pagaliau Nebė prašneko:

— Gundantis sandėris. Tačiau kodėl įsivaizduoju save mojantį jums balta skepetaite iš Hermano Gėringo oro uosto perono, kai neketinate kada nors sugrįžti?

— Spėju, duoti garbės žodį, kad sugrįšiu, būtų bergždžia?

— Toks pasiūlymas menkina mūsų išmintį.

Nebė sugrįžo prie rašomojo stalo ir vėl perskaitė įgaliojimą. Paspaudė vidaus ryšio jungiklį:

— Bekai.

Pasirodė adjutantas.

— Marchai, duokite jam savo pasą. O jūs, Bekai, pristatykite tą pasą į Vidaus reikalų ministeriją ir pasirūpinkite, kad jie tučtuojau išduotų dvidešimt keturių valandų išvykimo vizą, kurios galiojimo laikas — nuo šeštos šįvakar iki šeštos vakaro rytoj.

Bekas paskersavo į Marchą ir išsmuko iš kabineto.

Nebė tarė:

— Štai ką siūlau. Šveicarijos kriminalinės policijos viršininkas *herr* Štroilis — geras mano draugas. Nuo tos akimirkos, kai išlipsite iš orlaivio iki pat tuomet, kai vėl į jį sėsite, jo žmonės jus seks. Nesistenkite jų išvengti. Jeigu bandysite rytoj negrįžti, būsite

suimtas ir deportuotas. Jeigu pamėginsite pabėgti į Berną, patekti į kokią nors užsienio ambasadą, būsite sulaikytas. Šiaip ar taip, jums nėra kur prisiglausti. Po vakarykščio džiugaus pranešimo amerikiečiai paprasčiausiai jus permes per sieną mums. Britai, prancūzai ir italai daro, ką mes jiems liepiame. Australija ir Kanada paklus amerikiečiams. Manau, yra dar kinai, bet jumis dėtas aš veikiau išbandyčiau laimę kokioje nors KZ. Ir kai tik grįšite į Berlyną, man papasakosite viską, ką išsiaiškinote. Gerai?

Marchas linktelėjo.

— Gerai. Fiureris šveicarus vadina „viešbutininkų tauta". Rekomenduoju jums „Baur au Lac" Talštrasėje, su vaizdu į ežerą. Itin prabangus. Puiki vieta pasmerktajam praleisti naktį.

Sugrįžęs į savo kabinetą, Marchas — turisto parodija — užsisakė viešbučio numerį ir rezervavo sau vietą lėktuve. Po valandos jis atgavo pasą. Viduje buvo įspausta viza: visur esantis erelis ir girliandomis apjuosta svastika, tuščios vietos užpildytos sunkiai išskaitomu biurokratišku braižu.

Išvykimo vizos trukmė buvo tiesiogiai proporcinga politiniam prašytojo patikimumui. Partijos bosai gaudavo dešimčiai metų; partijos nariai — penkeriems; piliečiai su nepriekaištinga anketa — vieneriems; gyvenimo atmatos, savaime suprantama, negaudavo visai. Marchui suteiktas leidimas parai į išorinį pasaulį. Jis buvo apačioje, tarp visuomenės Neliečiamųjų kastos* — tarp niurzglių, parazitų, vengiančiųjų darbo, slaptų nusikaltėlių.

Jis paskambino į Kripo ekonominių tyrimų skyrių ir paprašė ten dirbančio šveicariškų reikalų eksperto. Kai paminėjo Caugo pavardę ir paklausė, ar skyrius turi kokios nors informacijos, žmogus kitame linijos gale nusijuokė.

— Kiek turite laiko?

— Pradėkite nuo pradžios.

— Prašom palaukti. — Žmogus atidėjo į šalį telefono ragelį ir nuėjo atsinešti bylos.

---

* Žemiausia Indijos gyventojų kasta, kurios narį palietęs, manoma, susiteršia aukštesnės kastos indas.

„Zaugg & Cie" buvo įsteigtas 1877-aisiais franko-vokiečio finansininko Luiso Caugo. Hermanas Caugas, pasirašęs po Štukarto įgaliojimu, buvo steigėjo vaikaitis. Jis vis dar buvo pristatomas kaip banko generalinis direktorius. Berlynas sekęs jo veiklą daugiau nei du dešimtmečius. Nuo 1940-ųjų iki 1950-ųjų Caugas turėjęs daug reikalų su abejotinos reputacijos vokiečių nacionalistais. Šiuo metu jis įtariamas priglobęs milijonus reichsmarkių grynaisiais, meno kūriniais, aukso lydiniais, juvelyriniais dirbiniais ir brangakmeniais — visa tai turėję būti teisėtai konfiskuota, bet Finansų ministerija nepajėgė prie nieko prisikasti. Nors metų metus stengėsi.

— Ką turime apie Caugą asmeniškai?

— Vien plikas detales. Jis penkiasdešimt ketverių, vedęs, turi vieną sūnų. Jam priklauso rezidencija prie Ciuricho ežero. Labai respektabili. Labai privati. Daugybė įtakingų draugų Šveicarijos vyriausybėje.

Marchas užsirūkė cigaretę ir sugriebė skiautę popieriaus.

— Pakartokite man tą adresą.

Maksas Jėgeris pasirodė Marchui berašant jam raštelį. Nugara atidarė duris ir įvirto vidun nešinas glėbiu bylų, visas išpiltas prakaito. Apžėlęs dviejų dienų senumo barzda atrodė grėsmingai.

— Ksavis, ačiū Dievui. — Jisai stengėsi žiūrėti viršum dokumentų šūsnies. — Visą dieną bandžiau su tavimi susisiekti. Kur buvai?

— Šen bei ten. Kas tai? Tavo memuarai?

— Špandau sušaudymas. Girdėjai šįryt dėdulę Artūrą. — Jis pamėgdžiojo spigų Nebės balsą: — „Jėgeri, jūs galite grįžti prie savo įprastų pareigų".

Jis numetė ant savo rašomojo stalo bylas. Subarškėjo langas. Po kabinetą plūstelėjo dulkės.

— Liudytojų ir vestuvių svečių parodymai. Autopsijos protokolas — iš to nelaimėlio iškapstė penkiolika kulkų. — Jis pasirąžė, kumščiais pasitrynė akis. — Savaitę miegočiau. Aš tau sakau: esu per senas tokiems išgąsčiams kaip praeitą naktį. Mano širdis neatlaikys. — Jis nutilo. — Nagi, ką, po velnių, čia darai?

Marchas, iškėlęs iš vazono suvytusį augalą, vėl pasiėmė rakčiuką nuo depozitinio seifo.

— Per dvi valandas turiu suspėti į lėktuvą.

Jėgeris pažvelgė į jo lagaminą.

— Tik nepasakok — atostogos! Truputis balalaikos muzikos ant Juodosios jūros krantų... — Susidėjęs ant krūtinės rankas, jis šokyje kaip rusas išmetė į šalis kojas.

Marchas šypsodamasis palingavo galvą.

— Kaip, ar turi ūpo išmesti alaus?

— Ar turiu ūpo išmesti alaus? — Nespėjus Marchui apsisukti, Jėgeris iššokavo pro duris.

Bariukas Ovalštrasėje priklausė pensininkui iš Orpo, pavarde Fišeris. Čia atsidavė dūmais ir prakaitu, išsivadėjusiu alumi ir kepintais svogūnais. Dauguma klientų buvo policininkai. Žalios ir juodos uniformos spietėsi apie barą ar slypėjo medžiu apmuštų kabinų prieblandoje.

Lapinas ir Lokys buvo šiltai sutikti.

— Atostogauji, Marchai?

— Ei, Jėgeri! Kitąsyk prieik arčiau skustuvo!

Jėgeris užsispyrė mokėti už gėrimą. Marchas užėmė kabiną kampe, pakišo lagaminą po stalu ir užsirūkė cigaretę. Čia susirinkę žmonės, kuriuos jis pažinojo dešimtmetį. Vairuotojai iš Ransdorfo su savo pokerio mokslais ir nešvankiais anekdotais. Mėgėjai išgerti iš Sunkių nusikaltimų skyriaus Vortštrasėje. Jis visada juos atpažindavo. Valteris Fibesas sėdėjo vienas prie baro, niūrodamas prie butelio šnapso.

Jėgeris sugrįžo ir pakėlė bokalą.

— Į sveikatą!

— Į sveikatą.

Marchas nusišluostė nuo lūpų putą.

— Geros dešros, geros mašinos, geras alus — trys Vokietijos dovanos pasauliui. — Kai juodu gerdavo, Jėgeris visados taip sakydavo, ir Marchui visados pristigdavo drąsos jį pataisyti. — Taigi. Kas per reikalas dėl *lėktuvo*? — Jėgeriui tas žodis tartum prišaukė į

vaizduotę visa, kas pasaulyje egzotiška. Toliausia, kur jis kada nors buvo nukeliavęs iš Berlyno — tai šeimyninė stovykla prie Juodosios jūros per praėjusios vasaros atostogas netoliese Gotenburgo, kurias organizavo „Jėga per džiaugsmą“.

Marchas nežymiai pasukiojo galvą, apsidairė į šalis. Vokišku žvilgsniu. Kabinos iš abiejų pusių buvo neužimtos. Nuo baro skardėjo juokas.

— Turiu nuvykti į Šveicariją. Nebė man davė dvidešimt keturių valandų vizą. Tas rakčiukas, kurį ką tik matei kabinete — praeitą naktį jį paėmiau iš Štukarto seifo. Jis nuo depozitinio seifo Ciuriche.

Jėgeriui išsprogo akys.

— Tikriausiai štai kur jie laiko meno vertybes. Prisimink, ką šįryt pasakė Globusas: jie slapta jas išgabendavo ir parduodavo Šveicarijoje.

— Ne tik. Aš vėl kalbėjausi su ta amerikiete. Regis, Štukartas jai šeštadienį vakare paskambino į namus, ketindamas sprukti į užsienį.

Sprukti. Neminėtinas poelgis. Tai pakibo tarp jųdviejų ore.

— Betgi, Ksavi, gestapas tikriausiai jau tai žino, — pasakė Jėgeris. — Be abejo, jos telefonas pasiklausomas?

Marchas papurtė galvą.

— Štukartas pernelyg gudrus. Pasinaudojo taksofono būdele priešais jos butą. — Jis nugėrė alaus. — Matai, kas dedasi, Maksai? Jaučiuosi it žmogus, patamsy lipantis laiptais žemyn. Pirma, ištrauktas iš ežero lavonas pasirodo esąs *alter* Kämpfer. Antra, jo mirtis susijusi su Štukarto mirtimi. Praeitą naktį vienintelis mano liudytojas — kariūnas Jostas — dėl to, kad čia prikišęs nagus Globusas, pašalintas esesininkų, šiam įsakius. Dabar išaiškėja, kad Štukartas norėjo sprukti. Kas bus toliau?

— Tu nusirisi tais laiptais ir nusisuksi sprandą, drauguži. Štai kas bus toliau.

— Teisingai pranašauji. Ir dar tu nežinai blogiausio.

Marchas papasakojo jam apie gestapo užvestą dosjė. Jėgeris atrodė priblokštas.

— Dievuliau. Ką ketini daryti?

— Galvojau išsidanginti iš Reicho. Netgi pasiėmiau visus pinigus iš banko. Bet Nebė teisus: jokia kita šalis prie manęs nesilies. — Marchas išbaigė bokalą. — Ar padarytum kai ką dėl manęs?

— Sakyk.

— Šįryt įsilaužta į amerikietės butą. Ar nepaprašytum, kad Šionebergo Orpo ten pasitaikius progai žvilgteltų — aš palikau ant savo rašomojo stalo adresą. Taip pat daviau jai tavo telefono numerį, jeigu ištiktų bėda.

— Jokių problemų.

— Ir gal pasaugotum tai Piliui? — Jis padavė Jėgeriui voką su puse atsiimtų iš banko pinigų. — Čia ne kažkiek, bet kitų man gali prireikti. Laikyk, iki jis ganėtinai suaugs, kad žinotų, ką su jais veikti.

— Ak, nagi, žmogau! — Maksas pasilenkė per stalą ir patapšnojo jam per petį. — Juk nėra taip blogai. Ką? Iš tikrųjų?

Marchas tylomis žvelgė į jį. Po vienos ar dviejų sekundžių Jėgeris krenkštelėjo ir nusuko į šalį akis.

— Taip. Ką gi... — Jis įsikišo voką kišenėn. — Dieve mano, — su netikėtu įkarščiu tarė, — jeigu maniškis vaikinas įskųstų mane gestapui, jis tikrai kai ko iš manęs gautų — ir tai būtų ne pinigai.

— Tai ne berniuko kaltė, Maksai.

Kaltė, pagalvojo Marchas. *Kaip gali kaltinti dešimtmetį?* Berniukui reikia pavyzdingo tėvo. Kaip tik tuo partija aprūpindavo — stabilumu, draugyste, tuo, kuo galėtum tikėti — visais tais dalykais, kuriuos Marchas būtų turėjęs jam suteikti, bet nesuteikė. Be to, pimpfas *tikėjosi*, kad jaunieji perkels savo ištikimybę nuo šeimos prie valstybės. Ne, jis nesmerksiąs — negalįs smerkti savo sūnaus.

Jėgerį pagavo niūri nuotaika.

— Dar alaus?

— Atleisk. — Marchas atsistojo. — Turiu eiti. Lieku tau skolingas.

Jėgeris irgi pašoko ant kojų.

— Kai grįši, Ksavi, atvažiuok ir paviešėk pas mus porą dienų. Mano jaunėlės savaitę bus „Bund deutcher Mädchen“ stovykloje — galėsi užimti jų kambarį. Ką nors sugalvosime dėl karo tribunolo.

— Priglausti asocialų elementą — tavajam partijos vietos skyriui nekaip atrodys.

— Partijos vietos skyrius teužsikruša.

Tai buvo ištarta įsijautus. Jėgeris ištiesė ranką, ir Marchas ją paspaudė — didžiulę sudiržusią leteną.

— Žiūrėk save, Ksavi.

— Žiūrėk save, Maksai.

6

Išrikiuoti ant Flughafen Hermann Göring* pakilimo-tūpimo takų, mirguliuojantys pro degalų garo ūkelį, stovėjo naujos kartos keleiviniai reaktyviniai laineriai: mėlyni ir balti „Pan-American“ boingai, raudoni, balti ir juodi, svastika padabinti „Lufthansa“ junkeriai.

Berlynas turi du oro uostus. Senasis Tempelhofo netoliese miesto centro aptarnauja artimuosius, vidaus reisus. Tarptautinis transportas eina per Hermaną Gėringą, įrengtą šiaurvakariniame pakraštyje. Naujojo terminalo pastatai — ilgi žemi rūmai iš marmuro ir stiklo, suprojektuoti, be abejo, Špiero. Lauke prie atvykstančiųjų salės — Hanos Reitš, Vokietijos geriausios aviatorės statula, nulieta iš sulydytų „Spitfire“ir „Lancaster“ korpusų. Ji žvelgia į dangų tarsi ieškodama galimų oro erdvės pažeidėjų. Užrašas už jos penkiomis kalbomis skelbia: SVEIKI ATVYKĘ Į BERLYNĄ, DIDŽIOJO VOKIETIJOS REICHO SOSTINĘ.

Marchas susimokėjo taksistui, palikdamas arbatpinigių, ir nuėjo rampa prie automatinių durų. Oras čionai buvo šaltas ir žmogaus užterštas: persmelktas aviacinio kuro tvaiko, plėšomas

---

* Hermano Gėringo oro uostas (*vok.*).

įsukamų variklių riaumojimo. Durys atsidarė ir šnypšdamos vėl susistūmė už jo, ir staiga Marchas atsidūrė garsui nepralaidaus išvykstančiųjų terminalo sūkuryje.

„Lufthansa" reisas 401 į Niujorką. Įlaipinimui į lėktuvą keleivius prašome eiti pro vartus numeris aštuoni...

Paskutinį sykį kviečiame į „Lufthansa" reisą 014, skrendantį į Feodoshafeną. Keleivius...

Marchas pirmiausia patraukė prie „Lufthansa" kasų atsiimti bilieto, paskiau — prie registracijos stalo, kur jo pasą atidžiai ištyrinėjo blondinė su krūtinės kairėje prisegta kortele „Gina" ir svastikos ženkleliu atlape.

— Ar *herr* šturmbanfiureris pageidauja įregistruoti kokį nors bagažą?

— Ne, dėkui. Turiu tik šį. — Jis patapšnojo savo lagaminėlį.

Ji sugrąžino jam pasą su viduje sulenktu įlaipinimo talonėliu. Šis veiksmas palydėtas šypsena, spindinčia ir bedžiuge it neoninė šviesa.

— Įlaipinama po trisdešimties minučių. Gero skrydžio, *herr* šturmbanfiureri.

— Dėkui, Gina.

— Labai prašom.

— Dėkui.

Juodu lankstėsi tarsi dvejetas japonų verteivų. Oro kelionė Marchui buvo naujas pasaulis, nepažįstama šalis su savais nesuvokiamais ritualais.

Vadovaudamasis nuorodomis, jis nuėjo į tualetą, pasirinko atokiausią kabiną, užsirakino duris ir, atidaręs lagaminą, išsiėmė odinį kelionkrepšį. Paskiau atsisėdo ir nusiavė batus. Nuo chromo ir plytelių atsispindėjo balta šviesa.

Nusirengęs iki trumpikių, batus ir uniformą sudėjo į kelionkrepšį, vidurin įkišo liugerį ir, užtraukęs užtrauktuką, užrakino spynelę.

Po penkių minučių išėjo iš kabinos pasikeitęs. Šviesiai pilku kostiumu, baltais marškiniais, neryškiu mėlynu kaklaraiščiu ir minkštais rudais pusbačiais arijų antžmogis vėl tapo paprastu

piliečiu. Jis matė šį pasikeitimą atsispindint žmonių akyse. Nebeliko baugščių žvilgsnių. Bagažo saugojimo kameros, kur paliko savo kelionkrepšį, tarnautojas elgėsi nemaloniai. Padavė Marchui kvitelį.

— Nepameskite. Jeigu pamesite, nesivarginkite sugrįžti. — Jis kryptelėjo galva į užrašą už savęs: „Perspėjame! Daiktai grąžinami tiktai pateikus kvitą!"

Pasų kontrolės zonoje Marchas lūkuriavo įsidėmėdamas saugos priemones. Pirmasis barjeras: tikrinami įlaipinimo talonėliai, kurie neišduodami nepateikus tvarkingos vizos. Antrasis barjeras: darsyk patikrinamos pačios vizos. Trejetas Zollgrenzschutz — sienos apsaugos policijos — pareigūnų su automatais stovėjo abipus praėjimo. Pagyvenęs vyriškis pirma Marcho buvo ypač kruopščiai patikrintas, ir tik pasikalbėjęs su kažkuo telefonu muitininkas mostu praleido jį. Jie vis dar ieško Liuterio.

Kai priėjo Marcho eilė, jis išvydo, kaip savo pasu sutrikdė muitininką. SS šturmbanfiureris tik su dvidešimt keturių valandų viza? Įprasti rango ir privilegijų požymiai, visados tokie aiškūs, buvo per painūs, kad perprastum. Muitininko veide kovojo smalsumas su vergiškumu. Kaip visuomet nugalėjo vergiškumas.

— Malonios kelionės, *herr* šturmbanfiureri.

Kitapus barjero Marchas vėl ėmėsi tyrinėti oro uosto saugą. Visas bagažas buvo peršviečiamas rentgeno spinduliais. Jis pats apieškotas, paskiau paprašytas atidaryti lagaminą. Visas turinys apžiūrėtas — atidarytas prausimosi reikmenų maišelio užtrauktukas, atsuktas dangtelis ir pauostytas skutimosi kremas. Pasieniečiai dirbo kruopščiai — kaip žmonės, žinantys, kad jeigu jų pamainos metu lėktuvą perimtų užgrobėjai arba susprogdintų teroristų bomba, ateinančius penkerius metus patys gautų praleisti KZ.

Galiausiai jį tikrinti baigė. Pasitapšnojo vidinę kišenę, įsitikino, kad įgaliojimas tebėra joje, ir kitame delne pavartė varinį rakčiuką. Tuomet nuėjo į barą ir, užsisakęs didelę porciją viskio, surūkė cigaretę.

Jis įsėdo į junkerį dešimt minučių prieš pakylant.

Tai buvo paskutinis dienos reisas iš Berlyno į Ciurichą, ir saloną užpildę verslininkai bei bankininkai tamsiais trijų dalių kostiumais skaitė rausvus finansinius laikraščius. Marcho vieta buvo prie iliuminatoriaus. Gretimas krėslas buvo tuščias. Jis įstūmė lagaminą į bagažo skyrelį sau virš galvos, atsilošė ir užsimerkė. Lėktuve grojo Bacho kantatą. Lauke suburzgė motorai, jų garsas vis stiprėjo, nuo zvimbesio pereidamas iki energingo kauksmo. Orlaivis nežymiai trūktelėjo ir pajudėjo iš vietos.

Trisdešimt tris valandas iš pastarųjų trisdešimt šešių Marchas nemiegojo. Dabar, gramzdinamas muzikos, liūliuojamas vibracijos, jis užmigo.

Nematė sušvintant užrašų, perspėjančių užsisegti saugos diržus — pakilimas beveik neprasismelkė į jo sapnus. Nei pajuto, kad kažkas įsmuko į krėslą šalimais.

Tiktai tuomet, kai jie jau pasiekė kreiserinį 10 000 metrų aukštį ir pilotas paskelbė lėktuvą skrendant virš Leipcigo, Marchas atsimerkė. Stiuardesė lenkėsi prie jo klausdama, ar nepageidautų ko nors išgerti. Buvo besižiojąs „Viskio“, bet liko pernelyg suglumęs, kad pajėgtų atsakyti. Dėdamasi skaitanti žurnalą, greta sėdėjo Šarlotė Megvair.

Po jais prašliaužė Reinas — plati lydyto metalo juosta besileidžiančios saulės spinduliuose. Marchas niekad nebuvo regėjęs upės iš oro. „Tėvyne brangi, nėra tau pavojaus/Sargyba prie Reino tvirtai čia stovi“. Posmai iš vaikystės, baladojami nesuderintu pianinu skersvėjų traukiamoje sporto salėje. Kas juos parašė? Jis neprisiminė.

Perskristas Reinas — tai ženklas, kad jie jau paliko Reichą ir atsidūrė Šveicarijoje. Tolumoje — kalnai, pilkai mėlyni ir skendintys ūkuose; apačioje — dailūs laukų stačiakampiai ir tamsūs pušynų guotai; statūs raudoni stogai ir baltos bažnytėlės.

Kai atsibudo, savo nustebusiu veidu ją prajuokino. Galbūt ir esate pripratęs turėti reikalų su užkietėjusiais nusikaltėliais, pasakė ji, taip pat su gestapu ir SS. Bet niekad nesate susidūręs su gera mieląja amerikiečių spauda.

Jis nusikeikęs, o į tai ji atsakiusi išplėstomis akimis, apsimestinai nekaltu it kurios nors Makso Jėgerio dukters žvilgsniu. Vaidyba, sąmoningai atlikta prastai, dėl to pasirodė tik dar įtaigesnė ir nukreipė jo pyktį į patį save, privertė įsijungti į žaidimą.

Tada, mosikuodama plastikine taurele, ji užsispyrė viską paaiškinti, nesvarbu, ar jis norėjo klausytis, ar ne. Tai buvo nesunku, paaiškino ji. Juk pats jai pasakęs, jog šįvakar skrisiąs į Ciurichą. Buvo tik vienas reisas. Oro uoste prie „Lufthansa" langelio ji informavo, jog turinti skristi su šturmbanfiureriu Marchu. Ji vėluojanti, ar negalėtų gauti vietos šalia jo? Išgirdusi teigiamą atsakymą suprato, kad lėktuve jį ras.

— Ir miegojote it kūdikis, — užbaigė ji.

— O jeigu jums būtų pasakę, kad keleivio, pavarde Marchas, nėra?

— Vis tiek būčiau skridusi. — Jo pyktis vedė ją iš kantrybės. — Klausykit, didžiumą istorijos aš jau turiu. Apgaulė su meno kūriniais. Du aukšti pareigūnai negyvi. Trečias mėgina pasprukti. Bando palikti šalį. Slapta sąskaita Šveicarijos banke. Blogiausiu atveju viena pati Ciuriche būčiau prisirinkusi šiokio tokio papildomo kolorito. Geriausiu — gal sužavėčiau *herr* Caugą, ir šis man duotų interviu.

— Aš tuo neabejoju.

— Kodėl atrodote toksai susirūpinęs, šturmbanfiureri — aš nepaminėsiu jūsų pavardės.

Ciurichas — vos dvidešimt kilometrų piečiau Reino. Jie greitai leidosi. Marchas išbaigė škotiškąjį ir pastatė tuščią taurelę ant stiuardesės atkišto padėklo.

Šarlotė Megvair ištuštino savąją vienu gurkšniu ir pastatė šalia anos.

— Mudu vienija bent jau viskis, *herr* Marchai, — nusišypsojo ji.

Jis nusigręžė į iliuminatorių. Šitą tai ji geba, pagalvojo, priversti atrodyti jį kvailai, nevėkšla teutonų policininku. Pirmiausia ji nepapasakojo jam apie Štukarto telefono skambutį. Paskiau apsukriai gebėjo jį paveikti, kad leistų kartu apieškoti Štukarto

butą. Šįryt, užuot laukusi, kol jisai su ja susisieks, pasikalbėjo su amerikiečiu diplomatu Naitingeilu apie Šveicarijos bankus. O dabar šitai. Tartum tave nuolat iš paskos sekiotų vaikas — atkaklus, protingas, nepatogus, apgaulus, pavojingas vaikas. Slapčia jis vėl apsičiupinėjo kišenes ir pasitikrino, ar tebeturi tą įgaliojimą ir rakčiuką. Iš jos visko gali tikėtis — ir kad galėtų šiuos pavogti jam bemiegant.

Junkeris artėjo prie tūpimo tako. Nelyginant vis greitėjančiame filme pro šalį ėmė skrieti šveicariškas kraštovaizdis: traktorius laukuose, kelias su keliomis priekinėmis automobilių šviesomis dulsvoje prieblandoje, ir tuomet — trinksnis, antras — jie nutūpė.

Ciuricho oro uostas buvo ne toks, kokį jis įsivaizdavo. Už orlaivių ir angarų driekėsi miškingos kalvos, be jokių miesto požymių. Mirksnį jam toptelėjo, ar tik Globusas nesužinojo apie jo misiją ir nesuorganizavo lėktuvą nukreipti kitur. Galbūt jie nutupdyti kokioje nuošalioje oro bazėje Vokietijos pietuose? Tačiau tuoj pat jis išvydo ant terminalo pastato užrašą CIURICHAS.

Vos tik lėktuvas pariedėjęs sustojo, keleiviai — daugelis iš jų profesionalūs kursuotojai ten ir atgal — sutartinai atsistojo. Ji irgi pašoko ant kojų, nusitraukdama žemyn lagaminą ir tą juokingą mėlyną apsiaustą. Jis siekė rankomis pro ją.

— Atsiprašau.

Ji įsinėrė į apsiaustą.

— Kur dabar?

— Aš į savo viešbutį, froilen. Ką pati veiksite, jūsų reikalas.

Vargais negalais jis prasispraudė pro storą šveicarą, grūdantį į odinį lagaminėlį dokumentus. Šis manevras paliko ją įstrigusią šiek tiek užpakalyje jo. Kol jie slinko praėjimu ir iš orlaivio, jis neatsigręžinėjo.

Marchas energingai nudrožė per atvykstančiųjų salę prie pasų kontrolės, pralenkdamas daugumą kitų keleivių ir atsistodamas bemaž eilutės priekyje. Už savęs girdėjo bruzdesį — ji stengėsi prisivyti.

Šveicarų pasienietis, rimtas jaunikaitis ilgais nusvirusiais ūsais, pasklaidė jo pasą.

— Su reikalais ar pramogauti, *herr* Marchai?

— Su reikalais. — Tikrai su reikalais.

— Minutėlę.

Jaunikaitis pakėlė telefono ragelį, surinko tris skaitmenis ir, nusisukęs nuo Marcho, kažką pašnabždėjo į mikrofoną. Pasakė: „Taip. Taip. Žinoma". Paskiau padėjo ragelį ir sugrąžino Marchui pasą.

Jų dvejetas laukė jo prie bagažo karuselės. Pastebėjo juos iš penkiasdešimties metrų: stambūs, trumpai nukirptais plaukais, avintys tvirtais juodais batais ir vilkintys gelsvai rudais, diržais perjuostais lietpalčiais. Policininkai vienodi visur pasaulyje. Pražingsniavo pro šalį nė nepaskersuodamas akimis ir veikiau juto nei matė juos leidžiantis įkandin.

Nesutrukdytas praėjo žaliuoju muitinės srautu ir atsidūrė pagrindiniame vestibiulyje. Taksi. Kur sustoja taksi?

Klip klap, klip klap. Žingsniai už jo.

Lauke oras buvo keliais laipsniais šaltesnis nei Berlyne. *Klip klap. Klip klap.* Jis apsisuko. Aure ji, su apsiaustu, įsitvėrusi lagaminą, besistengianti išlaikyti pusiausvyrą ant savo aukštakulnių.

— Eikite sau, froilen. Ar suprantate mane? Ar reikia išdėstyti raštu? Grįžkite į Ameriką ir paskelbkite tą savo kvailą istoriją. Aš turiu reikalų.

Nelaukdamas, kol ji atsakys, atidarė užpakalines stovinčio taksi dureles, įmetė vidun lagaminą ir pats įsiropštė iš paskos.

— „Baur au Lac", — pasakė taksistui.

Jie pajudėjo iš oro uosto, įsuko į plentą ir leidosi pietų kryptimi, miesto link. Dienos beveik nebeliko. Kreipdamas galvą pasižiūrėti pro galinį langą, Marchas matė dešimt metrų už jų prilipusį kažkokį taksi, o tą sekant baltą mersedesą be ženklų. Dievuliau, kokia tatai virsta komedija. Globusas medžioja Liuterį, jis medžioja Globusą, Šarlė Megvair medžioja jį, o dabar šveicarų policija seka juos abu. Jis užsirūkė.

— Mokate skaityti? — paklausė taksistas ir parodė į užrašą: DĖKOJAME, KAD NERŪKOTE.

— Sveiki atvykę į Šveicariją, — sumurmėjo Marchas. Kelis centimetrus pradarė langutį, ir vėsus oras pasigavo melsvų dūmų debesėlį.

Ciurichas buvo kur kas gražesnis, nei jis tikėjosi. Centras priminė Hamburgą. Palei plataus ežero pakrantę spietėsi seni pastatai. Žalios ir baltos spalvų tramvajai dardėjo krantine pro ryškiai apšviestas parduotuves ir kavines. Taksistas klausėsi „Amerikos balso“. Berlyne tatai būdavę išvien susiliejantys trukdžiai, o čionai galėjai girdėti aiškiausiai. „Trokštu laikyt tave už rankos, — angliškai traukė jaunatviškas balsas. — Trokštu laikyt tave už raaankos!“ Tūkstančiai paaugliukių klykė.

„Baur au Lac“ nuo ežero skyrė gatvė. Marchas susimokėjo taksistui reichsmarkėmis — visose žemyno šalyse reichsmarkes priimdavo, tai buvo bendra Europos valiuta — ir įžengė vidun. Viešbutis buvo prabangus, kaip Nebė ir žadėjo. Numeris jam atsiėjo pusės mėnesio algą. *Puiki vieta pasmerktajam praleisti naktį...* Pasirašydamas į registracijos knygą, pastebėjo šmėkštelint kažką mėlyna ir netrukus iš paskos — geltonai rudus lietpalčius. Lyg būčiau kino žvaigždė, pamanė Marchas, pasigavęs liftą. Kur tik einu, visur įkandin sekioja du detektyvai ir brunetė.

Jis išskleidė ant lovos miesto planą ir prisėdo šalia, nugrimzdamas į purų matracą. Turįs tiek mažai laiko. Ciuricho ežero platybė it mėlyna geležtė smigo į gatvių raizginį. Pasak turimos Kripo bylos, Hermano Caugo būstinė Zėštrasėje. Marchas susirado ją. Zėštrasė driekėsi rytine ežero pakrante, apie keturis kilometrus į pietus nuo viešbučio.

Kažkas tyliai pabeldė į duris. Vyriškas balsas pašaukė jį pavarde.

Čia dabar kas? Perėjęs per kambarį, jis atlapojo duris. Koridoriuje stovėjo patarnautojas su padėklu. Atrodė išsigandęs.

— Atleiskite, pone. Geriausi linkėjimai nuo ponios iš 277-ojo kambario.

— Taip. Aišku. — Marchas pasitraukė jį praleisti. Patarnautojas nedrąsiai įėjo, lyg baimintųsi, kad Marchas jam trenks.

Padėjo padėklą, kiek pamindžikavo, tikėdamasis arbatpinigių, ir jų nesulaukęs pasišalino. Marchas užrakino paskui jį duris.

Ant stalo paliktas butelis „Glenfiddich" su rašteliu, kuriame tebuvo vienintelis žodis. „Detantas?"

Palaisvinęs kaklaraištį, jisai stovėjo prie lango, gurkšnojo salyklinį viskį ir žvelgė per Ciuricho ežerą tolyn. Palei juodą vandenį tęsėsi geltonų žibintų ažūrai; paviršiuje šokinėjo ir mirkčiojo raudonų, žalių ir baltų švieselių taškučiai. Jis užsirūkė dar vieną cigaretę, nežinia kažkelintą per savaitę.

Alėjoje po jo numerio langu juokėsi žmonės. Ežeru slydo kažkokia šviesa. Nei Didžiosios menės, nei žygiuojančių orkestrų, nei uniformų. Pirmą sykį — kada tatai buvo? — mažiausiai prieš metus — jis toli nuo Berlyno geležies ir granito. Taigi. Iškėlė taurelę ir tyrinėjo šviesų skystį. *Esama* kitokių gyvenimų, kitokių miestų.

Jis pastebėjo, kad podraug su buteliu ji užsakiusi dvi taureles.

Prisėdo ant lovos krašto ir pažvelgė į telefoną. Pirštais pabarbeno į stalelį.

Beprotybė.

Ji turėjo įprotį susikišti rankas giliai į kišenes ir stovėti galvą pakreipusi į šoną, blausiai šypsodamasi. Lėktuve, prisiminė jis, vilkėjo raudona vilnone suknele su odiniu diržu. Turi gražias kojas, su juodomis kojinėmis. O kai pyksta ar linksmai nusiteikusi, o tai būna beveik visąlaik, nubraukia sau už ausies plaukus.

Lauke juokas nutolo.

Kur jūs buvote pastaruosius dvidešimt metų?— pritvinkęs paniekos jos klausimas Štukarto bute.

Ji žinanti tiek daug. Šokanti aplinkui jį.

Milijonų žydų, kurie išnyko per karą...

Pavartė tarp pirštų jos raštelį, įsipylė dar viskio ir atsigulė ant lovos. Po dešimties minučių pakėlė telefono ragelį ir pasakė operatorei:

— 277-ąjį kambarį.

Beprotybė, *beprotybė.*

*

Juodu susitiko fojė, po vešlios palmės šakomis. Kitapus, salės kampe, styginis orkestras džirino ištraukas iš *Die Fledermaus**.

Marchas tarė:

— Škotiškasis buvo labai geras.

— Taikos dovana.

— Priimta. Dėkui. — Jis pašnairavo į pagyvenusią violončelininkę. Storos kojos plačiai išskėstos, lyg melžtų karvę. — Dievas žino, kodėl turėčiau *jumis* tikėti.

— Dievas žino, kodėl aš turėčiau jumis tikėti.

— Pagrindinės taisyklės, — tvirtai tarė jis. — Pirma, daugiau nebemeluoti. Antra, darysime taip, kaip aš pasakysiu, ar jūs to norėsit, ar ne. Trečia, parodysite man, ką ketinate išspausdinti, ir jeigu aš paprašysiu ko nors neskelbti, jūs išimsite. Sutarta?

— Sukertam. — Ji nusišypsojo ir ištiesė jam ranką. Marchas paspaudė ją. Delnas buvo vėsus, tvirtas. Pirmą sykį jis pastebėjo, kad mergina segi ant riešo vyrišką laikrodį.

— Kas paskatino jus persigalvoti? — paklausė ji.

Marchas paleido jos ranką.

— Jūs pasirengusi pasivaikščioti?

Ji tebevilkėjo raudona suknele.

— Taip.

— Ar turite užrašų knygutę?

Ji pasitapšnojo apsiausto kišenę:

— Be jos nekeliauju.

— Ir aš. Gerai. Eime.

Šveicarija buvo šviesų telkinėlis gilioje tamsoje, kai visur aplink priešai: Italija pietuose, Prancūzija vakaruose, Vokietija šiaurėje ir rytuose. Kad išsilaikė, kėlė nuostabą: vadinta tai „Šveicarijos stebuklu“.

Liuksemburgas buvo tapęs Mozelio žeme, Elzasas ir Lota-

* „Šikšnosparnis“ (*vok.*) — J. Štrauso operetė.

ringija — Vestmarku*, Austrija — Ostmarku**. O Čekoslovakija — toji Versalio išpera — sunyko į Bohemijos ir Moravijos protektoratą. Lenkija, Latvija, Lietuva, Estija — dingo iš žemėlapio. Rytuose Vokietijos imperija buvo suskirstyta keturiomis kryptimis į Ostlando***, Ukrainos, Kaukazo, Moskovijos reichskomisariatus.

Vakaruose dvylika valstybių — Portugalija, Ispanija Prancūzija, Airija, Didžioji Britanija, Belgija, Olandija, Italija, Danija, Norvegija, Švedija ir Suomija — pagal Romos sutartį Vokietijos suvarytos į Europos prekybos bloką. Visose mokyklose vokiečių kalba buvo antra oficialioji. Žmonės važinėjo vokiškais automobiliais, klausėsi vokiškų radijo stočių, žiūrėjo vokišką televiziją, dirbo vokiečiams priklausančiuose fabrikuose, dejavo dėl vokiečių turistų elgesio vokiečių dominuojamuose pramoginiuose kurortuose, o vokiečių komandos laimėdavo visas sporto varžybas, išskyrus kriketą, kurį žaidė tik anglai.

Ir visame tame tik viena Šveicarija tebebuvo neutrali. Fiurerio ne to siekta. Bet iki vermachto planuotojai sumanė strategiją, kaip pavergti Šveicarijos valstybę, prasidėjo Šaltojo karo patas. Ji liko niekieno žemės lopinėlis, metams bėgant vis naudingesnė abiem pusėms, vieta, kur buvo galima susitikti ir slapčia tartis.

— Šveicarijoje piliečiai tik trijų rūšių, — tuomet Marchui pasakęs Kripo ekspertas. — Amerikiečių šnipai, vokiečių šnipai ir šveicarų bankininkai, besistengiantys neišleisti iš rankų savo pinigų.

Per praeitą šimtmetį tie bankininkai įsikūrė apie šiaurinį Ciuricho ežero pakraštį nelyginant turtinga putelė — pinigų potvynio žyma. Kaip ir Švanenverderyje, jų vilos buvo atsukusios pasauliui akliną aukštų sienų ir tvirtų vartų fasadą, už kurio stiebėsi tankių medžių širmos.

Pasilenkęs priekin, Marchas paliepė taksistui:

— Čionai sulėtinkite.

---

* Westmark (*vok.*) — Vakarų pasienis.

** Ostmark (*vok.*) — Rytų pasienis.

*** Ostland (*vok.*) — Rytų žemė.

Dabar jau buvo susiformavusi visa kavalkada: Marcho ir Šarlės taksi, sekamas dviejų automobilių su šveicarų policininkais. Beleriveštrasė perėjo į Zėštrasę. Marchas skaičiavo numerius.

— Sustokite čia.

Taksi pasuko prie šaligatvio krašto. Policijos automobiliai pralenkė juos; bet už šimto metrų gatvėje sužibo jų stabdžių šviesos.

Šarlė apsidairė aplink.

— O kas toliau?

— Pasižiūrėsime į daktaro Hermano Caugo namus.

Marchas susimokėjo taksistui, kuris tuoj pat apsisuko ir nušvilpė atgal miesto centro link. Gatvėje liko tyku.

Visos vilos buvo gerai apsaugotos, bet Caugo — iš eilės trečia, kurią jie privažiavo — atrodė tikra tvirtovė. Tvirti metaliniai trijų metrų aukščio vartai, abipus kurių — akmeninė siena. Įėjimą kontroliavo saugos vaizdo kamera. Marchas paėmė Šarlę už parankės, ir abu pasivaikštinėjančiu žingsniu praslinko pro šalį — it įsimylėjėliai, išėję pakvėpuoti grynu oru. Juodu perkirto gatvę ir laukė vienoje kitos pusės įvažoje į kiemą. Marchas pasižiūrėjo į laikrodį. Vos po devynių. Praslinko penkios minutės. Jis jau buvo besiūląs jiedviem pasišalinti, kai sudžerškė, suburzgė mechanizmai, ir vartai ėmė vertis į šalis.

Šarlė sukuždėjo:

— Kažkas išvyksta.

— Ne. — Jis kryptelėjo galva gatvės tolumon. — Atvyksta.

Limuzinas buvo didžiulis ir galingas: britiškas „Bentley“, juodos spalvos. Artėjo nuo miesto centro, lėkė greitai, staigiai užsuko ant įvažos. Priekyje vairuotojas ir dar vienas vyriškis; ant galinės sėdynės šmėstelėjo sidabriniai plaukai — veikiausiai Caugo. Marchas tik suspėjo pastebėti, kaip arti žemės automobilio apačia. Ir tuomet — *bumbt, bumbt, bumbt, bumpt* — padangos viena po kitos amortizavo smūgį, kai „Bentley“ užšoko ant bordiūro ir dingo.

Vartai buvo beužsidarą, tačiau pusėje eigos sustojo. Nuo namo sparčiai žingsniuodami pasirodė du vyriškiai.

— Jūs! — šūktelėjo vienas. — Jūs abu! Likite vietoje! — Jis išėjo į gatvę. Marchas sugriebė Šarlę už alkūnės. Tuo metu vienas iš policijos automobilių kaukiančia pavarų dėže atbulom pajudėjo jų link. Vyriškis žvilgtelėjo dešinėn, kiek padvejojo ir pasitraukė.

Automobilis čiuoždamas sustojo. Langutis nusileido. Pavargęs balsas šūktelėjo:

— Kad jus šimtas, lipkite vidun!

Marchas atidarė užpakalines dureles, įleido vidun Šarlę ir pats įsmuko įkandin. Šveicarų policininkas trimis veiksmais apsisuko ir paspaudė miesto link. Caugo asmens sargybiniai jau buvo dingę; nuvažiuodami jie išgirdo trinktelint užsiveriančius vartus.

Marchas atsigręžė pasižiūrėti pro galinį langą.

— Ar visi jūsų bankininkai taip gerai saugomi?

— Priklauso nuo to, kas turi su jais reikalą. — Policininkas pasitaisė veidrodėlį, kad galėtų į juodu žvilgtelti. Buvo netoli penkiasdešimties, krauju pasruvusiomis akimis. — Ar planuojate daugiau kokių nors nuotykių, *herr* Marchai? Gal kur ketinate susipešti? Mums būtų lengviau, jeigu kitą sykį iš anksto bent kiek perspėtumėte.

— Maniau, jūs turėjote mus sekti, o ne saugoti.

— Sekti ir saugoti, jeigu prireiks — taip mums įsakyta. Beje, tame automobilyje iš paskos mano partneris. Buvo sukruštai ilga diena. Atleiskite, kad taip kalbu, froilen — bet mums nėsyk neužsiminta, kad čia bus ir moteris.

— Ar galite mus pamėtėti atgal iki viešbučio? — paklausė Marchas.

Policininkas suniurzgėjo:

— Vadinasi, prie savo pareigų sąrašo turiu pridurti ir asmeninio vairuotojo? — Įjungęs tarnybinę radijo stotelę, pranešė savo partneriui: — Panika baigėsi. Grįžtame į „Baur au Lac“.

Šarlė, pasidėjusi ant kelių atverstą bloknotą, užsirašinėjo.

— Kas tie žmonės?

Marchas kiek delsė, bet paskiau pagalvojo: argi tai svarbu?

— Šis pareigūnas ir jo partneris — Šveicarijos policijos atstovai; jie turi užtikrinti, kad atsidūręs už Reicho sienų aš nebandysiu dezertyruoti. Ir taip pat užtikrinti, jog grįšiu sveikas.

— Visados malonu padėti mūsų kolegoms vokiečiams, — suniurnėjo balsas nuo priekinės sėdynės.

— Ar esama pavojaus, kad galite grįžti nesveikas? — paklausė Šarlė.

— Matyt.

— Dievuliau. — Mergina kažką užsirašė. Jis nusisuko į šalį. Jiems iš kairės, už poros kilometrų skersai ežerą, Ciuricho žiburiai geltona juosta atsispindėjo tamsiame vandens paviršiuje. Nuo Marcho alsavimo langas aprasojo.

Caugas turbūt grįžo iš darbo. Vėlai, bet Ciuricho biurgeriai sunkiai pelnosi pinigus — dvylika ar keturiolika valandų per dieną įprastas dalykas. Bankininko namus buvo galima pasiekti tik šiuo keliu, todėl buvo neįmanoma pasinaudoti veiksmingiausia atsargos priemone: kas vakarą kaitalioti savo maršrutą. Ir Zėštrasė, iš vienos pusės ribojama ežero, iš kitos — su atsišakojančiais bent keliais tuzinais gatvelių, buvo asmens sargybinių košmaras. Tai kai ką paaiškino.

— Ar atkreipėte dėmesį į jo automobilį? — tarė Marchas Šarlei. — Koks jisai sunkus, kaip dunksėjo padangos? Tokius Berlyne dažnai matai. Tas „Bentley" šarvuotas. — Jis perbraukė delnu sau plaukus. — Du asmens sargybiniai, it kalėjimo vartai, vaizdo kameros ir nesusprogdinamas automobilis. Kas tai per bankininkas?

Patamsyje jis kaip reikiant nepajėgė matyti merginos veido, tačiau juto, kad šalimais ji jaudinasi.

— Mes turime įgaliojimą, prisimenate? — atsakė. — Kad ir koks bankininkas — dabar jis *mūsų* bankininkas.

7

Juodu valgė viename senamiesčio restorane — storos lininės staltiesės ir sunkūs sidabriniai stalo įrankiai, išsirikiavę už jų padavėjai it atliekanti numerį fokusininkų trupė pagriebdavo nuo lėkščių dangčius. Viešbutis jam jau kainavo pusę mėnesio algos, o šios vaišės kainuos kitą pusę, bet Marchas neėmė į galvą.

Ji buvo kitokia nei visos iki šiol jo pažinotos moterys. Anaiptol ne kaip viena iš partijos „Moterų sąjungos" namisėdų, kurioms tik rūpi „Kinder, Kirche und Kuche"* — kad vyrui vakarienė visados garuotų ant stalo, jo uniforma būtų ką tik išlyginta, viršuje miegotų penki vaikai. Tikra nacionalsocialistų mergina dygisi kosmetika, nikotinu ir alkoholiu, o Šarlė Megvair laisvai vartojo visus šiuos tris dalykus. Žvakės šviesos sušvelnintomis akimis ji beveik be paliovos kalbėjo apie Niujorką, reportažus iš užsienio, savo tėvo laikus Berlyne, Džozefo Kenedžio nedorumą, politiką, pinigus, vyrus, save pačią.

Gimusi Vašingtone, Kolumbijos apygardoje, 1939-ųjų pavasarį („Mano tėvai tai vadino paskutiniuoju taikos pavasariu — visokiomis prasmėmis"). Jos tėvas buvo neseniai sugrįžęs iš Berlyno dirbti Valstybės departamente. Motina mėgino prasimušti kaip aktorė, bet po 1941-ųjų tik džiaugėsi išvengusi internavimo. 1950-aisiais, po karo, Maiklas Megvairas išvyko į Omską, sostinę to, kas buvo likę iš Rusijos, dirbti Jungtinių Valstijų ambasadoje. Laikyta, kad ten pernelyg pavojinga pasiimti keturis vaikus. *Šarlotė* palikta namie mokytis brangiose Virdžinijos mokyklose; septyniolikos *Šarlė* iš jų iškrito — besispjaudanti, besikeikianti ir maištaujanti prieš visa, kas papuldavo po akimis.

— Išvykau į Niujorką. Mėginau tapti aktore. Nieko neišėjo. Mėginau tapti žurnaliste. Šitai man geriau tiko. Įstojau į Kolumbijos universitetą — ir mano tėvui didžiai palengvėjo. Ir tuomet — ką jūs pasakysite? — užmezgiau romaną su dėstytoju. — Šarlė palingavo galvą. — Kaip žmogus gali būti toks kvailas? — Ji išpūtė srautą cigaretės dūmų. — Ar čia dar esama vyno?

Jis įpylė jai, kas buvo likę butelyje, ir užsakė dar vieną. Regis, atėjo eilė jam ką nors pasakyti.

— Kodėl pasirinkote Berlyną?

— Proga išsidanginti kuo toliau nuo Niujorko. Vokiška mano motinos kilmė palengvino gauti vizą. Turiu pripažinti: „World European Features" nėra tokia įspūdinga, kaip skamba. Du žmonės

* „Vaikai, bažnyčia ir virtuvė" (*vok.*).

kontoroje nekokiame miesto kvartale ir teleksas. Atvirai kalbant, jie džiaugėsi priėmę nors ką, gebantį gauti vizą į Berlyną. Netgi tokią kaip aš. — Blizgančiomis akimis ji pažvelgė į jį. — Suprantate, nežinojau, kad jis vedęs, tas dėstytojas. — Šarlė spragtelėjo pirštais. — Elementariai nenusisekęs tyrimas, jums neatrodo?

— Kada tai baigėsi?

— Praeitais metais. Išvykau į Europą, kad visiems jiems parodyčiau, jog nepražūsiu. Ypač jam. Štai kodėl man pasidarė taip negera dėl to, kad ketinama mane išvaryti iš šalies. Dieve, mintis, kad vėl turėsiu su jais visais susitikti... — Ji nugėrė vyno. — Galbūt aš turiu tėvo kompleksą. Kiek jums metų?

— Keturiasdešimt dveji.

— Kaip tik iš man tinkamos amžiaus grupės. — Ji nusišypsojo jam viršum savo taurės krašto. — Verčiau saugokitės. Jūs vedęs?

— Išsiskyręs.

— Išsiskyręs! Tai teikia vilčių. Papasakokite man apie ją.

Jos atvirumas užklupo jį netikėtai.

— Ji buvo, — pradėjo jis ir tuoj pat pasitaisė: — Ji yra... — Nutilo. Kaip apibūdinti tą, kurią buvai vedęs devynerius metus, su kuria išsiskyręs septynerius, ir kuri ką tik tave įskundė valdžiai. — Ji nepanaši į jus, — tiek tesugalvojo pasakyti.

— Tai yra?

— Neturi nuosavų minčių. Jai rūpi, ką žmonės pamanys. Nėra smalsi. Jaučia pagiežą.

— Jums?

— Aišku.

— Ar ji su kuo nors susitikinėja?

— Taip. Su partiniu biurokratu. Kur kas labiau jai įtinka nei aš.

— O jūs? Ar ką nors turite?

Mintyse Marchui nuaidėjo pavojaus signalas. *Nerk, nerk, nerk.* Po skyrybų jis turėjęs du romanus. Su mokytoja, kuri gyveno aukštu žemiau, ir su jauna našle, kuri dėstė universitete istoriją — dar viena Rudžio Halderio drauge. Kartkartėm įtarė, kad Ru-

dis užsibrėžęs surasti jam naują žmoną. Tuodu ryšiai vangiai tęsėsi kelis mėnesius, kol abiem moterims pakyrėjo skambučiai iš Verderšermarkto paskutinę minutę: „Kai kas nutiko, atleisk..."

Užuot jai atsakęs, Marchas išsisuko:

— Tiek daug klausimų. *Jums* reikėjo tapti detektyve.

Ji suraukė jam grimasą:

— Tiek mažai atsakymų. Jums reikėjo tapti reporteriu.

Padavėjas įpylė dar vyno. Kai šis pasišalino, ji tarė:

— Žinote, kai su jumis susipažinau, iš pirmo žvilgsnio ėmiau neapkęsti.

— Ak. Dėl uniformos. Ji nustelbia žmogų.

— Taip, uniforma taip veikia. Šiandien popiet, pamačiusi lėktuve, vos jus atpažinau.

Marchui toptelėjo, kad tai dar viena dingstis jo gerai nuotaikai: nepastebėjo šmėkštelint veidrodyje savo juodo silueto, nematė atšlyjančių žmonių, kai prie jų artindavosi.

— Sakykite, — paprašė jis, — kas kalbama Amerikoje apie SS?

Ji užvertė aukštyn akis.

— Ak, liaukitės, Marchai. Prašau. Negadinkime gero vakaro.

— Tikrai, aš norėčiau žinoti. — Jis žūtbūt siekė, kad ji atsakytų.

— Ką gi, žudikai, — galop ji atsakė. — Sadistai. Įsikūnijęs blogis. Ir panašiai. Jūs užsiprašėte. Netaikoma nieko asmeniškai, suprantate? Dar klausimų?

— Milijonas. Pakaks visam gyvenimui.

— Visam gyvenimui! Ką gi, tęskime. Aš nieko nesusiplanavusi.

Mirksnį jisai suglumo, savo noru liko suparalyžiuotas. Nuo ko pradėti?

— Tas karas Rytuose, — tarė jis. — Berlyne mes girdime vien apie pergales. Tačiau vermachtui tenka parsiųsdinti iš Uralo fronto karstus naktimis, specialiais traukiniais, kad niekas nematytų, kiek ten žūva.

— Kažkur esu skaičiusi, kad Pentagonas apytikriai spėja, jog nuo 1960-ųjų nukauta šimtas tūkstančių vokiečių. Liuftvafė dieną naktį bombarduodama sulygina rusų miestus su žeme, ir vis tiek šie atsigręžia ant jūsų. Jūs nenugalėsite, nes jie nebeturi kur trauktis. Ir neišdrįsite panaudoti branduolinio ginklo, nes mes atsakysime tuo pačiu ir pasaulis susprogs.

— Ką dar? — Jis stengėsi prisiminti neseniai skaitytas laikraščių antraštes. — Gebelsas sako, kad vokiečių kosminė technologija visais atžvilgiais pranašesnė už amerikiečių.

— Tiesą sakant, manau, tai tiesa. Iš Penemiundės į orbitą paleisti palydovai keleriais metais anksčiau už mūsiškius.

— Ar Vinstonas Čerčilis tebegyvas?

— Taip. Dabar jis nusenęs. Kanadoje. Ten gyvena. Taip pat ir karalienė. — Ji pastebėjo jį sutrikus. — Elžbieta reiškia pretenzijas į Anglijos sostą savo dėdės sąskaita.

— O žydai? — paklausė Marchas. — Ką, pasak amerikiečių, mes jiems padarėme?

Ji purtė galvą.

— Kodėl jūs to klausinėjate?

— Prašau. Tiesą.

— Tiesą? Ką aš žinau, kokia ta tiesa? — staiga ji pakėlė balsą, mažne šaukė. Žmonės prie gretimo stalelio gręžėsi pažiūrėti. — Mes išauklėti galvoti apie vokiečius kaip apie kokius nors ateivius iš kosmoso. Tiesa čia neįsikomponuoja.

— Tad puiku. Klokite propagandą.

Išvesta iš kantrybės, Šarlė nusuko akis į šalį, bet galiausiai vėl įsispitrijo į Marchą taip įdėmiai, jog šiam buvo sunku atlaikyti jos žvilgsnį.

— Gerai. Kalbama, kad jūs išvalėte Europą — likvidavote visus gyvus žydus: vyrus, moteris, vaikus, kūdikius. Kalbama, kad išsiuntėte juos į getus Rytuose, kur tūkstančiai žuvo nuo bado ir ligų. Paskiau likusius gyvus ištrėmėte dar toliau į Rytus, ir niekas nežino, kas atsitiko vėliau. Saujelė paspruko per Uralo kalnus į Rusiją. Mačiau juos per televiziją. Keisti seniai — daugelis iš jų; šiek tiek trenkti. Pasakoja apie egzekucijų šachtas, medicininius

eksperimentus, stovyklas, į kurias žmonės patekdavo, bet niekad iš jų neišeidavo. Pasakoja apie milijonus. Pasakoja apie milijonus žuvusiųjų. Bet paskiau ekrane pasirodo Vokietijos ambasadorius madingu kostiumu ir visiems pareiškia, jog tai perdėm komunistų propaganda. Tad niekas nežino, kas tiesa, o kas — ne. Ir aš jums pasakysiu dar kai ką — daugeliui žmonių nerūpi. — Ji atsilošė į kėdės atkaltę. — Patenkintas?

— Atleiskite.

— Ir jūs man atleiskite. — Šarlė siekė cigarečių, paskiau sulaikė ranką ir vėl pažvelgė į jį. — Štai kodėl jūs viešbutyje persigalvojote ir atsivedėte mane čionai, tiesa? Ne dėl viskio. Norėjote šį tą iš manęs išpešti. — Ji prajuko. — O maniau, kad tai *aš* naudojuosi *jumis.*

Paskui abu pasijautė geriau. Kad ir kas nuodijo jų santykius, to nebeliko. Marchas papasakojo jai apie savo tėvą ir apie tai, kaip sekdamas juo, nuėjo tarnauti į laivyną, kaip pasidavė į darbą policijoje ir kaip šį pamėgo — netgi atrado savo pašaukimą.

Ji tarė:

— Vis tiek aš nesuprantu, kaip jūs galite tai nešioti?

— Ką tokį?

— Uniformą.

Jis vėl prisipylė į taurę vyno.

— Ak, atsakymas paprastas. 1936-aisiais kriminalinė policija buvo pajungta SS; visi karininkai gavo prisiimti garbės SS laipsnį. Tad turėjau rinktis: arba dirbsiu tyrėju su šia uniforma ir bandysiu nuveikti nors šiek tiek gera; arba be šios uniformos tapsiu kuo nors kitu, ir iš manęs nebus jokios naudos.

Ir taip dalykams klostantis, greitai aš nebeturėsiu tokio pasirinkimo, pagalvojo jis.

Ji pakreipė galvą į šoną ir linktelėjo:

— Galiu tai suprasti. Atrodo teisinga.

Jis pasijautė nepakantus, bjaurus sau pačiam.

— Ne, anaiptol. Tai gryni niekai, Šarle. — Pirmą sykį taip ją pavadino nuo vakarienės pradžios, kai mergina pabrėžtinai tam

paragino; šitai nuskambėjo lyg meilės prisipažinimas. Jisai skubiai kalbėjo toliau: — Pastaruosius dešimt metų taip sakydavau kiekvienam, įskaitant ir save patį. Deja, aš nustojau tuo tikėjęs.

— Tačiau tai, kas nutiko — blogiausia, kas nutiko — įvyko karo metu, ir jūsų tuomet tenai nebuvo. Juk man pasakėte: buvote jūroje.

Tylomis jis nuleido akis į savo lėkštę.

Ji kalbėjo toliau:

— Ir, šiaip ar taip, karo metai — kas kita. Per karą visos šalys blogai elgiasi. Mano šalis numetė ant japonų civilių atominę bombą — akies mirksniu užmušė ketvirtį milijono žmonių. Be to, amerikiečiai dvidešimt metų buvo rusų sąjungininkai. Prisimenate, ką rusai padarė?

Tame, ką ji pasakė, būta tiesos. Stumdamiesi į rytus, vieną po kito, pradedant 10 000 lenkų karininkų palaikų Katynės miške, vokiečiai aptiko masinius Stalino aukų kapus. Milijonai žuvo per badą, valymus, ketvirtojo dešimtmečio deportacijas. Tikslaus skaičiaus niekas nežinojo. Egzekucijų šachtos, kankinimų kameros, gulagai Arktiniame rate — visa dabar vokiečių buvo išsaugota kaip memorialai mirusiems, bolševikinio blogio muziejai. Po juos buvo vedžiojami vaikai; gidų vaidmenį atlikdavo buvusieji kaliniai. Sukurta ištisa mokykla istorinių studijų, skirtų komunizmo nusikaltimams tirti. Per televiziją buvo demonstruojami dokumentiniai filmai apie Stalino holokaustą — išblukusios kaukolės ir vaikščiojantys skeletai, buldozeriais užverčiami lavonai ir žemėti skarmalai moterų bei vaikų, suraišiotų vielomis ir nušaunamų į pakaušį.

Ji uždėjo savo delną jam ant plaštakos:

— Pasaulis toks, koks yra. Netgi aš tai suprantu.

Nežiūrėdamas į ją, jis prašneko:

— Taip. Puiku. Bet visa, ką jūs pasakėte, aš jau esu girdėjęs. „Tai buvo labai seniai". „Tuomet buvo karas". „Ivanai blogiausi už visus". „Ką vienas žmogus gali padaryti?" Esu girdėjęs žmones šitaip kuždantis dešimt metų. Beje, tiek jie tedaro. Kuždasi.

Ji patraukė savo ranką ir užsirūkė dar vieną cigaretę, pirštais vis vartydama mažutį auksinį žiebtuvėlį.

— Kai aš pirmą sykį vykau į Berlyną, tėvai man davė sąrašą žmonių, kuriuos jie seniau pažinojo; jame buvo daug teatro žmonių, menininkų — mano motinos draugų. Manau, nemažai jų, sprendžiant iš visko, veikiausiai buvo žydai arba homoseksualai. Aš ėmiau jų ieškoti. Žinoma, visi buvo dingę. Šitai manęs nenustebino. Bet jie ne tik išnyko. *Tartum nė nebūtų egzistavę.* — Ji švelniai patapšnojo žiebtuvėliu į staltiesę. Marchas pastebėjo jos pirštus — laibi, be manikiūro, niekuo nepapuošti. — Žinoma, ten, kur kadaise gyventa mano motinos draugų, gyveno kiti žmonės. Dažnai seni. Jie privalėjo žinoti, juk taip? Bet jie paprasčiausiai atrodė nieko neprisimeną. Žiūrėjo televizorių, gėrė arbatą, klausėsi muzikos. Nebuvo likę *absoliučiai* nieko.

Marchas tarė:

— Pažvelkite į tai.

Jis išsitraukė piniginę ir išėmė nuotrauką. Tarp restorano prabangos ši atrodė ne vietoje — užsilikusi iš kokios nors palėpės, šlamštas nuo sendaikčių turgaus prekystalio. Padavė jai. Šarlė ją tyrinėjo. Plaukų sruoga užkrito jai ant veido. Mergina ją nusibraukė.

— Kas jie tokie?

— Kai po skyrybų su Klara įsikėliau į naują butą, tas metų metus nebuvo remontuotas. Suradau ją užkištą už tapetų miegamajame. Žinote, nuodugniai apžiūrėjau tą vietą, bet daugiau nieko neaptikau. Jų pavardė Vaisai. Tačiau kas jie buvo? Kur yra dabar? Kas jiems nutiko?

Jis paėmė fotografiją, sulankstė į keturias dalis ir įsidėjo atgal į piniginę.

— Ką daryti, — tarė, — jeigu paskiri savo gyvenimą nusikaltėliams demaskuoti, ir galiausiai tau paaiškėja, kad tikrieji nusikaltėliai — žmonės, kuriems dirbi? Ką daryti, kai visi tau pataria nesukti dėl to sau galvos, vis tiek nieko nepakeisi, tai buvę taip seniai?

Dabar ji žvelgė į jį kitokiomis akimis.

— Turbūt galima išprotėti.

— Arba blogiau. Likti sveiko proto.

*

Nepaisydama jo protestų, ji užsispyrė apmokėti pusę sąskaitos. Kai juodu paliko restoraną, buvo beveik vidurnaktis. Į viešbutį abu ėjo tylūs. Dangaus skliautas buvo nusagstytas žvaigždžių; stačiai besileidžiančios grįstos gatvės apačioje tyvuliavo ežeras.

Ji įsikibo jam į parankę.

— Jūs tada paklausėte, ar tas vyriškis iš ambasados — Naitingeilas — mano meilužis.

— Pasielgiau netaktiškai. Atleiskite.

— Ar būtumėte nusivylęs, jeigu būčiau pasakiusi, jog taip?

Jis dvejojo.

Ji kalbėjo toliau:

— Ką gi, jis nėra mano meilužis. Norėtų būti. Atleiskite. Nuskambėjo taip, lyg girčiausi.

— Visai ne. Neabejoju, daugelis to norėtų.

— Aš dar nesutikau nieko...

Dar...

Ji nutilo.

— Man dvidešimt penkeri. Keliauju, kur noriu. Darau, ką noriu. Renkuosi, ką noriu. — Pasisukusi šiltu delnu lengvai palietė jam skruostą. — Dieve, nemėgstu, kai tokie dalykai tampa nevaldomi, o jūs?

Ji prisitraukė jo galvą sau prie veido.

Kaip keista, vėliau pagalvojo Marchas, *nugyventi gyvenimą nežinant praeities, savo pasaulio, savęs paties. Tačiau kaip tatai lengva! Diena iš dienos tu vaikščiojai kitų žmonių tau pramintais takais, nėsyk nepakeldamas galvos apsidairyti — pasidavęs jų logikai, nuo pat vystyklų iki įkapių. Tai buvo tartum kokia baimė.*

Ką gi, atsisveikink su tuo. Ir gera palikti tai už savęs — kad ir kas dabar atsitiktų.

Kojos jam mažne šoko grindiniu. Ranka apglėbė ją per liemenį. Turėjo tiek daug klausimų.

— Palauk, palauk, — juokėsi ji, laikydamasi jo. — Gana. Liaukis. Imu baimintis, kad tu nori manęs vien dėl *proto*.

Viešbučio numeryje ji atrišo Marchui kaklaraištį ir vėl prisitraukė prie savęs, švelniai burna priglusdama prie lūpų. Vis tebebučiuodama nunėrė jam nuo pečių švarką, atsagstė marškinius, praskyrė juos. Jos rankos slydo jam krūtine, nugara, pilvu.

Ji atsiklaupė ir atsegė jam diržą.

Užsimerkęs jis panardino pirštus jai į plaukus.

Kiek vėliau jis švelniai atstūmė ją nuo savęs, atsiklaupė priešais, pakėlė suknelę. Išlaisvinta nuo jos, Šarlė atlošė galvą ir papurtė plaukus. Jis troško pažinti ją visą. Bučiavo jai kaklą, krūtis, pilvą; kvėpė į save merginos aromatą, juto tvirtą, elastingą, glotnų kūną įsitempiant nuo jo rankų, švelnią odą sau prie liežuvio.

Paskiau, nusivedusi į lovą, ji įsitaisė viršum jo. Vienintelė šviesa sklido nuo ežero. Visur aplinkui juos mirguliavo šešėliai. Marchas pravėrė burną kažką pasakyti, bet ji pridėjo pirštą jam prie lūpų.

KETVIRTA DALIS

PENKTADIENIS, BALANDŽIO 17

Gestapas, kriminalinė policija ir saugumo tarnybos gaubiamos paslaptingos politinio detektyvo auros.

REINHARDAS HEIDRICHAS

1

Tądien Berlyno birža atsidarė prekiauti trisdešimt minučių anksčiau nei įprastai. Ciuriche, „Union des Banques Suisses"* vitrinose Banhofštrasėje, skaičiukai spragsėjo lyg mezginio virbalai. „Bayer", „Siemens", „Thyssen", „Daimler" — aukštyn, aukštyn, aukštyn, aukštyn. Vienintelės akcijos, kurių kursas nuo žinios apie detantą krito — tai „Kruppo".

Puošni, gerai apsirengusi minia neramiai būriavosi kaip ir kiekvieną rytą stebėti šio Reicho ekonominės sveikatos monitoriaus. Akcijų kainos biržoje šešis mėnesius vis krito ir investitorius buvo apėmusi mažne paniška nuotaika. Bet šią savaitę senuko Džo Kenedžio dėka, — jis, senukas Džo, visados išmanė šį bei tą apie rinkas: savo laiku Volstryte užkalė pusę milijardo dolerių, — taip, Džo dėka, nuosmukis sustojo. Berlynas džiūgavo. Visi džiūgavo. Niekas nekreipė dėmesio į porelę, žengiančią gatve nuo ežero — ne susikibusią rankomis, bet ganėtinai arti vienas kito, kad jų kūnai retsykiais susiliestų — ir sekamą iš paskos dviejų pavargusios išvaizdos ponų gelsvai rudais lietpalčiais.

Tą popietę, kai paliko Berlyną, Marchas išklausė glaustą instruktažą apie šveicarų bankininkystės papročius ir praktiką:

— Banhofštrasė — finansų centras. Atrodo kaip pagrindinė parduotuvių gatvė, kokia ir yra iš tikrųjų. Bet svarbiausia — kiemai už parduotuvių ir biurai viršum jų. Kaip tik ten surandi bankus. Bet privalai nežiopsoti. Šveicarai sako: kuo senesni pinigai, tuo sunkiau juos pamatyti. Ciuriche pinigai tokie seni, jog esti nematomi.

Po Banhofštrasės grindiniu ir tramvajaus bėgiais driekėsi saugyklų katakombos, kur trys kartos Europos turtuolių buvo

* „Šveicarijos bankų sąjunga" (*pranc.*).

paslėpę savo turtus. Žvelgdamas į gatve plūstančius pirkėjus ir turistus, Marchas mąstė, viršum kokių senovės svajonių ir paslapčių, viršum kieno kaulų juodu mina.

Tie bankai buvo maži, šeimoms priklausantys koncernai: viena dvi dešimtys tarnautojų, biuro apartamentai, mažutė varinė iškaba. „Zaugg & Cie"— tipiškas pavyzdys. Įeiti reikėjo iš skersgatvio, už juvelyrinių dirbinių parduotuvės, stebimam vaizdo kamerų, tokių pat kaip ir iš lauko prie Caugo vilos. Marchas nuspaudė skambutį šalia nekrentančių į akis durų ir pajuto Šarlę paliečiant jam ranką.

Kažkoks moteriškas balsas per vidaus telefoną pasiteiravo jo pavardės ir kokiu reikalu. Jis pažvelgė aukštyn į kamerą.

— Mano pavardė Marchas. Čia froilen Megvair. Mes norime pasimatyti su *herr* Caugu.

— Ar esate susitarę?

— Ne.

— Iš anksto nesusitarus *herr* direktorius nieko nepriima.

— Pasakykite jam, kad mes turime įgaliojimą sąskaitai numeris 2402.

— Prašom minutėlę palaukti.

Prie įėjimo iš skersgatvio stoviniavo policininkas. Marchas pašnairavo į Šarlę. Jam pasirodė, kad jos akys labiau spindi, oda skaistesnė. Matyt, sau meilikaująs. Šiandien viskas atrodė ryškiau — medžiai žalesni, žiedai baltesni, dangus melsvesnis, lyg būtų buvę nublizginti.

Ji nešėsi pasikabinusi per petį odinį rankinuką, iš kurio dabar išsitraukė fotoaparatą „Leica".

— Manau, momentinė nuotraukėlė šeimos albumui.

— Kaip nori. Bet manęs nepaimk.

— Kas per kuklumas.

Ji nufotografavo Caugo banko duris ir lentelę su pavarde. Per vidaus telefoną sutreškėjo priimamojo sekretorės balsas:

— Prašom lipti į antrą aukštą.

Sudžeržgė nuslinkdami skląsčiai, ir Marchas pastūmė sunkias duris.

Pastatas buvo optinė iliuzija. Nors mažas ir neišvaizdus iš lauko, viduje stiklo ir vamzdinio chromo laiptai vedė į erdvų priimamąjį, dekoruotą moderniuoju menu. Hermanas Caugas laukė juos pasitikdamas. Už jo stovėjo vienas iš praeitos nakties asmens sargybinių.

— Her Marchas, tiesa? — Caugas ištiesė ranką. — Ir froilen Megvair? — Paspaudė ir jai ranką, vos vos linkteldamas. — Anglė?

— Amerikietė.

— Ak. Puiku. Visad miela susipažinti su mūsų draugais amerikiečiais. — Jis atrodė it maža lėlė: sidabriniais plaukais, spindinčiu rausvu veidu, mažutėmis plaštakomis ir pėdomis. Vilkėjo nepriekaištingu juodu kostiumu, baltais marškiniais su perlinio pilkumo kaklaraiščiu. — Kaip suprantu, jūs turite būtiną įgaliojimą?

Marchas išsitraukė raštą. Caugas greitai pakėlė popierių prieš šviesą ir ištyrinėjo parašą.

— Taip, iš tikrųjų. Mano jaunystės braižas. Bijau, nuo tų laikų jisai suprastėjęs. Eime.

Savo kabinete jis pamojo jiems į žemą baltos odos sofą. Pats atsisėdo prie rašomojo stalo. Dabar turėjo prieš juos aukščio pranašumą: senų seniausia gudrybė.

Marchas nusprendė kalbėti atvirai.

— Vakar praėjome pro jūsų namus. Privatumas ten gerai saugomas.

Caugas sėdėjo pasidėjęs rankas ant stalo. Negarsiai pastukseno mažučiais nykščiais, lyg sakytų: *Patys suprantate, kaip būna.*

— Kaip supratau iš savo pagalbininkų, ir jūs turite apsaugą. Kaip man vertinti šį apsilankymą — kaip oficialų ar privatų?

— Ir toks, ir toks. Tai yra, nė joks.

— Man pažįstama tokia situacija. Toliau pasakysite, kad tai „delikatus reikalas“.

— Tai ir yra delikatus reikalas.

— Kaip tik mano specializacija. — Jis pasitaisė marškinių rankogalius. — Kartais man atrodo, kad visa dvidešimto amžiaus

istorija praslinko šiuo kabinetu. Ketvirtajame dešimtmetyje žydų pabėgėliai sėdėjo toje pat vietoje, kur dabar sėdite jūs — labai graudžios žmogystos, glaudžiančios prie savęs tai, ką pavyko išgelbėti. Paprastai tuoj pat įpėdžiui jų sekdavo ponai iš gestapo. Penktąjį dešimtmetį čia rikiavosi vokiečių valdžios pareigūnai su — kaip tatai įvardyti? — neseniai įgytu turtu. Kai kada tie patys žmonės, kurie kažkada buvo atvykę uždaryti sąskaitas kitų asmenų, dabar grįždavo atidaryti savųjų. Šeštąjį dešimtmetį mes turėjome reikalų su palikuonimis tų, kurie išnyko per penktąjį dešimtmetį. Nūnai, septintąjį dešimtmetį, tikiuosi padaugėsiant amerikiečių klientų, nes jūsų dvi šalys vėl susieina draugėn. Aštuntą dešimtmetį aš paliksiu savo sūnui.

— Šis įgaliojimas, — tarė Marchas. — Kokią prieigą jis mums suteikia?

— Jūs turite rakčiuką?

Marchas linktelėjo.

— Tuomet turite visišką prieigą.

— Mes pageidautume pradėti nuo sąskaitos įrašų.

— Puiku. — Caugas ištyrinėjo įgaliojimą, paskiau pakėlė telefono ragelį. — Froilen Graf, atneškite 2402-osios bylą.

Po minutėlės pusamžė moteris atnešė ploną šūsnį popierių maniliniame aplanke. Caugas paėmė jį.

— Ką jūs norite sužinoti?

— Kada sąskaita atidaryta?

Bankininkas pavartė popierius.

— 1942-ųjų liepą. To mėnesio aštuntą dieną.

— Ir kas ją atidarė?

Caugas delsė. Buvo nelyginant šykštuolis savajame vertingos informacijos sandėlyje: išsiskirti su kiekvienu faktu kėlė kančią. Bet pagal savo paties nustatytas taisykles kito pasirinkimo neturėjo. Galop ištarė:

— *Herr* Martinas Liuteris.

Marchas užsirašinėjo.

— Ir kokie buvo susitarimai dėl sąskaitos?

— Vienas seifas. *Keturi* raktai.

— *Keturi* raktai? — Marchas nustebęs kilstelėjo antakius. Veikiausiai paties Liuterio, Bulerio ir Štukarto. Bet pas ką gi ketvirtas raktas? — Kaip jie paskirstyti?

Visi jie buvo išduoti *herr* Liuteriui, kartu su keturiais įgaliojimais. Savaime suprantama, ką jis nusprendė su jais daryti, ne mūsų reikalas. Patys galite įvertinti, jog tai buvo ypatinga sąskaita, — kritinių situacijų, karo meto sąskaita, — skirta anonimiškumui užtikrinti ir palengvinti prieigą bet kuriems paveldėtojams ar turto perėmėjams, jeigu kas nors atsitiktų tikrajam sąskaitos turėtojui.

— Kaip jis mokėjo už sąskaitą?

— Grynaisiais. Šveicarijos frankais. Nuompinigiai už trisdešimtį metų. Iš anksto. Nesirūpinkite, *herr* Marchai — iki 1972-ųjų nereikia nieko mokėti.

Šarlė paklausė:

— Ar pas jus užregistruotos transakcijos, susijusios su sąskaita?

Caugas pasisuko į ją:

— Tik datos, kada seifas buvo atidarytas.

— Ir kokios gi jos?

— 1942-ųjų liepos aštuntoji. 1942-ųjų gruodžio septynioliktoji. 1943-iųjų rugpjūčio devintoji. 1964-ųjų balandžio tryliktoji.

Balandžio tryliktoji! Marchas vos įstengė nuslopinti džiugesio šūksnį. Jo teisingai spėta: Liuteris *iš tiesų* savaitės pradžioje skrido į Ciurichą. Jis užsirašė į bloknotą datas.

— Tik keturis kartus? — paklausė.

— Tikrai taip.

— Ir iki praeito pirmadienio seifas nebuvo atidarytas dvidešimt vienerius metus?

— Taip rodo datos. — Kiek suirzęs, Caugas užvertė bylą. — Galėčiau pridurti, kad čia nėra nieko ypatinga. Mes turime seifų, kurie išbuvo neliesti penkiasdešimt ar daugiau metų.

— Tai jūs iš pat pradžių suderinote sąskaitos sąlygas?

— Aš pats.

— Ar *herr* Liuteris pasakė, kodėl norėjo atidaryti seifą ar kodėl jam reikėjo šių ypatingų sąlygų?

— Kliento paslaptis.
— Atleiskite?
— Tai slapta informacija, liečianti tik klientą ir bankininką.
Šarlė įsiterpė:
— Betgi mes jūsų klientai.
— Ne, froilen Megvair. Jūs esate mano kliento turto perėmėjai. Esminis skirtumas.
— Ar kiekvieną kartą *herr* Liuteris asmeniškai atidarydavo seifą? — paklausė Marchas.
— Kliento paslaptis.
— Ar pirmadienį Liuteris pats atidarė seifą? Kaip jis buvo nusiteikęs?
— Kliento paslaptis, kliento paslaptis, — Caugas iškėlė aukštyn rankas. — Galime taip tęsti visą dieną, *herr* Marchai. Aš ne tik neprivalau suteikti jums tokią informaciją, pagal Šveicarijos bankininkystės įstatymus taip pasielgti būtų nusikalstama. Perteikiau jums visa, ką turite teisę žinoti. Dar kuo nors galėčiau padėti?
— Taip. — Marchas užvertė bloknotą ir pažvelgė į Šarlę. — Mes norėtume patys apžiūrėti seifą.

Į saugyklą buvo galima patekti mažu liftu. Jame vos pakako vietos keturiems keleiviams. Marchas ir Šarlė, Caugas ir jo asmens sargybinis stovėjo nepatogiai susispaudę. Iš arti nuo bankininko trenkė odekolonu; jo plaukai blizgėjo, sutepti riebia pomada.

Saugykla panėšėjo į kalėjimą ar morgą: baltų plytelių koridorius, besitęsiantis priekin trisdešimtį metrų, iš abiejų pusių grotos. Jo gale, greta grotinių vartų, prie stalo sėdėjo apsaugininkas. Caugas išsitraukė iš kišenės sunkų raktų ryšulį, grandine pritvirtintą jam prie diržo. Ieškodamas reikiamo, niūniavo.

Lubos kiek suvirpėjo — tai viršuje pravažiavo tramvajus.

Caugas praleido juos į narvą. Neono šviesoje spindėjo plieninės sienos: eilės durelių, kiekviena po pusę kvadratinio metro. Caugas slinko palei jas, atrakino vienas juosmens aukštyje ir pasitraukė į šalį. Apsaugininkas ištraukė pailgą dėžę, kareiviškos skrynelės dydžio, ir nunešė ją ant stalo.

Bankininkas tarė:

— Jūsų raktas tinka tos dėžės spynai. Aš palauksiu už durų.

— Nebūtina.

— Dėkui, bet aš verčiau palauksiu.

Caugas paliko narvą ir atsistojo koridoriuje nugara į grotas. Marchas pažvelgė į Šarlę ir padavė jai raktą.

— Tu atidaryk.

— Aš drebu...

Ji įstatė raktą. Tas lengvai pasisuko. Dėžės galas atsidarė. Ji siekė ranka vidun. Iš veido buvo matyti, kad ji suglumusi, paskiau nusivylusi.

— Regis, tuščias. — Jos veido išraiška pasikeitė. — Ne...

Šypsodamasi ištraukė plokščią kartoninę dėželę, apie penkiasdešimties kvadratinių centimetrų ploto, penkių centimetrų gylio. Dangtelis buvo užantspauduotas raudona smalka, su viršuje priklijuota mašinėle spausdinta etikete: Reicho užsienio reikalų ministerijos Sutarčių archyvo nuosavybė, Berlynas". Ir žemiau, gotiškomis raidėmis: „Geheime Reichssache". Griežčiausio slaptumo valstybės dokumentas.

Kokia nors *sutartis*?

Marchas raktu sulaužė antspaudą ir nukėlė dangtelį. Iš vidaus padvelkė pelėsiais ir smilkalais.

Viršuje pravažiavo dar vienas tramvajus. Skimbčiodamas raktais, Caugas tebeniūniavo.

Dėželėje buvo kažkoks daiktas, įvyniotas į neperšlampamą audeklą. Marchas jį iškėlė ir padėjo ant stalo. Nutraukė audeklą: medinė apibraižyta senoviška plokštė, vienas kampas nulaužtas. Jis apvertė plokštę.

Šarlė stovėjo šalimais.

— Gražu, — sumurmėjo ji.

Plokštės kraštai buvo apaižėję, lyg būtų buvusi išplėšta iš aptaiso. Bet pats portretas puikiai išsilaikęs. Jauna moteris, rafinuota, šviesiai rudų akių, su dviem eilėm juodų karolių apie kaklą, žvelgė į dešinę. Sau ant kelių ilgais aristokratiškais pirštais laikė kažkokį žvėriūkštį baltu kailiu. Ne visai šunytį; jis labiau panėšėjo į žebenkštį.

Šarlė buvo teisi. Paveikslas *išties* gražus. Tartum siurbė į save požemio palubės šviesą ir spinduliavo ją atgal. Blyški merginos oda švytėjo — skaisčiai it angelo.

— Ką tatai reiškia? — sukuždėjo Šarlė.

— Dievas žino. — Marchas jautėsi kažkaip apgautas. Ar depozitinis seifas — ne kas nors daugiau kaip tik Bulerio lobių kambario tąsa? — Ką tu išmanai apie meną?

— Ne kažką. Tačiau tai kažkaip atrodo pažįstama. Galima? — Ji paėmė paveikslą, palaikė per rankos ilgį priešais save. — Manau, italų darbo. Matai jos drabužį — keturkampę suknelės iškirptę, rankoves? Pasakyčiau, tai Renesansas. Labai senas ir labai autentiškas.

— Ir labai vogtas. Padėk atgal.

— Ar turime tai daryti?

— Žinoma. Nebent sugalvotum gerą pasakaitę Berlyno oro uosto muitininkams.

Dar vienas paveikslas, tik tiek! Patylom keikdamasis, Marchas perleido sau per pirštus neperšlampamą audeklą, apžiūrėjo kartoninę dėželę. Galu pavertė depozitinio seifo stalčių ir papurtė. Nieko. Tuščias metalas tyčiojosi iš jo. Ko jis tikėjosi? Pats nežinojo. Bet kažko tokio, kas jam suteiktų geresnių nuorodų negu šitai.

— Turime eiti, — tarė jis.

— Minutėlę.

Šarlė atrėmė plokštę į seifo stalčių. Pritūpusi padarė pustuzinį nuotraukų. Paskiau vėl suvyniojo paveikslą, įdėjo atgal į kartoninę dėželę ir užrakino seifą.

Marchas pašaukė:

— Mes čionai jau baigėme, *herr* Caugai. Dėkui jums.

Caugas sugrįžo kartu su apsaugininku — dalelytę sekundės per greitai, pagalvojo Marchas. Spėjo, kad bankininkas tempė ausis, stengdamasis juodu nugirsti.

Caugas pasitrynė delnus.

— Tikiuosi, likote visiškai patenkinti?

— Kuo puikiausiai.

Apsaugininkas įstūmė seifo stalčių atgal į ertmę, Caugas už-

rakino duris ir mergina su žebenkštimi vėl buvo palaidota tamsoje. *Čia mes turime seifų, kurie išbuvo neliesti penkiasdešimt ar daugiau metų...* Ar tiek ilgai truks, kol ši vėl išvys šviesą?

Jie tylomis pasikėlė liftu viršun. Caugas palydėjo juos iki pirmo aukšto.

— Taigi mes sakome sudie. — Jis paspaudė abiem paeiliui rankas.

Marchas jautė privaląs pasakyti ką nors daugiau, jam atrodė, jog derėtų išbandyti paskutinę taktiką.

— Turiu jus perspėti, *herr* Caugai, kad du iš šios sąskaitos bendrasavininkių pastarąją savaitę buvo nužudyti ir kad patsai Martinas Liuteris dingęs.

Caugas nė nemirktelėjo.

— Ajajai! Seni klientai miršta ir nauji, — jis pamojo į juodu, — užima jų vietą. Taigi taip sukasi pasaulis. Viena, kuo jūs galite neabejoti, *herr* Marchai — kai išsisklaidys mūšio dūmai, kad ir kas jį laimėtų, Šveicarijos kantonų bankai tebestovės. Labos jums dienos.

Juodu jau buvo atsidūrę gatvėje, ir banko durys vėrėsi, kai Šarlė šūktelėjo:

— *Herr* Caugai!

Bankininko veidas vėl pasirodė, ir, nespėjus jam pasislėpti, spragtelėjo fotoaparatas. Caugo akys išsiplėtė iš nuostabos, mažą jo burną sutraukė tobulas „O“, reiškiantis pasipiktinimą.

Ciuricho ežeras plytėjo ūkanotai mėlynas kaip paveikslėlis iš pasakų knygos — peizažas, tinkamas jūros pabaisoms ir su jomis kovojantiems karžygiams. O, kad pasaulis būtų buvęs toks, kaip mums buvo žadėta, mąstė Marchas. Tuomet pro šiuos ūkus būtų iškilusios pilys su smailais bokšteliais.

Su lagaminu prie kojų, jis rėmėsi į drėgną akmeninę baliustradą prie viešbučio, laukdamas, kol Šarlė susimokės sąskaitą.

Gailėjosi, kad negalėjo pabūti čia ilgiau — pasiimti ją paplaukioti po ežerą, apžiūrėti miestą, kalnus; papietauti senamiestyje; kasnakt sugrįžti į kambarį ir mylėtis, šnabždant ežerui... Sva-

jonė. Už penkiasdešimt metrų jam iš kairės automobilyje žiovavo jo angelai sargai iš Šveicarijos policijos.

Prieš daugelį metų, kai Marchas dar buvo jaunas Hamburgo Kripo detektyvas, jam buvo įsakyta lydėti kalinį, nuteistą iki gyvos galvos už apiplėšimą ir gavusį ypatingų vienos dienos atostogų. To žmogaus teismas buvo plačiai nušviestas laikraščiuose; jo vaikystės meilė, išvydusi paskelbtą medžiagą, parašė į kalėjimą ir aplankė jį; sutiko už jo tekėti. Šis meilės romanas palietė tą sentimentalumo gyslelę, kuri taip giliai įstrigusi į vokiečių mentalitetą. Visuomenėje kilo kampanija, kad ceremonija galėtų įvykti. Valdžia nusileido. Tad Marchas nulydėjo jį į vestuves, stovėjo prisirakinęs prie jo antrankiais per visas apeigas ir netgi vestuves fotografuojant — kaip nepaprastai dėmesingas pabrolys.

Puota vyko niūrioje salėje šalia bažnyčios. Į jos pabaigą jaunikis pašnabždėjo, kad esama sandėliuko su kilimu ant grindų, kad kunigas neprieštaraująs... Ir Marchas — tuomet pats jaunavedys — patikrinęs sandėliuką ir pamatęs, kad šis be langų, paliko tą žmogų ir jo žmoną vienudu dvidešimčiai minučių. Kunigas, kuris dirbo kapelionu Hamburgo uoste trisdešimt metų ir buvo daug ko prisižiūrėjęs, Marchui rimtai pamerkė akį.

Kai atėjo metas keliauti atgal į kalėjimą, kai perspektyvoje sušmėžavo aukštos sienos, Marchas tikėjosi, kad žmogus taps prislėgtas, maldaus papildomo laiko, gal netgi ners į duris. Visai nieko panašaus. Jisai sėdėjo šypsodamasis, baigdamas rūkyti cigarą. Dabar, stovėdamas prie Ciuricho ežero, Marchas suprato, kaip anas jautėsi. Pakako žinoti egzistuojant kitokio gyvenimo galimybę; užteko vienos tokios dienos.

Pajuto, kaip prisigretino Šarlė. Ji lengvai pabučiavo jam į skruostą.

Parduotuvė Ciuricho oro uoste lūžo nuo ryškiaspalvių dovanų — laikrodžių su gegutėmis, žaislinių slidžių, peleninių su Materhorno glazūra ir šokoladinių saldainių. Marchas išsirinko vieną iš muzikinių dėžučių su užrašu „Gimtadienio sveikinimai

mūsų mylimajam fiureriui, 1964" ant dangtelio ir nusinešė prie prekystalio, kur laukė apkūni pusamžė pardavėja.

— Gal suvyniotumėte tai ir išsiųstumėte už mane?

— Be problemų, pone. Užrašykite, kur norėtumėte nusiųsti.

Ji padavė jam blanką ir pieštuką. Marchas užrašė Haneloros Jėger pavardę ir adresą. Hanelora buvo netgi storesnė už savo vyrą, šokoladinių saldainių mėgėja. Jis vylėsi, kad Maksas supras pokštą.

Pardavėja įgudusiais pirštais mikliai suvyniojo dėžutę į rudą popierių.

— Daug tokių parduodate?

— Šimtais. Jūs, vokiečiai, tikrai mylite savo fiurerį.

— Teisybė, tikrai mylime.

Jis žvelgė į siuntinuką. Buvo suvyniotas lygiai taip pat kaip ir anas, kurį išėmė iš Bulerio pašto dėžutės. — Turbūt jūs neregistruojate vietų, į kurias siunčiate tuos paketėlius?

— Šitai būtų neįmanoma. — Ji užrašė adresą, prilipdė pašto ženklą ir padėjo siuntinuką į krūvą kitų už savęs.

— Be abejo. Ir jūs veikiausiai neprisimintumėte aptarnavusi čia vieną senyvą vokietį pirmadienį, apie ketvirtą popiet. Su storais akiniais ir ašarotomis akimis.

Jos veidas staiga sugriežtėjo nuo įtarumo.

— Kas jūs toks? Policininkas?

— Nesvarbu. — Jisai sumokėjo už šokoladinukus ir už puodelį, kurio šone buvo išspausdinta AŠ MYLIU CIURICHĄ.

Liuteris nebūtų keliavęs iki pat Šveicarijos vien *padėti* į to banko požemį paveikslą, pagalvojo Marchas. Netgi kaip išėjęs pensijon Užsienio reikalų ministerijos valdininkas jis niekaip nebūtų galėjęs pro muitinę kontrabanda išgabenti tokio dydžio paketo su griežčiausio slaptumo spaudu. Tikriausiai jis čia atvyko kažko pasiimti ir parsivežti į Vokietiją. Tad kadangi tai buvo pirmas kartas per dvidešimt vienerius metus, kai jis aplankė banko saugyklą, ir kadangi būta dar trijų raktų, taip pat kadangi jis niekuo nepasitikėjo, matyt, abejojo, ar tas kitas dalykas tebebus vietoje.

Jisai stovėjo žvelgdamas į išvykstančiųjų salę ir stengėsi įsi-

vaizduoti senyvą vyriškį, skubantį stipriai besidaužančia krūtinės ląstoje silpna širdimi į šį terminalo pastatą ir glaudžiantį prie savęs vertingąjį krovinį. Šokoladinukai veikiausiai buvę žinia, jog pasisekė: kol kas viskas gerai, mano dragužiai. Ką jis galėjo neštis? Tikrai ne paveikslus ar pinigus; jie turėjo šių užtektinai Vokietijoje.

— *Popierius.*

— Ką? — Šarlė jau laukė jo perone. Ir dabar nustebusi apsisuko.

— Tai tikriausiai buvusi jungtis. Popieriai. Jie visi buvo valstybės tarnautojai. Tvarkė savo gyvenimus popieriais, ant popieriaus.

Nupasakojo juos karo laikų Berlyne — sėdinčius savo kabinetuose iki vėlumos, siuntinėjančius memorandumus ir protokolus nepaliaujamose biurokratinėse popierių lenktynėse, statančius sau tvirtovę iš popierių. Milijonai vokiečių kovojo kare: stingdančio šalčio stepių purve, Libijos dykumoje ar giedrame danguje viršum Anglijos, arba — kaip Marchas — jūroje. Tačiau tie seniai kovojo savąjį karą — liejo kraują ir eikvojo savuosius vidutiniojo amžiaus metus — ant *popieriaus*.

Šarlė purtė galvą.

— Tu kalbi nesąmones.

— Žinau. Galbūt netgi sau pačiam. Štai ką tau nupirkau.

Ji išvyniojo puodelį ir nusijuokė, prispaudė jį sau prie širdies.

— Man jis bus brangus.

Juodu greitai praėjo pasų kontrolę. Už barjero Marchas atsisuko paskutinįsyk pasižiūrėti. Dvejetas šveicarų policininkų stebėjo nuo bilietų kasos. Vienas iš jų — tas, kuris juodu išgelbėjo prie Caugo vilos — kilstelėjo ranką. Atsakydamas jam, Marchas pamojavo.

Paskutinį kartą paskelbta apie jųdviejų reisą: *Keliaujantys 227-uoju „Lufthansa" reisu į Berlyną privalo nedelsiant prisistatyti...*

Jis nuleido ranką ir pasuko išvykimo vartų link.

2

Šiame reise nesiūlyta viskio, tik kavos — daug jos, stiprios ir juodos. Šarlė pabandė skaityti laikraštį, bet užmigo. Marchas buvo pernelyg susijaudinęs, kad ilsėtųsi.

Išplėšęs iš bloknoto tuziną tuščių lapų, padalijo juos perpus ir dar perpus. Dabar turėjo šiuos paskleidęs priešais save ant plastikinio stalelio. Ant kiekvieno buvo užrašęs pavardę, datą, įvykį. Su nukarusia iš lūpų cigarete, dūmams rangantis aukštyn, viską aplinkui užmiršęs, vis perslinkinėjo ir perslinkinėjo skiauteles — priekinę į galą, galinę į vidurį, vidurinę į pradžią. Kitiems keleiviams, iš kurių keletas vogčia smalsiai dirsčiojo, jis tikriausiai atrodė kaip žmogus, dėliojantis itin beprotišką pasiansą.

1942-ųjų liepa. Rytų fronte vermachtas pradėjo operaciją „Mėlis“: ofenzyvą, kuri galiausiai padės Vokietijai laimėti karą. Amerika gauna į kaulus nuo japonų. Britai bombarduoja Rūrą, kaunasi Šiaurės Afrikoje. Prahoje Heidrichas sveiksta po pasikėsinimo jį nužudyti.

Taigi: geros dienos vokiečiams, ypač esantiems nukariautose teritorijose. Elegantiški apartamentai, draugužės, kyšiai — dėžės supakuoto siųsti į namus grobio. Korupcija nuo viršaus iki apačios; nuo kapralo iki komisaro; nuo alkoholio iki altoriaus puošmenų. Buleriui, Štukartui ir Liuteriui itin geros dienos. Buleris Generalinėje gubernijoje rekvizuoja meno vertybes ir siunčia prisidengdamas Štukartu Vidaus reikalų ministerijai — visai saugu, nes kas drįstų kišti nagus prie tokių įtakingų Reicho pareigūnų pašto? Liuteris kontrabanda gabena daiktus į užsienį parduoti — vėlgi saugu, nes kas drįstų įsakyti Užsienio reikalų ministerijos Vokiečių skyriaus vadovui atidaryti savo bagažą? Visi trys šeštąjį dešimtmetį pasitraukia į pensiją — turtingi ir gerbiami.

Ir tuomet, 1964-aisiais, ištinka katastrofa.

Marchas perstumdė savąsias popieriaus skiauteles, paskiau darsyk.

Penktadienį, balandžio 11-ą, trejetas sąmokslininkų susirenka Bulerio viloje: pirmas faktas, leidžiantis spėti apie paniką...

Ne. Ne taip. Jis vėl pasklaidinėjo savo užrašus atgalios iki Šarlės pasakojimo apie pokalbį su Štukartu. Žinoma.

Ketvirtadienį, balandžio 10-ą, dieną prieš susitikimą, Štukartas stovi Biulovštrasėje ir pasižymi telefono būdelėje priešais Šarlotės Megvair butą numerį. Turėdamas šį, penktadienį nuvyksta į Bulerio vilą. Jiems gresia būti užgriūtiems kažko tokio baisaus, jog trejetas vyrų svarsto neįmanoma: pabėgti į Jungtines Amerikos Valstijas. Štukartas išdėsto, kaip tatai padaryti. Jie negali pasikliauti ambasada, nes Kenedis ją prikimšo taikos šalininkų. Būtina užmegzti tiesioginį ryšį su Vašingtonu. Štukartas šį turįs: Maiklo Megvairo dukterį. Tam pritariama. Šeštadienį Štukartas skambina telefonu merginai ir susitaria susitikti. Sekmadienį Liuteris skrenda į Šveicariją: ne parsigabenti paveikslų ar pinigų, kurių jie užtektinai turi ir Berlyne, o paimti kažką padėta ten per tris apsilankymus tarp 1942-ųjų vasaros ir 1943-iųjų pavasario.

Bet jau per vėlu. Iki to laiko, kol Liuteris atsiima ką ketinęs, pasiunčia ženklą iš Ciuricho, išsilaipina Berlyne, Buleris ir Štukartas jau negyvi. Tad jis nusprendžia dingti pasiimdamas su savimi tai, ką išsikėlė iš banko saugyklos Ciuriche.

Marchas atsilošė ir svarstė savo perpus įmintą mįslę. Ši įvykių versija tokia pat svari kaip ir bet kuri kita.

Šarlė per miegą atsiduso ir sujudėjo, pasisukusi padėjo galvą jam ant peties. Jis pabučiavo jos plaukus. Šiandien penktadienis. Fiurerio diena pirmadienį. Jam likęs tik savaitgalis.

— Ak, brangioji mano froilen Megvair, — sumurmėjo jis, — bijau, kad mes ieškojome ne ten.

Ponios ir ponai, netrukus mes leisimės į Hermano Geringo oro uostą. Prašom sugrąžinti krėslus į statmeną padėtį ir nulenkti stalelius priešais save...

Atsargiai, stengdamasis nepažadinti Šarlės, Marchas ištraukė savo petį iš po jos galvos, susirinko popieriaus skiauteles ir netvirtai nuėjo linkui orlaivio galo. Iš tualeto išniręs vaikinukas su hitlerjugendo uniforma mandagiai jam prilaikė atidarytas duris. Marchas linktelėjo, įėjo vidun ir užsirakino. Blausi šviesa mirgėjo.

Mažutė kabina atsidavė suplėkusiu, be galo be krašto recirkuliuojamu oru, pigiu muilu, fekalijomis. Jis pakėlė metalinio klozeto dangtį ir sumetė popierėlius. Orlaivis pasviro nuožulniai ir sudrebėjo. Užsižiebė perspėjantis užrašas: DĖMESIO! GRĮŽKITE Į SAVO VIETAS! Nuo turbulencijos jam sumaudė po duobute. Ar šitaip jautėsi ir Liuteris, kai orlaivis leidosi Berlyno linkui? Metalas buvo lipnus paliesti. Jis paspaudė svirtelę ir nuleido klozete vandenį, užrašus įsiurbė mėlynas sūkurys.

„Lufthansa" buvo aprūpinusi tualetą ne rankšluosčiais, bet drėgnomis popierinėmis servetėlėmis, impregnuotomis kažkokiu šleikščiu skysčiu. Marchas nusišluostė veidą. Pro slidų audinį juto, kokia karšta jo oda. Vėl vibracija — panaši kaip povandeninio laivo nuo giluminės bombos. Jie greitai žemėjo. Jis prispaudė degančią kaktą prie vėsaus veidrodžio. *Nerk, nerk, nerk...*

Ji buvo atsibudusi, braukėsi šukomis tankius plaukus.

— Jau maniau, kad tu iššokai.

— Teisybė, tokia mintis man toptelėjo galvon. — Jis užsisegė saugos diržą. — Tačiau mano išsigelbėjimas galėtum būti tu.

— Kalbi mieliausius dalykus.

— Aš pasakiau „galėtum būti". — Jis paėmė jos ranką. — Klausyk. Ar tu tikra, kad Štukartas tau pasakė nuvykęs *ketvirtadienį* pasitikrinti to telefono priešais tavo butą?

Ji kiek pagalvojo.

— Taip, tikra. Prisimenu, tai privertė mane susimąstyti: šis žmogus nejuokauja, gerai pasirengė iš anksto.

— Taip ir aš manau. Tik štai koks klausimas: ar Štukartas veikė savarankiškai, — stengėsi nutiesti sau nuosavą pabėgimo kelią, — ar skambino tau pagal veiksmų planą, kurį buvo aptaręs su tais kitais?

— Nejau tai svarbu?

— Labai. Tik pagalvok. Jeigu jis penktadienį tai suderino su kitais, vadinasi, Liuteris gali žinoti, kas tu ir kaip su tavimi susisiekti.

Nustebusi ji patraukė ranką.

— Betgi tai kvaila. Jis nė už ką manimi nepasitikėtų.

— Tu teisi, tai kvaila. — Lėktuvas pranėrė pro vieną debesų sluoksnį; žemiau kybojo antras. Marchas matė kyšančią pro jį it šalmo viršūnę Didžiosios menės smailę. — Tačiau tarkime, Liuteris tebegyvas, tad ką galėtų rinktis? Oro uostas stebimas. Taip pat ir krantinės, geležinkelio stotys, sienos. Jis negali rizikuoti kreiptis tiesiogiai į Amerikos ambasadą — po to, kas įvykę dėl Kenedžio vizito. Negali grįžti namo. Taigi, ką jam daryti?

— Aš tuo netikiu. Būtų man paskambinęs antradienį ar trečiadienį. Ar ketvirtadienio rytą. Kodėl turėtų tiek delsti?

Bet jis girdėjo jos balse dvejonę. Pagalvojo: tu *nenori* tuo tikėti. Įsivaizdavai esanti protinga, ieškojai medžiagos savo straipsniui Ciuriche, bet galbūt visą laiką ši istorija ieškojo tavęs čia, Berlyne.

Ji nusigręžė nuo jo ir žvelgė pro iliuminatorių.

Staiga Marchas pasijautė pristigęs pasitikėjimo savimi. Po teisybei, nepaisant visko, jis vos ją pažinojo. Tarė:

— Jis galbūt delsė bandydamas rasti ką nors geresnio, ką nors saugesnio. Kas žino? Gal ir surado.

Ji neatsakė.

Jie nutūpė Berlyne per silpną dulksną tuoj prieš dvi. Junkeriui sukantis kilimo-tūpimo tako gale, iliuminatoriumi varvėjo vanduo, palikdamas smulkių lašų nuobėgas. Viršum terminalo pastato drėgmėje glebnai kadarojo vėliava su svastika.

Prie pasų kontrolės rikiavosi dvi eilutės: viena vokiečiams ir Europos bendrijos piliečiams, kita — likusiam pasauliui.

— Štai čia mudu išsiskiriame, — pasakė Marchas. Anksčiau buvo Šarlę įtikinęs, gan sunkiai, kad leistų jam nešti jos lagaminą. Dabar sugrąžino šį jai. — Ką ketini veikti?

— Turbūt grįšiu į butą ir lauksiu suskambant telefoną. O tu?

— Pamaniau, surengsiu sau istorijos pamoką. — Ji nesuprasdama pažvelgė į jį. — Vėliau aš tau paskambinsiu.

— Tik nepamiršk.

Sugrįžo buvusio nepasitikėjimo ženklai. Matė tai iš jos akių, juto ją tyrinėjant ir jo akis. Troško ką nors pasakyti, ją nuraminti.

— Nesirūpink. Ką sutarėm — sutarta.

Ji linktelėjo. Nejauki tyla. Paskiau staiga Šarlė pasistiebė ir slystelėjo skruostu per jo skruostą. Nespėjus jam sumoti, kaip atsakyti, ji nuėjo.

Grįžtančių vokiečių eilutė po vieną tylomis slinko į Reichą. Susidėjęs rankas už nugaros, Marchas kantriai laukė, kol buvo kruopščiai tyrinėjamas jo pasas. Tomis pastarosiomis keliomis dienomis prieš fiurerio gimtadienį pasienio kontrolė visados būdavo griežtesnė, sargyba įtaresnė.

Muitinės pareigūno akys slėpėsi šešėlyje, kurį metė priekakčio snapelis.

— *Herr* šturmbanfiureris grįžo su trijų valandų atsarga. — Jis perbraukė vizą storu juodu brūkšniu, skersai užrašė „negaliojanti" ir sugrąžino pasą. — Sveiki sugrįžę į namus.

Pilnutėlėje žmonių muitinės salėje Marchas dairėsi Šarlės, bet niekur jos nematė. Galbūt atsisakyta ją vėl įsileisti į šalį. Jis bemaž vylėsi, kad taip ir atsitiko: jai būtų buvę saugiau.

Muitininkai tikrino kiekvieną krepšį. Tokių saugumo priemonių anksčiau niekad nėra buvę. Viešpatavo chaosas. Tarp kalnų suverstų drabužių besimaišantys ir besiginčijantys keleiviai darė salę panašią į kokį nors Indijos turgų. Jis laukė savo eilės.

Buvo jau po trečios, kai Marchas pasiekė bagažo saugojimo kamerą ir atsiėmė lagaminą. Tualete vėl persirengė uniforma, sulankstė ir įsidėjo atgal savo civilinius drabužius. Pasitikrinęs liugerį, įstūmė šį į dėklą. Išeidamas žvilgtelėjo į save veidrodyje. Pažįstama juoda figūra.

Sveiki sugrįžę į namus.

3

Kai šviesdavo saulė, partija tai vadino „Fiurerio orais“. Pavadinimo lietui neturėta.

Nepaisant to, buvo išleistas potvarkis, kad tegul ir dulksna, bet šiandien popiet prasidės trijų dienų šventės. Ir todėl žmonės su atkakliu nacionalsocialistišku ryžtu ėmėsi švęsti.

Marchas taksi važiavo pietų link per Vedingą. Tai buvo darbininkų Berlynas, trečiajame dešimtmetyje komunistų tvirtovė. Fabrikų sirenos šventei pažymėti užkaukė valandą anksčiau nei įprastai. Dabar gatvėse buvo tiršta sudrėkusių ūžautojų. Daugiabučių komendantai nesnaudė. Prie kas antro ar kas trečio pastato kabojo vėliava — daugiausia su svastikomis, tačiau taip pat kai kur tarp geležinių, tvirtoves primenančių daugiabučių balkonų buvo ištempti šūkiai. BERLYNO DARBININKAI SVEIKINA FIURERĮ 75-OJO GIMTADIENIO PROGA! TEGYVUOJA ŠLOVINGOJI NACIONALSOCIALISTINĖ REVOLIUCIJA! TEGYVUOJA MŪSŲ VADAS IR PIRMASIS DRAUGAS ADOLFAS HITLERIS! Skersgatvius buvo apėmusi spalvų karštligė, drebino vietinių SA orkestro bumpsniai. O dar tik penktadienis. Marchui buvo įdomu, ką Vedingo valdžia numačiusi pačiai tai dienai.

Naktį prie Volfštrasės kažkoks maištingai nusiteikęs šmaikštuolis ant sienos baltais dažais buvo nuteplioję s grafitą: VISUS, KURIUOS PASTEBĖSIME NESILINKSMINANČIUS, SUŠAUDYSIME. Pora uolių rudmarškinių stengėsi nutrinti užrašą.

Marchas taksi važiavo iki pat Fric Todto aikštės. Jo folksvagenas tebestovėjo prie Štukarto daugiabučio, kur buvo palikęs užvakar naktį. Jis pažvelgė viršun į ketvirtą aukštą. Kažkas buvo užtraukęs visas užuolaidas.

Verderšermarkte, savo kabinete, jis pasidėjo lagaminą ir paskambino budėtojui. Martino Liuterio buvimo vieta nenustatyta.

Krauzė tarė:

— Kalbant tarp mudviejų, Marchai, Globusas, kad jį kur galas, varo visus mus iš proto. Kas pusvalandį vis čia, šūkaloja ir keikiasi, kad kas nors keliaus į KZ, jeigu jis nesulauksiąs rezultatų.

— *Herr* obergrupenfiureris labai pasiaukojantis karininkas.
— O taip, taip. — Krauzės balsas staiga tapo išgąstingas. — Aš neturėjau galvoje...
Marchas padėjo ragelį. Tai bet kuriam besiklausančiam jo skambučių suteiks peno pagalvoti.
Jis atsitempė ant stalo rašomąją mašinėlę ir įstatė į ją popieriaus lapą. Tuomet užsirūkė.

KAM: Reicho kriminalinės policijos SS oberstgrupenfiureriui Artūrui Nebei
NUO KO: SS šturmbanfiurerio Ks. Marcho.

1. Turiu garbės jus informuoti kad šįryt 10.00 aš apsilankiau „Zaugg & Cie, bankininkų“ patalpose Ciuriche, Banhofštrasėje.

2. Numeruotoji sąskaita, apie kurios egzistavimą mes vakar kalbėjomės, buvo atidaryta Užsienio reikalų ministerijos pasekretoriaus Martino Liuterio 1942 07 08.

3. Seifo dėžutė vėliau buvo atidaryta tris kartus: 1942 12 17, 1943 09 08, 1964 04 13.

4. Man pačiam apžiūrėjus dėžutę, rasta

Marchas atsilošė kėdėje ir išpūtė palubėn porą dailių žiedų melsvų dūmų. Mintis apie tą paveikslą Nebės rankose — nukištą į jo pompastiškų, saldžių šmutclerių ir kirchnerių kolekciją — buvo atstumianti, netgi šventvagiška. Verčiau palikti tą merginą patamsiuos. Jis kiek palaikė ant klavišų pirštus, paskiau išstukseno:

tuščia.

Jis išsuko iš mašinėlės lapą, pasirašė ir užklijavo į voką. Paskambino į Nebės kabinetą ir buvo įsakytas atnešti raštą tuoj pat,

asmeniškai. Padėjęs ragelį, jis įsistebeilijo pro langą į plytų sienų vaizdą.

Kodėl gi ne?

Atsistojęs rausė knygų lentynas, kol surado Berlyno telefonų knygą. Pasiėmė ją ir paieškojo numerio, kuriuo paskambino, vengdamas būti pasiklausytas, iš gretimo kabineto.

Atsiliepė vyriškas balsas:

— Reicho archyvas.

Po dešimties minučių jo auliniai jau klimpo į minkštą Artūro Nebės kabineto kilimą.

— Ar jūs tikite atsitiktinumais, Marchai?

— Ne, pone.

— Ne, — pakartojo Nebė. — Puiku. Ir aš netikiu. Jis padėjo ant stalo savo didinamąjį stiklą ir nustūmė į šalį Marcho raportą. — Netikiu, kad du pensijon išėję valstybės pareigūnai, to paties amžiaus ir rango, *tiesiog atsitiktinai* pasirinko verčiau nusižudyti, nei būti demaskuoti kaip užsiėmę korupcija. Dieve mano, — jis šaižiai susijuokė, — jeigu kiekvienas valdininkas Berlyne šitaip manytų, gatvėse gulėtų didžiulės krūvos lavonų. Taip pat netikiu, kad jie *tiesiog atsitiktinai* nužudyti tą savaitę, kai Amerikos prezidentas paskelbė mus pamaloninsiąs savo vizitu.

Jis atsistūmė su kėde ir nuklibikščiavo per kabinetą prie nedidelės knygų spintos, kurioje rikiavosi šventieji nacionalsocializmo tekstai. *Mein Kampf*, Rozenbergo *Mythus der XX Jahrhunderts*, Gebelso *Tagebücher**... Jis paspaudė mygtuką, ir knygų spintukė pasisuko, atidengdama kokteilių bariuką. Tie tomai, kaip dabar Marchas išvydo, tebuvo prie medžio priklijuotos knygų nugarėlės.

Nebė įsipylė didelę porciją vodkos ir sugrįžo prie stalo. Marchas toliau tebestovėjo ten pat, nei deramai išsitempęs poza „ramiai", nei — „laisvai".

— Globusas dirba Heidrichui, — pasakė Nebė. — Tai paprasta. Globusas nenusišluostys šiknos, jeigu Heidrichas neparagins to padaryti.

---

* „Mano kova", „Dvidešimtojo amžiaus mitas", „Dienoraščiai" (*vok.*).

Marchas nutylėjo.

— Ir Heidrichas didžiumą laiko dirba fiureriui, o visą laiką — sau.

Nebė laikė sau prie lūpų sunkų bokaliuką. Jo liežuvis it driežo kyščiojo į vodką, mėgavosi ja. Kurį laiką jis tylėjo. Paskiau tarė:

— Ar žinote, kodėl mes įsiteikinėjame amerikiečiams, Marchai?

— Ne, pone.

— Nes mes sėdime mėšle. Šito jūs neperskaitysite Daktarėlio laikraščiuose. Dvidešimt milijonų naujakurių Rytuose iki 1960-ųjų — toks buvo Himlerio planas. Devyniasdešimt milijonų — iki šimtmečio pabaigos. Puiku, mes iš tiesų juos išsiuntėme. Tik bėda, kad pusė nori sugrįžti. Tik pagalvokite apie šią begalinę ironiją, Marchai: gyvybinė erdvė, kurioje niekas nenori gyventi. Terorizmas, — jis pamojo stikleliu, ir ledukai skimbtelėjo. — Man nereikia Kripo karininkui pasakoti, kokia rimta problema tapęs terorizmas. Amerikiečiai aprūpina pinigais, ginklais, apmoko. Dvidešimt metų padeda raudoniesiems išsilaikyti. O mūsų jaunimas nebenori kariauti, seniai nebenori dirbti.

Dėl tokių kvailysčių jis palingavo žilą galvą, susižvejojo iš taurelės leduką ir garsiai ėmė šį čiulpti.

— Heidrichas eina iš proto dėl to sandėrio su amerikiečiais. Nužudytų bet ką, kad tik sklandžiai jį prasuktų. Ar būtent šitai čia dedasi, Marchai? Buleris, Štukartas, Liuteris — gal jie kažkaip tam reikalui kėlė grėsmę?

Nebės akys tyrinėjo jo veidą. Marchas žvelgė tiesiai prieš save.

— Tam tikra prasme, ir jūs pats ironija, Marchai. Ar kada nors apie tai pagalvojote?

— Ne, pone.

— „Ne, pone“, — pamėgdžiojo jį Nebė. — Ką gi, dabar pagalvokite. Mes pasiryžę užauginti padermę antžmogių, kurie valdytų imperiją, taip? Išmokėme juos naudotis tvirta logika — negailestingai, netgi žiauriai. Prisimenate, ką sykį pasakė fiureris? „Mano didžiausia dovana vokiečiams ta, kad išmokiau juos blaiviai mąs-

tyti". Ir kas nutinka? Kai kurie iš jūsų — galbūt geriausieji — ima atgręžti tą negailingą blaivų mąstymą prieš *mus*. Sakau jums — džiaugiuosi, kad esu senas. Aš bijau ateities. — Minutėlę jis nutilo, paskendęs savo paties mintyse.

Galop nusivylęs, senis paėmė didinamąjį stiklą.

— Taigi tai korupcija. — Jis darsyk perskaitė Marcho raportą, paskiau suplėšė ir išmetė į šiukšlių krepšį.

Reicho archyvą saugojo Klėja, istorijos mūza: nuogos amazonės formų statula, sukurta Adolfo Ciglerio, „Reicho gaktiplaukių meistro". Ji piktai raukė antakius žvelgdama skersai Pergalės prospekto linkui Kareivių rūmų, iki ilga turistų eilė laukė, kol galės vorele praslinkti pro Frydricho Didžiojo palaikus. Ant milžiniškos jos krūtinės atšlaičių tupėjo balandžiai, nelyginant prigludę prie ledyno alpinistai. Už jos, virš įėjimo į archyvą, buvo iškaltas užrašas — lakštinio aukso, inkrustuoto nugludintame granite. Fiurerio citata: BET KURIAI TAUTAI TEISINGA ISTORIJA VERTA 100 DIVIZIJŲ.

Rudolfas Halderis įsivedė Marchą į vidų ir toliau į trečią aukštą. Pastūmęs dvigubas duris, pasitraukė į šalį ir praleido jį vidun. Akmeninių sienų koridorius ir akmeninės grindys tartum tęsėsi iki begalybės.

— Įspūdinga, ką? — Savo darbovietėje Halderis kalbėjo profesionalaus istoriko tonu, perteikiančiu podraug išdidumą ir sarkazmą. — Mes šį stilių vadiname neva teutonišku. Nenustebsi išgirdęs, kad tai didžiausias archyvo pastatas pasaulyje. Virš mūsų — du administracijos aukštai. Šiame aukšte — mokslininkų kabinetai ir skaityklos. Po mumis — *šeši aukštai* dokumentams. Tu žengi, drauge mano, faterlando istorija. O aš štai iš čionai prižiūriu Klėjos žibintą.

Kabinetas buvo lyg vienuolio celė: mažas, be langų, granito blokų sienos. Ant stalo — pusės metrų aukščio krūvomis sukrauti dokumentai; jie taip pat pasklidę ir ant grindų. Visur knygos, — keli šimtai jų, — iš kurių kiekvienos kyšojo tankumynas skirtukų: įvairiaspalvės popieriaus skiautelės, tramvajaus bilietai, cigarečių dėžučių nuoplėšos, panaudoti degtukai.

— Istoriko misija. Išgauti iš chaoso dar daugiau chaoso. — Nuo vienintelės kėdės Halderis nukėlė šūsnį senų kariuomenės pranešimų ir pamojo Marchui atsisėsti.

— Rudi, man vėl reikia tavo pagalbos.

Halderis įsitaisė ant savo rašomojo stalo krašto.

— Mėnesius iš tavęs negaunu jokios žinios, o paskiau staiga išdygsti dusyk per savaitę. Spėju, tai irgi turi kažką bendra su Bulerio reikalu? Aš mačiau nekrologą.

Marchas linktelėjo.

— Privalėčiau tave perspėti, kad dabar kalbiesi su atstumtuoju. Vien susitikinėdamas su manimi, galbūt statai save pavojun.

— Nuo to tik dar įdomiau. — Halderis susidėjo ilgus pirštus ir sutreškino krumpliais. — Klok.

— Iš tiesų tau tatai bus nelengva. — Marchas kiek patylėjo ir įkvėpė oro. — Kalbama apie tris žmones: Bulerį, Vilhelmą Štukartą ir Martiną Liuterį. Pirmieji du jau negyvi; paskutinysis — bėglys. Visi trys, kaip tu žinai, aukšti valstybės tarnautojai. 1942-ųjų vasarą jie atidarė Ciuriche banko sąskaitą. Iš pradžių maniau, kad jie ten pasidėjo krūvą pinigų ar meno vertybių, — kaip tu ir įtarei, Buleris buvo iki ausų įklimpęs korupcijoje, — tačiau dabar man dingojasi, jog tai buvę dokumentai.

— Kokie dokumentai?

— Tiksliai nežinau.

— Delikataus pobūdžio?

— Galimas daiktas.

— Viena problema aiškėja iškart. Tu kalbi apie tris skirtingas ministerijas — Užsienio reikalų, Vidaus reikalų ir Generalinę aguberniją, kuri iš tikrųjų visai ne ministerija. Tai sudaro tonas dokumentų. Aš rimtai sakau, Ksavi — tiesiog tonas.

— Ar turi čia jų dokumentus?

— Užsienio ir Vidaus reikalų — taip. Generalinės gubernijos archyvai — Krokuvoje.

— Ar gali prie jų prieiti?

— Oficialiai — ne. Neoficialiai... — Jis pavartaliojo kaulėtą plaštaką. — ...Galbūt, jeigu man pasisektų. Betgi, Ksavi, vien jiems peržiūrėti prireiktų viso gyvenimo. Ką tu siūlai?

— Ten turėtų būti koks nors mįslės raktas. Galbūt trūksta kokių nors dokumentų.

— Tačiau tai neįmanoma užduotis.

— Aš juk tau sakiau, kad bus nelengva.

— Ir per kiek laiko tą „raktą" reikia surasti?

— Man reikia surasti jį dar šį vakarą.

Neiškentęs Halderis krenkštelėjo, išreikšdamas podraug skepticizmą, pyktį, pajuoką.

Marchas tyliai tarė:

— Rudi, jie grasina už trijų dienų atiduoti mane SS garbės teismui. Patsai supranti, ką tatai reiškia. *Privalau surasti jį dabar pat.*

Minutėlę Halderis žvelgė į jį, negalėdamas patikėti savo ausimis, paskiau nusigręžė ir sumurmėjo:

— Leisk man pagalvoti...

Marchas paklausė:

— Galiu užsirūkyti?

— Koridoriuje. Ne čia — tie popieriai neįkainojami.

Rūkydamas Marchas girdėjo kabinete Halderį žingsniuojant pirmyn ir atgal. Pasižiūrėjo į laikrodį. Šešta valanda. Ilgame koridoriuje nė gyvos dvasios. Didžiuma personalo veikiausiai išėjo namo pradėti šventinį savaitgalį. Marchas pabandė atidaryti poros kabinetų duris, tačiau tos buvo užrakintos. Trečios atsidarė. Jis pakėlė telefono ragelį, pasiklausė signalų ir surinko devynetuką. Signalai pakito — išorės linija. Jisai paskambino Šarlės numeriu. Ji išsyk atsiliepė.

— Čia aš. Pas tave tvarka?

Ji atsakė:

— Pas mane viskas gerai. Aš kai ką aptikau — tokį mažutį dalykėlį.

— Nepasakok telefonu. Pasikalbėsime vėliau. — Jis bandė sugalvoti, ką dar pasakius, bet ji jau padėjo ragelį.

Dabar telefonu kalbėjo Halderis. Linksmas jo balsas aidėjo akmeninėmis plokštėmis klotu koridoriumi.

— Eberhardas? Labas vakaras... Iš tiesų, kai kuriems iš mūsų nėra kada ilsėtis. Galima užduoti trumputį klausimėlį? Tai liečia

Vidaus reikalų ministeriją... Ak, tikrai taip? Gerai. Pareigybiniu pagrindu?.. Suprantu. Puiku. Ir visa tai padaryta?..

Marchas užsimerkęs atsirėmė į sieną, stengdamasis negalvoti apie marias popierių sau po kojomis. Nagi, Rudi! *Nagi!*

Išgirdo skimbtelint — tai Halderis padėjo ragelį. Po kelių sekundžių Rudis, vilkdamasis ant savęs švarką, pasirodė koridoriuje. Iš jo viršutinės kišenaitės styrojo daugybė rašiklių.

— Mažumėlę pasisekė. Pasak mano kolegos, Vidaus reikalų ministerijos bylos bent jau sukataloguotos. — Jis leidosi sparčiai žingsniuoti koridoriumi. Marchas nuo jo neatsiliko.

— Ką tatai reiškia?

— Tatai reiškia, kad turėtų būti pagrindinis indeksas, iš kurio sužinosime, kokie dokumentai iš tikrųjų perėję per Štukarto stalą ir kada. — Jisai suskato spaudinėti mygtukus šalia lifto. Jokio atsako. — Matyt, nakčiai išjungė tą daiktą. Gausime nupėsčiuoti savomis kojomis.

Kol juodu kaukšėjo žemyn plačiais įvijais laiptais, Halderis garsiai pareiškė:

— Suprask, mes nusižengiame visoms taisyklėms. Aš patikrintas darbui su kariniais dokumentais, Rytų fronto dokumentais, bet ne su vyriausybiniais, Vidaus reikalų ministerijos archyvais. Jeigu mus sustabdytų, gausi sukurti apsaugininkams kokią nors pasakaitę, kad šito prireikė policijai — ką nors tokio, kad jiems užimtų porą valandų patikrinti. O dėl manęs, tai aš tik vargšas kvailelis, darantis tau paslaugą, aišku?

— Aš tau dėkingas. Ar dar toli?

— Iki pat apačios. — Halderis palingavo galvą. — Garbės teismas! Dieve mano, Ksavi, kas tau nutiko?

Šešiasdešimt metrų po žeme oras cirkuliavo vėsus ir sausas, šviesos buvo pritemdytos, kad nekenktų archyvams.

— Sakoma, kad ši vieta įrengta taip, kad atlaikytų tiesioginį amerikiečių raketos pataikymą, — paaiškino Halderis.

— Kas ten už jų? — Marchas parodė į plienines duris su perspėjamais užrašais: DĖMESIO! TIK ASMENIMS SU LEIDIMAIS! PAŠALINIAMS ĮEITI DRAUDŽIAMA!

— Teisinga istorija verta šimto divizijų, prisimeni? Čia vieta, kur patenka neteisinga istorija. Šūdas. Atsargiai.

Halderis patraukė Marchą į vieną tarpdurį. Linkui jų, stumdamas metalinį vežimėlį, artinosi apsaugininkas, susilenkęs it kalnakasys požeminiame tunelyje. Marchas pamanė, kad juos tikrai pamatys, tačiau tas praėjo tiesiai pro šalį, stenėdamas nuo pastangų. Sustojęs prie metalinės užtvaros, atrakino ją. Šmėkštelėjo krosnis, ūžaujanti pakuroje ugnis, ir durys žvangtelėdamos užsitrenkė.

— Eime.

Pakeliui Halderis paaiškino procedūrą. Archyvas veikė sandėlio principais. Reikalavimai bylų ateidavo į kiekvieno aukšto centrinę registratūrą. Čia, metro ilgio ir dvidešimt centimetrų storio apskaitos knygose, buvo vedamas pagrindinis indeksas. Kiekviena byla turėjo pažymėtą stelažo numerį. Patys stelažai stovėjo nuo registratūros atsišakojančiuose, ugniai atspariuose sandėliukuose. Visas gudrumas, paaiškino Halderis — orientuotis indeksuose. Jis išdidžiai pražingsniavo pro tamsiai raudonas odines jų nugarėles, paliesdamas kiekvieną pirštu, iki surado reikiamą, paskiau atsitempė ir padėjo knygą ant aukšto administratoriaus stalo.

Kažkada Marchui buvo tekę apsilankyti lėktuvnešio *Grossadmiral Raeder* triumuose. Reicho archyvo gelmės jam priminė anas: žemos lubos, nusagstytos lempučių, iš viršaus slegiančio milžiniško svorio pojūtis. Greta rašomojo stalo riogsojo kopijavimo aparatas — tokį Vokietijoje retai pamatysi, nes jų paskirstymas buvo griežtai kontroliuojamas, siekiant sutrukdyti ardomiesiems elementams spausdinti nelegalią literatūrą. Prie lifto šachtos stovėjo sustumti tuzinas tuščių vežimėlių. Į abi puses akys siekė penkiasdešimt metrų tolyn. Visame aukšte — nė gyvos dvasios.

Halderis džiugiai šūktelėjo:

— „Valstybės sekretorius: kanceliarijos bylos nuo 1939 iki 1950 metų“. O velnias — keturi šimtai dėžių! Kuriuos metus tu nori pasižiūrėti?

— Sąskaita Šveicarijos banke atidaryta 1942-aisiais, tad, tarkime, pirmuosius septynis tų metų mėnesius.

Halderis pervertė puslapį, kalbėdamas patsai sau:

— Taip. Suprantu, ką jie padarė. Suskirstė dokumentus į keturias grupes: kanceliarijos korespondencija, protokolai ir memorandumai, įstatyminiai aktai ir potvarkiai, ministerijos personalas...

— Aš ieškau ko nors, kas sietų Štukartą su Buleriu ir Liuteriu.

— Tokiu atveju verčiau pradėkime nuo kanceliarijos korespondencijos. Tai turėtų padėti mums suvokti, kas tuo metu dėjosi. — Halderis paskubom sau žymėjosi. — „D/15/M/28–34". Gerai. Važiuojam.

Sandėlis D buvo dvidešimt metrų toliau po kairei. Penkioliktas stelažas, M sekcija — pačiame patalpos viduryje.

Halderis tarė:

— Ačiū Dievui, tik šešios dėžės. Tu imk nuo sausio iki balandžio, aš peržiūrėsiu nuo gegužės iki rugpjūčio.

Dėžės buvo kartoninės, kiekviena didumo sulig didelio rašomojo stalo stalčiumi. Stalo patalpoje nebuvo, tad juodu susėdo ant grindų. Atrėmęs nugarą į metalines lentynas, Marchas atidarė pirmą dėžę, ištraukė pluoštą dokumentų ir įniko skaityti.

Gyvenime reikia turėti šiek tiek laimės.

Pirmas dokumentas buvo Aviacijos ministerijos valstybės pasekretoriaus raštas, datuotas sausio 21 d., dėl dujokaukių paskirstymo Reichsluftschutzbund — Priešlėktuvinės apsaugos organizacijai. Antrasis, datuotas sausio 4 d., siųstas iš Ketverių metų plano valdybos ir lietė aukštuosius valstybės pareigūnus, neva sueikvojančius neleistinai daug benzino.

Trečiasis buvo nuo Reinhardo Heidricho.

Marchas iš pradžių išvydo parašą — kampuoto, keverziško braižo. Paskiau jo akys nuklydo į žymenis blanko viršuje — Vyriausioji Reicho saugumo valdyba, Berlynas PV 11, Princ Albrechtštrasė 8 — ir galiausiai į datą: 1942 sausio 6. Ir tik tuomet į tekstą:

> Šiuo patvirtinama, kad tarpžinybiniai svarstymai ir priešpiečiai, iš pradžių numatyti 1941 gruodžio 9, atidėti

iki 1942 sausio 20 ir vyks Tarptautinės kriminalinės policijos komisijos patalpose, Berlyne, Am Grosen Vanzė, nr. 56/58.

Marchas pervertė kitus raštus dėžėje: plonytes kalkines kopijas ir storo popieriaus originalus; įspūdingi firminiai blankai — Reicho kanceliarijos, Ekonomikos ministerijos, Todto organizacijos; kvietimai į priešpiečius ir posėdžius; prašymai, reikalavimai, aplinkraščiai. Bet daugiau nieko iš Heidricho. Perdavė raštą Halderiui:

— Ką tu apie tai manai?

Halderis susiraukė.

— Sakyčiau, neįprasta, kad Vyriausioji saugumo valdyba kviestų vyriausybinių žinybų posėdį.

— Ar galėtume surasti, apie ką jie diskutavo?

— Turėtų būti įmanoma. Galime kreiptis į protokolų ir memorandumų skyrių. Ką gi, pažiūrime: sausio 20...

Halderis pasitikrino savo užrašuose, atsistojo ir nuėjo palei stelažus. Ištraukė dar vieną dėžę, sugrįžo su ja ir atsisėdo sukryžiuodamas kojas. Marchas stebėjo jį greitai verčiantį viduje esančius lapus. Staiga jisai sustojo. Pamažu ištarė:

— Dieve mano...

— Kas yra?

Halderis padavė jam vieną popieriaus lapą, ant kurio mašinėle buvo išspausdinta: „Valstybės saugumo sumetimais tarpžinybinio posėdžio, įvykusio 1942 sausio 20 protokolai išimti SS reichsfiurerio reikalavimu".

— Atkreipk dėmesį į datą, — pasakė Halderis.

Marchas pažvelgė: 1964 balandžio 6. Protokolai Heidricho išimti prieš vienuolika dienų.

— Ar tai jis gali daryti — turiu galvoje, teisėtai?

— Gestapas gali pašalinti ką tinkamas, remdamasis saugumo sumetimais. Paprastai jie perkelia dokumentus į rūsius Princ Albrechtštrasėje.

Koridoriuje pasigirdo kažkoks triukšmas. Halderis perspėjamai iškėlė pirštą. Abu vyrai nutilo ir sustingo, kol pro šalį su tuščiu

vežimėliu pradardėjo apsaugininkas, grįžtantis iš popierių degyklos. Juodu klausėsi garsus nutolstant į kitą pastato galą.

— Ką darom toliau? — sušnabždėjo Marchas.

Halderis pasikrapštė pakaušį:

— Tarpžinybinis posėdis valstybės sekretorių lygiu...

Marchas suprato šio mintis.

— Turėjo būti pakviesti taip pat ir Buleris su Liuteriu?

— Atrodytų logiška. Tokio rango jie visad labai paiso protokolo. Negalima, kad dalyvautų valstybės sekretorius iš vienos ministerijos ir tik žemesnysis valdininkas — iš kitos. Kiek laiko?

— Aštuonios.

— Krokuvoje valanda daugiau. — Halderis kurį laiką kramtėsi lūpas, paskiau apsisprendė. Jis atsistojo.

— Paskambinsiu savo draugui, kuris dirba Generalinės gubernijos archyvuose ir paklausiu, ar SS nešniukštinėjo tenai pastarąsias porą savaičių. Jeigu ne, galbūt man pavyks jį įtikinti, kad rytoj nueitų ir pasižiūrėtų, ar protokolai tebėra tarp Bulerio dokumentų.

— Ar negalime paprasčiausiai patikrinti čionai, Užsienio reikalų ministerijos archyvuose? Liuterio popieriuose?

— Ne. Per didžiulis darbas. Sugaištume savaites. Patikėk, šitaip geriausia.

— Tik būk atsargus, kai su juo kalbėsi.

— Nebijok. Aš suprantu pavojus. — Prie durų Halderis stabtelėjo. — Ir šiukštu, dėl Dievo meilės, nerūkyk, kol manęs nebus. Tai labiausiai visame Reiche degus pastatas.

Tikrai taip, pagalvojo Marchas. Jis palaukė, kol Halderis dings, ir tuomet suskato vaikštinėti ten ir atgal tarp stelažų su dėžėmis. Baisiai norėjosi rūkyti. Rankos drebėjo. Susigrūdo jas į kišenes.

Kas per monumentas ši vieta vokiečių biurokratijai. Ponas A, norėdamas ką nors padaryti, prašydavo daktarą B leidimo. Daktaras B apsidrausdavo, perduodamas prašymą aukščiau, ministerijos direktoriui C. Ministerijos direktorius C persiųsdavo jį reichsministrui D, kuris pareikšdavo paliksiąs tai pono A nuožiūrai, kuris,

savaime suprantama, sugrįždavo pas daktarą B... Per trisdešimtį partijos valdymo metų tie metaliniai stelažai iš visų pusių apraizgyti bendrysčių ir konkurencijos, pinklių ir intrigų; tūkstančiai voratinklių, suregztų iš popierinių gijų, pakibę vėsiame ore.

Po dešimties minučių Halderis sugrįžo.

— Taip, tikrai, SS prieš dvi savaites apsilankė Krokuvoje. — Jis neramiai trynėsi delnus. — Jie vis dar gerai prisimena. Garbus svečias. Pats obergrupenfiureris Globocnikas.

— Visur, kur tik pasisuku, Globocnikas! — atsiduso Marchas.

— Jis atskrido iš Berlyno gestapo reaktyviniu, turėjo specialų įgaliojimą, pasirašytą Heidricho. Matyt, jiems visiems gerai kliuvo mėšlo. Jis šaukė ir plūdosi. Tiksliai žinojo, ko ieško: išimta viena byla. Išsidangino iki priešpiečių.

Globusas, Heidrichas, Nebė. Marchas prisidėjo ranką prie kaktos. Galva svaigo.

— Taigi čia pabaiga?

— Čia pabaiga. Nebent manai, kad dar ko nors galėtų būti Štukarto popieriuose.

Marchas pasižiūrėjo į dėžes. Jų turinys jam atrodė negyvas it dulkės, it numirėlio kaulai. Vien nuo minties, kad dar po jas reikės raustis, jį pykino. Troško įkvėpti gryno oro.

— Tiek to, Rudi. Dėkui.

Halderis pasilenkė paimti Heidricho raštelio.

— Įdomu, kad pasitarimas buvo atidėtas iš gruodžio devintosios į sausio dvidešimtąją.

— Kokią tai turi reikšmę?

Halderis metė jam užjaučiamą žvilgsnį.

— Ar tu iš tikrųjų buvai toks uždarytas toje sukruštoje skardinėje, kurioje turėjome gyventi? Ar išorinis pasaulis niekad iki tavęs neprasiskverbė? 1941-ųjų gruodžio septintąją, bukagalvi, jo imperiškosios didenybės, Japonijos imperatoriaus Hirošito pajėgos užpuolė Jungtinių Valstijų laivyną Perl Harbore. Gruodžio vienuoliktąją Vokietija paskelbė karą Jungtinėms Valstijoms. Gera

dingstis atidėti pasitarimą, kaip manai? — Halderis šypsojosi, bet pamažu šypsena išnyko, užleisdama vietą mąslesnei išraiškai. — Įdomu...

— Ką?

Jis pabaksnojo popierių.

— Prieš šį turėjo būti pirminis kvietimas.

— Na ir kas?

— Kaip čia pasakius. Kartais mūsų draugai iš gestapo ne taip mikliai šalina nepatogias smulkmenas, kaip jie linkę įsivaizduoti, ypač jeigu skuba...

Marchas jau stovėjo prie stelažų su dėžėmis, žvalgydamasis po jas ten ir atgal. Prislėgta nuotaika kaipmat išgaravo. — Kurią imti? Nuo ko pradėsime?

— Kaip tokio lygio pasitarimui, Heidrichas turėjo jos dalyviams pranešti bent prieš dvi savaites. — Halderis pažiūrėjo į savo užrašus. — Tai reikštų Štukarto kanceliarijos korespondencijos 1941-ųjų lapkričio bylą. Palauk, pasižiūrėsiu. Regis, turėtų būti dvidešimt šeštoje dėžėje.

Jis atsistojo greta Marcho prie lentynų ir skaičiavo dėžes, iki surado reikiamą. Nukėlė ją ir priglaudė prie savęs.

— Nepulk, Ksavi. Viskas savo laiku. Istorija mus moko kantrybės.

Jis atsiklaupė, pastatė priešais save dėžę, atidarė ją ir ištraukė glėbį popierių. Peržiūrinėjo juos visus iš eilės, kraudamas į krūvą sau iš kairės.

— Kvietimas į priėmimą, rengiamą Italijos ambasadoriaus: nuobodu. Pasitarimas, Valterio Darės organizuojamas Žemės ūkio ministerijoje: *labai* nuobodu...

Jis taip tęsė kokias dvi minutes, o Marchas stovėjo ir stebėjo, grumdydamas kumščiu sau delną. Staiga Halderis suakmenėjo.

— O, šūdas! — Jis darsyk perskaitė ir pakėlė akis. — Heidricho kvietimas. Bijau, visai nenuobodu. Anaiptol nenuobodu.

4

Padangėse siautėjo chaosas. Ūkai išsiblaškė. Dangumi švysčiojo kometos ir meteorai, mirksnį išnykdami, o paskiau susprogdami žalių debesų masės fone.

Viršum Tyrgarteno fejerverkų spektaklis artėjo prie kulminacijos. Ant parašiutų pakibusios signalinės raketos nušvietė Berlyną it per oro antskrydį.

Kol Marchas laukė automobilyje pasukti kairėn į Unter den Linden, priešais jį išpuolė šutvė vos pastovinčių ant kojų rudmarškinių. Du iš jų, apsikabinę vienas kitą per pečius, priekinių žibintų šviesoje šoko girtą kankaną. Kiti trankė kumščiais folksvageno korpusą ar spaudėsi veidais prie stiklų — išsprogusiomis akimis, iškištais liežuviais groteskiškos beždžionės. Marchas įjungė pirmąją pavarą, ir slysdamas šonu, nuvažiavo. Dusliai dunkstelėjo, ir vienas šokėjas, nublokštas į šoną, susisuko vilkeliu.

Marchas pasuko atgal į Verderšermarktą. Visiems policininkams buvo įsakyta likti tarnyboje. Visi langai plieskė elektra. Vestibiulyje kažkas pašaukė, bet Marchas nuėjo pro šalį, nekreipdamas dėmesio. Nubildėjo laiptais į rūsį.

Banko saugyklos, rūsiai ir požeminiai sandėliai... Aš tampu trogloditu, pagalvojo Marchas; urviniu žmogumi, atsiskyrėliu; popieriaus kapų plėšiku.

Policijos archyvo Gorgona tebetūnojo savo irštvoje. Nejau ji niekad nemiega? Jis parodė jai savo asmens pažymėjimą. Prie pagrindinio dokumentų išdavimo stalo pora kitų detektyvų apatiškai sklaidė vis tuos pačius pakyrėjusius manilinius aplankus. Marchas atsisėdo tolimiausiame salės kampe. Įjungė reguliuojamąją stalinę lempą ir žemai nulenkė jos gaubtelį. Iš vidinės kitelio kišenės išsitraukė tris popieriaus lapus, kuriuos turėjo pasiėmęs iš Reicho archyvo.

Tai buvo prastos kokybės fotokopijos. Aparatas buvęs prastai nustatytas, originalai kišti į jį paskubomis ir įstrižai. Marchas nekaltino dėl to Rudžio. Šis išvis nenorėjo daryti kopijų. Buvo pasibaisėjęs — kai perskaitė Heidricho kvietimą, visa jo mokinuko

bravūra išgaravo. Marchas vos ne jėga gavo jį nutempti prie fotokopijavimo aparato. Vos tik baigęs, istorikas nėrė atgal į sandėlį, sukišo dokumentus į dėžes ten pat, kur šie buvę, vėl užkėlė dėžes ant lentynų. Jam spiriantis, juodu paliko archyvo pastatą pro užpakalinį įėjimą.

— Manau, Ksavi, kad mums reikėtų kuo ilgiau nebesusitikinėti.

— Žinoma.

— Patsai supranti, kaip esti...

Halderis stovėjo nelaimingas ir bejėgis, o jiems virš galvų švilpė ir sproginėjo fejerverkai. Marchas apsikabino jį:

— Nesiteisink, aš suprantu: svarbiausia tau šeima. — Ir greitai nuėjo.

Vienas dokumentas — pirminis Heidricho kvietimas — buvo datuotas 1941 lapkričio 19:

> 1941 07 31 Didžiojo Vokietijos Reicho reichsmaršalas man pavedė, bendradarbiaujant su visomis kitomis atitinkamomis centrinėmis žinybomis, imtis visų būtinų pasirengimų dėl organizacinių, techninių ir materialinių priemonių visiškai išspręsti Europoje žydų klausimą ir netrukus jam pateikti dėl šio reikalo išsamų juodraštinį pasiūlymo variantą. Aš pridedu čia šio pavedimo fotokopiją.
>
> Atsižvelgiant į ypatingą šių klausimų svarbą ir siekiant užtikrinti vieningą visų atitinkamų agentūrų požiūrį vykdant uždavinius, susijusius su dar likusiu nuveikti darbu, įgyvendinant tą galutinį sprendimą, siūlau padaryti šias problemas bendros diskusijos tema. Šitai itin būtina, nes nuo spalio 10 d. žydai ištisiniais ešelonais buvo evakuojami iš Reicho teritorijos, įskaitant ir protektoratą, į Rytus.
>
> Todėl kviečiu jus prisidėti prie manęs ir kitų, kurių pavardes čia pateikiu, ir dalyvauti diskusijoje, įvyksiančioje 1941 gruodžio 9, 12.00, Tarptautinės kriminalinės

policijos komisijos patalpose, Berlyne, Am Grosen Vanzė nr. 56/58; paskui bus surengti priešpiečiai.

Antrasis dokumentas. Fotokopija fotokopijos, vietomis beveik neįskaitoma, išsitrynusiais kaip senoviniame antkapiniame užraše žodžiais. Hermano Geringo direktyva Heidrichui, datuota 1941 liepos 31:

> Papildant užduotį, kurią jums pavedžiau 1939 sausio 24, kur buvo kalbama apie priimtiniausią žydų problemos sprendimą emigracijos ir evakuacijos būdu, šiuo įpareigoju jus atlikti visus būtinus organizacinius, techninius ir materialinius pasirengimus, kad būtų visiškai išspręstas žydų klausimas vokiečių įtakos sferos Europoje.
>
> Bet kurios tame dalyvaujančios valstybinės žinybos privalo bendradarbiauti su jumis.
>
> Reikalauju artimiausiu laiku pateikti man išsamų planą organizacinių, techninių ir materialinių priemonių, būtinų galutiniam žydų klausimo sprendimo įgyvendinimui, kurio mes trokštame.

Trečiasis dokumentas. Sąrašas keturiolikos žmonių, kuriuos Heidrichas pakvietė į pasitarimą. Štukartas jame buvo trečias; Buleris — šeštas; Liuteris — septintas. Marchas atpažino dar porą kitų.

Jis išplėšė iš bloknoto lapelį, užrašė vienuolika pavardžių ir nusinešė prie dokumentų išdavimo stalo. Dvejetas detektyvų jau buvo pasišalinę. Archyvarės niekur nebuvo matyti. Jis pabeldė į barjero viršų ir šūktelėjo: „Ei, kontora!“ Už dokumentų spintų eilės kaltai dzingtelėjo į butelį stiklelis. Taigi tokia jos paslaptis. Matyt, bus užmiršusi, kad jis čia sėdi. Po mirksnio atkrypavo į savo vietą.

— Ką mes turime apie tuos vienuolika?

Jis pamėgino paduoti jai lapuką. Ji susikryžiavo ant taukuoto kitelio putnias rankas.

— Be specialaus leidimo ne daugiau kaip trys bylos vienu metu.

— Nieko neatsitiks.

— Draudžiama.

— Taip pat draudžiama gerti tarnyboje alkoholį, tačiau nuo jūsų dvokia. Nagi, atneškite tas bylas.

Kiekvienam vyrui ar moteriai — numeris; kiekvienam numeriui — byla. Ne visos bylos buvo saugomos Verderšermarkte. Čia savo pėdsaką buvo palikę tik tie, kurių gyvenimas dėl kokios nors priežasties susidūrė su Reicho kriminaline policija. Bet naudodamasis informacijos biuru Aleksandro aikštėje ir *Völkischer Beobachter* paskelbtais nekrologais (kasmet išleidžiamais kaip *Kritusiųjų pertikra*), Marchas gebėjo užpildyti spragas. Atsekė kiekvieną pavardę. Tam sugaišo dvi valandas.

Pirmasis sąraše buvo daktaras Alfredas Majeris iš Rytų reikalų ministerijos. Kripo turima byla nurodė, kad 1960-aisiais Majeris nusižudė po to, kai buvo gydytas dėl įvairių psichikos ligų.

Antroji pavardė — daktaras Georgas Leibrantas, taip pat iš Rytų reikalų ministerijos. Jis žuvo 1959-aisiais per automobilio katastrofą, atsitrenkęs į sunkvežimį autobane tarp Štutgarto ir Augsburgo. Sunkvežimio vairuotojas taip ir nesurastas.

Erichas Noimanas, Ketverių metų plano valdybos valstybės sekretorius, nusišovė 1957-aisiais.

Daktaras Rolandas Fraisleris, Teisingumo ministerijos valstybės sekretorius: 1954-ųjų žiemą kažkokio maniako mirtinai subadytas peiliu ant Berlyno liaudies teismo laiptų. Atlikus tyrimą, kaip jo asmens sargybiniai įsigudrino taip arti prileisti nusikaltėlį psichą, padaryta išvada, kad niekas nekaltas. Žmogžudys nušautas kelios sekundės po Fraislerio užpuolimo.

Šioje vietoje Marchas išėjo į koridorių parūkyti. Giliai įkvėpė į plaučius dūmus, užvertė galvą ir pamažėle juos išleido, lyg atlikdamas gydomąją procedūrą.

Sugrįžęs rado ant savo stalelio naują krūvą bylų.

Apie SS oberfiurerį Gerhardą Klopferį, partijos kanceliarijos viršininko pavaduotoją, 1963-iųjų gegužę jo žmona pranešė kaip dingusį be žinios; jo kūnas statybvietės pietiniame Berlyne darbininkų rastas įgrūstas į cemento maišytuvą.

Frydrichas Kricingeris. Ši pavardė buvo girdėta. Be abejo. Marchas prisiminė scenas iš televizijos žinių: pažįstama juostele atitverta gatvė, sulamdytas automobilis, sūnų prilaikoma našlė. Kricingeris, buvęs departamento direktorius Reicho kanceliarijoje, susprogdintas prie savo namų Miunchene vos prieš mėnesį, kovo 7-ąją. Kol kas atsakomybės neprisiėmė jokia teroristų grupuotė.

Du žmonės, pasak *Völkischer Beobachter*, pasimirė dėl natūralių priežasčių. SS štandartenfiureris Adolfas Eichmanas iš Reicho vyriausiosios saugumo valdybos 1961-aisiais buvo pakirstas širdies priepuolio. SS šturmbanfiureris daktaras Rudolfas Langė iš Latvijos saugumo policijos 1955-aisiais pasimirė nuo smegenų auglio.

Heinrichas Miuleris. Dar viena Marchui pažįstama pavardė. Bavarijos policininkas Miuleris, buvęs gestapo viršininkas, 1962-aisiais skrido kartu su Himleriu lėktuve, kai tas nukrito, ir visi keleiviai žuvo.

SS oberfiureris daktaras Karlas Šiongartas, atstovaujantis saugumo tarnyboms Generalinėje gubernijoje, 1964 balandžio 9 nukrito po U-bano ratais, traukiniui įvažiuojant į „Zoo“ stotį — vos daugiau kaip prieš savaitę. Liudininkų nebuvo.

SS obergrupenfiureris Otas Hofmanas iš Reicho saugumo valdybos 1963-iaisiais, Bokso dieną, savo bute Špandau rastas pasikoręs skalbinių virve.

Viskas. Iš keturiolikos žmonių, Heidricho kvietimu dalyvavusių tame pasitarime, trylika mirę. Keturioliktasis — Liuteris — dingęs.

Vykdydama kampaniją visuomenės budrumui dėl terorizmo sustiprinti, Propagandos ministerija išleido seriją vaikiškų komiksų. Kažkas vieną prisegė prie skelbimų lentos antrame aukšte. Mergytė gauna siuntinuką ir ima šį atidarinėti. Kiekviename tolesniame paveikslėlyje ji pašalina vis daugiau sluoksnių vyniojamojo popieriaus, kol galiausiai lieka su žadintuvu ir prie jo pritvirtintais dviem strypeliais dinamito rankoje. Paskutiniame

paveikslėlyje — sprogimas su užrašu: „Atsargiai! Neatidarinėkite siuntinio, jeigu nežinote jo turinio!“

Geras pokštas. Elgesio taisyklė kiekvienam vokiečių policininkui. Neatidarinėk siuntinio, jeigu nežinai jo turinio. Nelįsk su klausimu, jeigu nežinai atsakymo.

Endlösung: galutinis sprendimas. *Endlösung. Endlösung.* Žodis skambėjo Marchui galvoje, kol jis pusiau žingsniu, pusiau bėgčia koridoriumi pasiekė savo kabinetą.

Endlösung.

Jis ištraukinėjo Makso Jėgerio rašomojo stalo stalčius, naršydamas po ten suverstą jaukalą. Maksas garsėjo savo nesugebėjimu dorotis su administraciniais reikalais, dažnai gaudavo už savo aplaidumą papeikimus. Marchas meldėsi, kad jis nebūtų paėmęs tų perspėjimų į širdį.

Nepaėmė.

Būk palaimintas, avigalvi.

Jis užtrenkė stalčius.

Ir tik tuomet pastebėjo. Kažkas buvo palikęs prie Marcho telefono geltoną lapelį su žinute: „Skubu. Tuoj pat susisiekite su budėtojų tarnyba“.

5

Gotenlando geležinkelio stoties manevrinėje zonoje apie kūną buvo išdėstytos lankinės lempos. Iš atstumo visa scena atrodė kažkaip patraukli, tarsi primenanti filmavimo aikštelę.

Marchas klampojo jos link, žengdamas tai aukštyn, tai žemyn per medinius žuolius ir metalinius bėgius, per dyzelinu įmirkusius akmenis.

Prieš pervadinant stotį Gotenlandu, tai buvo *Anhalter Bahnhof*: pagrindinis Reicho rytų geležinkelio terminalas. Kaip tik iš čia fiureris šarvuotuoju traukiniu *Amerika* vykdavo į savo karo metų vyriausiąją būstinę Rytų Prūsijoje; taip pat iš čia, matyt, Berlyno žydai — tarp jų ir Vaisai — buvo pakraunami kelionei į Rytus...

...nuo spalio 10 d. žydai ištisiniais ešelonais buvo evakuojami iš Reicho teritorijos į Rytus...

Už jo, vis silpdami, girdėjosi peronuose per garsiakalbius perduodami pranešimai, kažkur priekyje — stuksintys ratai ir vagonų sankabos, nykūs lokomotyvų švilpukai. Manevrinė zona buvo didžiulė, nutvieksta oranžinės natrio lempų šviesos — nelyginant kokio nors sapno kraštovaizdis, kurio viduryje — spindinti balta dėmė. Artindamasis prie jos, Marchas ėmė skirti kokią dešimtį figūrų, stovinčių prie aukštaborčio prekinio sąstato: pora žmonių iš Orpo, Krebsas, daktaras Aisleris, fotografas, grupelė susirūpinusių „Deutsche Reichsbahn" pareigūnų ir Globusas.

Globusas pirmasis jį pamatė ir pamažu suplojo pirštinėtomis rankomis, reikšdamas prislopintus ir pašaipius aplodismentus.

— Ponai, galime lengviau atsipūsti. Atvyko didvyriškosios kriminalinės policijos pajėgos, kurios tuoj pateiks mums savo nuomonę.

Vienas iš Orpo atstovų suprunkštė.

Kūnas arba tai, kas iš jo buvo likę, gulėjo po stora vilnone antklode, užtiesta skersai bėgių, taip pat įkištas į žalią plastikinį maišą.

— Galiu pamatyti lavoną?

— Mes jo dar nelietėme. Laukėme jūsų, didysis detektyve. — Globusas linktelėjo Krebsui, ir tas nutraukė antklodę.

Vyriškio torsas, dailiai nukirstas iš abiejų galų, sulig bėgių linija. Pilvu žemyn, kiek įstrižai bėgių. Viena ranka nutraukta, galva sutraiškyta. Abi kojos irgi pervažiuotos, bet kruvini darbužių skivytai trukdė nustatyti tikslią amputacijos vietą. Buvo justi stiprus alkoholio kvapas.

— O dabar pažiūrėkite čia. — Globusas laikė iškėlęs prieš šviesą plastikinį maišą. Atidarė jį ir prikišo Marchui prie veido. — Gestapas nenori būti apkaltintas slepiąs įkalčius.

Pėdų strampai, viena iš jų vis dar apauta; plaštaka, užsibaigianti kaulų lūžgaliais ir auksinis laikrodžio dirželis. Marchas neužsimerkė, ir tai, regis, Globusą nuvylė.

— Ak, gerai. — Jis numetė maišą. — Blogiau, kai jie dvokia arba kai būna pasidarbavusios žiurkės. Patikrinkite jo kišenes, Krebsai.

Vilkintis odiniu paltu besiplaikstančiais skvernais Krebsas it maitvanagis pritūpė prie kūno. Pagrabinėjo po lavonu, ieškodamas vidinės švarko kišenės. Atsigręžęs per petį, tarė:

— Prieš dvi valandas geležinkelio policija mums pranešė, kad vyriškis, atitinkantis Liuterio apibūdinimą, pastebėtas čia. Bet kol mes atvykome...

— Jį jau buvo ištikęs lemtingas įvykis. — Marchas karčiai nusišypsojo. — Kaip netikėtai.

— Štai, *herr* obergrupenfiureri. — Krebsas jau surado pasą ir piniginę. Išsitiesęs padavė Globusui.

— Tai jo pasas, be jokių abejonių, — patvirtino šis, sklaidydamas lapus. — O čia keletas tūkstančių reichsmarkių grynaisiais. Pakankamai pinigų, kad gautum šilkines paklodes „Adlono“ viešbutyje. Bet, žinoma, šunsnukis negalėjo pasirodyti civilizuotoje kompanijoje. Kito pasirinkimo neturėjo, kaip tik nepatogiai miegoti čia.

Ši mintis tartum suteikė Globusui pasitenkinimo. Jis pakišo Marchui pasą: stambus Liuterio veidas žvelgė iš po įdiržusio nykščio.

— Pasižiūrėkite, šturmbanfiureri, o paskiau nubėkite ir pasakykite Nebei, kad viskas baigta. Nuo šiol viską perims gestapas. Jūs galite pasitraukti į šalį ir kiek pailsėti.

Ir tuo džiaugtis, kol dar galite, bylojo jo akys.

— *Herr* obergrupenfiureris labai malonus.

— Sužinosite, koks aš malonus, Marchai, tą aš jums pažadu. — Jis pasisuko į Aislerį. — Kur ta sukrušta sanitarinė?

Patologas išsitempė „ramiai“.

— Jau važiuoja, *herr* obergrupenfiureri. Tikrai.

Marchas sumojo esąs atleidžiamas. Jis pasuko prie geležinkelio darbininkų, stovinčių vieniša grupele už kokių dešimties metrų.

— Kuris iš jūsų aptiko kūną?

— Aš, *herr* šturmbanfiureri. — Žingtelėjęs priekin vyriškis vilkėjo tamsiai mėlynu kiteliu ir minkšta lokomotyvo mašinisto kepuraite. Jo akys buvo paraudusios, balsas kimus. Ar tai dėl aptikto lavono, svarstė Marchas, ar dėl baimės, kurią sukėlė čia esantis SS generolas?

— Cigaretę?

— Dievaži, taip, pone. Dėkui.

Mašinistas paėmė cigaretę ir vogčiom metė žvilgsnį į Globusą, kuris dabar kalbėjo su Krebsu.

Marchas pakišo žiebtuvėlį.

— Nusiraminkite. Neskubėkite. Ar anksčiau yra jums taip nutikę?

— Sykį. — Žmogus išpūtė dūmus ir dėkingai pažvelgė į cigaretę. — Kas tris keturis mėnesius čia nuolat taip atsitinka. Benamiai miega po vagonais, šitaip norėdami apsisaugoti nuo lietaus, vargšai žmogeliai. O paskiau, kai suūžia varikliai, užuot likę vietoje, jie bando pasitraukti nuo kelio. — Jis delnu užsidengė akis. — Matyt, atbulom pervažiavau jį, bet ničnieko negirdėjau. Kai vėl pažvelgiau į bėgius, išvydau jį — paprasčiausiai skarmalų krūvą.

— Daug čia tokių nakvoja?

— Visad kokia pora dešimčių. Geležinkelio policija stengiasi juos išvaikyti, bet zona pernelyg didelė, kad kaip reikiant galėtum sukontroliuoti. Pažvelkit aure ten. Kai kurie iš jų neša skudurus.

Jis parodė tolyn skersai bėgių. Iš pradžių Marchas neįstengė nieko įžiūrėti, išskyrus virtinę gyvulinių vagonų. Kiek vėliau, bemaž nematomą sąstato šešėlyje, jis pastebėjo kažkokį judesį — šešėlį, bėgantį trūkčiojamai it marionetė; paskui kitą, paskui dar daugiau. Jie bėgo palei vagonus, nardė šių tarpais, palaukdavo ir vėl sprukdavo linkui naujos priedangos.

Globusas stovėjo nugara į anuos. Nieko nepastebėdamas, tebesikalbėjo su Krebsu, dešiniuoju kumščiu trankydamas sau per kairįjį delną.

Marchas stebėjo besistengiančias pasislėpti laibas figūrėles — paskiau staiga bėgiai suvirpėjo, atūžė vėjo šuoras, ir vaizdą užstojo įsibėgėjantis iš stoties keleivinis traukinys Berlynas — Rovnas. Dviaukščių vagonų-restoranų ir miegamųjų vagonų siena pradundėjo pro šalį per pusę minutės, bet kai tų nebeliko, mažutė valkatų kolonija jau buvo dingusi oranžinėse sutemose.

PENKTA DALIS

ŠEŠTADIENIS, BALANDŽIO 18

Daugelis iš jūsų žino, ką tai reiškia, kai vienas prie kito suguldyta šimtas lavonų. Ar penki šimtai. Ar tūkstantis. Šitai ištverti ir tuo pat metu — neskaitant kai kurių išimčių, sąlygotų žmogaus silpnumo — išlikti šauniais vaikinais, štai kas mus užgrūdino. Šis šlovingas mūsų istorijos puslapis niekad neturi būti ir nebus parašytas.

HEINRICHAS HIMLERIS
slapta kalba, pasakyta SS karininkams
1943 m. spalio 4 d. Poznanėje

1

Po jos durimis ryškėjo šviesos plyšelis. Buto viduje grojo radijas. Įsimylėjusiųjų muzika — švelnūs styginiai ir tylus niūniavimas, kaip tik tinkamas nakčiai. Pobūvis? Nejau šitaip amerikiečiai elgiasi pavojaus akivaizdoje? Vienas pats stovėdamas mažutėje laiptų aikštelėje, jis pasižiūrėjo į laikrodį. Beveik antra. Jis pabeldė į duris, ir po kelių mirksnių garsas buvo pritildytas. Išgirdo jos balsą:

— Kas?

— Policija.

Praslinko sekundė ar dvi, paskiau sutarškėjo skląsčiai, grandinės, ir durys atsidarė. Šarlė tarė:

— Tu labai sąmojingas, — bet jos šypsena buvo netikra, nutaisyta veide dėl jo. Tamsios akys išdavė nuovargį ir — nejaugi? — baimę. Jis pasilenkė ją pabučiuoti, lengvai apkabino per liemenį, ir tuoj pat pasijuto nusmelktas geismo. *Dievaži,* — pagalvojo, — *ji daro iš manęs šešiolikmetį...*

Kažkur bute sutrinksėjo žingsniai. Jis pakėlė akis. Už jos pečių vonios kambario tarpduryje stūksojo kažkoks vyriškis. Porą metų jaunesnis už Marchą: rudi pusbačiai, sportinis švarkas, varlikė, baltas megztinis, nerūpestingai užtemptas viršum išeiginių marškinių. Šarlė įsitempė ir švelniai išsilaisvino iš Marcho glėbio.

— Prisimeni Henrį Naitingeilą?

Jisai atsitiesė pasijausdamas nepatogiai.

— Žinoma. Iš baro Potsdamerštraseje.

Nė vienas iš vyrų nepajudėjo linkui vienas kito. Amerikiečio veidas buvo it kaukė.

Nenuleisdamas akių nuo Naitingeilo, Marchas paklausė:

— Kas čia dedasi, Šarle?

Pasistiebusi ji sušnabždėjo jam į ausį:

— Nieko nekalbėk. Ne čia. Kai kas atsitiko. — Paskiau garsiai pridūrė: — Kaip įdomu, mes čia visi trys, tiesa? — Ji paėmė Marchą už parankės ir nukreipė į vonios kambarį. — Manau, turėtum užeiti į mano svetainę.

Vonios kambaryje Naitingeilas elgėsi kaip šeimininkas. Atsuko virš kriauklės ir vonios šalto vandens čiaupus, pagarsino radiją. Dabar lentines sienas drebino „vokiškas džiazas" — neryškių sinkopių, tačiau oficialiai aprobuotas, iš jo buvo pašalinti visi „negriškos įtakos" pėdsakai. Pasitvarkęs, kaip jam buvo tinkama, Naitingeilas prisėdo ant vonios krašto. Marchas įsitaisė greta. Šarlė pritūpė ant grindų.

Ji pradėjo posėdį:

— Aš papasakojau Henriui apie atsilankėlį pas mane aną rytą. Apie tą, su kuriuo tu susirėmei. Henris mano, kad gestapas gali būti pakišęs „blakutę".

Naitingeilas draugiškai nusišiepė:

— Bijau, kad šitaip dirbama jūsų šalyje, *herr* šturmbanfiureri.

Jūsų šalyje...

— Neabejoju — tai išmintingas apdairumas.

Gal jis ir ne jaunesnis už mane, pagalvojo Marchas. Amerikietis šviesiaplaukis, šviesiomis blakstienomis, įdegęs beslidinėdamas. Dantys absurdiškai taisyklingi — baltumu spindinčios emalio eilės. Sprendžiant iš *tokios* veido spalvos, *savo* vaikystėje nedažnai gavo tenkintis vieno patiekalo valgiu, skystomis bulvienėmis ar perpus pjuvenų kimštomis dešrelėmis. Berniokiška jo išvaizda atitiktų bet kurį amžių — nuo dvidešimt penkerių iki penkiasdešimties.

Kelias sekundes nė vienas nepratarė nė žodžio. Tylą užpildė europietiškoji makalienė. Galop Šarlė prašneko į Marchą:

— Žinau, tu man pasakei su niekuo nesikalbėti. Bet kitaip negalėjau. Dabar tau teks pasitikėti Henriu, o Henriui — tavimi. Tikrai, kito kelio nėra.

— Ir, savaime suprantama, mums *abiem* teks pasitikėti tavimi.

— Ak, liaukis...

— Gerai. — Jis iškėlė rankas, parodydamas, kad pasiduoda.

Greta jos, pastatytas ant klozeto dangčio, puikavosi naujausio modelio amerikietiškas nešiojamasis magnetofonas. Nuo vieno jo lizdo driekėsi laidas, kuris baigėsi ne mikrofonu, o siurbtuko taurele.

— Klausykis, — tarė ji, — ir suprasi. — Ji pasilenkė prie magnetofono ir nuspaudė klavišą. Ėmė suktis ritės.

— *Froilen Megvair?*

— *Taip?*

— *Ta pati procedūra kaip ir anksčiau, jeigu jūs ne prieš, froilen.*

Spragtelėjimas, ir paskiau telefono signalai.

Ji paspaudė kitą klavišą ir sustabdė juostelę.

— Tai buvo pirmas skambutis. Tu sakei, kad jis paskambins. Aš jo laukiau. — Jos balsas nuskambėjo pergalingai. — Skambino Martinas Liuteris.

Beprotybė, gryna beprotybė, kokios jis dar nebuvo patyręs — lyg atsargiai žengtų per vaiduoklių namą Tyrgarteno pramogų mugėje. Vos tik pastatai koją ant tvirto pagrindo, kai grindlentės po tavimi prasiskiria. Užsuki už kampo — ir tave puola pamišėlis. Paskiau žingteli atgal ir sumoji, kad visą laiką žiūrėjai į save kreivame veidrodyje.

Liuteris.

Marchas paklausė:

— Kada tai buvo?

— Vienuoliktą keturiasdešimt penkios.

Vienuolikta keturiasdešimt penkios: keturiasdešimt minučių po to, kai ant bėgių buvo rastas kūnas. Jis prisiminė džiūgaujantį Globuso veidą ir nusišypsojo.

— Kas čia juokinga? — nusistebėjo Naitingeilas.

— Nieko. Aš paskui paaiškinsiu. Kas nutiko toliau?

— Visai tas pat kaip ir anksčiau. Nuėjau į telefono būdelę, ir po penkių minučių jis vėl paskambino.

Marchas prisidėjo prie kaktos delną.

— Tik nepasakok man, kad tempeisi tą aparatą netgi į gatvę?

— Velniai rautų, man reikėjo kokių nors įrodymų! — Ji sužioravo akimis. — Žinojau, ką darau. Žiūrėk. — Ji atsistojo pademonstruoti. Aparačiukas kabo dirželiu ant peties ir sutelpa man po paltu. Laidas eina rankove. Prispaudžiu siurbtuką prie ragelio — štai taip. Visai lengva. Buvo tamsu. Niekas negalėjo pamatyti.

Naitingeilas, profesionalus diplomatas, sklandžiai įsiterpė:

— Tiek to, nepasakok, kaip tau pavyko įrašyti juostelę, Šarle, ir ar išvis derėjo ją įrašinėti. — Jis kreipėsi į Marchą: — Gal tegul ji paprasčiausiai paleidžia įrašą?

Šarlė nuspaudė klavišą. Pasigirdo kažkokie neaiškūs traškesiai, labai stiprūs — kai ji tvirtino mikrofoną prie ragelio — ir tuomet:

— *Mes neturime daug laiko. Aš — Štukarto draugas.*

Balsas senyvo žmogaus, bet gana tvirtas. Su pašaipia gaidele, dainingas, būdingas tikram berlyniečiui. Jis kalbėjo visai taip, kaip Marcho ir tikėtasi. Paskiau Šarlės balsas taisyklinga vokiečių kalba:

— *Pasakykite, ko jūs norite.*

— *Štukartas negyvas.*

— *Žinau. Aš jį aptikau.*

Ilga pauzė. Juostelei sukantis, įrašo fone Marchas girdėjo skelbiamą stotyje pranešimą. Liuteris, matyt, pasinaudojo sumaištimi, kai buvo atrastas kūnas, ir paskambino iš Gotenlando stoties perono.

Šarlė sukuždėjo:

— Stojo tokia tyla, jog pamaniau jį nubaidžiusi.

Marchas papurtė galvą:

— Juk sakiau. Tu — jo vienintelė viltis.

Pokalbis juostelėje atsinaujino:

— *Jūs žinote, kas aš?*

— Taip.

Pavargusio žmogaus tonu:

— *Klausiate, ko aš noriu. Kaip jums atrodo, ko aš noriu? Prieglobsčio jūsų šalyje.*

— *Pasakykite, kur esate?*

— *Aš galiu sumokėti.*

— *Tai ne...*

— *Turiu informacijos. Tam tikrų faktų.*

— *Pasakykite, kur esate. Atvažiuosiu jūsų pasiimti. Nuvyksime į ambasadą.*

— *Per anksti. Dar ne laikas.*

— *Kada?*

— *Rytoj rytą. Klausykitės. Devintą valandą. Didžiojoje menėje. Ant pagrindinių laiptų. Supratote?*

— *Taip.*

— *Atsiveskite ką nors iš ambasados. Bet ir pati turite ten būti.*

— *Kaip mes jus atpažinsime?*

Juokas.

— *Ne. Tai aš jus atpažinsiu, pasirodysiu, įsitikinsiu, kad nėra pavojaus.* Pauzė. — *Štukartas sakė, kad jūs jauna ir daili.* — Pauzė. — *Tai perdėm Štukartas.* — Pauzė. — *Vilkėkite kuo nors krintančiu į akis.*

— *Turiu apsiaustą. Skaisčiai mėlyną.*

— *Daili mergina, vilkinti mėlynai. Gerai. Iki ryto, froilen.*

Trakšt.

Gaudžiantis signalas.

Brakštelėjo išjungiamas magnetofonas.

— Perleisk darsyk, — paprašė Marchas.

Ji persuko juostelę, sustabdė, nuspaudė „Groti". Marchas nusigręžė į šalį ir stebėjo, kaip rusvas vanduo sūkuriuoja nutekamojoje skylėje, kol Liuterio balsas maišėsi su spigiais vienišo klarneto garsais. *Daili mergina, vilkinti mėlynai...* Kai jie perklausė viską antrąsyk, Šarlė siekė ranka ir išjungė magnetofoną.

— Kai jis padėjo ragelį, parėjau čia ir palikau magnetofoną. Paskiau sugrįžau į telefono būdelę ir bandžiau prisiskambinti tau. Tavęs neradau. Tad paskambinau Henriui. Ką kita galėjau daryti? Juk anas pasakė norįs, kad būtų kas nors iš ambasados.

— Ištraukė mane iš lovos, — įsiterpė Naitingeilas. Jis nusižiovavo ir pasirąžė, podraug apnuogindamas nemažą dalį blyškios

beplaukės kojos. — Tačiau štai ko nesuprantu — kodėl jis nesutiko, kad Šarlė paprasčiausiai jį pasiimtų ir atsivežtų į ambasadą šiąnakt?

— Juk girdėjote, — atsakė Marchas. — Šiąnakt per anksti. Jis nedrįsta pasirodyti. Turi palaukti ryto. Iki to laiko gestapas veikiausiai atšauks jo paiešką.

Šarlė susiraukė:

— Aš nesuprantu...

— Tu negalėjai susisiekti su manimi todėl, kad prieš dvi valandas buvau pakeliui į Gotenlando stoties manevrinę zoną, kur gestapininkai glėbesčiavosi iš džiaugsmo, kad galiausiai surado Liuterio lavoną.

— Negali būti!

— Ne. Negali. — Marchas susižnybo viršunosę ir papurtė galvą. Sunku buvo išsaugoti šviesų protą. — Spėju, Liuteris pastarąsias keturias dienas, nuo pat tada, kai sugrįžo iš Šveicarijos, slapstėsi geležinkelio stoties manevrinėje zonoje, stengdamasis sugalvoti, kaip užmegzti kontaktą su tavimi.

— Tačiau kaip visas tas dienas jis išliko gyvas?

Marchas gūžtelėjo.

— Prisimink, jis turėjo pinigų. Galbūt susirado kokį valkatą, kuriuo manė galįs pasitikėti, sumokėjo jam, kad atneštų maisto ir gėralo, galbūt ir šiltų drabužių. Kol surezgė planą.

— Ir koks gi jo planas, *herr* šturmbanfiureri? — paklausė Naitingeilas.

— Turėjo surasti ką nors, kas užimtų jo vietą, įtikinti gestapą, kad laikytų jį mirusiu. — Nejau jis kalbąs per garsiai? Amerikiečių paranoja užkrečiama. Jis palinko priekin ir tyliai tarė: — Vakar, kai sutemo, jis turbūt užmušė žmogų. Maždaug savo paties amžiaus ir sudėjimo. Nugirdė jį ir apsvaigino, — nežinau, kaip jis tai padarė, — apvilko savo drabužiais, įdėjo savo piniginę, pasą, užsegė savo laikrodį. Paskiau paguldė po prekiniu traukiniu, jo rankas ir galvą padėjęs ant bėgių. Liko netoliese, norėdamas įsitikinti, kad šis nepajudės, iki nebus pervažiuotas ratų. Stengėsi laimėti sau laiko. Jisai kliaujasi tuo, kad iki šio ryto devintos Berlyno policija liausis jo ieškojusi. Sakyčiau, teisingai lošia.

— Dievuliau brangus, — Naitingeilas gręžiojo akis nuo Marcho į Šarlę ir vėl atgalios. — Ir iš manęs reikalaujama, kad tokį žmogų atvesčiau į ambasadą?

— Reikalas kur kas rimtesnis. — Iš vidinės kitelio kišenės Marchas išsitraukė archyvo dokumentus. — 1942-ųjų sausį Martinas Liuteris buvo vienas iš keturiolikos žmonių, pakviestų dalyvauti ypatingame pasitarime Interpolo būstinėje, Vanzėje. Nuo karo pabaigos šeši iš tų žmonių buvo nužudyti, keturi patys nusižudė, vienas žuvo per nelaimingą atsitikimą, du neva pasimirė dėl natūralių priežasčių. Šiandien likęs gyvas tik Liuteris. Keista statistika, sutiksite? — Jis padavė Naitingeilui popierius. — Kaip pats pamatysite, pasitarime, kurį sukvietė Reinhardas Heidrichas, buvo svarstomas galutinis žydų klausimo Europoje sprendimas. Spėju, Liuteris nori jums pasiūlyti: naujas gyvenimas jam Amerikoje mainais už dokumentinį įrodymą, kas nutiko žydams.

Vanduo iš čiaupų vis bėgo. Muzika baigėsi. Įsiteikiantis pranešėjo balsas vonios kambaryje sušnabždėjo: „O dabar visiems nakties įsimylėjėliams Peteris Kroideris ir jo orkestras atliks savąją *Aš danguje* aranžuotę..."

Nežiūrėdama į jį, Šarlė ištiesė ranką. Marchas paėmė ją. Supynusi savo ir jo pirštus, ji stipriai spustelėjo. Dieve, pagalvojo jis, matyt, ji bijo. Jos pirštai įsitempė dar stipriau. Jųdviejų plaštakos buvo susirakinusios tarsi uždelstu šuoliu krintančių parašiutininkų. Naitingeilas, žemai palinkęs viršum dokumentų, vis murmėjo: „Velniai rautų, velniai rautų..."

— Čia iškyla sunkumų, — galop prašneko Naitingeilas. — Būsiu abiem atviras. Šarle, tai tik tarp mūsų. — Jis kalbėjo taip tyliai, kad juodu turėjo įtempti klausą. — Prieš tris dienas Jungtinių Valstijų prezidentas, kad ir dėl kokių priežasčių, paskelbė ketinąs aplankyti šią Dievo prakeiktą šalį. Nuo tos akimirkos dvidešimt metų amerikiečių vesta užsienio politika apversta aukštyn kojomis. O dabar šis vyriokas Liuteris teoriš-

kai — jeigu tai, ką jūs sakote, tiesa — galėtų ją vėl atversti atgal, ir tai padaryti per kokias septyniasdešimt dvi valandas.

Šarlė pajuokavo:

— Tuomet bent savaitė užsibaigs viskam stovint ant savo kojų.

— Pigus sąmojis.

Naitingeilas pasakė tai angliškai. Marchas išpūtė į jį akis.

— Ką jūs sakote, pone Naitingeilai?

— Aš sakau, šturmbanfiureri, kad turėsiu pasikalbėti su ambasadoriumi Lindbergu, o šis turės pasikalbėti su Vašingtonu. Ir jaučiu, bus panorėta gauti kur kas daugiau įrodymų negu šitie, — jis numetė ant grindų fotokopijas, — prieš atkeliant ambasados vartus žmogui, kuris, kaip jūs sakote, gali būti paprasčiausias žmogžudys.

— Betgi Liuteris jums siūlo įrodymą.

— Tai jūs taip sakote. Bet nemanau, kad Vašingtonas norės rizikuoti visa šią savaitę pasiekta pažanga detanto srityje vien dėl jūsų... prielaidų.

Šarlė kaipmat pašoko ant kojų:

— Tai neprotinga. Jeigu Liuteris nenueis su tavimi tiesiai į ambasadą, jį sučiups ir nužudys.

— Atleisk, Šarle, bet aš negaliu to padaryti, — įtikinėjo jis merginą. — Tik pagalvok! Juk negaliu vestis į ambasadą kiekvieno nusenusio nacio, trokštančio pasprukti iš šalies. Neturėdamas įgaliojimų. Ypač dabartinėmis aplinkybėmis.

— O aš negaliu patikėti tuo, ką girdžiu. — Įsisprendusi į šonus, žvelgdama į grindis, ji kraipė galvą.

— Tik pagalvok minutėlę. — Jis mažne maldavo. — Tas tipas Liuteris prašo prieglobsčio. Vokiečiai sako, atiduokite jį mums, nes užmušė žmogų. Mes sakome: ne, nes jis mums papasakos, ką jūs, šunsnukiai, karo metu padarėte žydams. Kaip tatai atsilieps viršūnių susitikimui? Ne, Šarle, nekreipk žvilgsnio į šalį. *Galvok.* Trečiadienį *per naktį* viešosios nuomonės apklausose Kenedis prisidūrė dešimt punktų. Kaip Baltieji rūmai sureaguos, jeigu ant jų šitai numesime? — Antrąsyk Naitingeilas mintyse regėjo pa-

sekmes ir antrąsyk jis nuo jų krūpčiojo. — Dieve mano, Šarle, į ką tu čia įsivėlei?

Dar dešimt minučių amerikiečiai vis ginčijosi, kol galop Marchas ramiai tarė:

— Ar tik jūs kai ko nepražiūrite, pone Naitingeilai?

Šis nenorom nukreipė savo dėmesį nuo Šarlės.

— Galbūt. Jūs policininkas. Tad man pasakykite.

— Manau, kad visi mes — jūs, aš, gestapas — visi mes nepakankamai įvertiname mieląjį partijos draugą Liuterį. Prisiminkite, ką jis pasakė Šarlei dėl devintos valandos susitikimo: *ir pati turite ten būti.*

— Na ir kas?

— Jis žinojo, kad jūs taip sureaguosite. Nepamirškite, Liuteris dirbęs Užsienio reikalų ministerijoje. Spėjo, kad artėjant viršūnių susitikimui amerikiečiai norės išmesti jį atgal tiesiai gestapui į nagus. Antraip, kodėl jis pirmadienio vakarą iš oro uosto paprasčiausiai nenuvažiavo taksi į ambasadą? Štai kodėl jis norėjo įvelti žurnalistę. Kaip liudytoją. — Marchas pasilenkė ir pakėlė dokumentus. — Atleiskite, aš tik *policininkas* ir neišmanau amerikiečių spaudos papročių. Bet Šarlė jau turi surinkusi medžiagą, ar ne? Apie Štukarto mirtį, sąskaitą Šveicarijos banke, tuos dokumentus, savo padarytąjį Liuterio įrašą į juostelę... — Jis pasigręžė į ją. — Ar tas faktas, kad Amerikos vyriausybė nusprendžia verčiau nesuteikti Liuteriui prieglobsčio, o palikti jį gestapui, netaps dar gardesniu kąsneliu išsigimusiai amerikiečių žiniasklaidai?

— Dargi kaip, — patvirtino Šarlė.

Regis, Naitingeilas vėl ėmė pulti neviltin.

— Ei! Liaukis, Šarle. Visa tai buvo tik tarp mūsų. Aš juk nepasakiau, kad nors kiek sutinku su tuo. Ambasadoje tarp mūsų nemažai tokių, kurie nemano, kad Kenedžiui derėtų čia vykti. Anaiptol. Taškas. — Jis nervingai čiupinėjosi varlikę. — Bet tokia padėtis velniškai kebli.

Galų gale jie sutarė. Naitingeilas susitiks su Šarle ant Didžiosios menės laiptų be penkių devintą. Jeigu pasirodytų Liuteris,

juodu greitai įgrūs jį į automobilį, kurį vairuos Marchas. Naitingeilas išklausys Liuterio istorijos ir iš to, ką išgirs, nuspręs, ar nuvežti šį į ambasadą. Jis nepasakys ambasadoriui, Vašingtonui ar dar kam nors, ką ketinąs daryti. Kai jie jau bus atsidūrę ambasados teritorijoje, Liuterio likimą turės nuspręsti, kaip jis tai įvardijo, „aukštesnieji viršininkai“ — bet šie gaus veikti atsižvelgdami į tai, kad Šarlė turi visą medžiagą ir ją paskelbs. Šarlė tikėjo, kad Valstybės departamentas nedrįs nusigręžti nuo Liuterio.

Kaip konkrečiai jie slapčia išgabentų jį iš Vokietijos, kitas dalykas.

— Mes turime savų būdų, — patikino Naitingelas. — *Esame* tvarkę perbėgėlių reikalus ir anksčiau. Bet aš apie tai nekalbėsiu. Tik ne SS karininko akivaizdoje. Kad ir kokio patikimo. — Didžiausią rūpestį jam kelianti Šarlė, pasakė. — Patirsi didelį spaudimą, kad neprasižiotum.

— Nieko, susidorosiu.

— Nebūk tokia užtikrinta. Kenedžio žmonės kovoja nešvariais metodais. Tarkime, Liuteris kažką *turi*. Sakykime, tai visus išjudina, — kalbos Kongrese, demonstracijos, redakcijų vedamieji, — o juk šiais metais rinkimai, prisimeni? Tad staiga Baltiesiems rūmams dėl viršūnių susitikimo iškyla keblumų. Kaip manai, ką jie darys?

— Nieko, susidorosiu.

— Išvers tau ant galvos krūvą mėšlo. Ir ant to taviškio senojo nacio. Pasakys: o ką jis turi nauja? Ta pati sena giesmelė, kurią girdėjome dvidešimt metų, na, dar keli dokumentai, veikiausiai padirbti komunisto. Kenedis pasirodys per televiziją ir pareikš: „Brangieji tėvynainiai, paklauskite save: kodėl visa tai iškilo dabar? Kam naudinga sužlugdyti viršūnių susitikimą?“ — Naitingeilas prisilenkė jai prie pat veido. — Pirmiausia jie užsiundys ant tavęs Huverį ir FTB. Pažįsti ką nors iš kairiųjų, Šarle? Iš žydų aktyvistų? Ar su kuriuo nors miegojai? Mat, po šimts, neabejok, jie tikrai suras kelis, kurie pasakys, kad miegojai, nesvarbu — pažinojai tu juos kada nors ar ne.

— Užsikrušk, Naitingeilai. — Kumščiu ji nustūmė jį nuo savęs. — *Užsikrušk.*

*

Naitingeilas tikrai ją įsimylėjęs, pagalvojo Marchas. Įsimylėjęs iki ausų, beviltiškai. Ir ji tą žino, tuo žaidžia. Jis prisiminė tą pirmą naktį, kai išvydo juos kartu bare: kaip ji nusipurtė jo besistengiančią sulaikyti ranką. O šiąnakt: kaip jis žvelgė į Marchą, išvydęs šį bučiuojant ją; kaip kentė merginos pyktį, stebėdamas ją svajingomis akimis. Prisiminė jos kuždesį Ciuriche: *Tu klausei, ar jis mano meilužis... Jis norėtų būti...*

O dabar, prie jos durų slenksčio, jau apsivilkęs lietpalčiu, jis delsė, neryžtingai mindžikavo, nenorėdamas palikti jų vienų, kol galop išnyko naktyje.

Jis ryt ateis susitikti su Liuteriu, pagalvojo Marchas, vien įsitikinti, jog ji saugi.

Kai amerikietis išėjo, juodu gulėjo susiglaudę jos siauroje lovoje. Ilgai nė vienas nepratarė nė žodžio. Nuo gatvės žibintų krito ilgi šešėliai, lango rėmo apybrėžos, įkypai nusidriekusios per lubas atrodė kaip kalėjimo grotos. Užuolaidas plazdeno lengvas vėjelis. Sykį nuskardėjo šūksniai ir trinktelėjo automobilio durelės — tai grįžo stebėję fejerverkus lėbautojai.

Juodu klausėsi gatve nutolstančių garsų, paskiau Marchas sukuždėjo:

— Praeitą naktį per telefoną tu pasakei, kad kažką aptikai.

Ji palietė jam ranką ir išsiropštė iš lovos. Jis girdėjo svetainėje Šarlę rausiantis tarp suverstų popierių. Po pusės minutės sugrįžo nešina didžiuliu albumu, kokie paprastai dedami ant kavos stalelio.

— Nupirkau šitai pakeliui iš oro uosto. — Ji atsisėdo ant lovos krašto, uždegė lempą ir ėmė versti lapus. — Štai. — Padavė Marchui atverstą knygą.

Tai buvo nespalvota Šveicarijos banko saugykloje jų matyto paveikslo reprodukcija. Vienspalviškumas neperteikė viso kūrinio grožio. Marchas, įterpęs pirštą, kad paskiau surastų tą vietą, už-

vertė knygą, norėdamas perskaityti viršelio pavadinimą. *Leonardo da Vinčio menas*. Profesorius Arnas Braunas, Kaizerio Frydricho muziejus, Berlynas.

— Dieve mano.

— Taigi. Maniau tuomet jį atpažinusi. Perskaityk.

Mokslininkai paveikslą pavadinę *Dama su šermuonėliu*. „Vienas iš paslaptingiausių Leonardo darbų". Manoma, kad jis nutapytas apie 1483—6-uosius metus ir, manoma, vaizduoja Ceciliją Galerani, jaunąją Milano valdovo Lodoviko Sforcos meilužę". Nuorodų apie jį esama dviejose publikacijose: viena — tai Bernardino Belančionio (mirusio 1492) poema; kita — dviprasmiška pastaba apie „nebrandų" portretą pačios Cecilijos Galerani rašytame laiške, datuotame 1498 metais. „Bet, deja, nūdienos Leonardo kūrybos tyrinėtojams lieka paslaptis paveikslo buvimo vieta. Žinoma, kad aštuoniolikto šimtmečio pabaigoje jis pateko į lenkų kunigaikščio Adamo Čartoriskio kolekciją ir 1932 metais buvo nufotografuotas Krokuvoje. Nuo tada jis dingo, kaip itin vaizdingai pasakė Karlas fon Klauzevicas, „karo migloje". Visos Reicho valdžios pastangos aptikti jį iki šiol buvusios nesėkmingos ir dabar tenka baimintis, kad šį neįkainojamą italų Renesanso šedevrą žmonija prarado galutinai."

Marchas užvertė knygą.

— Manau, medžiaga dar vienam tavo straipsniui.

— Ir netgi gera. Pasaulyje esama tik devynių neginčijamų Leonardo kūrinių. — Ji nusišypsojo. — Jeigu tik išvis man pavyks iš čia išsigauti.

— Nesirūpink. Mes tau padėsime.

Jis vėl atsigulė ir užsimerkė. Po kelių sekundžių išgirdo ją užverčiant knygą, ir Šarlė tuoj sugrįžo į lovą, įsirangydama šalia jo.

— O tu? — kvėptelėjo jam į ausį. — Tu vyksi su manimi?

— Dabar mes negalime kalbėtis. Ne čia.

— Atleisk. Aš pamiršau. — Liežuvio galiuku lyžtelėjo jam ausį.

Nutvilkė it elektra.

Jos delnas lengvai gulėjo jam ant kojos. Pirštais ji pamažu

slinko vidun šlaunies. Marchas buvo kažką besumurmąs, bet vėl, kaip ir Ciuriche, Šarlė pridėjo pirštą jam prie lūpų.

— Svarbiausia žaidime — nė garso.

Vėliau, negalėdamas užmigti, jis klausėsi jos: kaip kvėpuodama dūsauja, kartkartėm sumurma — lyg kažkur toli ir neaiškiai. Dejuodama per sapną vis gręžėsi į jį. Užmesta ant pagalvės ranka dengėsi veidą. Tartum kovotų su ko nors, jai vienai težinomu. Marchas paglostė susivėlusius Šarlės plaukus, palaukė, kol ją paliks piktoji dvasia, kad ir kas tokia ši buvo, ir išsmuko iš po antklodžių.

Virtuvės grindys basoms jo pėdoms buvo šaltos. Jis atidarė porą spintukių. Apdulkėję indai ir keletas pustuščių maisto pakelių. Šaldytuvas senoviškas, galbūt pasiskolintas iš kokio nors biologijos instituto, vidus padengtas mėlynu pūkeliu ir išmargintas kažkokiais egzotiškais pelėsiais. Aišku, apsirūpinti maistu čia nebuvo svarbiausia. Jis užvirino virdulyje vandens, praskalavo puodelį įsibėrė tris šaukštelius tirpios kavos.

Gurkšnodamas kartų gėrimą, Marchas maklinėjo po butą. Svetainėje atsistojo prie lango ir truputėlį atitraukė užuolaidą. Biulovštrasėje — nė gyvos dvasios. Matė blausiai apšviestą telefono būdelę ir už jos dunksantį stoties įėjimą. Paleido užuolaidos kraštą, ir ši nukrito į vietą.

Amerika. Tokia perspektyva jam niekad anksčiau nebuvo atėjusi į galvą. Kai mąstė apie tai, smegenyse nejučia jam iškilo daktaro Gebelso apdairiai ten įdiegti vaizdai. Žydai ir negrai. Kapitalistai su cilindrais ir aukšti gamyklų kaminai. Elgetos gatvėse. Striptizo barai. Gangsteriai, iš didžiulių automobilių šaudantys vienas kitą. Suodini daugiabučiai ir šiuolaikiški džiazo orkestrai, nelyginat greitukių sirenos, žvygaujančios po negrų getus. Dantinga Kenedžio šypsena. Tamsios Šarlės akys ir balta oda. *Amerika.*

Jis nuėjo į vonios kambarį. Sienos dėmėtos nuo garų ir muilo putų. Visur buteliai, tūbelės ir indeliai. Paslaptingi moteriški dalykai iš stiklo ir plastiko. Jau seniai nebuvo matęs moters vonios kambario ir pasijautė nepatogiai. Buvo čia svetimas — nerangus

kažkokios kitos gyvūnų rūšies atstovas. Išsirinko kelis dalykėlius ir pauostė juos, išspaudė šiek tiek balto kremo, pasitrynė sau tarp pirštų. Šis jos kvapas susimaišė su kitais, pasilikusiais ant jo delnų.

Įsisupęs į platų rankšluostį, jis atsisėdo ant grindų pagalvoti. Apyaušriu tris ar keturis kartus išgirdo ją per miegus šūktelint — balsu, kupinu tikros baimės. Kas tai — prisiminimai ar ateities nuojauta? Kaip gera būtų žinoti.

2

Prieš pat septynias Marchas nulipo apačion į Biulovštrasę. Jo folksvagenas stovėjo šimtą metrų toliau, kairėje gatvės pusėje, prie mėsininko krautuvėlės. Savininkas kabino vitrinoje gerai įmitusią skerdieną. Prie jo kojų padėkle sukrautos kraujo raudonio dešrelės Marchui kažką priminė.

Globuso pirštus — štai ką, tas milžiniškas įdiržusias letenas.

Persilenkęs per užpakalinę folksvageno sėdynę, jis išsikėlė lagaminą. Atsitiesdamas greitai apsidairė į visas puses. Nieko ypatinga nebuvo matyti — vien įprasti ankstyvo šeštadienio ryto požymiai. Daugelis krautuvių atsidarys kaip paprastai, bet paskiau iki priešpiečių meto užsidarys šventės garbei.

Sugrįžęs į Šarlės butą, jis vėl sutaisė kavos, pastatė puodelį šalia Šarlės ant stalelio prie lovos ir nuėjo į vonios kambarį skustis. Po poros minučių išgirdo už savęs ją įeinant. Apglėbusi rankomis per krūtinę, prisiglaudė, krūtimis spausdamasi prie plikos jo nugaros. Neatsigręždamas jis pabučiavo jai delną ir užrašė pirštu ant aprasojusio veidrodžio: KRAUKIS DAIKTUS. NEGRĮŠIME. Nušluostęs žinutę, pirmąsyk ją aiškiai išvydo — susivėlusiais plaukais, pusiau užmerktomis akimis, tebeišglebusiais nuo miego veido bruožais. Šarlė linktelėjo ir nuslinko atgal į miegamąjį.

Marchas vėl apsirengė civiliniais drabužiais, tais pačiais, kuriais vilkėjo Ciuriche, tik su viena išimtimi. Į dešinę neperšlampamo apsiausto kišenę įsimetė liugerį. Apsiaustas — kažkada

seniai pigiai nusipirktas kaip vermachto perteklinės aprangos dalis — buvo ganėtinai laisvas, kad nesimatytų ginklo. Marchas netgi galėjo laikyti pistoletą kišenėje ir slapčia pro medžiagą taikytis, kaip tatai daro gangsteriai. „Tvarka, drauguži, pradedam.“ Jis nusišypsojo pačiam sau. Vėlgi Amerika.

Tai, kad bute galėjo būti paslėptas mikrofonas, metė šešėlį ant jųdviejų pasirengimų kelionei. Abu tylomis, nesikalbėdami, slankiojo po butą. Dešimt po aštuonių Šarlė jau buvo pasirengusi. Marchas paėmė iš vonios kambario radiją, padėjo jį svetainėje ant stalo ir įjungęs sustiprino garsą. *Iš atsiųstų parodai paveikslų aiškėja, kad kai kurie žmonės mato daiktus ne tokius, kokie šie yra — iš teisybės, esama žmonių, kuriems faktiškai atrodo, kad pievos mėlynos, dangus žalias, debesys sieros geltonio...* Buvo įprasta šiuo laiku per radiją kartoti labiausiai istorines fiurerio kalbas. Šioji, kuria per iškilmingą Vokiečių meno rūmų atidarymą 1937-aisiais užsipuolami šiuolaikiniai tapytojai, būdavo perduodama kasmet.

Nepaisydamas nebylių Šarlės protestų, Marchas podraug su savuoju paėmė ir jos lagaminą. Ji užsivilko mėlynąjį lietpaltį. Ant vieno peties užsikabino odinį rankinuką. Nuo kito tabalavo fotoaparatas. Nuo slenksčio atsigręžė paskutinįsyk pasižiūrėti.

Arba šie „menininkai“ iš tikrųjų taip mato daiktus ir tiki tuo, ką vaizduoja, — tuomet telieka paklausti, kaip ta regos yda atsirado, ir jeigu yra paveldima, tai Vidaus reikalų ministerija privalės pasirūpinti, kad tokiai bjauriai ydai nebūtų leista įsitvirtinti, — arba jeigu jie netiki tokių įspūdžių realumu, o tik iš kokių nors kitų paskatų siekia primesti jas nacijai, tuomet šitai baudžiamojo teismo reikalas.

Skambant audringam juokui ir aplodismentams, juodu uždarė duris.

Kai nulipo apačion, Šarlė paklausė:

— Kiek šitai tęsis?

— Visą savaitgalį.

— Kaimynams patiks.

— Ak, bet ar kas nors išdrįs paprašyti išjungti?

Laiptinės papėdėje ramiai kaip sargybinis stovėjo durininkė — su buteliu pieno rankoje, pasikišusi po pažastimi *Völkischer Beobachter*. Ji užkalbino Šarlę, tačiau spoksojo į Marchą:

— Labas rytas, froilen.

— Labas rytas, frau Šusterman. Čia mano pusbrolis iš Acheno. Mudu ketiname įamžinti spontaniškus šventės vaizdus gatvėse. — Šarlė paplekšnojo fotoaparatą. — Eime Haraldai, nes praleisime pradžią.

Senė toliau spitrijo į Marchą, kuris svarstė, ar ji atpažino jį iš anos nakties. Kažin, veikiausiai galėjo prisiminti tik uniformą. Galop senė krenkštelėjo ir įkrypavo į savo kamarėlę.

— Tu meluoji labai įtikimai, — pagyrė Marchas, kai juodu išėjo į gatvę.

— Žurnalisto įgūdžiai. — Juodu sparčiai žingsniavo folksvageno link. — Laimė, kad tu ne su šturmbanfiurerio uniforma. Tuomet jai tikrai būtų kilę kai kurių klausimų.

— Jokiu būdu Liuteriui nevalia sėstis į automobilį, vairuojamą žmogaus su SS šturmbanfiurerio uniforma. Sakyk, ar aš panašus į ambasados vairuotoją?

— Tik į labai orų.

Jis įkėlė lagaminus į automobilio bagažinę. Įsitaisęs priekinėje sėdynėje, prieš užvesdamas variklį, tarė:

— Supranti, tu nebegalėsi grįžti atgal. Nesvarbu, šitai išdegs ar ne. Kadangi talkini perbėgėliui, vadinasi, pagalvos jie, esi šnipė. Ir jau bus kalbama ne apie tai, kad privalai būti deportuota. Reikalas kur kas rimtesnis.

Ji atsainiai numojo ranka.

— Šiaip ar taip, man niekad čionai nepatiko.

Jis pasuko degimo rakčiuką, ir juodu įsuko į rytinį mašinų srautą.

Važiuodami atsargiai, kas pusę minutės pasitikrindami, ar niekas neseka, juodu pasiekė Adolfo Hitlerio aikštę be dvidešimt devynios. Marchas vieną sykį apsuko aikštę. Reicho kanceliarija, Didžioji menė, Vermachto vyriausiosios vadovybės pastatas — visa atrodė kaip ir dera: tviskėjo mūro sienos, žygiavo sargybiniai; kaip ir visada, viskas kvailai iškreipto masto.

Iš dešimčių turistinių autobusų jau vertėsi pagarbios baimės

kupini keleiviai. Sniego baltumo Didžiosios menės laiptais linkui raudonų granitinių kolonų it skruzdžių takas aukštyn vinguriavo ilga vora poromis susikibusių vaikų. Aikštės viduryje po didžiaisiais fontanais — krūvos metalinių barjerų, skirtų apsaugoti nuo spūsties. Jie bus sustatyti pirmadienį rytą, kai fiureris važiuos iš Kanceliarijos į Menę dalyvauti metinėse padėkos iškilmėse. Paskui jis grįš į savo rezidenciją ir pasirodys balkone. Tiesiai priešais vokiečių televizija buvo surentusi pastolių bokštą. Apie jo papėdę jau grupavosi kilnojamųjų stočių furgonai viską transliuoti tiesiogiai.

Marchas įvažiavo į automobilių stovėjimo aikštelę netoliese turistinių autobusų. Iš čia skersai eismo juostų buvo aiškiai matyti centrinis įėjimas į Menę.

— Užlipk laiptais, — pasakė jis, — įeik vidun, nusipirk kelionių vadovą, stenkis atrodyti kuo natūraliau. Kai pamatysi Naitingeilą, neva atsitiktinai atsitrenk į jį: judu seni bičiuliai, ak, kaip nuostabu, sustokite ir kurį laiką šnekėkitės.

— O tu?

— Kai pamatysiu, kad užmezgėte kontaktą su Liuteriu, privažiuosiu ir paimsiu jus. Užpakalinės durelės neužrakintos. Laikykitės arčiau žemutinių laiptų, netoli gatvės. Ir nesileiskite įveliami į ilgą pokalbį — turime iš čia kuo greičiau išsidanginti.

Nespėjus jam palinkėti sėkmės, Šarlė nuėjo.

Liuteris vykusiai pasirinko teritoriją: aplinkui visą aikštę buvo patogių vietų, iš kur seniokas gebės stebėti laiptus, pats neišsiduodamas. Niekas nekreips dėmesio į susitinkančius tris pašaliečius. Ir jeigu kas nors pakryptų ne taip, tai minios lankytojų — gera priedanga sprunkant.

Marchas užsirūkė. Liko dar dvylika minučių. Jisai stebėjo, kaip Šarlė kopia aukštais laiptais. Viršuje ji sustojo atsikvėpti, pasisuko ir išnyko viduje.

Visur bruzdulys. Balti taksi ir žali Vyriausiosios vermachto vadovybės mersedesai suko apie aikštę. Televizijos technikai tikrino kamerų pozicijas ir šūkavo vienas kitam nurodymus. Gatvės pardavėjai dėliojo ant staliukų savo prekes — kavą, dešreles, atvirukus, laikraščius, ledus. Pulkas balandžių, tankiu būriu ratu

praplasnojęs viršum galvų, nutūpė šalia vieno iš fontanų. Pora berniukų pimpfo uniformomis, mosikuodami rankomis, nubėgo jų link, ir Marchas prisiminė Pilį. Smilktelėjo širdį. Jis trumpam užsimerkė, stengdamasis nuslopinti kaltės jausmą.

Lygiai be penkių devynios ji išėjo iš šešėlių ir ėmė leistis laiptais. Priešpriešiais jai žengė vyriškis gelsvai rudu apsiaustu. Naitingeilas.

Nereikia taip aiškiai, idiote...

Ji sustojo ir plačiai išskėtė rankas, puikiai suvaidindama nuostabą. Juodu ėmė kalbėtis.

Be dviejų minučių devynios.

Ar Liuteris ateis? Jeigu taip, tai iš kurios pusės? Nuo Kanceliarijos rytinėje pusėje? Ar nuo Vyriausiosios vadovybės pastato — vakarinėje? Ar tiesiai iš šiaurinės, aikštės vidurio?

Staiga prie jo langelio pasirodė pirštinėta ranka. O kartu su ja — Orpo transporto faras odine uniforma. Marchas nuleido langelį.

Faras tarė:

— Statyti automobilį čia laikinai uždrausta.

— Supratau. Dvi minutės, ir manęs nebus.

— Jokių dviejų minučių. Dabar pat. — Tasai žmogus — pabėgusi iš Berlyno zoologijos sodo gorila.

Marchas stengėsi nenuleisti akių nuo laiptų ir kartu kalbėtis su policininku, tuo pat metu traukdamasis iš vidinės švarko kišenės savąjį Kripo asmens pažymėjimą.

— Sumautai dirbi, drauge, — sušnypštė jis. — Atsidūrei vidur Zipo sekimo operacijos, ir, turiu pasakyti, tu taip puikiai įsikomponuoji į foną kaip falas į moterų vienuolyną.

Faras pačiupo asmens pažymėjimą ir prikišo sau prie akių.

— Niekas man nepasakė apie operaciją, šturmbanfiureri. Kokia operacija? Kas sekamas?

— Komunistai. Masonai. Studentai. Slavai.

— Niekas man nepasakė apie tai. Turėsiu pasitikrinti.

Marchas įsitvėrė vairo, stengdamasis sutramdyti drebančias rankas.

— Mes laikomės radijo ryšio tylos. Tik pažeisk ją, ir Heidrichas asmeniškai įsakys iš tavo kiaušių pagaminti rankogalių segtukus. Pažadu tau. Nagi, pažymėjimą.

Dvejonė šmėkštelėjo policininko veidu. Mirksnį atrodė, kad jis čiups ir ištemps Marchą iš automobilio, bet galop pamažu sugrąžino asmens pažymėjimą.

— Aš nežinau...

— Dėkui už pagalbą, untervachtmeisteri. — Marchas pakėlė stiklą, tuo užbaigdamas pokalbį.

Minutė po devynių. Šarlė ir Naitingeilas tebesišnekėjo. Marchas pasižiūrėjo į užpakalinio vaizdo veidrodėlį. Faras, paėjėjęs kelis žingsnius, sustojo ir stebeilijo atgal į automobilį. Regis, kažką mąstė, paskiau apsisprendė, nuėjo prie savo motociklo ir pasiėmė nešiojamąją radijo stotelę.

Marchas nusikeikė. Daugių daugiausia turėjo dvi minutes.

Liuterio — nė ženklo.

Ir tuomet pamatė jį.

Iš Didžiosios menės išniro vyriškis su storų rėmelių akiniais, vilkintis padėvėtu paltu. Stovėjo įdėmiai dairydamasis aplink, laikydamasis vienos iš granitinių kolonų, lyg bijodamas nuo jos atsiplėšti. Paskiau nedrąsiai ėmė leistis laiptais.

Marchas užvedė variklį.

Šarlė ir Naitingeilas tebestovėjo nugara į vyriškį. Šis žengė jų linkui.

Nagi. Nagi. Atsigręžk į jį, dėl Dievo meilės.

Ir šį mirksnį Šarlė iš tiesų atsigręžė. Išvydo senioką ir atpažino jį. Liuteris kilstelėjo ranką — nelyginant išsekęs plaukikas, siekdamas kranto.

Kažkas turi nutikti bloga, staiga pagalvojo Marchas. *Kažkas yra ne taip. Aš kažko nenumačiau...*

Liuteriui tebuvo likę kokie penki metrai, kai staiga jo galva dingo. Išnyko debesėlyje raudonų purslų, o paskiau jo kūnas smigo priekin ir nusirito laiptais. Šarlė kėlė prie veido ranką, dengdamasi nuo ištiškusio kraujo ir smegenų.

Mirksnis. Pusantro mirksnio. Per aikštę pokštelėjo galingo šautuvo garsas, išbaidydamas balandžius, išblaškydamas it pilkas šiukšles į visas puses.

Žmonės ėmė klykti.

Marchas įstūmė folksvageno pavarą, įjungė posūkio rodyklę ir staigiai nėrė į transporto srautą, nepaisydamas pasipiktinimo signalų — perkirto vieną eismo juostą, paskiau kitą. Vairavo it žmogus, įsivaizduojantis esąs nepažeidžiamas, tartum toks tikėjimas ir vien tik valia apsaugotų jį nuo susidūrimo. Matė, kad apie kūną, nuo kurio laiptais sruvo kraujas ir audinių dalelės, susispietė nedidukė minia. Girdėjo policininkų švilpukus. Iš visų pusių bėgo figūros juodomis uniformomis — tarp jų ir Globusas su Krebsu.

Naitingeilas, suėmęs Šarlę už parankės, stūmė ją tolyn nuo šios scenos gatvės linkui, kur Marchas staigiai numynė automobilio stabdžius. Diplomatas atplėšė dureles ir, bloškęs merginą ant užpakalinės sėdynės, įsigrūdo pats jai iš paskos. Trinktelėjo dureles. Folksvagenas pasinešė tolyn.

Mes buvome išduoti.

Keturiolika pakviestųjų; dabar keturiolika negyvų.

Regėjo ištiestą Liuterio ranką, švirkščiantį iš jo kaklo fontaną, baisios niokojamos jėgos susprogdintą priekin virstantį kūną. Bėgančius Globusą ir Krebsą. Podraug su ta audinių liūtimi ištaškytas paslaptis; jų nebeišgelbėsi...

Išduoti...

Jis nuvažiavo į požeminę automobilių stovėjimo aikštelę prie pat Rozenštrasės, netoliese biržos, ten, kur kadaise stovėjo sinagoga — mėgstamą jo vietą, kur susitikdavo su savo informatoriais. Ar rasi dar kur nuošaliau? Paėmęs iš automato kvituką, jis nuvairavo žemyn stačia įvaža. Padangos žviegė į betoną; priekinių žibintų šviesos tolydžio išplėšdavo iš tamsos senas dažų ir suodžių dėmes ant grindų bei sienų — nelyginant urvinius piešinius.

Antrame aukšte nestovėjo nė vienos mašinos — šeštadieniais

finansinė Berlyno dalis ištuštėdavo. Marchas pastatė folksvageną vidurinėje sekcijoje. Varikliui nutilus, stojo visiška tyla.

Niekas nepratarė nė žodžio. Šarlė popierine nosinėle valėsi apsiaustą. Naitingeilas sėdėjo atsilošęs, užmerktomis akimis. Staiga Marchas trenkė kumščiais į vairą.

— Kam jūs pasakėte?

Naitingeilas atsimerkė:

— Niekam.

— Ambasadoriui? Vašingtonui? Vyriausiajam šnipų rezidentui?

— Jau sakiau — niekam. — Jo balse nuskambėjo pyktis.

— Tai niekuo nepadės, — pasakė Šarlė.

— Taip pat tai įžeidu ir absurdiška. Dieve, jūs abu...

— Pasvarstykime galimybes. — Lenkdamas pirštus Marchas ėmė skaičiuoti: — Liuteris *patsai* save kam nors išdavė — juokinga. Telefono būdelė Biulovštrasėje buvo pasiklausoma — neįmanoma: netgi gestapas neturi tiek pajėgumų, kad į kiekvieną Berlyno viešojo naudojimo telefoną įtaisytų po „blakutę". Puiku. Taigi buvo nugirstas mūsų praeitos nakties pokalbis? Mažai tikėtina, nes mes patys vos girdėjome vienas kitą!

— Kam ieškoti kokios nors didžiulės konspiracijos? Galbūt paprasčiausiai Liuterį sekė.

— Tai kodėl jo nesuėmė? Kam viešai jį nušauti, besueinantį į kontaktą?

— Jis žvelgė tiesiai į mane... — Šarlė paslėpė tarp delnų veidą.

— Nebūtinai turėjau būti aš, — pasakė Naitingeilas. — Galėjote prasitarti katras nors iš jųdviejų.

— Kaip? Mes visą naktį buvome drauge.

— Nė kiek neabejoju, — iškošė pro dantis amerikietis ir ėmė graibytis durelių. — Neprivalau klausytis to mėšlo. O tau, Šarle, verčiau grįžti į ambasadą su manimi. Dabar pat. Šiąnakt išskraidinsime tave lėktuvu iš Berlyno ir tikėsimės, Dieve padėk, kad nebeturėsi su tuo daugiau jokio reikalo. — Jis laukė. — Nagi.

Ji papurtė galvą.

— Jeigu ne dėl savęs pačios, tai nors pagalvok apie savo tėvą.

Ji negalėjo patikėti savo ausimis.

— Kuo čia dėtas mano tėvas?

Naitingeilas išsirangė iš folksvageno.

— Nė už ką neturėjau leistis įkalbamas įsivelti į tokią nesąmonę. Jūs kvaili. O jis — diplomatas kryptelėjo galva į Marchą — jis jau negyvėlis.

Ir patraukė tolyn nuo automobilio. Jo žingsniai kaukšėjo po visą tuščią patalpą — iš pradžių garsiai, tačiau greitai imdami silpti. Žvangtelėjo užtrenkiamos metalinės durys, ir jo nebeliko.

Marchas veidrodėlyje pažvelgė į Šarlę. Susigūžusi ant užpakalinės sėdynės, ji atrodė mažut mažutėlė.

Kažkur toli — naujas garsas. Įvažos viršuje pakeltas barjeras. Artėjo automobilis. Marchą apėmė panika, klaustrofobijos jausmas. Jų slėptuvė galėjo tapti podraug ir spąstais.

— Mums čia nevalia likti. — Jis užvedė variklį. — Privalome be paliovos judėti.

— Tokiu atveju, noriu padaryti daugiau nuotraukų.

— Ar būtina?

— Tu renki savus įrodymus, šturmbanfiureri, o aš rinksiu savuosius.

Jis vėl paskersavo į ją. Padėjusi į šalį nosinaitę, tegul ir gležnutė, žvelgė į jį iššaukiamai. Jis nukėlė koją nuo stabdžio paminos. Be abejo, važiuoti per miestą buvo rizikinga, tačiau ką kita jiems veikti? Gulėti užsirakinus duris ir laukti, kol juodu sugaus?

Jis apgręžė folksvageną ir leidosi išvažiavimo link. Už jų tamsoje sužioravo priekiniai automobilio žibintai.

3

Juodu sustojo prie Hafelio ir nuėjo prie vandens. Marchas parodė vietą, kur buvo aptiktas Bulerio kūnas. Ji spragsėjo fotoaparatu kaip ir prieš keturias dienas Špydelis, bet buvo likę mažai ką fiksuoti. Purve vos žymu keli padų įspaudai. Žolė kiek pri-

spausta, kur kūnas vilktas iš vandens. Bet po vienos kitos dienos šie pėdsakai išnyks. Ji pasitraukė toliau nuo kranto ir drebėdama tvirčiau susisupstė apsiaustu.

Važiuoti į Bulerio vilą buvo pernelyg pavojinga, tad neužgesindamas variklio Marchas sustojo pylimo pradžioje. Šarlė išsilenkė pro langutį padaryti į salą vedančio kelio nuotraukos. Raudonai ir baltai marga užkarda buvo nuleista. Sargybinio — nė kvapo.

— Tik tiek? — paklausė ji. — *Gyvenimas* nėra to vertas.

Marchas kiek pagalvojo.

— Galbūt esama kitos vietos.

Penkiasdešimt šeštasis ir penkiasdešimt aštuntasis Am Grosen Vanzės gatvės numeriai pasirodė besą didžiuliai devyniolikto šimtmečio rūmai, kurių fasadą puošė kolonos. Juose jau nebesiglaudė vokiečių Interpolo būstinė. Kažkuriais metais po karo jie tapo mergaičių mokykla. Marchas apsidairė aplink, paskiau nužvelgė į abi puses ūksmingą gatvę, visu gražumu pasidabinusią rausvais žiedais, ir pamėgino atidaryti vartukus. Tie buvo neužrakinti. Jis pamojo Šarlei, kviesdamas pas save.

— Mudu — *herr* ir frau Marchai, — tarė jis, pastumdamas vartukus. — Turime dukterį...

Šarlė linktelėjo:

— Taip, žinoma, Heidę. Jai septyneri. Su kasytėmis...

— Dabartinėje savo mokykloje jaučiasi nelaiminga. Šią mums rekomendavo. Norėtume pasižiūrėti... — Juodu įžengė į teritoriją. Marchas vėl uždarė vartukus.

Ji varė toliau:

— Savaime suprantama, mes įsiveržėme be leidimo, tad atsiprašome...

— Betgi frau March aiškiai neatrodo tokio amžiaus, kad galėtų turėti septynerių metų dukterį?

— Lengvabūdiško amžiaus buvo suvedžiota dailaus tyrėjo...

— Įtikima istorija.

Žvirgždinė įvaža sukosi apie apvalią gėlių klombą. Marchas bandė įsivaizduoti, kaip viskas atrodė 1942-ųjų sausį. Galimas

daiktas, žemė padengta sniegu, šaltis. Medžiai pliki. Prie įėjimo dreba pora sargybinių. Vyriausybiniai automobiliai vienas po kito gurgžda apledėjusiu žvirgždu. Adjutantas atiduoda pagarbą ir žingteli priekin atidaryti durų. Štukartas — gražus ir elegantiškas. Buleris — nešinas portfelyje rūpestingai sukrautais teisininko užrašais. Liuteris — mirksintis už storų savo akinių stiklų. Ar jų iškvepiami garai kybojo ore iš paskos? O Heidrichas? Atvykęs pirmas, kaip šeimininkas? Ar paskutinis, kad pademonstruotų savo valdžią? Gal šaltis kiek nors nuspalvinęs tuos blyškius skruostus?

Namas buvo užkaltas grotomis ir apleistas. Kol Šarlė fotografavo įėjimą, Marchas, prasibrovęs per nedidelius krūmynus, pažvelgė pro langą. Eilės mažutėlių mokyklinių stalų ir kėdžių apversti ir sukrauti vienas ant kito. Pora juodų rašomųjų lentų, iš kurių mokiniai buvo mokomi tam tikrų partinių maldų. Ant vienos užrašas:

PRIEŠ VALGĮ —
Fiureri, o fiureri brangus, Dievo pasiųstas man,
Globoki ir saugoki mane, kol aš gyvenu!
Tu išgelbėjai Vokietiją iš didžiausių bėdų.
Už duoną kasdieninę dėkoju aš tau.
Gyvuok ilgai su manimi, neišsižadėk manęs,
Fiureri, o fiureri brangus, tikėjime mano ir šviesa!
Heil, mein Führer!

Ant kitos:

PO VALGIO —
Už šį dosnų valgį dėkoju aš tau,
Globėjau jaunystės ir drauge senų!
Rūpesčių, žinau, turi daug, bet drąsiau —
Aš su tavimi dieną naktį esu.
Padėk savo galvą ant kelių man,
Tikėk, o fiureri brangus, didis esi kiekvienam.
Heil, mein Führer!

Sienas puošė vaikiški piešiniai — mėlynos pievos, žali dangūs, sieros geltonio debesys. Vaikų menas pavojingai artimas išsigimusiam menui; toks iškrypimas turėtų būti iš jų išmuštas... Netgi iš šios vietos Marchas uodė mokyklišką tvaiką: pažįstamą kreidos dulkių, medinių grindų ir užsistovėjusio valdiško maisto kvapų junginį. Jis su pasidygėjimu nusigręžė.

Gretimame sode kažkas buvo užkūręs didžiulį laužą. Per veją iš už namo atplaukė aitrūs balti drėgno medžio ir sudžiūvusių lapų dūmai. Žemyn vejos link vedė platūs laiptai su besišiepiančiais akmeniniais liūtais abipus. Toliau už pievutės pro medžius šmėkščiojo pilkas, lygus kaip veidrodis Hafelio paviršius. Juodu stovėjo veidu į pietus. Iš viršutinio aukšto langų kaip tik galėtum matyti Švanenverderį, kuris buvo vos už pusės kilometro. Kai šeštojo dešimtmečio pradžioje Buleris nusipirko vilą, ar jį tam pastūmėjo abiejų šių statinių artumas — galbūt piktadarį traukė atgalios prie įvykdyto nusikaltimo vietos? Jeigu taip, tai koks gi konkrečiai buvo nusikaltimas?

Pasilenkęs Marchas pasėmė saują žemės, pauostė ją, perleido sau tarp pirštų. Pėdsakas ataušęs prieš daugelį metų.

Sodo gilumoje stūksojo pora pažaliavusių nuo senumo medinių statinių, kurias sodininkas kadaise naudojo lietaus vandeniui rinkti. Marchas ir Šarlė susėdo greta ant jų ir nukorę kojas žvelgė per ežerą. Nebuvo reikalo skubėti kitur. Niekas jų čia neieškos. Visa aplinkui dvelkė kažkokia melancholija, — tyla, vėjo genami per veją lapai, dūmų kvapas, — kažkuo tokiu, kas buvo priešinga pavasariui. Priminė rudenį, visa ko pabaigą.

Jis prašneko:

— Ar aš tau pasakojau, kad prieš man išvykstant tarnauti į jūrą mūsų miestelyje gyveno žydai? Kai sugrįžau, jų nebebuvo. Pasiteiravau. Žmonės kalbėjo, kad jie evakuoti į Rytus. Perkeldinti į naujas gyvenvietes.

— Ar jie tuo tikėjo?

— Viešai, žinoma, taip. Netgi privačiai protingiau buvo to nesvarstyti. Ir lengviau. Apsimesti, jog tai tiesa.

— Ar *tu* tuo tikėjai?

— Nesusimąsčiau apie tai... Kam gi tai svarbu, — staiga užsiplieskė jis. — Tarkime, visi žinojo, kaip buvo iš tikrųjų. Kam būtų buvę svarbu? Ar faktiškai būtų buvęs koks nors skirtumas?

— Kai kas mano, kad būtų, — priminė ji. — Štai kodėl visi, dalyvavę Heidricho pasitarime, negyvi. Išskyrus patį Heidrichą.

Jis atsigręžė į namą. Motina, tvirtai tikėjusi dvasiomis, pasakodavo jam, kad plytų sienos ir tinkas sugeria į save istoriją, sukaupia tai, ką regėjo. Nuo tada Marchas matė daug vietų, kuriose buvo padarytas blogis, ir tuo netikėjo. Am Grosen Vanzės 56/58 name nesijautė nieko labai nedora. Paprasčiausiai erdvi verslininko rezidencija, nūnai paversta mergaičių mokykla. Tad ką dabar į save gėrė sienos? Paaugliškas aistras? Geometrijos pamokas? Egzaminų baimę?

Jis išsitraukė Heidricho kvietimą. „...diskusijoje, po kurios bus surengti priešpiečiai“. Pradžia — vidudienį. Baigėsi — kada? — trečią ar ketvirtą popiet. Veikiausiai jiems išvykstant jau temo. Geltonos šviesos languose; rūkas nuo ežero. Keturiolika vyriškių. Gerai įmitusių; gal kai kurie apsinešę nuo gestapo vyno. Automobiliai, kurie parveš juos į Berlyno centrą. Vairuotojai, kurie ilgai laukė kieme, nušalusiomis kojomis ir nosimis it ledukai...

O paskiau, mažiau nei po penkių mėnesių, Ciuriche, vasarvidžio karštyje, Martinas Liuteris įžengė į Hermano Caugo, turtingųjų ir išsigandusiųjų bankininko, patalpas ir atidarė sąskaitą su keturiais raktais.

— Įdomu, kodėl jis buvo tuščiomis rankomis?

— Ką? — nesumojo Šarlė. Jis pertraukė jos mintis.

— Aš visąlaik įsivaizdavau, kad Liuteris nešis kokį nors lagaminėlį. Tačiau kai leidosi laiptais susitikti su tavimi, rankose nieko neturėjo.

— Galbūt viską buvo susikimšęs į kišenes.

— Galbūt. — Hafelis atrodė standus — it gyvsidabrio ežeras. — Bet iš Ciuricho jis parskrido veikiausiai su kokiu nors bagažu. Naktį praleido užsienyje. Ir kažką pasiėmė iš banko. — Medžiuose šlameno vėjas. Marchas apsidairė aplink. — Vis dėlto

senas krienas buvo įtarus. Nestebintų, jeigu jis pasilaikytų užslėpęs išties vertingą medžiagą. Nerizikuotų atiduoti amerikiečiams viską iškart — antraip kaipgi galėtų derėtis?

Žemai viršum jų galvų praskrido reaktyvinis lėktuvas, leisdamasis į oro uostą, o kartu su savimi nusinešdamas ir variklių griausmą. Taip, *tokio* garso 1942-aisiais nebuvę...

Staiga jis pašoko ant kojų, nukėlė ją nuo statinės ir per veją leidosi plačiais žingsniais namo link, o Šarlė jam įkandin — klupdama, juokdamasi, šaukdama palaukti.

Jis pastatė folksvageną šalia kelio Šlachtenzėje ir nuskuodė prie telefono būdelės. Maksas Jėgeris nekėlė ragelio — nei Verderšermarkte, nei namie. Nykiai gaudžiantys telefono šaukiniai kėlė Marchui norą prisiskambinti nors kam, kad ir kas tai būtų.

Pabandė Rudžio Halderio numerį. Rasi galėtų atsiprašyti, kaip nors užsiminti, kad verta buvo rizikuoti. Niekas neatsiliepė. Jis pažvelgė į ragelį. O gal paskambinti Piliui? Netgi berniuko priešiškumas vis dėlto būtų šioks toks kontaktas. Bet ir iš Lichtenradės namuko atsako nebuvo.

Miestas užtrenkė prieš jį savo duris.

Jis jau buvo beišeinąs iš būdelės, tačiau, pastūmėtas neaiškios paskatos, sugrįžo ir surinko savo paties buto numerį. Sulig antru skambučiu atsiliepė kažkoks vyriškis.

— Klausau? — Gestapas, Krebso balsas. — Marchas? Žinau, tai jūs! Nepadėkit!..

Lyg įkąstas, jis numetė telefono ragelį.

Po pusės valandos prasispraudė vidun pro subraižytas medines Berlyno miesto morgo duris. Be uniformos jautėsi kaip nuogas. Viename kampe tyliai verkė kažkokia moteris, šalia jos nejaukiai sėdėjo pagalbinė policijos pareigūnė, sutrikdyta tokio jausmų proveržio oficialioje vietoje. Jis parodė patarnautojui savo asmens pažymėjimą ir pasiteiravo Martino Liuterio. Žmogus pasižiūrėjo į apdriskusius užrašus.

— Vyriškis, įpusėjęs septintą dešimtį, atpažintas kaip Liute-

ris, Martinas. Atgabentas tuoj po vidurnakčio. Nelaimingas atsitikimas geležinkelyje.

— O kaip tas nušautasis šįryt? Aikštėje?

Patarnautojas atsiduso, lyžtelėjo parudusį nuo nikotino pirštą ir pervertė lapą.

— Vyriškis, įpusėjęs septintą dešimtį, atpažintas kaip Štarkas, Alfredas. Pristatytas prieš valandą.

— Šitas. Kaip jis atpažintas?

— Pagal asmens pažymėjimą kišenėje.

— Gerai. — Užbėgdamas už akių bet kokiems prieštaravimams, Marchas ryžtingai žengė prie lifto. — Pats rasiu kelią apačion.

Savo nelaimei, kai lifto durelės atsidarė, jis akis į akį susidūrė su daktaru Augustu Aisleriu.

— Marchas! — Aisleris atrodė sukrėstas, jis žingtelėjo atgal. — Kalbėta, kad jūs suimtas.

— Netiesa. Aš dirbu užsimaskavęs.

Aisleris stebeilijo į jo civilinį kostiumą.

— Kuo? Sąvadautoju? — Šitai tiek pralinksmino SS mediką, jog šis net nusiėmė akinius ir pasišluostė akis. Marchas irgi nusijuokė.

— Ne, patologu. Man sakė, kad alga gera ir valandos neskaičiuojamos.

Aislerio šypsena dingo.

— Tai *jūs* galite taip kalbėti. O aš čionai nuo vidurnakčio. — Jis pritildė balsą. — Labai svarbus žmogus. Gestapo operacija. Tik ša ša. — Jis pasibaksnojo ilgą nosį. — Nieko negaliu pasakoti.

— Ramiau, Aisleri. Man atvejis žinomas. Ar frau Liuter atpažino palaikus?

Aisleris atrodė nuviltas

— Ne, — sumurmėjo jis. — Mes jos pagailėjome.

— O kaip Štarko?

— Oho, Marchai, jūs gerai informuotas. Einu dabar juo užsiimti. Norėtumėte prie manęs prisidėti?

Mintyse Marchas vėl išvydo ištykštančią galvą, stora čiurkšle trykštelėjusius kraujo ir smegenų purslus.

— Ne. Dėkui.

— Taip ir maniau. Kuo jį nušovė? Prieštankiniu faustpatronu?

— Ar žudiką sučiupo?

— Tai jūs tyrėjas. Tad ir pasakykite man. „Per daug nesigilinkite“, štai ką girdėjau.

— O Štarko daiktai? Kur jie?

— Maiše ir parengti išsiųsti. Asmeninių daiktų saugojimo skyriuje.

— Kur tai yra?

— Eikite koridoriumi. Ketvirtos durys po kairei.

Marchas pasuko ten. Aisleris šūktelėjo jam pavymui:

— Ei, Marchai! Patausokite man porą savo geriausių kekšelių! — Šaižus patologo juokas persekiojo jį einant koridoriumi.

Ketvirtos durys po kairei buvo neužrakintos. Jis apsidairė, ar niekas nestebi, ir įsmuko vidun.

Pateko į nedidelį sandėliuką, trijų metrų pločio, viduryje tik truputis vietos praeiti žmogui. Abipus stelažai apdulkėjusių metalinių lentynų, kuriose suversti ryšeliai drabužių, įvyniotų į storą polietileną. Taip pat lagaminai, rankinės, lietsargiai, kojų protezai, groteskiškai sulankstytas invalido vežimėlis, skrybėlės... Mirusiajam priklausiusius daiktus iš morgo paprastai atsiimdavo artimiausieji giminės. Jeigu aplinkybės keldavo įtarimų, daiktai būdavo pasiimami tyrėjų ar tiesiai siunčiami į teismo medicinos laboratorijas Šionvelde. Marchas pradėjo žiūrinėti plastikines korteles, kurių kiekvienoje buvo pažymėti mirties laikas ir vieta, aukos pavardė. Kai kurie iš čia esančių dalykų siekė daugelį metų atgalios — apgailėtini ryšulėliai skarmalų ir visokių niekniekių, paskutinysis palikimas lavonų, kurie niekam, netgi policijai, nerūpėjo.

Kaip būdinga Globusui neprisipažinti suklydus. Gestapo neklystamumą privalu išsaugoti bet kokia kaina! Taigi Štarko kūnas ir toliau bus laikomas kaip Liuterio, o Liuteris nukeliaus į vargšų kapą kaip valkata Štarkas.

Marchas ištraukė arčiausią prie durų ryšulį, pasuko į šviesą kortelę. 1964 04 18. Adolfo Hitlerio a. Štarkas, Alfredas.

Taigi Liuteris paliko pasaulį kaip žemiausias KZ įnamis — smurtiškai, pusiau išbadėjęs, su kažkieno kito purvinais drabužiais, jo kūnas nesusilaukė deramos pagarbos, po mirties jo daiktai buvo čiupinėjami svetimų rankų. Idealus teisingumas — turbūt vienintelis, kokio buvo galima tikėtis.

Išsitraukęs kišeninį peiliuką, Marchas prapjovė išsipūtusį plastikinį maišą. Ant grindų it žarnos išsipylė šio turinys.

Liuteris jam nerūpėjo. Viena, kas jam rūpėjo — kaip per tas valandas nuo vidurnakčio iki devintos šio ryto Globusas sužinojo, kad Liuteris tebebuvo gyvas.

Amerikiečiai!

Jis nuplėšė visą polietileną.

Drabužiai dvokė išmatomis ir šlapimu, vėmalais ir prakaitu — visais tais kvapais, kurie būdingi žmogaus kūnui. Vienas Dievas težino, kokių parazitų knibžda medžiaga. Marchas apieškojo kišenes. Šios buvo tuščios. Rankas jam niežėjo. *Neprarask vilties. Bagažo saugojimo kameros kvitelis — mažas daikčiukas, kai standžiai susuktas — ne didesnis už degtuką; tokį būtų galima paslėpti švarko apykaklės prorėžoje.* Peiliu jis krapštė sukrešėjusiu krauju permirkusio ilgo rudo palto pamušalą, pirštai darėsi rudi ir slidūs...

Nieko. Visas šlamštas, kurį, žinojo iš savo patirties, galėtų nešioti valkatos, — virvagaliai ir popierius, sagos, cigarečių nuorūkos, — jau buvo išimtas. Gestapas kruopščiai išnaršė Liuterio drabužius. Savaime suprantama. Jis kvailys, kad ko nors kito tikėjosi. Įtūžęs įniko raižyti medžiagą — iš dešinės kairėn, iš karės dešinėn, iš dešinės kairėn...

Pasitraukė nuo skarmalų krūvos sunkiai šnopuodamas, it ką tik nužudęs žmogų. Paskiau, paėmęs vieną skiautę, nusišluostė peilį ir rankas.

— Žinai, ką aš galvoju? — paklausė Šarlė, kai jis tuščiomis sugrįžo į automobilį. — Manau, jis iš Ciuricho ničnieko neparsigabeno.

Ji tebesėdėjo ant užpakalinės folksvageno sėdynės. Marchas atsisuko į ją.

— Taip, parsigabeno. Žinoma, parsigabeno. — Jisai stengėsi sutramdyti savo nekantrumą; juk ji niekuo dėta. — Bet bijojo laikyti prie savęs. Tad atidavė saugoti, gavo kvituką — oro uoste ar geležinkelio stotyje — ir ketino vėliau atsiimti. Neabejoju, kad buvo taip. Dabar jis pas Globusą arba pražuvo amžinai.

— Ne. Klausyk. Aš mąsčiau. Vakar, eidama per oro uosto muitinę, dėkojau Dievui, kad tu atkalbėjai mane pasiimti kartu su savimi į Berlyną paveikslą. Prisimeni eiles? Jie tikrino kiekvieną krepšį. Kaipgi Liuteris būtų galėjęs *nors ką* pranešti pro pasieniečius?

Trindamasis smilkinius, Marchas svarstė.

— Geras klausimas, — galop tarė. — Galbūt geriausias, kokį tik esu kada nors girdėjęs, — tuoj pat pridūrė.

Hermano Geringo oro uoste lietuje oksiduodamasi tebemirko Hanos Reitš statula. Rūdžių nudažytomis akimis ji žvelgė į aikštę priešais išvykstančiųjų terminalo pastatą.

— Verčiau lik automobilyje, — pasakė Marchas. — Moki vairuoti?

Ji linktelėjo. Jis numetė jai ant kelių rakčiukus.

— Jeigu oro uosto policija bandytų tave nuvyti, nesiginčyk su jais. Nuvažiuok ir vėl sugrįžk. Suk ratus. Duok man dvidešimt minučių.

— O tuomet kas?

— Nežinau. — Jis pamojo delnu ore. — Improvizuosime.

Marchas ryžtingai nuėjo į oro uosto terminalo pastatą. Didelio skaitmeninio laikrodžio rodmenys viršum pasų kontrolės zonos pasikeitė į 13.22. Žvilgtelėjo už savęs. Turbūt savo laisvę galįs skaičiuoti minutėmis. Dargi mažiau, jeigu Globusas paskelbė visuotinę parengtį, nes niekur Reiche nebuvo taip stipriai patruliuojama, kaip oro uostuose.

Vis mąstė apie Krebsą savo bute ir Aislerį: *Kalbėta, kad jūs suimtas.*

Vyriškio su suvenyriniu krepšiu veidas Kareivių salėje pasirodė pažįstamas. Gestapo seklys? Marchas staiga pakeitė kryptį ir

pasuko į tualetus. Stovėjo prie pisuaro, vaizduodamas, jog šlapinasi, įbedęs akis į duris. Niekas pro jas neįėjo. Kai paliko tualetą, tas žmogus buvo dingęs.

Paskutinį sykį kviečiame keleivius į „Lufthansa" reisą 207 skristi į Tbilisį...

Jis nuėjo prie centrinio „Lufthansa" tarnybos stalo ir kyštelėjo vienam iš apsaugininkų savo asmens pažymėjimą.

— Man reikia pasikalbėti su jūsų apsaugos viršininku. Skubiai.

— Jo gali čia nebūti, *herr* šturmbanfiureri.

— Paieškokite.

Apsaugininkas nuėjo ir ilgai negrįžo. 13.27, rodė laikrodis. 13.28. Galbūt anas skambina gestapui. 13.29. Marchas įkišo ranką kišenėn, užčiuopė šaltą liugerio metalą. Geriau susiremti čia, nei šliaužioti po akmenines grindis Princ Albrechtštrasėje, spjaudant sau į saują dantis.

13.30.

Apsaugininkas sugrįžo.

— Prašom, malonėkite čionai, *herr* šturmbanfiureri.

Frydmanas pradėjo dirbti Berlyno Kripo tuo pat metu kaip ir Marchas. Po penkerių metų iš ten pasitraukė, per plauką spėjęs išvengti tyrimo dėl korupcijos. Dabar jis vilkėjo pagal užsakymą siūtais angliškais kostiumais, rūkė neapmuitintus šveicariškus cigarus ir uždirbdavo penkis kartus daugiau nei oficiali alga metodais, kurie seniai buvo įtariami, bet niekaip neįrodomi. Frydmanas buvo prekybos karalius, o oro uostas — korumpuota maža jo karalystė.

Kai sumojo, kad Marchas atėjo ne tirti jo reikalų, bet prašyti paslaugos, pasijautė mažne ekstazėje. Puiki nuotaika jo neapleido ir kai vedėsi Marchą praėjimu iš terminalo pastato.

— O kaip Jėgeris? Turbūt kaip visada skleidžia betvarkę? O Fibesas? Vis smaukinėjasi priešais nekaltų arijų mergelių nuotraukas ir ukrainietes langų plovėjas? O, tu neįsivaizduoji, kaip aš jūsų visų ilgiuosi! Štai, atėjome. — Frydmanas perkėlė cigarą iš delno į burną ir trūktelėjo didžiules duris. — Grožėkis — Aladino ola!

Bildėdamos metalinės durys nuslydo į šalį, ir prieš akis atsivėrė nedidelis angaras, prigrūstas pamestų ir užmirštų asmeninių daiktų.

— Visa tai palieka žmonės, — paaiškino Frydmanas. — Tu nepatikėtum. Sykį mes turėjome netgi leopardą.

— Leopardą? Katę?

— Jis nugaišo. Kažkoks netikša tinginys užmiršo jį šerti. Išėjo geri kailiniai. — Jis nusijuokė ir spragtelėjo pirštais. Iš prieblandos pasirodė senyvas pakumpęs vyriškis — slavas, toli viena nuo kitos baugščiomis akimis.

— Išsitiesk, žmogau. Parodyk pagarbą. — Frydmanas stipriai stumtelėjo, ir tas atatupstom susvirduliavo kelis žingsnius atgal. — Štai šis šturmbanfiureris — geras mano draugas. Jis kai ko ieško. Pasakyk jam, Marchai.

— Lagamino, galbūt krepšio, — pasakė Marchas. — Paskutinis pirmadienio reisas iš Ciuricho. Palikta arba lėktuve, arba bagažo atsiėmimo zonoje.

— Supratai? Aišku? — Slavas linktelėjo. — Tad judinamės! — Žmogus nušlepeno, ir Frydmanas parodė sau į burną. — Nebylys. Per karą jam išplėštas liežuvis. Idealus darbininkas! — Jis vėl nusijuokė ir paplojo Marchui per petį. — Taigi. Kaip einasi?

— Pusė velnio.

— Civiliniais drabužiais. Dirbi savaitgalį. Matyt, kažkas stambaus.

— Galimas daiktas.

— Tai dėl to tipo, Martino Liuterio, tiesa? — Marchas nutylėjo. — Taigi ir pats nebylys. Suprantu. — Frydmanas nuspriegė ant švarių grindų cigaro pelenus. — Dėl manęs tebūnie. Pridėtų kelnių reikalas. Taip?

— Kas?

— Pasieniečių terminas. Kas nors ketina įsivežti ką nors tokio draudžiama. Įeina į muitinės skyrių, išvysta sugriežtintas saugumo priemones ir apsišika. Meta, ką turėjo prie savęs, ir sprunka.

— Bet šios sugriežtintos priemonės — ypatingas atvejis, taip? Juk šiaip kasdien netikrinate kiekvieno lagamino?

— Tik savaitę prieš fiurerio gimtadienį.

— O kaip pamestą bagažą? Atidarinėjate?

— Jeigu atrodo vertingas! — vėl nusijuokė Frydmanas. — Ne. Juokauju. Neturime tiek žmonių. Šiaip ar taip, prisimink, kad prieš tai peršviesta rentgeno spinduliais — kad nepervežtų ginklų, sprogmenų. Tad tiesiog paliekame viską čia, laukiame, iki kas nors pareikalaus. Jeigu per metus niekas nepasirodo, tuomet atidarome ir pasižiūrime, ką turime.

— Turbūt užtenka keliems kostiumams?

— Ką? — Frydmanas pasipešiojo nepriekaištingai pasiūto kostiumo rankovę. — Tiems niekingiems skudurams? — Išgirdęs už savęs kažkokį garsą, jis apsisuko. — Atrodo, tau pasisekė, Marchai.

Kažkuo nešinas buvo begrįžtąs slavas. Lagaminėlis. Frydmanas paėmė jį ir pasvėrė rankose.

— Lengvokas. Tikriausiai ne auksas. Kaip manai, Marchai, kas jame? Kvaišalai? Doleriai? Kontrabandinis šilkas iš Rytų? Paslėpto lobio žemėlapis?

— Atidarysi? — Marchas pasičiupinėjo kišenėje pistoletą. Jeigu prireiks, griebsis ginklo.

Frydmanas atrodė priblokštas.

— Juk tai paslauga. Kaip draugo draugui. Tavo reikalas. — Jis padavė Marchui lagaminėlį. — Tu tai prisiminsi, šturmbanfiureri, ar ne? Paslaugą? Kurią nors dieną aš tavęs paprašysiu to paties, kaip partinis partinio.

Lagaminėlis buvo iš tokių, kokius nešiojasi daktarai — varinėmis apkalomis sutvirtintais kampais ir patvaria varine spyna, papilkavusia nuo senumo. Ruda oda subraižyta ir išblukusi, patamsėjusios tvirtos siūlės, rankena nuo ilgo nešiojimo nugludinta it rausvasis smiltainis, tapusi tartum delno tąsa. Visa bylojo apie patikimumą ir tikrumą, profesionalumą, neafišuojamą turtą. Veikiausiai prieškarinis, galbūt pagamintas netgi prieš Didįjį karą — kad tarnautų kartai ar dargi dviem. Solidus. Ir nepigus.

Tą viską Marchas įsidėmėjo pakeliui atgal į folksvageną.

Maršrutu, aplenkiančiu pasieniečius — dar viena Frydmano paslauga.

Šarlė čiupo lagaminėlį it vaikas gimtadienio dovaną ir susikeikė nusivylusi, kai rado tą užrakintą. Kol Marchas vairavo iš oro uosto prieigų, ji pasirausė rankinuke ir išsitraukė manikiūrines žirklutes. Suskato įnirtingai krapštyti spyną, tačiau nesėkmingai, geležtėmis palikdama tik įbraižas varyje.

Marchas tarė:

— Tik veltui gaišti laiką. Turėsime ją išlaužti. Palauk, iki nuvažiuosime.

Ji nekantriai papurtė rankinuką.

— Kur nuvažiuosime?

Jis persibraukė delnu plaukus.

Geras klausimas.

Visi kambariai miesto viešbučiuose buvo užsakyti iš anksto. „Edenas" su savąja kavine-sodu ant stogo, „Bristolis" Unter den Linden alėjoje, „Kaizerhofas" Morenštrasėje — visi liovėsi priiminėję paraiškas prieš daugelį mėnesių. Milžiniškieji viešbučiai su tūkstančiu miegamųjų ir namukai su mebliuotais kambariais, išsibarstę apie geležinkelio stotis, buvo užpildyti uniformuotųjų. Ne tik iš SA ir SS, liuftvafės ir vermachto, hitlerjugendo ir Vokietaičių lygos, bet ir kitų: iš Nacionalsocialistų imperinės karo sąjungos, Vokiečių sakalininkystės draugijos, Nacionalsocialistinės vadybos mokyklų...

Prie įžymiausio ir prabangiausio iš visų Berlyno viešbučių — „Adlono" ties Paryžiaus aikštės ir Vilhelmštrasės kampu — minios grūdosi ant metalinių užtvarų, trokšdamos nors trumpam užmesti akį į garsenybes: kino žvaigždę, futbolininką, partijos vietininką, Fiurerio dienai atvykusį į sostinę. Marchui ir Šarlei važiuojant pro šalį, prie viešbučio sustojo juodas mersedesas, jo keleivius juodomis uniformomis nutvieskė daugybės blyksčių žybsniai.

Marchas per aikštę kirto tiesiai į Unter den Linden, pasuko kairėn, o paskui dešinėn į Dorotenštrasę. Sustojo tarp šiukšlių konteinerių už „Princo Frydricho Karlo" viešbučio. Būtent čia per

pusryčius su Rudžiu Halderiu iš tikrųjų ir prasidėjo visas tas reikalas. Kada tai buvo? Jis nepajėgė prisiminti.

„Frydricho Karlo“ administratorius kaip paprastai vilkėjo senamadišku juodu švarku podraug su dryžuotomis kelnėmis ir nepaprastai panėšėjo į velionį prezidentą Hindenburgą. Jis atskubėjo prie registratorės stalelio, meiliai glostydamasis didžiules baltas žandenas.

— Šturmbanfiureris Marchas, kaip malonu! Iš tiesų, kaip malonu! Ir apsirengęs pramogauti!

— Laba diena, *herr* Brekeri. Nelengvas prašymas. Man būtinai reikia kambario.

Brekeris nelaimingas iškėlė aukštyn rankas.

— Neįmanoma! Netgi tokiems garbiems klientams kaip jūs.

— Na, na, *herr* Brekeri. Juk tikriausiai ką nors turite. Tiks ir palėpė, koks nors sandėliukas. Jūs suteiksite kriminalinei Reicho policijai didžiausią pagalbą...

Senyvos Brekerio akys nuklydo į bagažą, paskiau apsistojo ties Šarle ir sužibo.

— O čia frau March?

— Deja, ne. — Marchas pasiėmė Brekerį už rankovės ir nusivedė į kampą, kur juodu įtariai stebėjo pagyvenusi registratorė.

— Ši panelė turi svarbios informacijos, bet mes norime ją apklausti... kaip čia pasakius?

— Neformalioje aplinkoje? — pasiūlė seniokas.

— Kaip tik! — Marchas išsitraukė kas buvo likę iš gyvenimo santaupų ir ėmė skirti nuo pluošto banknotus. — Už šią „neformalią aplinką“ kriminalinė policija, savaime suprantama, norėtų gražiai jums atsilyginti.

— Suprantu. — Brekeris pažvelgė į pinigus ir apsilaižė lūpas. — Ir kadangi reikalas liečia saugumą, be abejo, jūs pageidautumėte, kad būtų apsieita be tam tikrų formalumų — pavyzdžiui, registracijos?

Marchas liovėsi skaičiavęs, įspraudė visą pluoštą banknotų į drėgnus valdytojo delnus ir užlenkė apie juos šio pirštus.

Mainais už savo bankrotą Marchas gavo virtuvės padėjėjos kamarėlę pastogėje, kur iš trečio aukšto buvo patenkama netvirtais tarnybiniais laiptais. Jiedviem teko palaukti registratūroje, kol mergina buvo iškeldinta ir pakeistos lovos paklodės bei užvalkalai. Nors *herr* Brekeris vis siūlėsi padėsiąs užnešti bagažą, Marchas atsisakė, taip pat nekreipė dėmesio į gašlius žvilgsnius, kuriais seniokas nuglostydavo Šarlę. Tačiau jis paprašė šiokio tokio maisto — duonos, sūrio, kumpio, vaisių, termosą juodos kavos. Valdytojas pasižadėjo pristatyti viską pats asmeniškai. Marchas pasakė, kad paliktų visa tai koridoriuje.

— Ką darysi, tai ne „Adlonas“, — pasiteisino Marchas, kai juodu su Šarle liko vieni. Kamarėlėje buvo tvanku. Tartum visas iš viešbučio pakilęs viršun karštis būtų susitvenkęs po stogo čerpėmis. Pasistojęs ant kėdės, jis atidarė palėpės langutį ir nušoko ant grindų dulkių debesyje.

— Kam rūpi „Adlonas“? — Ji apsivijo jį rankomis ir stipriai pabučiavo į lūpas.

Kaip ir nurodytas, administratorius pastatė padėklą su valgiu už durų. Kol užkopė laiptais, mažne gavo galą. Per trijų centimetrų storumo lentas Marchas klausėsi jo trūkčiojamo alsavimo, paskiau nutolstančių koridoriumi žingsnių. Galop įsitikinęs, kad seniokas nuėjo, paėmė padėklą ir atnešė ant palaikio tualetinio stalelio. Kamarėlės durys buvo be rakto, tad po rankena jis įspraudė kėdę.

Padėjęs Liuterio lagaminėlį ant kietos medinės lovos, Marchas išsitraukė kišeninį peiliuką.

Spyna buvo taip sukonstruota, kad pasipriešintų kaip tik tokiam puolimui. Penkias minutes jis knebinėjo, gręžiojo, nulaužė trumpąją geležtę, kol galiausiai laikiklis atšoko. Marchas atkėlė dangtį.

Vėl tas pats popierių kvapas, koks plūsteli iš ilgai neatidarytos dokumentų spintos ar rašomojo stalo stalčiaus, taip pat padvelkė lyg rašomosios mašinėlės alyva. Ir dar kažkuo: tartum antiseptiku, vaistais...

Šarlė stiebėsi jam per petį. Savo skruostu juto šiltą jos alsavimą.

— Tik nesakyk, kad tuščias.

— Ne, ne tuščias. Pilnas.

Išsitraukęs nosinę, nusišluostė išprakaitavusius delnus. Paskiau apvertė lagaminėlį ir išpurtė jo turinį ant lovatiesės.

4

PRIESAIKA PATVIRTINTAS VIDAUS REIKALŲ MINISTERIJOS VALSTYBĖS SEKRETORIAUS VILHELMO ŠTUKARTO PAREIŠKIMAS

[4 mašinraščio puslapiai]

1941 m. gruodžio 21 d., sekmadienį, Vidaus reikalų ministerijos patarėjas žydų klausimais dr. Bernardas Lozeneris skubiai paprašė susitikti su juo privačiai. Dr. Lozeneris atvyko pas mane į namus nepaprastai susijaudinęs. Informavo mane, kad jo valdinys, rasinių reikalų patarėjo padėjėjas dr. Verneris Feldšeris, sužinojo iš „visiškai patikimo šaltinio, vieno draugo“, kad tūkstantis žydų, neseniai evakuotų iš Berlyno, išžudyti Lenkijoje, Rumbulio miške. Taip pat jis mane informavo esąs pasipiktinęs taip baisiai, jog nebegalįs toliau tęsti dabartinės savo tarnybos ministerijoje ir todėl pasiprašęs perkeliamas į kitas pareigas. Aš atsakiau, kad tą reikalą pabandysiu išsiaiškinti.

Kitą dieną pasiprašiau priimamas obergrupenfiurerio Reinhardo Heidricho jo įstaigoje, Princ Albrechtštrasėje. Obergrupenfiureris patvirtino, kad dr. Feldšerio informacija teisinga, ir paragino mane išsiaiškinti jos šaltinį, nes tokie slaptumo pažeidimai netoleruotini. Paskiau jis atleido iš kabineto savo adjutantą, pasakydamas, kad nori pasikalbėti su manimi privačiai.

Jis mane informavo, kad liepą buvęs iškviestas į vyriausiąją fiurerio būstinę Rytų Prūsijoje. Fiureris su juo kalbėjęs atvirai: esą nusprendęs užbaigti žydų klausimą kartą ir visiems laikams. Ši valanda atėjo. Jis negalįs pasikliauti savo įpėdiniais, kad šie turės reikiamos valios ar karinės galios, kurių pats nūnai nestokoja. Pasekmių nesibijąs. Šiuo metu žmonės garbina Prancūzijos revoliuciją, bet kas dabar prisimena žuvusius tūkstančius nekaltų? Revoliuciniai laikai pavaldūs saviems įstatymams. Kai Vokietija laimės karą, niekas paskui neklausinės, kaip mes tai padarėme. Jeigu Vokietija žūtbūtinę kovą pralaimėtų, tai nors tie, kurie viliasi pasipelnyti iš nacionalsocializmo nesėkmės, bus sunaikinti. Kartą ir visiems laikams būtina pašalinti biologinius judaizmo pagrindus. Antraip problema vėl iškils į paviršių ir neduos ramybės ateities kartoms. To moko istorija.

Toliau obergrupenfiureris Heidrichas pareiškė, kad būtinus įgaliojimus šiam fiurerio įsakymui įgyvendinti jam suteikęs reichsmaršalas Geringas 1941 07 31. Šie dalykai būsią aptarti netrukus šauksimame tarpžinybiniame pasitarime. O tuo tarpu, mygo jis mane, privalau pasinaudoti visomis priemonėmis, kurias laikysiu būtinomis, ir išsiaiškinti dr. Feldšerio šaltinio asmens tapatybę. Tai aukščiausios saugumo kategorijos reikalas.

Savo ruožtu aš pasiūliau, kad, turint omenyje iškilusių klausimų svarbą, juridiniu požiūriu būtų tinkama gauti fiurerio įsakymą išdėstytą raštu. Obergrupenfiureris Heidrichas pareiškė, kad, atsižvelgiant į politinius motyvus, šitokia eiga neįmanoma, bet jeigu aš turįs kokių nors abejonių, privalėčiau jas išsiaiškinti su fiureriu asmeniškai. Obergrupenfiureris Heidrichas baigė mūsų susitikimą juokais pastebėdamas, kad mums nėra ko rūpintis juridiniais pagrindais, nes aš, girdi, esąs vyriausiasis Reicho įstatymų rengėjas, o jis — vyriausiasis Reicho policininkas.

Patvirtinu priesaika, jog tai teisingas mūsų pokalbio atpasakojimas, pagrįstas mano to paties vakaro užrašais.

PASIRAŠYTA: Vilhelmas Štukartas (advokatas)
DATA: 1942 m. liepos 4 d. Berlynas
PALIUDIJO: Jozefas Buleris (advokatas)

5

Visame mieste geso diena. Saulė pasislėpė už Didžiosios menės kupolo, nuauksindama šį it milžiniškos mečetės viršūnę. Podraug su ūžesiu Pergalės prospektą ir Rytų—Vakarų magistralę užliejo prožektorių šviesos. Popietės minios tirpo, skydo, telkėsi iš naujo į nakties eiles prie kinų ir restoranų, o virš Tyrgarteno, vos matomas sutemose, dūzgė dirižablis.

REICHO UŽSIENIO REIKALŲ MINISTERIJA
VALSTYBINIO SLAPTUMO DOKUMENTAS

VOKIETIJOS AMBASADORIAUS LONDONE
HERBERTO FON DIRKSENO TELEGRAMA

Ataskaita apie pokalbius su Jungtinių Valstijų ambasadoriumi Didžiajai Britanijai Džozefu P. Kenedžiu

[Ištraukos, du spausdinti puslapiai]

Gauta Berlyne, 1938 m. birželio 13 d.

Nors jis [ambasadorius Kenedis] nepažįsta Vokietijos, iš įvairiausių šaltinių sužinojo, kad dabartinė vyriausybė labai daug nuveikė Vokietijos labui ir kad vokiečiai patenkinti bei džiaugiasi geromis gyvenimo sąlygomis.

Tuomet ambasadorius palietė žydų klausimą ir pareiškė, kad šis, savaime suprantama, labai svarbus vokie-

čių ir amerikiečių santykiams. Atsižvelgiant į tai, mums kenkia ne tiek pats faktas, jog norime atsikratyti žydų, bet veikiau tas triukšmas, lydintis mums įgyvendinat šį siekį. Pats jis visiškai suprantąs mūsų politiką žydų atžvilgiu; esąs iš Bostono, o ten viename golfo klube, taip pat ir kituose, jau penkiasdešimt metų neįsileidžiama žydų.

Gauta Berlyne, 1938 m. spalio 18 d.

Šiandien, kaip ir per ankstesnius pokalbius, Kenedis užsiminė, kad Jungtinėse Valstijose esama labai stiprių antisemitinių nuotaikų ir kad didelė gyventojų dalis supranta vokiečių elgesį su žydais... Apskritai, spręsdamas iš ambasadoriaus asmens ypatumų, manau, jis labai gerai sutartų su fiureriu.

— Mes to negalime padaryti vieni patys.

— Privalome.

— Prašau, leisk man tai nunešti į ambasadą. Jie galėtų slaptai išgabenti tuos dokumentus su diplomatiniu bagažu.

— Ne!

— Juk tu tikrai nežinai, kad jis išdavė mus...

— Kas gi tuomet kitas? Ir pagalvok. Ar tu įsitikinusi, kad amerikiečių diplomatai norėtų kišti pirštus?

— Bet jeigu mus sučiuptų... Tai juk mirties nuosprendis.

— Aš turiu planą.

— Gerą?

— Geresnį, nei jokio.

CENTRINĖ STATYBOS VALDYBA, AUŠVICAS,
VOKIŠKŲ ĮRENGIMŲ DIRBTUVĖMS
AUŠVICAS, 1943 M. KOVO 31 D.

Atsakant į jūsų 1943 m. kovo 24 d. laišką

[Ištrauka]

Atsakydami į jūsų laišką pranešame, kad vykdant jūsų 1943 m. sausio 18 d. užsakymą, Bw 30B ir 3c bus pagaminti trys sandarūs bokštai, tokių pat matmenų ir tokio pat pobūdžio kaip jau pristatytieji.

Ta pačia proga norime priminti apie kitą 1943 m. kovo 6 d. užsakymą Bw 30a: pristatyti dujoms nepralaidžias duris 100 x 192 III krematoriumo lavonų rūsiui, pagamintas taip pat ir tokių pat matmenų kaip priešais esančio II krematoriumo rūsio durys, su stebėjimo akute iš dvigubo 8 milimetro stiklo, aptaisyto guma. Šis užsakymas laikytinas ypač skubiu...

Netoliese nuo viešbučio, šiaurinėje Unter den Linden alėjos dalyje, buvo pernakt veikianti vaistinė. Ji priklausė, kaip ir visas čionykštis verslas, vokiečiams, bet buvo aptarnaujama rumunų — vienintelių žmonių, tokių neturtingų, jog sutikdavo dirbti apskritą parą. Joje galėjai gauti visko lyg turguje — keptuvių, parafininių šildytuvų, kojinių, kūdikių maistelio, sveikinimo atvirukų, kanceliarinių prekių, žaislų, fotojuostų... Tarp Berlyną užpildžiusių naujų atvykėlių darbininkų vaistinė varė gyvą prekybą.

Juodu įėjo vidun atskirai. Prie vieno prekystalio Šarlė užkalbino pagyvenusią pardavėją, kuri tuojau pat dingo pagalbinėse patalpose ir sugrįžo su buteliukų rinkiniu. Prie kito Marchas nusipirko mokyklinį sąsiuvinį, du lakštus storo vyniojamojo popieriaus, du lakštus popieriaus dovanoms įpakuoti ir ritinėlį permatomos lipnios juostos.

Palikę vaistinę, juodu pėsčiom nuėjo du kvartalus iki Frydrichštrasės U-bano stoties, kur įšoko į pietų krypties traukinį. Vagonas buvo sausakimšas įprastų šeštadienio nakties keleivių, — susikibusių rankomis įsimylėjėlių, grįžtančių iš fejerverkų šventės šeimų, miesto pasilinksminimo vietose įkaušusio jaunimo, — ir niekas, kaip Marchas galėjo spręsti, nekreipė į juos nė menkiausio dėmesio. Vis dėlto jis palaukė, iki durys buvo beužsidarančios, ir tik tuomet išsitempė ją paskui save į Tempelhofo stoties peroną.

Dar dešimt minučių pavažiavę trisdešimt penkto numerio tramvajumi, juodu atsidūrė oro uoste.

Visą tą laiką abu sėdėjo tylėdami.

KROKUVA

1943 07 18

[Rašyta ranka]

Didžiai gerbiamas Kricingeri,

štai tas sąrašas:

Aušvicas	50.02N	19.11E
Kulmhofas	53.20N	18.25E
Belzekas	50.12N	23.28E
Treblinka	52.48N	22.20E
Maidanekas	51.18N	22.31E
Sobiboras	51.33N	23.31E

Heil Hitler!

[Parašas]

Buleris [?]

Tempelhofas buvo senesnis už Hermano Geringo oro uostą — labiau apšepęs, primityviau įrengtas. Išvykstančiųjų terminalas pastatytas prieš karą ir padabintas nuotraukomis iš ankstyvojo keleivinių skrydžių laikotarpio — seni „Lufthansa" junkeriai gofruoto metalo fiuzeliažais, šaunūs pilotai su aviaciniais akiniais ir skepetaitėmis ant kaklų, bebaimės keliautojos tvirtomis kulkšnimis ir varpo formos skrybėlaitėmis. Naivus metas! Marchas užsiėmė padėtį šalia įėjimo į terminalą ir dėjosi žiūrinėjąs fotografijas, o Šarlė tuo metu nuėjo prie automobilių nuomos stalo.

Staiga ji nušvito šypsena, suskato atsiprašomai mostaguoti rankomis — tobulai vaidino sutrikusią panelę. Pavėlavusi į reisą, šeima jos laukia... Nuomos punkto agentas apžavėtas pasižiūrėjo į mašinėle spausdintą lapą. Mirksnį klausimas pakibo ore, o paskiau — taip, pasirodo, froilen, jis *išties* kai ką turįs. Žinoma, turįs klientei tokiomis gražiomis akimis kaip jūsų... Prašom, jūsų vairuotojo pažymėjimą...

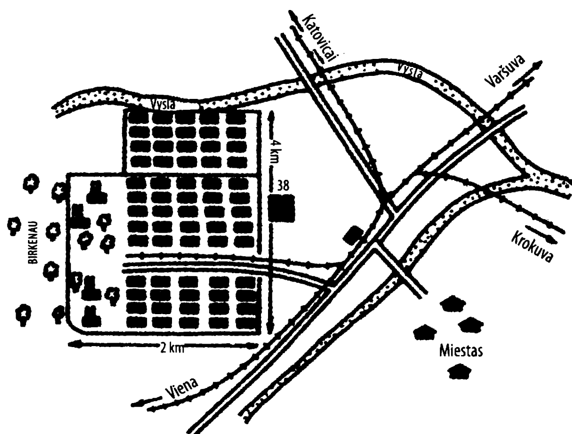
Ji padavė. Buvo išduotas praeitais metais Magdos Fos — dvidešimt ketverių metų amžiaus, gyvenančios Mariendorfe, Berlyne — vardu. Vairuotojo pažymėjimas merginos, nužudytos prieš penkias dienas tuoj po savo vestuvių — pažymėjimas, kurį Maksas Jėgeris buvo palikęs savo rašomajame stale podraug su kitais Špandau žudynių dokumentais.

Marchas nukreipė žvilgsnį į šalį, stengdamasis tyrinėti seną Tempelhofo oro uosto fotografiją, padarytą iš oro. Didžiulėmis baltomis raidėmis išilgai kilimo-tūpimo tako buvo užrašyta BERLYNAS. Kai jis vėl atsigręžė, nuomos punkto agentas vairuotojo pažymėjimo duomenis įrašinėjo į formuliarą, juokdamasis iš kažkokio savo paties sąmojaus.

Pasirinktoji strategija nestokojo rizikos. Rytą nuomos sutarties kopija automatiškai bus persiųsta policijai, ir netgi Orpo nusistebės, kodėl nužudytoji moteris nuomojasi automobilį. Tačiau rytoj sekmadienis, pirmadienis — Fiurerio diena, o iki antradienio — anksčiausiai, kada, galima manyti, Orpo liausis krapštytis užpakalius — kaip spėjo Marchas, jiedu su Šarle arba bus saugūs, arba suimti, o gal ir negyvi.

Po dešimties minučių, paskutinįsyk apsimainiusi šypsenomis, ji gavo rakčiukus nuo ketverių durų juodo opelio, pagal spidometrą nuvažiavusio dešimt tūkstančių kilometrų. Po penkių minučių Marchas prisivijo ją automobilių stovėjimo aikštelėje. Ji vairavo, o jis rodė kelią. Pirmą sykį išvydo Šarlę prie vairo: susipažino su dar viena jos puse. Intensyviame transporto sraute vairavo pernelyg atsargiai, ir tai, atrodė jam, nebuvo jai būdinga.

OBJEKTO ESKIZAS, ATLIKTAS MARTINO LIUTERIO
[Datuotas 1943 m. liepos 15 d.; darytas ranka; 1 puslapio]

„Princo Frydricho Karlo" vestibiulyje nebuvo nė vieno žmogaus: svečiai išsiskirstę nakčiai. Kai abu ėjo per jį, registratorė nė nepakėlė galvos. Juodu jai tebuvo tik dar viena iš *herr* Brekerio machinacijų — verčiau nekišti nosies kur nereikia.

Jųdviejų kamarėlė niekieno neapieškota. Medvilniniai siūleliai tebekyšojo ten, kur Marchas buvo šiuos įspraudęs — tarp durų ir rėmo. Viduje, kai ištraukė iš palovio Liuterio lagaminėlį, prie spynos tebesilaikė prilipdytas vienut vienas plaukas.

Šarlė nusimetė suknelę ir įsisupo į rankšluostį.

Vonios kambaryje koridoriaus gale plika lemputė metė šviesą į purviną kriauklę. Pati vonia, lyg pasistiebusi, stovėjo ant geležinių kojelių.

Marchas sugrįžo į mažutį miegamąjį, užsidarė jame ir vėl parėmė duris kėde. Ant tualetinio stalelio išvertė lagaminėlio turinį — žemėlapį, visokius vokus, protokolus ir memorandumus, pranešimus, įskaitant ir vieną su eilutėmis statistinių duomenų, iš-

spausdintų nepaprastai didelėmis raidėmis rašomąja mašinėle. Kai kurie popieriai nuo senumo buvo įplyšę. Jis prisiminė, kaip vidur saulėtos dienos, dundant pro šalį gatvės transportui, sėdėjo su Šarle automobilyje; kaip juodu vienas kitam perdavinėjo įkalčius — iš pradžių susijaudinę, paskiau apstulbę, negalėdami patikėti, tylūs, kol galiausiai priėjo prie paketėlio su fotografijomis.

Dabar jam reikėjo viską susisteminti. Prisitraukė kėdę, pasidarė tuščios vietos ir atvertė sąsiuvinį. Išplėšė iš jo trisdešimt lapų. Kiekvieno viršuje užrašė metus ir mėnesį, pradedant 1941-ųjų liepa ir baigiant 1944-ųjų sausiu. Nusivilko ir pakabino ant kėdės atkaltės švarką. Paskiau ėmėsi peržiūrinėti kiekvieną iš suverstų krūvon popierių, žymėdamasis pastabas savo aiškiu braižu.

TRAUKINIŲ tvarkaraštis — prastai išspausdintas ant gelstančio karo laikų popieriaus:

Data	*Traukinio nr.*	*Iš*	*Išvyksta*	*Į*	*Atvyksta*
26.01	Da 105	Terezinštato		Aušvicą	
27.01	Lp 106	Aušvico		Terezinštatą	
29.01	Da 13	Berlyno	17.20	Aušvicą	10.48
	Da 107	Terezinštato		Aušvicą	
30.01	Lp 108	Aušvico		Terezinštatą	
31.01	Lp 14	Aušvico		Zamoscę	
01.02	Da 109	Terezinštato		Aušvicą	
02.02	Da 15	Berlyno	17.20	Aušvicą	10.48
	Lp 110	Aušvico		Mislovicą	
03.02	Po 65	Zamoscės	11.00	Aušvicą	
04.02	Lp 16	Aušvico		Licmanštatą	

...ir taip toliau, iki antrą vasario savaitę pasirodė naujas paskirties punktas. Dabar visi išvykimo ir atvykimo laikai buvo nurodyti minutė į minutę:

11.02	Pj 131	Bialystoko	9.00	Treblinką	12.10
	Lp 132	Treblinkos	21.18	Bialystoką	1.30

12.02	Pj 133	Bialystoko	9.00	Treblinką	12.10
	Lp 134	Treblinkos	21.18	Gardiną	
13.02	Pj 135	Bialystoko	9.00	Treblinką	12.10
	Lp 136	Treblinkos	21.18	Bialystoką	1.30
14.02	Pj 163	Gardino	5.40	Treblinką	12.10
	Lp 164	Treblinkos		Šarfenvaizą	

...ir vėl taip toliau, iki mėnesio galo.

Sąvaržėlės rūdys nurudino tvarkaraščio kraštą. Prie jo buvo prisegta Vokietijos Reicho Rytų geležinkelių valdybos Vyriausiosios administracijos Berlyne telegrama, datuota 1943 m. sausio 13 d. Iš pradžių gavėjų sąrašas:

Reicho geležinkelių valdyboms:
Berlyne, Breslau, Drezdene, Erfurte, Frankfurte, Halėje (S), Karlsrūhėje, Kėnigsberge (Pr), Lince, Maince, Opelne, Rytų geležinkelių Frankfurte (O), Pozene, Vienoje
Vyriausiajai Rytų geležinkelių valdybai Krokuvoje
Reicho geležinkelių grupės protektoriui Prahoje
Vyriausiajai transporto valdybai Varšuvoje
Reicho transporto valdybai Minske

O paskiau pagrindinis tekstas:

Dėl ypatingųjų traukinių perkeliamiesiems nuo 1943 m. sausio 20 d. iki vasario 28 d.

Pridedame ypatingųjų traukinių (Vd, Rm, Po, Pj ir Da) sąrašą, suderintą Berlyne 1943 m. sausio 15 d. laikotarpiui nuo 1943 m. sausio 20 d. iki vasario 28 d. ir šiuose traukiniuose panaudotinų vagonų apyvartos planą.

Sąstatų formavimas pažymėtas kiekvienai pakartotinei apyvartai, ir būtina atsižvelgti į šias instrukcijas. Po kiekvieno užpildyto reiso vagonai turi būti gerai išvalomi, esant reikalui, dezinfekuojami dūmais, ir, baigus numatytas procedūras, parengti tolesnei panaudai. Išsiuntus

paskutinį sąstatą, nustatyti vagonų skaičių bei tipą ir pranešti man telefonu, o paskiau tai patvirtinti tarnybiniuose lapuose.

[Pasirašė] dr. Jakobis
33 Bfp 5 Bfsv

Minskas, 1943 m. vasario 9 d.

Marchas sugrįžo prie tvarkaraščio ir vėl jį perskaitė. Terezinštatas/Aušvicas, Aušvicas/Terezinštatas, Bialystokas/Treblinka, Treblinka/Bialystokas: skiemenys pavargusiame jo prote dunksėjo vagonų ratų ritmu.

Jis perbėgo pirštu skaičių stulpelius, stengdamasis iššifruoti slypinčią už jų reikšmę. Taigi: traukinys būdavo pakraunamas lenkų mieste Bialystoke pusryčių metą. Iki priešpiečių atsidurdavo tame pragare — Treblinkoje. (Ne visos kelionės buvusios tokios trumpos — jis nusipurtė pagalvojęs apie *septyniolika valandų* nuo Berlyno iki Aušvico). Po vidudienio vagonai būdavo patuštinami ir dezinfekuojami. To paties vakaro devintą jie sugrįždavo į Bialystoką, pakankamai anksti, kad būtų galima vėl juos pakrauti ryte.

Vasario 12 d. nusistovėjusi tvarka keičiasi. Užuot vykęs į Bialystoką, tuščias traukinys siunčiamas į Gardiną. Dvi dienos tenai šalutiniuose takuose ir tuomet — patamsy, gerokai prieš aušrą — traukinys, pilnai pakrautas, vėl pūškuoja atgal į Treblinką. Atvyksta per priešpiečius. Ir tą naktį ima dardėti atgal į Vakarus, šįsyk į Šarfenvaizą.

Kokias dar išvadas iš šio dokumento galėtų padaryti Berlyno kriminalinės policijos tyrėjas?

Na, galėtų apmesti skaičius. Tarkime: po šešiasdešimt žmonių vagone, vidutiniškai sąstatas iš šešiasdešimties vagonų. Išvada: trys tūkstančiai šeši šimtai žmonių kiekviename ešelone.

Vasarį ešelonai jau kursavo po vieną per dieną. Išvada: dvidešimt penki tūkstančiai žmonių per savaitę; šimtas tūkstančių per mėnesį; vienas su ketvirčiu milijono per metus. Ir šitai buvo vidurkis, pasiektas per patį Vidurio Europos žiemos aršumą, kai užšaldavo iešmai ir bėgius užpustydavo sniegas, o iš miškų, nelyginant vėl atgyjantys vaiduokliai, išnirę partizanai klodavo minas.

Išvada: pavasarį ir vasarą skaičiai būdavę dar didesni.

Jisai stovėjo prie vonios kambario durų. Šarlė, su juodu apatinuku, nugara į jį, lenkėsi viršum kriauklės. Šlapiais plaukais atrodė dar smulkesnė; bemaž gležnutė. Trinkosi galvą, ir blyškiais jos pečiais slankiojo raumenys. Paskutinįsyk išsiskalavo plaukus ir nematčiom siekė už savęs ranka. Jis padavė jai rankšluostį.

Ant vonios krašto ji buvo išsidėliojusi visokiausių dalykėlių — žalias gumines pirštines, šepetėlį, dubenėlį, šaukštą, du buteliukus. Marchas paėmė buteliukus ir ištyrinėjo etiketes. Viename buvo magnio karbonato ir natrio acetato mišinys, kitame — dvidešimties procentų vandenilio peroksido tirpalas. Greta veidrodžio, ant lentynėlės viršum kriauklės, ji buvo atrėmusi atverstą tos merginos pasą. Magda Fos žvelgė į Marchą plačiomis giedromis akimis.

— Manai, šitai pavyks?

Šarlė turbanu apsuko sau apie galvą rankšluostį.

— Iš pradžių pasidarysiu raudona. Paskiau oranžine. Ir galiausiai šviesutėle blondine. — Ji paėmė iš jo buteliukus. — Penkiolikametė mokinukė ėjau iš proto dėl Džinos Harlou*. Motina kone pasiuto. Tad pasikliauk manimi.

Ji apsitempė plaštakas guminėmis pirštinėmis ir atmatavo į dubenėlį chemikalus. Šaukštu ėmė maišyti juos į tirštą mėlyną pastą.

ĮSLAPTINTA REICHO MEDŽIAGA. PASITARIMO PROTOKOLAI. 30 KOPIJŲ. KOPIJA NUMERIS...

(Skaičius buvo nugramdytas)

Pasitarime, įvykusiame 1942 m. sausio 20 d. Berlyne, Am Grosen Vanzė 56/58, dėl galutinio žydų klausimo sprendimo dalyvavo šie asmenys...

* Jean Harlow (1911—1937) — populiari praeito šimtmečio trečiojo ir ketvirtojo dešimtmečio Holivudo kino aktorė.

Tą popietę Marchas dusyk perskaitė protokolus. Tačiau prisivertė dar kartą perversti puslapius. „Šis galutinis žydų problemos sprendimas apima apie 11 milijonų žydų..." Ne vien tik Vokietijos žydų. Protokoluose išvardyta daugiau nei trisdešimt Europos tautų, įskaitant žydus Prancūzijoje (865 000), Olandijoje (160 000), Lenkijoje (2 284 000), Ukrainoje (2 994 684); taip pat suminėti Anglijos, Ispanijos, Airijos, Švedijos ir Suomijos žydai; pasitarime netgi rasta vietos ir Albanijos žydams (iš viso 200).

> Vykdant galutinį sprendimą, žydus pagal atitinkamą nurodymą privalu deramai perkelti į Rytus, kur jie būtų panaudoti kaip darbo jėga. Atskirti pagal lytį, pajėgūs dirbti žydai turi būti nukreipti į šias sritis statyti kelių didelėmis kolonomis, nes, be abejo, didelė jų dalis atkris dėl natūralių priežasčių.
>
> Su neišvengiamais paskutiniais likučiais, kuriuos, be abejo, sudarys tvirčiausi elementai, teks susidoroti atitinkamai, nes jie reprezentuos natūralią atranką ir išlaisvinti privalo būti traktuojami kaip užkratas, paskatinsiąs naują žydų dauginimąsi (žiūrėk istorijos pamoką).
>
> Praktiškai įgyvendinant galutinį sprendimą, Europa bus iššukuota nuo vakarų iki rytų.

Pagal atitinkamą nurodymą privalu deramai perkelti... su tvirčiausiais elementais teks susidoroti atitinkamai... „Atitinkamai, atitinkamai". Mėgstami biurokratinio leksikono žodžiai — tepalas, padedantis praslysti pro nemalonius dalykus, slėptuvė bailiams, kai nenorima dalykų vadinti savais vardais.

Markas išlankstė komplektą prastos kokybės šviesoraščių. Pasirodo, tai buvo kopijos Vanzė pasitarimo originalių juodraštinių protokolų, kuriuos parengė SS štandartenfiureris Eichmanas iš Reicho vyriausiosios saugumo valdybos. Rašomąja mašinėle spausdintas dokumentas, kupinas pataisymų ir piktų išbraukymų aiškiu braižu, kurį Marchas galiausiai atpažino kaip Reinhardo Heidricho.

Pavyzdžiui, Eichmano buvo parašyta:

> Galiausiai obergrupenfiurerio Heidricho paklausta apie praktinius sunkumus, susijusius su tokio didžiulio skaičiaus žmonių apdorojimu. Obergrupenfiureris pareiškė, kad naudotasi įvairiais metodais. Sušaudymas laikytas netinkamu sprendimu dėl įvairių priežasčių. Procesas vyksta per lėtai. Prastos saugumo priemonės, todėl esama rizikos, kad tarp laukiančiųjų ypatingojo poveikio kils panika. Taip pat pastebėta, kad šis metodas žalingai veikia mūsų žmones. Jis pakvietė dr. Rudolfą Langę (iš Latvijos saugumo) pasidalyti savo akimis regėjusio liudytojo įspūdžiais.
>
> Šturmbanfiureris Langė pareiškė, kad neseniai išbandyti trys metodai, suteikiantys galimybę palyginti. Lapkričio 30 d. tūkstantis Berlyno žydų sušaudyti miške netoliese Rygos. Gruodžio 8 d. Kulmhofe jo žmonės suorganizavo ypatingąjį poveikį, pasitelkę furgonus su dujų kameromis. O nuo spalio mėnesio Aušvico stovykloje vykdyti eksperimentai su rusų karo belaisviais ir lenkų žydais panaudojant dujas „Ciklonas B“. Čia rezultatai ypač daug žadantys — tiek praleidžiamosios galios, tiek saugumo požiūriu.

Prie to paraštėje Heidricho buvo pažymėta: „Ne!“. Marchas sutikrino su galutiniu protokolų variantu. Visa ši pasitarimo dalis buvo sutraukta į vienintelį sakinį:

> Toliau vyko diskusija apie visokias sprendimo galimybes.

Šitaip pataisyti protokolai jau buvo tinkami archyvams.

Marchas paskubom toliau užsirašinėjo: 1941 m. spalis, lapkritis, gruodis. Pamažu pildėsi tušti puslapiai. Palėpės kambarėlio prieblandoje ryškėjo vaizdas: ryšiai, strateginės nuostatos, prie-

žastys ir pasekmės... Jis paieškojo, kuo prisidėję prie Vanzės pasitarimo Liuteris, Štukartas ir Buleris. Liuteris numatęs iškilsiančias problemas „šiaurinėse valstybėse", tačiau „jokių žymesnių sunkumų pietrytinėje ir vakarinėje Europoje". Štukartas, paklaustas apie asmenis, turinčius vieną žydišką protėvį, „pasiūlė imtis prievartinės sterilizacijos". Buleris, kaip jam būdinga, pataikavo Heidrichui: „Jis prašęs tik vienintelės paslaugos — kad žydų klausimas Generalinėje gubernijoje būtų kuo greičiau išspręstas".

Padaręs penkių minučių pertrauką cigaretei surūkyti, jis žingsniavo koridoriumi ir sklaidė popierius tarsi aktorius, besimokantis vaidmenį. Iš vonios kambario sklido tekančio vandens garsas. Viešbutyje — tyla, tik girgždesiai tamsoje, lyg suptųsi ant bangų inkarą išmetęs galeonas.

6

REICHO UŽSIENIO REIKALŲ MINISTERIJOS VALSTYBĖS PASEKRETORIAUS MARTINO LIUTERIO UŽRAŠAI APIE APSILANKYMĄ AUŠVICE-BIRKENAU*

[Rašyta ranka; 11 puslapių]

1943 m. liepos 14 d.

Bemaž po metų pakartotinių paklausimų, man, kaip Užsienio reikalų ministerijos atstovui, pagaliau leista atlikti išsamią inspekcinę kelionę į Aušvico-Birkenau stovyklą.

Prieš saulėlydį lėktuvu iš Berlyno aš atskrendu į Krokuvos oro uostą ir naktį praleidžiu su generaliniu

* Aušvicas-Birkenau — suvokietinti Osvencimo ir Bžezinkos pavadinimai. Tai buvusi didžiausia hitlerinė koncentracijos stovykla, veikusi 1940—1945 m. Lenkijoje, netoli Osvencimo miesto. (*Red.*)

gubernatoriumi Hansu Franku, valstybės sekretoriumi Jozefu Buleriu ir jų štabu Vavelio pilyje. Rytoj auštant mane paims iš pilies ir nuveš į stovyklą (kelionės laikas — maždaug valanda), kur būsiu priimtas komendanto Rudolfo Heso.

1943 m. liepos 15 d.

Stovykla. Pirmas įspūdis — pats įrenginių mastas, pasak Heso, aprėpiantis beveik 2 x 4 km. Žemė gelsvo molio, panaši kaip Rytų Silezijoje — dykumą primenantis kraštovaizdis, kur ne kur pertraukiamas žalių medžių guotų. Stovyklos viduje, nusidriekę kiek akys užmato — šimtai medinių barakų, dengtų žalio tolio stogais. Tolumoje regiu tarp jų judant grupeles kalinių mėlynai ir baltai dryžuota apranga — vieni nešini lentomis, kiti kastuvais ir kirtikliais; kai kurie krauna į sunkvežimius didžiules dėžes. Visur dvokas.

Dėkoju Hesui, kad priėmė mane. Jis paaiškina administracinę struktūrą. Stovykla priklauso SS Vyriausiajai ekonomikos valdybai. Kitos, išdėstytos Liublino srityje, pavaldžios SS obergrupenfiureriui Odilui Globocnikui. Deja, dėl savo darbo krūvio Hesas negalįs asmeniškai mane lydėti po stovyklą ir todėl perduodąs jauno unteršturmfiurerio Vaidemano globai. Jis įsako Vaidemanui aprodyti viską ir išsamiai atsakyti į visus mano klausimus. Pradedame nuo pusryčių SS kareivinėse.

Po pusryčių važiuojame į pietinį stovyklos sektorių. Čia — geležinkelio atšaka, maždaug 1,5 km ilgio. Iš abiejų pusių vielų tvoros, palaikomos betoninių stulpų, taip pat mediniai stebėjimo bokštai su kulkosvaidžių lizdais. Jau karšta. Tvyro bjauri smarvė, dūzgia galybė musių. Vakarų pusėje virš medžių kyšo keturkampis plytinis fabriko kaminas, iš kurio verčiasi dūmai.

7.40: Zoną apie geležinkelio bėgius pradeda užpildyti esesininkai, kai kurie su šunimis, taip pat jiems tal-

kinti atrinkti privilegijuoti kaliniai. Tolumoje išgirstame garvežio švilpuką. Po kelių minučių pro vartus pamažu įpūškuoja lokomotyvas, jo išmetami garai pakelia debesis geltonų dulkių. Jisai sustoja ties mumis. Vartai paskui traukinį užsidaro. Vaidemanas paaiškina: „Tai žydų ešelonas iš Prancūzijos".

Spėju, kad traukinio ilgis — koks 60 prekinių vagonų aukštais medinių lentų bortais. Esesininkai ir privilegijuoti kaliniai susispiečia aplinkui. Išilgai viso traukinio šūkaujami tokie pat žodžiai:"Visiems išlipti! Pasiimti rankinį bagažą! Visus sunkius daiktus palikti vagonuose!" Vyrai pasirodo pirmi, apakinti šviesos nušokinėja ant žemės — kokius 1,5 metro — ir apsisuka padėti savo moterims, vaikams ir pagyvenusiems, taip pat paimti bagažo.

Deportuotųjų būklė apgailėtina — purvini, apdulkėję, tiesia dubenis ir puodelius, rodo sau į burnas, dejuoja iš troškulio. Už jų vagonuose likę gulėti mirusieji ir tiek pasiligoję, jog nepajėgūs judėti — anot Vaidemano, jų kelionė prasidėjusi prieš keturias paras. Esesininkų apsauga surikiuoja įstengiančius eiti į dvi voras. Išskiriamos šeimos šūkauja vieni kitiems. Po daugybės gestų ir komandų kolonos nužygiuoja skirtingomis kryptimis. Pajėgūs, darbingi vyrai eina darbo stovyklos link. Kiti nukreipiami medžių užtvaros pusėn, aš ir Vaidemanas sekame įkandin jų. Atsigręžęs išvystu, kaip kaliniai dryžuota apranga ropščiasi į prekinius vagonus, velka laukan bagažą ir lavonus.

8.30: Vaidemanas apytikriai sumeta, kad kolonoje apie 2000 žmonių: moterys su kūdikiais ant rankų, vaikai, įsikibę joms į sijonus; seni vyrai ir moterys; paaugliai; ligoniai; pamišėliai. Jie žengia gretomis po penkis šlako taku 300 metrų per kiemą, toliau — kitu taku, kurio gale dvylika betoninių laiptų veda žemyn į didžiulę, 100 m ilgio, požeminę patalpą. Užrašas keliomis kalbomis (vokiečių, prancūzų, graikų, vengrų) skelbia: „Prausyklos ir

dezinfekcijos kameros". Viduje gerai apšviesta, dešimtys suolų, šimtai numeruotų kabyklų.

Sargyba šaukia: „Visiems nusirengti! Turite dešimt minučių!" Žmonės delsia, žvilgčioja vienas į kitą". Įsakymas pakartojamas griežčiau, ir šįsyk vangiai, tačiau ramiai, jie paklūsta. „Atsiminkite savo kabyklos numerį, kad galėtumėte atgauti drabužius!" Tarp jų šmirinėja stovyklos patikėtiniai, drąsinamai kužda ir padeda nusirengti nepajėgiesiems ir neryžtingiesiems. Kai kurios motinos bando slėpti savo kūdikius nusimestų drabužių krūvose, bet mažyliai tuoj pat surandami.

9.05: Iš abiejų pusių supama minia nuogų žmonių slenka pro didžiules ąžuolines duris į antrą patalpą, tokią pat erdvią kaip ir pirmoji, bet visiškai dyką, neskaitant keturių storų keturkampių kolonų, kas dvidešimt metrų prilaikančių lubas. Kiekvienos kolonos apačioje — metalinės grotelės. Patalpa užsipildo, durys uždaromos. Vaidemanas pamoja. Per ištuštėjusią persirengimo patalpą nuseku paskui jį aukštyn betoniniais laiptais į gryną orą. Išgirstu automobilio variklio gausmą.

Per žolę, kuri želia ant šio įrenginio stogo, kratosi furgonėlis su Raudonojo Kryžiaus ženklais. Jisai sustoja. Iš vidaus išnyra karininkas ir gydytojas, abu užsidėję dujokaukes ir nešini keturiais metaliniais kanistrais. Kas dvidešimt metrų iš žolės vos kyšo žemi betoniniai vamzdžiai. Gydytojas ir esesininkas atkelia vamzdžių dangtelius ir supila į juos kažkokius gelsvai violetinius granuliuotus miltelius. Jie nusiima dujokaukes ir saulės atokaitoje užsirūko.

9.09: Vaidemanas vėl nusiveda mane laiptais apačion. Vienintelis garsas — prislopintas bumbsėjimas, sklindantis nuo tolimojo patalpos galo, iš už lagaminų ir dar neatvėsusių darbužių krūvų. Į ąžuolines duris įstatytas mažutis langutis. Prikišu prie jo akį. Kažkieno delnas trenkia į jį, ir aš trūkteliu galvą atgal.

Vienas sargybinis sako: „Šiandien vanduo dušinėse, matyt, labai karštas — jie taip garsiai šaukia“.

Kai vėl atsiduriame lauke, Vaidemanas sako: dabar turime palaukti dvidešimt minučių. Ar aš nepageidaučiau apsilankyti Kanadoje? Aš nustembu: Ką? Jis nusijuokia: Kanada — vienas stovyklos sektorius. Kodėl Kanada? Jis gūžteli pečiais — niekas nežino.

Kanada. 1 km į šiaurę nuo dujų kameros. Didžiulis keturkampis kiemas, kiekviename kampe po stebėjimo bokštą, aplinkui spygliuota viela. Kalnai asmeninių daiktų — lagaminai, kuprinės, dėžės, daiktamaišiai, ryšuliai; gūnios; vaikiški, invalidų vežimėliai, galūnių protezai; šepečiai, šukos. Vaidemanas: parengti SS reichsfiureriui skaičiai apie pastaruoju metu išsiųstą į Reichą turtą. Vyriškų marškinių — 132 000 vienetų; moteriškų paltų — 155 000 vienetų, moteriškų plaukų — 3000 kg („prekinis vagonas“), berniukiškų švarkelių — 15 000 vienetų, mergaitiškų suknelių — 9 000 vienetų, nosinaičių — 135 000 vienetų. Kaip suvenyrą gaunu daktarišką krepšį — Vaidemanui labai mygiant.

9.31: Grįžtame į požeminį įrenginį. Ore garsiai gaudžia elektriniai motorai — tai veikia patentuota sistema „Exhator“ dujoms ištraukti. Atsiveria durys. Lavonai suverčiami viename gale *[Neįskaitoma]* kojos išteptos ekskrementais, menstruaciniu krauju; įkandimų ir nagų žymės. Su guminiais batais, prijuostėmis, dujokaukėmis (pasak V., prie grindų įdubose dar iki dviejų valandų išsilaiko dujos) įeina žydiška *Sonderkommando**. Guminėmis žarnomis nuplauna gličius kūnus. Jie nutempiami į keturis dvigubų durų liftus, užkabinus ant riešų odines kilpas. Kiekvieno lifto talpa: 25 *[Neįskaitoma]* nuaidėjus skambučiui, užkelia vieną aukštą į...

10.02: Krematoriumas. Tvankus karštis: 15 krosnių veikia visu pajėgumu. Kurtinamas garsas: dyzeliniai ven-

* Ypatingasis būrys (*vok.*).

tiliatoriai įpučia liepsnas. Lavonai iš liftų sukraunami ant konvejerio (judančio metaliniais voleliais). Kraujas ir pan. nubėga į betoninį griovelį. Stovintys iš abiejų pusių kirpėjai nuskuta galvas. Plaukai renkami į maišus. Žiedai, karoliai, apyrankės ir t. t. metami į metalinę dėžę. Galiausiai — dantistų komanda: 8 žmonės su laužtuvais ir replėmis išima auksą (dantis, tiltelius, plombas). V. man paduoda skardinėlę su auksu išmėginti svorį: labai sunki. Nuo metalinių karučių lavonai suverčiami į krosnis.

Vaidemanas: stovykloje įrengta keturios tokios dujų kameros su krematoriumais. Kiekvienos iš jų pajėgumas: 2000 lavonų per parą, iš viso 8000. Aptarnaujama žydiškos darbo jėgos, keičiamos kas 2—3 mėnesius. Taigi veikia savitarnos principu; slaptumas savaime išsaugomas. Didžiausias galvoskaudis dėl slaptumo — sklindantis iš kaminų dvokas ir liepsnos naktimis, matomos iš daugelio kilometrų, ypač kariniams ešelonams, važiuojantiems į Rytus pagrindine linija.

Marchas sutikrino datas. Liuteris apsilankė Aušvice liepos 15 d. Liepos 17 d. Buleris persiuntė Kricingeriui į Reicho kanceliariją žemėlapį su nurodytu šešių stovyklų išdėstymu. Rugpjūčio 9 d. Šveicarijoje padėtas paskutinis indėlis. Tais pačiais metais Liuterį, pasak jo žmonos, ištiko nervų priepuolis.

Jis užsirašė. Ketvirtasis buvo Kricingeris. Šio pavardė figūruoja visur. Pasitikrino Bulerio užrašų knygutėje. Joje tos datos irgi sutampa. Atskleista dar viena paslaptis.

Plunksna bėgiojo popieriumi. Jis jau beveik baigė.

Nedidelė smulkmena, dieną likusi nepastebėta: viena iš kokio tuzino popieriaus skiaučių, kaip papuola įkištų į apdriskusį aplanką. Tai buvo SS grupenfiurerio Richardo Gliukso, SS Vyriausiosios ekonomikos valdybos *Amtsgruppe** D viršininko, aplinkraštis, datuotas 1942 m. rugpjūčio 6 d.

---

* Operatyvinė grupė (*vok.*).

Dėl nukirptų plaukų panaudojimo.

Susipažinęs su ataskaita, SS Vyriausiosios ekonomikos valdybos viršininkas obergrupenfiureris Polis įsakė, kad visi nukirpti koncentracijos stovyklose žmonių plaukai privalo būti panaudoti. Juos reikia perdirbti į pramoninį veltinį arba suverpti į siūlus. Nukirpti ir sušukuoti moterų plaukai turi būti paversti siūlais, iš kurių bus numegztos puskojinės povandeninių laivų įguloms ir veltiniai geležinkeliečių getrai.

Todėl šiuo nurodoma po dezinfekcijos kaupti moterų kalinių plaukus. Nukirptus vyrų plaukus galima panaudoti tik tuo atveju, jeigu tie ne trumpesni kaip 20 mm.

Apie kas mėnesį surinktų plaukų kiekius, atskirai vyrų ir moterų, pranešti mūsų valdybai iki kiekvieno mėnesio 5 dienos, pradedant 1942 m. rugsėjo 5 d.

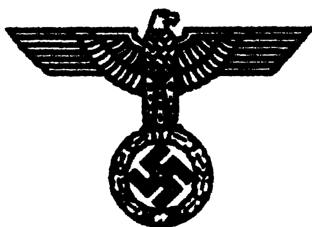
Jis darsyk perskaitė: *pavandeninių laivų įguloms...*

— Vienas. Du. Trys. Keturi. Penki... — sulaikęs po vandeniu kvapą, skaičiavo Marchas. Klausėsi prislopintų balsų, matė patamsyje pro šalį plaukiančius keistus it vandens augalų draikanos raštus. — Keturiolika. Penkiolika. Šešiolika... — Triukšmingai iškilo paviršiun, gaudydamas burna orą, varvantis vandeniu. Dar kelis kartus giliai įkvėpė, užpildė visus plaučius deguonimi ir vėl panėrė. Šįsyk ištvėrė iki dvidešimt penkių, tuomet sprogstančia krūtine iššoko viršun, ištaškydamas vandenį iš vonios ant grindų.

Ar kada nors jis vėlei liks švarus?

Paskiau gulėjo vonioje — nukarusiomis per kraštus rankomis, užversta galva, įbestomis į lubas akimis — tartum skenduolis.

ŠEŠTA DALIS

SEKMADIENIS, BALANDŽIO 19

Kad ir kaip šis karas baigtųsi, mes laimėjome karą prieš jus; niekas iš jūsų nebus paliktas liudyti, bet net jeigu kuris nors ir liks gyvas, pasaulis juo netikės. Galbūt kils įtarimų, diskusijų, istorikai tyrinės, tačiau tikrumo nebus, nes podraug su jumis mes sunaikinsime ir įkalčius. Ir net jeigu iškiltų koks nors įrodymas ir kas nors iš jūsų liktų gyvas, žmonės sakys, kad jūsų aprašomi įvykiai pernelyg baisūs, idant galėtum jais tikėti; sakys, jog tai išpūsta sąjungininkų propagandos, ir tikės mumis, viską neigiančiais, o ne jumis. Mes būsime tie, kurie diktuos lagerių istoriją.

SS karininkas, cituojamas Primo Levio knygoje
Nuskendusieji ir išgelbėtieji

1

1953-iųjų liepą, kai Ksaveras Marchas buvo vos peržengęs trisdešimtį ir dirbo ne ką daugiau, kaip tik suiminėjo apie Hamburgo dokus kekšes bei sąvadautojus, juodu su Klara pasiėmė atostogų. Pradėjo nuo Freiburgo Juodosios Girios kalvų papėdės, nuvažiavo į pietus iki Reino, paskiau Ksavero aplamdytu KdF-vagenu pasuko į rytus linkui Bodenzės ir viename iš paupio viešbutukų lietingą dieną, kai per visą dangų nusidriekė vaivorykštė, juodu pasėjo sėklą, iš kurios išaugo Pilis.

Jis vis dar mintyse regėjo tą vietą: balkonas su kaldintos geležies turėklais, toliau Reino slėnis, tingiai slenkančios vandens platybėmis baržos; akmeninės seno miestuko sienos, bažnyčios vėsa; saulėgrąžos geltonumo ilgas Klaros sijonas.

Ir jis teberegėjo dar kai ką: už kilometro žemyn upe blykčiojo plieninis tiltas, permestas per Vokietiją ir Šveicariją skiriančią prarają.

Nė nemanyk bandyti pabėgti per svarbiausius oro ar jūros uostus: šie stebimi ir saugomi taip pat atidžiai kaip ir Reicho kanceliarija. Nė nemanyk kirsti sieną į Prancūziją, Belgiją, Olandiją, Daniją, Vengriją, Jugoslaviją, Italiją — tai tas pat, kaip įveikus vieno kalėjimo aptvarą paprasčiausiai nušokti į pasivaikščiojimo kiemą kito. Nė nemanyk išsiųsti dokumentus iš Reicho paštu: pernelyg daug siuntinių pašto tarnyba pagal nusistovėjusią tvarką atidarinėja, kad šitai būtų saugu. Nė nemanyk perduoti medžiagą kuriam nors iš kitų korespondentų Berlyne: šie tik susidurtų su tokiomis pačiomis kliūtimis ir bet kuriuo atveju būtų, pasak Šarlės, tokie pat patikimi kaip barškuolės gyvatės.

Daugiausiai vilčių teikė siena su Šveicarija, tiltas viliojo.

*

O kol kas reikia paslėpti. Paslėpti viską.

Jis atsiklaupė ant susidėvėjusio kilimo ir išskleidė vyniojamojo popieriaus lakštą. Sukrovė dokumentus į dailią krūvelę, išlygindamas jų kampus. Išsiėmė iš piniginės Vaisų fotografiją. Žvilgtelėjęs į ją dar sykį, padėjo prie kitų popierių. Visą komplektą standžiai suvyniojo, perrišo aplinkui permatoma lipnia juosta — darsyk ir darsyk, kol paketėlis tapo kietas it medžio pliauska. Pailgas, dešimties centimetrų storio, tvirtas prisilietus, neutralios išvaizdos.

Lengviau pasijautęs, Marchas atsiduso. Šitaip geriau.

Apvyniojo dar vienu sluoksniu popieriaus, šįkart dovaniniu. Auksinės raidės linkėjo GEROS KLOTIES IR LAIMĖS! Žodžiai it kaspinai rangėsi tarp balionų ir šampano kamščių už besišypsančios nuotakos ir jaunikio.

Autobanu iš Berlyno iki Niurnbergo penki šimtai kilometrų. Autobanu iš Niurnbergo iki Štutgarto — šimtas penkiasdešimt. Toliau iš Štutgarto kelias Viurtenbergo slėniais ir miškais vingiuoja iki Valdshuto prie Reino: vėl šimtas penkiasdešimt kilometrų. Iš viso — aštuoni šimtai kilometrų.

— Kiek tai bus myliomis?

— Penki šimtai. Kaip manai, ištversi?

— Žinoma. Dvylika valandų, gal dar mažiau. — Prisėdusi ant lovos krašto, palinkusi priekin, ji įdėmiai klausėsi. Turėjo ant savęs du rankšluosčius — vieną apsivyniojusi apie kūną, kitą turbanu — apie galvą.

— Nėra reikalo per daug skubėti — turi dvidešimt keturias valandas. Kai tau atrodys, kad nuvažiavai pakankamai saugų atstumą nuo Berlyno, paskambink į „Bellevue“ viešbutį Valdshute ir užsisakyk kambarį — dabar ne sezono metas, sunkumų neturėtų iškilti.

— Viešbutis „Bellevue“. Valdshutas, — pamažu linktelėjo ji galva įsimindama. — O tu?

— Važiuosiu iš paskos, porą valandų vėliau. Ketinu atsidurti pas tave viešbutyje apie vidurnaktį.

Marchas matė, kad ji netiki juo.

— Jeigu sutinki rizikuoti, — pasiskubino pridurti, — manau, galėtum vežtis popierius ir taip pat šitai... — Jis išsitraukė iš kišenės kitą pavogtą pasą. Paulius Hanas, SS šturmbanfiureris, gimęs 1925 rugpjūčio 16, Kelne. Trim metais jaunesnis už Marchą ir toks atrodė.

— Kodėl pats jo nepasilaikai? — paklausė ji.

— Jeigu mane suimtų ir apieškotų, surastų jį. Tuomet sužinotų, kokia pavarde prisidengusi tu.

— Tu neketini atvažiuoti.

— Dargi kaip ketinu.

— Manai, kad tau baigta.

— Netiesa. Bet mano šansai nukeliauti aštuonis šimtus kilometrų ir nebūti sustabdytam mažesni nei tavo. Privalai tai suprasti. Štai kodėl mes vykstame atskirai.

Šarlė purtė galvą. Priėjęs jis atsisėdo greta, paglostė jai skruostą, atgręžė veidu į save ir pažvelgė į akis.

— Klausykis. Turi manęs laukti — klausykis! — turi manęs laukti iki rytojaus pusės devynių ryto. Jeigu iki to laiko neatvyksiu, pervažiuosi sieną be manęs. Ilgiau nelauk, nes bus nesaugu.

— Kodėl iki pusės devynių?

— Turi pasistengti kirsti sieną prieš pat devynias. — Jos skruostai sudrėko. Jis pabučiavo ją ir kalbėjo toliau. Privalanti suprasti. — Devinta — tai valanda, kai numylėtasis vokiečių tautos Tėvas paliks Reicho kanceliariją ir vyks į Didžiąją menę. Jis jau daug mėnesių nesirodė viešumoje — šitaip jie stiprina žmonių domesį. Nė kiek neabejok, pasieniečiai muitinės poste turės radiją ir klausysis Berlyno. Geresnio meto neištaikysi — paprasčiausiai jie pamos tau važiuoti per sieną, štai taip.

Šarlė atsistojo ir nusivyniojo turbaną. Blausioje palėpės šviesoje suspindo balti jos plaukai.

Ji nusimetė ir antrą rankšluostį.

Blyški oda, balti plaukai, tamsios akys. Šmėkla. Jam reikėjo įsitikinti, kad ji tikra, kad abu jie gyvi. Ištiesė ranką ir palietė ją.

Juodu gulėjo apsikabinę ant medinės lovelės, ir ji kuždėjo jam jųdviejų ateitį. Rytoj į pavakarę jų lėktuvas nutūps Niujorko Aidlvaildo oro uoste. Nuvyksią tiesiai į *New York Times* redakciją. Ji pažįstanti ten vieną redaktorių. Pirmiausia reikia padaryti kopijas — dešimtis kopijų — ir paskiau kuo greičiau jas išspausdinti. *Times* tam idealiai tinka.

— O kas, jeigu jie nenorės spausdinti? — Mintis, kad žmonės gali spausdinti ką panorėję, Marchui buvo sunkiai įsivaizduojama.

— Išspausdins. Dievaži, jeigu jie to nepadarys, aš atsistosiu Penktojoje aveniu kaip tie pamišėliai, kuriems niekaip nesiseka išleisti savo romanų, ir dalysiu praeiviams kopijas. Bet nesirūpink, jie išspausdins, ir mudu pakeisime istoriją.

— Bet ar kas nors tuo patikės? — Ši abejonė vis labiau graužė jį nuo pat tos akimirkos, kai juodu atidarė lagaminėlį. — Ar įmanoma tuo patikėti?

Dargi kaip, atsakė ji labai užtikrintai, nes dabar yra faktai, ir faktai viską keičia. Be jų nieko neturi, tik tuštumą. Bet ištrauk faktus — pateik pavardes, datas, įsakymus, jų numerius, laiką, vietas, nuorodas žemėlapiuose, grafikus, fotografijas, diagramas, aprašymus — ir staiga tuštuma įgyja geometriją, tampa išmatuojama, tampa apčiuopiamu dalyku. Žinoma, šį apčiuopiamą dalyką galima nuneigti ar užginčyti, arba paprasčiausiai nepaisyti. Tačiau bet kuri iš šių reakcijų pati savaime yra *reakcija*, atsakas į kai ką, egzistavusį iš tikrųjų.

— Kai kurie žmonės nepatikės — nepatikės, kad ir kiek turėtume įrodymų. Tačiau, manau, čia pakaks ir tokių, kurie iškart sustabdys Kenedį. Jokio viršūnių susitikimo. Jokio perrinkimo. Jokio detanto. Ir po penkerių ar po penkiasdešimties metų ši visuomenė suirs. Negalima statyti rūmo ant masinės kapavietės. Žmonės vis dėlto geresni, nei atrodo, — privalo būti geresni, — aš tuo tikiu, o tu?

Marchas nieko neatsakė.

*

Jis nemiegojo ir sulaukė dar vienos brėkšmos Berlyno dangu-je. Pažįstamą pilką veidą palėpės langutyje — seną savo priešą.

— Jūsų vardas ir pavardė?

— Magda Fos.

— Gimusi?

— 1939-aisiais, spalio dvidešimt penktąją.

— Kur?

— Berlyne.

— Kuo verčiatės?

— Gyvenu su tėvais Berlyne.

— Kur vykstate?

— Į Valdshutą, prie Reino. Susitikti su sužadėtiniu.

— Jo pavardė?

— Paulius Hanas.

— Koks jūsų kelionės į Šveicariją tikslas?

— Draugės vestuvės.

— Kur?

— Ciuriche.

— O čia kas?

— Vestuvių dovana. Fotografijų albumas. Ar Biblija? O gal knyga? Arba pjaustomoji lenta virtuvei? — Ji tikrinosi su juo atsakymus.

— Pjaustomoji lenta — labai gerai. Kaip tik tokia dovana, kokią Magdos tipo mergina *gabentų* aštuonis šimtus kilometrų, kad galėtų įteikti. — Iki šiol Marchas žingsniavo po kambarį. Dabar jisai sustojo ir parodė į paketėlį ant Šarlės kelių. — Prašom išpakuoti jį, froilen.

Mergina kiek pagalvojo.

— Ką man į tai atsakyti?

— Į tai nėra ką atsakyti.

— Baisu. — Pasiėmusi cigaretę, ji užsirūkė. — Ką gi, gal pats pasižiūrėtumėte? Man dreba rankos.

Buvo bemaž septinta.

— Jau metas.

*

Viešbutis ėmė busti. Žengdami koridoriumi, už virtinės plonų durų juodu girdėjo teškenamą vandenį, radijo garsus, vaikišką juoką. O kažkur antrame aukšte, nepaisydamas nieko, knarkė vyriškis.

Juodu elgėsi su paketėliu itin atsargiai, laikydami toli nuo savęs, lyg jame būtų buvęs uranas. Šarlė paslėpė jį savo lagamino gilumoje, po drabužiais. Marchas nunešė šį laiptais apačion, paskiau per tuščią vestibiulį, pro siaurą gaisrinį išėjimą — viešbučio kieman. Ji vilkėjo tamsiai mėlynu kostiumėliu, paslėpusi plaukus po skarele. Išsinuomotasis opelis stovėjo šalia Marcho folksvageno. Iš virtuvės sklido šūksniai, šviežios kavos aromatas, čirškė kepinamas maistas.

— Kai paliksi „Bellevue", pasuk dešinėn. Kelias eina slėniu. Pataikysi tiesiai į tiltą.

— Tu jau man tai sakei.

— Prieš susitikdama su jais, pasistenk pamatyti, kokia kontrolė. Jeigu pasirodys, kad tikrinama viskas, apsisuk ir pabandyk paketėlį kur nors paslėpti. Miške, griovyje, daržinėje — bet kur, tik kad prisimintum, tokioje vietoje, kur kas nors galėtų sugrįžti ir jį pasiimti. Paskiau išvažiuosi. Pažadėk man.

— Pažadu.

— Kasdien iš Ciuricho yra „Swissair" reisas į Niujorką. Išskrenda antrą.

— Žinau, antrą. Jau dusyk man sakei.

Jis žingtelėjo prie jos apkabinti, bet Šarlė atsitvėrė ranka.

— Aš nesakau sudie. Tik ne čia. Pasimatysime šiąnakt. *Būtinai pasimatysime.*

Minutėlę teko pasijaudinti — opelis niekaip neužsivedė. Šarlė patraukė įsiurbimo rankenėlę ir vėl pamėgino — šįsyk variklis užriaumojo. Ji atbulom išriedėjo iš stovėjimo aikštelės, vis dar nežiūrėdama į jį. Marchas paskutinį kartą suspėjo pamatyti Šarlės profilį — ir ji nuvažiavo, palikdama iš paskos žvarbiame ore melsvai baltą išmetamųjų dujų dūmelį.

*

Marchas sėdėjo ant lovos krašto vienas tuščiame kambaryje, laikydamas rankose jos pagalvę. Palaukė valandą ir tuomet apsirengė uniforma. Stovėjo priešais tualetinio stalelio veidrodį, užsisagstinėdamas juodą kitelį. Šiaip ar taip, vilkėsiąs juo paskutinįsyk.

Mudu pakeisime istoriją...

Užsidėjo kepurę, pasitaisė ją. Paskiau pasiėmė trisdešimt prirašytųjų lapelių, savo bloknotą ir Bulerio užrašų knygelę, viską sudėjo kartu, įvyniojo į likusį storą popierių ir įsikišo į vidinę kišenę.

Ar iš tiesų istorija taip lengvai keičiama? — mąstė jis. Be abejo, iš patirties žinąs, kad paslaptys — nelyginant rūgštis. Sykį išlietos, bet ką sugraus: jeigu gali sugriauti santuoką, tai kodėl ir ne prezidento likimą, valstybę? Bet kalbėti apie istoriją? Žvelgdamas į savo atspindį veidrodyje, palingavo galvą. Istorija pranoksta jo suvokimą. Tyrėjai įtarimus paverčia įkalčiais. Jis tą ir padaręs. O istoriją paliksiąs Šarlei.

Jis nusinešė į vonios kambarį Liuterio lagaminėlį ir sugrūdo į jį visą likusį po Šarlės šlamštą — tuščius buteliukus, gumines pirštines, dubenėlį ir šaukštą, šepetėlius. Tą pat padarė ir miegamajame. Keista, kaip mergina užpildo savimi visas vietas ir kaip tuščia be jos. Jis pasižiūrėjo į laikrodį. Pusė devynių. Dabar ji jau turėtų būti tolokai nuo Berlyno, galbūt netgi jau pasiekusi pietų kryptimi Vitenbergą.

Prie registracijos stalelio sukinėjosi administratorius.

— Laba diena, *herr* šturmbanfiureri. Apklausa baigta?

— Taip, tikrai, *herr* Brekeri. Dėkui už jūsų patriotišką pagalbą.

— Buvo malonu. — Brekeris linktelėjo. Jis trynėsi baltas putnias plaštakas lyg tepdamasis šias aliejumi. — Ir jeigu šturmbanfiureriui vėl kiltų noras šiek tiek paklausinėti... — Jis reikšmingai kilstelėjo vešlius antakius — Galbūt aš netgi galėčiau jam parūpinti kokią nors įtariamąją ar dvi?..

Marchas nusišypsojo:

— Geros jums dienos, *herr* Brekeri.
— Ir *jums*, *herr* šturmbanfiureri.

Sėdėdamas folksvageno priekinėje keleivio sėdynėje, jis minutėlę susimąstė. Paslėpti atsarginėje padangoje būtų idealu, tačiau tam nėra laiko. Plastikiniai durelių apmušalai stipriai pritvirtinti. Jisai pagrabinėjo ranka po prietaisų skydu, užčiuopė pirštais lygų paviršių. Kaip tik tiks. Dviem lipnios juostos atplėšomis priklijavo paketėlį prie šalto metalo.

Paskiau įdėjo juostos ritinėlį į Liuterio lagaminėlį ir išmetė šį į vieną iš šiukšlių konteinerių kieme palei virtuvių sieną. Gulintis pačiame paviršiuje rudos odos daiktas pernelyg krito į akis. Susiradęs šluotos koto lūžgalį, išrausė duobę ir palaidojo lagaminėlį po kavos tirščiais, dvokiančiomis žuvų galvomis, taukų gumulais ir kirmėlėta kiauliena.

2

Geltonos rodyklės su vieninteliu žodžiu *Fernverkehr* — tolimosios distancijos eismas — rodė kelią iš Berlyno, miestą juosiančio greitojo autobano linkui. Į pietus vedančia trasa Marchas lėkė mažne pats vienas — keletas lengvųjų automobilių ir autobusų tokį ankstyvą sekmadienio rytą riedėjo priešinga kryptimi. Pravažiavęs vielinę tvorą aplinkui Tempelhofo oro uostą, jisai staiga atsidūrė miesto pakraščiuose — platus kelias kirto nykias raudonplyčių krautuvėlių ir namukų gatveles, palei kurias augo geibūs, pajuodusiais kamienais medžiai.

Po kairei — ligoninė; po dešinei — padabinta partijos šūkiais nebeveikianti bažnyčia uždaromis langinėmis. „Marienfeldas“, „Biukovas“, „Lichtenradė“, skelbė kelio ženklai.

Priešais šviesoforą jisai sustojo. Priekyje driekėsi kelias į pietus — iki Reino, Ciuricho, o toliau — į Ameriką... Iš užpakalio kažkas pasignalizavo — užsidegė žalia šviesa. Įjungęs posūkio rodyklę, jis išsuko iš pagrindinio kelio ir kaipmat pradingo gyvenamųjų namų kvartalo gatvelių tinkle.

*

Šeštojo dešimtmečio pradžioje, pergalės spindesyje, gatvės pavadintos generolų vardais: Študentštrasė, Raichenauštrasė, Mantoifelio alėja. Marchas visados painiodavosi. Sukti iš Modelio dešinėn į Dytricho? Ar kairėn į Paulaus ir *tuomet* į Dytricho? Jis pamažu slinko palei eiles vienodų namukų, kol pagaliau atpažino reikiamą.

Pastatęs automobilį įprastoje vietoje, vos neįniko signalizuoti, tačiau prisiminė, kad šis — trečiasis, o ne pirmasis mėnesio sekmadienis, taigi jam nepriklausantis ir kad bet kuriuo atveju patekti jam čia dabar uždrausta. Prireiks frontalinės atakos — operacijos paties Haso Mantoifelio dvasia.

Ant betoninės įvažos į kiemą nebuvo matyti išmėtytų žaislų, joks šuo viduje nesulojo, kai Marchas nuspaudė durų skambutį. Jis tylom nusikeikė. Regis, šią savaitę jam lemta nuolat stovėti lauke prie tuščių namų. Nenuleisdamas akių nuo artimiausio lango, jis pasitraukė nuo priebučio. Tinklinė užuolaida krustelėjo.

— Pili! Tu namie?

Užuolaidos kampas staiga pasikėlė, lyg koks nors pasislėpęs dignitorius būtų timptelėjęs virvelę ir atidengęs kažkieno portretą, ir štai — iš lango į jį žvelgia blyškus sūnaus veidas.

— Ar galiu įeiti? Noriu pasikalbėti!

Veidas liko bejausmis. Užuolaida vėl nukrito.

Geras ar blogas ženklas? Marchas nežinojo, ką manyti. Pamojo tuščiam langui šūkteldamas:

— Palauksiu tavęs čia!

Jisai sugrįžo prie medinių vartukų ir peržvelgė gatvę. Namukai iš abiejų pusių, namukai priešais. Tęsėsi į abi puses, lyg barakai kariuomenės stovykloje. Daugiausia juose gyveno seni žmonės: Pirmojo pasaulinio karo veteranai, atlaikiusieji visa, kas po to sekė — infliaciją, nedarbą, partiją, Antrąjį karą. Net prieš dešimt metų jie jau buvo pražilę ir sulinkę. Daug regėję, daug iškentę. Dabar tūnodavo namuose ir šaukdavo ant Pilio, kai tas pernelyg triukšmaudavo, ir kiaurą dieną spoksodavo televizorių.

Marchas vaikštinėjo pirmyn ir atgal po mažutį vejos plotelį. Nekoks berniuko gyvenimas. Pro šalį važiavo automobiliai. Dviem namais toliau kažkoks senis taisė dviratį, cypčiojančia pompa pūtė padangas. Dar kažkur burzgė vejapjovė... Pilio — nė ženklo. Pagalvojo, ar tik neteks jam pritūpus pro pašto dėžutės plyšelį šaukti tai, ką norėjo pasakyti, tačiau tuo pat metu išgirdo atidaromas duris.

— Šaunuolis. Kaip laikais? Kur mama? Kur Helferichas? — Nepajėgė prisiversti pasakyti „dėdė Erichas".

Pilis buvo pravėręs duris tik tiek, kad galėtų pro jas iškišti galvą.

— Išėję. O aš baigiu piešti paveikslą.

— Kur jie išėję?

— Rengtis paradui. Aš čia šeimininkas. Taip jie pasakė.

— Aišku. Galiu įeiti ir pasikalbėti su tavimi?

Tikėjosi, kad berniukas pasipriešins. Tačiau neprataręs nė žodžio Pilis pasitraukė į šalį, ir Marchas pirmąsyk po skyrybų peržengė savo buvusios žmonos namų slenkstį. Jis apžvelgė baldus — pigūs, bet atrodo gražiai; ant židinio atbrailos — puokštė neseniai priskintų geltonųjų narcizų; tvarkinga, niekur nė dulkelės. Kad ir iš kuklių lėšų, ji vertėsi kaip išmanė. To ir buvo galima tikėtis. Netgi fiurerio nuotrauka virš telefono — fotografija senio, glaudžiančio prie savęs vaiką — skoninga: Klaros garbinamasis visados buvo mielas dievas, veikiau iš Naujojo nei Senojo Testamento. Marchas varžydamasis nusiėmė kepurę — jautėsi nelyginant įsilaužėlis į svetimus namus.

Stovėdamas ant nailoninio kilimo, pradėjo savo kalbą:

— Aš turiu išvykti, Pili. Galbūt ilgam. O žmonės, galimas daiktas, ims tau visko pasakoti apie mane. Baisius dalykus, kurie nebus tiesa. Tad aš norėjau tau pasakyti... — Jam pritrūko žodžių. *Pasakyti tau ką?* Persibraukė delnu plaukus. Susidėjęs rankas ant krūtinės, Pilis spitrijo į jį. Marchas pabandė iš naujo: — Sunku, kai šalia savęs neturi tėvo. Mano tėvas numirė, kai buvau labai mažas — jaunesnis nei tu dabar. Ir kartais nekęsdavau jo už tai...

Tos šaltos akys...

— ...Tačiau tatai praėjo, o paskiau... man jo labai stigo. Ir

jeigu dabar galėčiau su juo pasikalbėti... paklausti jį... Bet ką atiduočiau...

...žmonių plaukai privalo būti panaudoti. Juos reikia perdirbti į pramoninį veltinį arba suverpti į siūlus...

Nelabai suvokė, kiek laiko jisai stovėjo tylėdamas, nulenkęs galvą. Galop tarė:

— Jau turiu eiti.

Ir šit Pilis žingteli prie jo, paima už rankos:

— Viskas gerai, tėtuk. Bet prašau dar neit. Na, prašau. Eime, parodysiu, ką nupiešiau.

Berniuko miegamasis panėšėjo į vadavietę. Surinkti iš plastikinių komplektų liuftvafės reaktyvinių lėktuvų modeliai, kabantys nuo lubų ant nematomų plonyčio meškerės valo atkarpų, smigo ir kovojo ore. Ant vienos sienos — Rytų fronto žemėlapis su įbestais spalvotais smeigtukais, žyminčiais armijų pozicijas. Ant kitos — grupinė Pilio pimpfo grandies fotografija — pliki keliai ir rimti veidai — betoninės sienos fone.

Piešdamas Pilis be paliovos komentavo, savo žodžius palydėdamas garso efektais:

— Čia mūsiškiai reaktyviniai — jiiūū! — o čia — raudonųjų priešlėktuvinė artilerija. Pau! Pau! — Geltono pieštuko dryžiai šovė dangun. — O dabar pavaišinsim juos. Ugnis! — Žemyn lietumi pasipylė juodi skruzdžių kiaušinukai, apačioje virsdami dantytais liepsnos liežuviais. — Komiai iškviečia savuosius naikintuvus, bet šiems toli iki mūsiškių... — Šitaip tęsėsi dar penkias minutes, vienas veiksmas vijosi kitą.

Staiga Pilis, kuriam atsibodo savo paties kūryba, metė pieštukus ir nėrė po lova. Ištraukė iš ten šūsnį iliustruotų karo laikų žurnalų.

— Iš kur tu juos gavai?

— Dėdė Erichas padovanojo. Jis rinko juos. — Pilis užšoko ant lovos ir ėmė sklaidyti puslapius. — Apie ką kalba antraštės, tėtuk? — Jis padavė Marchui žurnalą ir prisišliejo greta, įsikibęs jam į parankę.

— „Minuotojas prislinko prie pat vielų užtvaros, saugančios kulkosvaidžio lizdą“, — perskaitė Marchas. — „Keli ugnies pliūpsniai — ir mirtina degančios alyvos čiurkšlė išvedė priešą iš rikiuotės. Ugniasvydininkai turi būti bebaimiai, plieninių nervų kovotojai“.

— O čia?

Ne tokį atsisveikinimą Marchas įsivaizdavo, bet jeigu kaip tik šito berniukas nori... Jis varė toliau:

— „Trokštu kautis už naująją Europą: taip sako trys broliai iš Kopenhagos kartu su savo kuopos vadu SS apmokymo stovykloje Aukštutiniame Elzase. Jie atitiko visas sąlygas, susijusias su rasės ir sveikatos klausimais, ir dabar mėgaujasi vyrišku gyvenimu gryname ore, miško stovykloje.“

— O apie ką čia?

Marchas nusišypsojo:

— Nagi, Pili. Juk tau dešimt metų. Pats gali lengvai perskaityti.

— Bet aš noriu, kad tu perskaitytum. Štai povandeninio laivo nuotrauka, tokio kaip tavo. Kas čia parašyta?

Jis liovėsi šypsojęsis ir padėjo į šalį žurnalą. Kažkas čia ne taip. Tačiau kas? Galiausiai sumojo: tyla. Jau kelias minutes gatvėje nebuvo nieko girdėti — nei pravažiuojančio automobilio, nei žingsnių, nei balsų. Netgi vejapjovė liovėsi burzgusi. Išvydo Pilio akis nukrypstant į langą ir viską suprato.

Kažkur name dzingtelėjo stiklas. Marchas paknopstom šoko prie durų, bet berniukas buvo greitesnis už jį — nusirito nuo lovos, sugriebė už kojų, susiriesdamas apie jas vaisiaus poza, lyg vaikiško prašymo parodija.

— *Prašau neik, tėtuk,* — meldė jis, — *prašau...*

Marchas pirštais sugriebė durų rankeną, bet nepajėgė pajudėti iš vietos. Jautėsi lyg klimpstąs liūne. *Aš jau šitai sapnavau,* šmėkštelėjo mintis. Langas užpakalyje susprogo į vidų, apiberdamas juodu stiklo šukėmis, — dabar kambarys pildėsi tikromis uniformomis su tikrais ginklais. Marchas staiga pasijuto gulįs aukštielninkas, žvelgdamas aukštyn į plastikinius karo lėktuvė-

lius, pašėlusiai šokčiojančius ir besisukiojančius nuo nematomų siūlelių galų.

Girdėjo Pilio balsą: „Viskas bus gerai, tėtuk. Jie tau padės. Padarys tave geresnį. Tuomet galėsi atsikelti ir gyventi su mumis. Jie pažadėjo...

3

Rankos, viršun išverstais delnais, tvirtai surakintos antrankiais jam už nugaros. Du esesininkai atrėmė jį į sieną su Rytų fronto žemėlapiu, priešais atsistojo Globusas. Ačiū Dievui, Pilį išgrūdo už durų.

— Laukiau šios akimirkos, — pareiškė Globusas, — kaip jaunikis laukia nuotakos, — ir iš visų jėgų smogė kumščiu jam į pilvą. Marchas susirietė ir parkrito ant kelių, kartu su savimi nutraukdamas žemyn žemėlapį su visais smeigtukais. Atrodė, niekad nebeatgaus kvapo. Globusas sugriebė jį už plaukų ir kėlė aukštyn, o kūną tampė vėmulys ir podraug pastangos įkvėpti nors kiek deguonies. Globusas vėl smogė, ir jis vėl parkrito. Šitai buvo pakartota keletą sykių. Galiausiai, kai surietęs kelius gulėjo ant kilimo, Globusas pastatė jam ant galvos šono batą, gremždamas padu ausį.

— Žiūrėkit, — nusišiepė jis, — stoviu koją įstatęs į šūdą.

Ir iš kažkur toli Marchą pasiekė vyriškas juokas.

— Kur mergina?

— Kokia mergina?

Globusas pamažu išskėtė Marchui prieš veidą savo trumpus storus pirštus, paskiau ranka, švystelėjusi lanku, nusileido karatė smūgiu jam į inkstus.

Šitai buvo blogiau nei visa iki šiol — akinamai baltas skausmo blyksnis, pervėręs jį visą ir vėl parmušęs ant grindų, vemiantį tulžimi. O blogiausia buvo žinoti, kad esąs dar tik kalno papėdėje, laukia dar ilga kelionė aukštyn. Kankinimo pakopos vėrėsi prieš jį,

kylančios nelyginant natos gamoje, nuo duslaus bosinio smūgio į pilvą, per vidurinį inkstų daužymo registrą, vis tolyn ir aukštyn iki kažkokios nesuvokiamos žmogaus klausai gaidos, iki krištolinio skambesio viršūnės.

— Kur mergina?

— Kokia... mergina?

Jį nuginklavo, apieškojo, paskiau pusiau išstūmė, pusiau išvilko iš namo. Gatvėje buvo susirinkusi nedidelė minia. Pagyvenę Klaros kaimynai stebėjo, kaip jis nulenkta galva įgrūdamas ant užpakalinės BMW sėdynės. Marchas suspėjo gatvėje pamatyti keturis ar penkis automobilius su blykčiojančiais švyturėliais, sunkvežimį, kareivius. Ko jų tikėtasi? Nedidelio mūšio? Pilio vis dar nė ženklo. Antrankiai vertė sėdėti pasilenkus į priekį. Ant užpakalinės sėdynės jam iš abiejų pusių įsispraudė dvejetas gestapininkų. Automobilis pajudėjo iš vietos, ir Marchas matė kai kuriuos senius jau šlepsenant namo, atgalios prie raminamai švytinčių televizorių ekranų.

Jį vežė šiaurėn per šventinį transporto srautą, aukštyn Sarlandštrase, toliau į rytus Princ Albrechtštrase. Penkiasdešimt metrų už pagrindinio gestapo būstinės įėjimo konvojus pasuko dešinėn, pro aukštus kalėjimo vartus į plytomis grįstą kiemą už rūmų.

Marchą ištempė iš automobilio ir pro žemas lauko duris nuvilko žemyn stačiais betoniniais laiptais. Paskiau jo kulnai braukėsi arkinio koridoriaus grindimis. Durys, kamera ir — tyla.

Paliko jį vieną, kad imtų veikti vaizduotė — įprastas metodas. Labai gerai. Jis nuropojo į kampą ir atsirėmė galva į drėgnas plytas. Kiekviena praslinkusi minutė — dar viena papildoma minutė Šarlei keliauti. Prisiminęs Pilį, visą jo melą, sugniaužė kumščius.

Kamerą apšvietė silpna lemputė virš durų, taip pat įkalinta savajame surūdijusių virbų narvelyje. Jis pasižiūrėjo į riešą — nebereikalingas refleksas, nes laikrodį atėmė. Tikriausiai Šarlė šiuo

metu jau netoli Niurnbergo? Jis pamėgino užimti savo mintis gotiškų smailių vaizdais — Šv. Lorenco, Šv. Sebaldaus, Šv. Jokūbo bažnyčios...

Skaudėjo viską — kiekvieną kūno dalį, kurią gebėjo įvardyti, o jie juk pasidarbavo prie jo ne ilgiau kaip penkias minutes. Ir, beje, nepaliko veide jokios žymės. Iš tiesų, pateko į specialistų rankas. Bemaž susijuokė, tačiau tuoj pat liovėsi — suskaudo šonkaulius.

Koridoriumi jį nuvedė į tardymo kambarį: baltintos sienos, sunkus ąžuolinis stalas, iš abiejų jo pusių po kėdę; kampe — geležinė krosnis. Globusas dingo, viskam vadovavo Krebsas. Nuėmė antrankius. Vėlgi įprastas metodas — iš pradžių kietas faras, paskiau minkštas. Krebsas netgi pabandė pajuokauti:

— Normalia tvarka mes būtume suėmę bei pabandę pagąsdinti ir sūnų, kad paskatintume jus bendradarbiauti. Bet jūsų atveju suprantame, kad tokia eiga sukeltų atvirkščią rezultatą. — Saugumo policininko humoras! Šypsodamasis jis atsilošė ant kėdės ir ėmė drožtis pieštuką. — Šiaip ar taip, nuostabus berniukas.

— „Nuostabus“ — tai jūsų žodis. — Mušamas Marchas kažkuriuo metu prisikando liežuvį. Dabar kalbėjo it savaitę išsėdėjęs dantisto kėdėje.

— Praeitą vakarą jūsų buvusiai žmonai davėme telefono numerį, — paaiškino Krebsas, — jeigu kartais pamėgintumėte susisiekti. Berniukas jį įsiminė. Vos tik jus pamatęs, paskambino. Paveldėjęs jūsų smegenis, Marchai. Jūsų iniciatyvą. Turėtumėte juo didžiuotis.

— Šią akimirką mano jausmai sūnui išties stiprūs.

Gerai, pagalvojo jis, *tęskime šitaip. Dar viena minutė, dar vienas kilometras.*

Bet Krebsas jau ėmėsi reikalo, versdamas storo aplanko puslapius.

— Čia du klausimai, Marchai. Pirmas: bendras jūsų politinis patikimumas, turint omeny daugelį metų praeitin. Šiandien tai mums nerūpi — bent ne tiesiogiai. Antras: jūsų elgesys per pasta-

rąją savaitę — konkrečiau, jūsų sąsaja su velionio partijos draugo Liuterio pastangomis pasprukti į Jungtines Valstijas.

— Aš niekaip su tuo nesusijęs.

— Vakar rytą Adolfo Hitlerio aikštėje jūs buvote apklaustas tvarkos palaikymo policininko — tiksliai tuo pat metu, kai išdavikas Liuteris ketino susitikti su amerikiete žurnaliste Megvair ir Jungtinių Valstijų ambasados pareigūnu.

Kaip jie tatai sužinojo?

— Nesąmonė.

— Jūs neigiate buvęs aikštėje?

— Ne. Žinoma, ne.

— Tai kodėl jūs ten buvote?

— Aš sekiau amerikietę.

Krebsas užsirašinėjo.

— Kodėl?

— Ji buvo ta, kuri aptiko partijos draugo Štukarto kūną. Savaime suprantama, įtariau ją kaip buržuazinės demokratinės spaudos agentę.

— Nepudruokit man smegenų, Marchai.

— Gerai. Pasistengiau įsigerinti į jos draugiją. Pagalvojau: jeigu ji užsidūrė ant vieno pensijon pasitraukusio valstybės sekretoriaus lavono, galbūt užsidurs ir ant kito.

— Gana teisinga. — Krebsas pasitrynė smakrą ir kiek pamąstė, paskiau atplėšė naują pakelį cigarečių ir vieną pasiūlė Marchui, pridegdamas degtuku iš dar nenaudotos dėžutės. Marchas giliai užsitraukė į plaučius dūmų. Pastebėjo, kad Krebsas nepasiėmė cigaretės — šios tebuvo dalis vaidybos, tardytojo rekvizitas.

Susiraukęs gestapininkas vėl ėmė sklaidyti savo užrašus.

— Mes manome, kad išdavikas Liuteris ketino atskleisti žurnalistei Megvair tam tikrą informaciją. Kokio pobūdžio buvo ta informacija?

— Visai nenutuokiu. Gal dėl kokios nors meno klastotės?

— Ketvirtadienį jūs apsilankėte Ciuriche. Kodėl?

— Tai vieta, kur nuvyko Liuteris prieš pradingdamas. Norėjau įsitikinti, gal esama kokio nors rakto, kuris padėtų išsiaiškinti, kodėl jis dingo.

— Ir aptikote?

— Ne. Bet mano išvyka buvo sankcionuota. Įteikiau išsamų raportą oberstgrupenfiureriui Nebei. Nematėte to raporto?

— Žinoma, ne. — Krebsas kažką užsirašė. — Oberstgrupenfiureris niekam neatskleidžia savo kortų — netgi mums. Kur Megvair?

— Iš kur man žinoti?

— Turėtumėte žinoti, nes vakar po šaudymo Adolfo Hitlerio aikštėje jūs ją įsisodinote į automobilį.

— Ne aš, Krebsai.

— Taip, jūs, Marchai. Paskui nuvykote į morgą ir apieškojote išdaviko Liuterio asmeninius daiktus — šitai mes tikrai žinome iš daktaro Aislerio.

— Aš nežinojau, kad tie daiktai *buvo* Liuterio, — atšovė Marchas. — Kiek supratau, jie priklausė žmogui, pavarde Štarkas, kuris stovėjo tris žingsnius nuo Megvair, kai buvo nušautas. Savaime suprantama, man buvo įdomu pamatyti, ką jis nešėsi, nes aš domėjausi Megvair. Be to, jeigu prisimenate, penktadienio vakarą kaip tik *jūs* parodėte man tai, ką pasakėte esant Liuterio kūnu. Beje, vien iš smalsumo, kas nušovė Liuterį?

— Nesvarbu. Ką jūs tikėjotės surasti morge?

— Daug ką.

— Ką? Kalbėkite aiškiai!

— Blusų. Utėlių. Išbertą odą nuo šūdinų drabužių.

Krebsas numetė pieštuką ir susikryžiavo rankas.

— Esate protingas vyras, Marchai. Guoskite save tuo, kad pripažįstame nors tokį jūsų bruožą. Manote, gaištume su jumis sušiktą laiką, jeigu būtumėte koks nors riebus mulkis kaip jūsų draugas Maksas Jėgeris? Neabejoju, gebėtumėte taip tęsti valandų valandas. Bet mes neturime tiek valandų ir nesame tokie kvaili, kaip jūs manote. — Jis pasklaidė popierius, savimi patenkintas nusišiepė ir sužaidė tūzu:

— Kas buvo lagaminėlyje, kurį pasiėmėte iš oro uosto?

Marchas nė nemirktelėjęs atrėmė jo žvilgsnį. *Vadinasi, jie visą laiką žinojo!*

— Kokiame lagaminėlyje?

— Lagaminėlyje, kuris primena tuos, kokius nešiojasi daktarai. Lagaminėlyje, kuris ne itin sunkus, tačiau jame galėtų būti popieriai. Lagaminėlyje, kurį Frydmanas atidavė jums trisdešimt minučių prieš tai, kai paskambino mums. Suprantate, Marchai, grįžęs pas save į kabinetą, rado teleksą iš Princ Albrechtštrasės — perspėjimą sulaikyti jus, kad neišvyktumėte iš šalies. Išvydęs tai, jis nusprendė — kaip pilietis patriotas — būsiant geriausia mus informuoti apie jūsų apsilankymą.

— Frydmanas! — pakartojo Marchas. — „Pilietis patriotas"? Jis mulkina jus, Krebsai. Slepia kokias nors savo machinacijas.

Krebsas atsiduso. Atsistojo ir apėjo už Marcho kėdės, padėdamas rankas ant atkaltės.

— Kai šitai baigsis, norėčiau geriau su jumis susipažinti. Tikrai. Jeigu tik, žinoma, iš jūsų dar kas nors liks, su kuo būtų galima susipažinti. Kodėl tokie kaip jūs pasidaro blogi? Įdomu. Grynai praktiniu požiūriu. Kad būtų galima užbėgti tam už akių ateityje.

— Jūsų aistra tobulėti pagirtina.

— Vėl jūs savo, ką? Destis, kaip pažiūrėsi. Dalykai Vokietijoje keičiasi, Marchai, — iš vidaus, — ir jūs būtumėte galėjęs tame dalyvauti. Reichsfiureris pats asmeniškai domisi naująja karta — įsiklauso mūsų, paaukština tarnyboje. Tiki pertvarka, didesniu atvirumu, pokalbiais su amerikiečiais. Tokių žmonių kaip Odilas Globocnikas laikai praeina. — Pasilenkęs jisai sukuždėjo Marchui į ausį: — Ar žinote, kodėl Globusas jūsų nemėgsta?

— Apšvieskite mane.

— Nes verčiate jį jaustis kvailu. Globuso požiūriu, tai mirtinas įžeidimas. Padėkite man, ir aš apsaugosiu jus nuo jo. — Krebsas atsitiesė ir tęsė įprastu balsu: — Kur ta moteris? Kokią informaciją Liuteris norėjo jai perduoti? Kur Liuterio lagaminėlis?

Vis tie patys trys klausimai — iš naujo ir iš naujo.

Per tardymus pasireiškia mažų mažiausia tokia ironija: tardomieji gali sužinoti tiek pat — ar netgi daugiau — kaip ir tardytojai.

Iš to, ko Krebsas klausė, Marchas galėjo spręsti, kiek šis žino. Apie kai kuriuos dalykus — labai daug: pavyzdžiui, žinojo, kad Marchas apsilankė morge ir kad atsiėmė iš oro uosto lagaminėlį. Tačiau esama ir reikšmingos spragos. Jeigu tiktai Krebsas nelošia kokios velniškai klastingos partijos, panašu, kad jis visai nenutuokia apie Liuterio žadėtosios amerikiečiams informacijos *pobūdį*. Tik šia netvirta aplinkybe Marchas grindė vienintelę savo viltį.

Po tuščiai praėjusio pusvalandžio atsidarė durys ir jose pasirodė Globusas, rankoje supdamas ilgą nugludintą medinę kuoką. Už jo stovėjo dvejetas kresnų žaliūkų juodomis uniformomis.

Krebsas pašoko ir išsitempė padėtin „ramiai".

Globusas paklausė:

— Na kaip, viską prisipažino?

— Ne, *herr* obergrupenfiureri.

— Kaip netikėta. Tuomet, manau, mano eilė.

— Taip, tikrai. — Pasilenkęs prie stalo, Krebsas susirinko popierius.

Nejau Marchui pasirodė, ar jis iš tiesų tame ilgame bejausmiame veide pamatė šmėkštelint gailesį, netgi pasidygėjimą?

Krebsui išėjus, Globusas suskato vaikštinėti pirmyn ir atgal, niūniuodamas seną partijos žygio dainą ir vilkdamas akmeninėmis grindimis medžio strampą.

— Ar žinai, kas tai, Marchai? — Jis luktelėjo. — Ne? Nežinai, ką atsakyti? Tai amerikiečių išradimas. Beisbolo lazda. Vienas mano draugužis iš ambasados Vašingtone parvežė. — Pora sykių jis pasišvaistė ja sau apie galvą. — Galvoju suburti SS komandą. Galėtume žaisti prieš amerikiečių armiją. Kaip tu manai? Gebelsas susidomėjo. Mano, kad amerikiečių masės gerai sureaguotų į nuotraukas. — Globusas atrėmė lazdą į sunkų medinį stalą ir ėmė atsiseginėti kitelį. — Jeigu nori sužinoti mano nuomonę, klaida buvo padaryta iš pat pradžių, trisdešimt šeštaisiais, kai Himleris pasakė, kad Reiche kiekvienas Kripo plokščiapėdis privalo nešioti

SS uniformą. Štai kaip pas mus atsidūrė tokios atmatos kaip tu ir susiraukšlėję seni pūzrai kaip Artūras Nebė. — Jis padavė kitelį vienam iš sargybinių ir ėmė raitotis rankoves. Paskiau netikėtai pratrūko šaukti: — Dieve mano, mes žinodavome, kaip elgtis su tokiais žmonėmis kaip tu! Tačiau dabar išglebome. Nebeklausiama: „Ar pakaks jam ištvermės?“, bet „Ar jis turi doktoratą?“ Mums nereikėjo doktoratų Rytuose keturiasdešimt pirmaisiais, kai spausdavo penkiasdešimties laipsnių šaltis ir tavo myžalas sustingdavo ore. Reikėjo klausytis Krebso, Marchai. Būtų buvę geriau. Kad tu užsikruštum, manau, jis vienas iš jūsų šutvės. „Jums leidus, *herr* obergrupenfiureri, — pamėgdžiojo jis, — įtariamąjį pirmiau norėčiau apklausti aš. Manau, galbūt prie jo reikia subtiliau prieiti“. Subtiliau šiknon. Kas tu toks? Jeigu būtum mano šuo, sušerčiau tau nuodų.

— Jeigu būčiau jūsų šuo, suėsčiau juos.

Globusas nusišiepė vienam iš sargybinių:

— Tik paklausykite to didžiuoklio! — Jis pasispjaudė delnus ir paėmė beisbolo lazdą, paskiau pasisuko į Marchą: — Peržiūrėjau tavo bylą. Matau, esi neblogas rašeiva. Vis užsirašinėji pastabas, sudarinėji sąrašus. Na, nedaug trūksta, kad būtum rašytojas. Sakyk — tu kairiarankis ar dešiniarankis?

— Kairiarankis.

— Vėl melas. Dėk ant stalo dešinę ranką.

Marchas pajuto, lyg krūtinę suveržtų geležiniai žiedai. Vos pajėgė kvėpuoti.

— Papūskit į uodegą.

Globusas žvilgtelėjo į sargybinius, ir tvirtos rankos sugriebė Marchą iš užpakalio. Kėdė pasviro, ir jis galva buvo prilenktas prie stalo. Vienas esesininkas užlaužė jam kairę ranką aukštai už nugaros, pasuko, ir Marchas sustūgo iš skausmo, o kitas tuo metu sugriebė laisvąją ranką. Mažne užsiropštęs ant stalo, keliu prispaudė ją tuoj žemiau Marcho alkūnės, prirakindamas dilbį delnu žemyn prie medinių lentų.

Per kelias sekundes visa liko pritvirtinta. Pajėgė nežymiai judėti tik pirštai — nelyginant į spąstus įkliuvęs paukštukas.

Globusas stovėjo metrą nuo stalo, lengvai braukdamas lazdos galu per Marcho krumplius. Paskiau pakėlė ją, it kirviu užsimojo plačiu, trijų šimtų laipsnių lanku, ir iš visų jėgų smogė žemyn.

Jis nenualpo. Bent iš pradžių. Sargybiniai paleido, ir jisai nuslydo ant kelių, palikdamas ant stalo it sraigės pėdsaką ruožą drykstančių iš burnos seilių. Jo ranka tebebuvo ištiesta. Kurį laiką klūpėjo toje pat padėtyje, kol pakėlęs galvą išvydo, kas likę iš plaštakos — kažkokia nepažįstama kraujo ir kremzlių masė ant mėsininko trinkos. Ir tuomet nualpo.

Žingsniai tamsoje. Balsai.
— Kur bobšė?
Spyris.
— Apie ką buvo informacija?
Spyris.
— Ką tu išvogei?
Spyris. Vėl spyris.
Aulinis batas primynė pirštus, sukiojo juos, gremžė į akmenį.

Kai jis vėl atsipeikėjo, gulėjo kampe, sulaužyta ranka brinksojo ant grindų greta it paliktas prie savo motinos negyvas naujagimis. Iš kažkur atsiradęs žmogus — gal Krebsas — tupėjo priešais ir kažką kalbėjo. Marchas pabandė sutelkti dėmesį.

— Kas čia? — klausė Krebso burna. — Ką tatai reiškia?

Gestapininkas buvo padusęs, lyg bėgiojęs aukštyn žemyn laiptais. Viena ranka suėmęs Marcho smakrą, atgręžė veidu į šviesą. Kitoje laikė pluoštą popierių.

— Ką tatai reiškia, Marchai? Jie buvo paslėpti jūsų automobilyje. Lipnia juosta pritvirtinti po prietaisų skydu. Ką tatai reiškia?

Marchas patraukė galvą ir nusuko veidą į tamsuojančią sieną.

Tap, tap, tap. Tapenimas pasąmonėje. *Tap, tap, tap.*

Kiek vėliau — jis nepajėgė tiksliau nustatyti, nes laikas nesidavė išmatuojamas, tai lėkė visu greitumu, tai vos šliaužė — viršum jo sušmėžavo baltas chalatas. Blykstelėjo plienas. Prieš akis statmenai pakibo plonytė geležėlė. Marchas pabandė pasitraukti, bet riešą surakino kažkieno pirštai, ir į veną įsmigo adata. Iš pradžių, kai tie pirštai palietė ranką, jisai sustūgo, bet paskiau pajuto gyslomis išplintant maldančias sroves, ir skausmas atlėgo.

Dalyvaujantis kankinimuose gydytojas buvo senas ir pakumpęs. Kupinam dėkingumo Marchui atrodė, kad anas turbūt daugel metų gyvenąs tame požemyje. Į odos poras įsismelkęs vietos purvas, po akimis tamsūs maišeliai. Nepratardamas nė žodžio, išvalė žaizdą, sutepė skaidriu skysčiu, atsiduodančiu ligoninėmis ar morgais, ir tvirtai sutvarstė krepo vyturu. Paskiau, vis taip pat tylėdamas, kartu su Krebsu padėjo Marchui atsistoti. Abu vėl pasodino jį ant kėdės. Priešais ant stalo atsirado emaliuotas puodelis saldžios baltintos kavos. Į sveikąją ranką įsprausta cigaretė.

4

Sau mintyse Marchas pastatė sieną. Anapus jos patalpino skriejančią automobiliu Šarlę. Siena buvo aukšta, sudėliota iš visko, ką gebėjo savo vaizduote surinkti, — iš didžiulių akmens luistų, betono blokų, apdegintų geležinių lovos rėmų, apverstų tramvajaus vagonų, lagaminų, vaikų vežimėlių, — ir tęsėsi į abi puses per saulės nutviekstą Vokietijos kaimo kraštovaizdį kaip atviruke su Didžiąja kinų siena. Pats jis patruliavo teritoriją priešais ją. *Nepraleisiąs nieko už sienos.* Visa kita tegu jie pasiima.

Krebsas skaitė Marcho užrašus. Sėdėjo alkūnėmis užsikvempęs ant stalo, parėmęs kumščiais smakrą. Kartkartėmis patraukdavo ranką perversti puslapį, vėl sugrąžindavo atgal, ir toliau skaitė. Marchas stebėjo jį. Po kavos ir cigaretės, o, svarbiausia, po injekcijos, prislopinusios skausmą, jis jautė mažne euforiją.

Krebsas baigė skaityti ir trumpam užsimerkė. Kaip visada

vis toks pat baltas veidas. Galop jis išlygino puslapius ir padėjo priešais save, greta Marcho bloknoto ir Bulerio užrašų knygutės. Kelis milimetrus pataisė jų vietas, sustumdė tiksliai vienon linijon it parade. Galbūt veikė vaistas, tačiau staiga Marchas viską ėmė matyti labai aiškiai — kad rašalas ant pigaus pluoštinio popieriaus šiek tiek išskydęs, nuo kiekvienos raidės į šalis žėlė mažučiai plaukeliai; kad Krebsas prastai nusiskutęs: tas guotas juodų šerių odos raukšlėje po nosimi. Jam netgi rodėsi, kad tyloje girdi krentant dulkes, barbenant jas į stalą.

— Jūs mane pribaigėte, Marchai.

— Pribaigiau?

— Šitais. — Krebso ranka pakibo centimetrą virš užrašų.

— Priklauso nuo to, kas žino, kad juos turite.

— Vienas toks kretinas unteršarfiureris, kuris dirba garaže. Aptiko juos, kai atvežėme jūsų automobilį. Perdavė tiesiai man. Globusas nieko nežino — kol kas.

— Vadinasi, pats ir atsakėte.

Krebsas įniko įnirtingai trintis delnais veidą, lyg šluostytųsi vandenį. Liovėsi ir, prispaudęs prie skruostų plaštakas, žvelgė pro praskėstus pirštus į Marchą.

— Kas čia dedasi?

— Juk mokate skaityti.

— Moku, bet nesuprantu. — Krebsas pasičiupo puslapius ir ėmė šiuos sklaidyti. — Pavyzdžiui, štai čia — kas tasai „Ciklonas B“?

— Kristalizuotas ciano vandenilis. Prieš tai naudotas anglies viendeginis. O dar anksčiau — kulkos.

— O čia — „Aušvicas-Birkenau“. „Kulmhofas“. „Belzekas“. „Treblinka“. „Maidanekas“. „Sobiboras“.

— Žudynių vietos.

— Tie skaičiai: aštuoni tūkstančiai per dieną...

— Kiek iš viso buvo galima sunaikinti Aušvice-Birkenau, naudojant dujų kameras ir krematoriumus.

— O tie vienuolika milijonų?

— Vienuolika milijonų — bendras skaičius Europos žydų,

kurie buvo medžiojami. Galbūt pavyko išgaudyti visus. Kas žino? Daug aš jų čionai nematau, o jūs?

— Šit pavardė: „Globocnikas“...

— Globusas vadovavo SS ir policijai Liubline. Jis pastatė žudymo centrus.

— Aš nežinojau. — Krebsas numetė ant stalo užrašus, lyg tie būtų užkrėsti. — Nieko apie tai nežinojau.

— Aišku, žinojote! Žinojote kassyk, kai kas nors pajuokaudavo apie „kelionę į Rytus“, kassyk, kai išgirsdavote kokią nors motiną grasinant vaikui, kad išlėksiąs pro kaminą, jeigu neklausysiąs. Mes žinojome, kai įsikeldavome į jų namus, kai perimdavome jų nuosavybę, jų darbus. Žinojome, bet neturėjome faktų. — Kaire ranka Marchas parodė į užrašus. — O šie kaulus apaugina mėsa. Ir padeda kaulus ten, kur anksčiau buvo tik tuščia vieta.

— Aš norėjau pasakyti: nežinojau, kad Buleris, Štukartas ir Liuteris buvo prie to prisidėję. Nežinojau apie Globusą...

— Taip. Tiesiog manėte, kad tiriate meno kūrinių grobstymą.

— Tai tiesa! Tai tiesa! — kartojo Krebsas. — Trečiadienio rytą — ar gebate prisiminti tiek į praeitį? — dar tyriau korupciją „Vokiečių darbo fronte“: darbo leidimų pardavinėjimą. Ir staiga it perkūnas iš giedro dangaus: mane iškviečia pas reichsfiurerį pokalbiui prie keturių akių. Jis man pasako, kad valstybės tarnautojai pensininkai demaskuoti stambioje meno kūrinių aferoje. Esą gali kilti didžiulių nepatogumų partijai. Byla pavesta obergrupenfiureriui Globocnikui. Aš išsyk turįs vykti į Švanenverderį ir vykdyti jo įsakymus.

— Kodėl jūs?

— O kodėl ne? Reichsfiureris žino, kad aš domiuosi menu. Mes apie tuos dalykus ir kalbėjomės. Paprasčiausiai turėjau sudaryti vertybių katalogą.

— Betgi jūs turėjote suprasti, kad Globusas nužudė Bulerį ir Štukartą?

— Be abejo. Nesu idiotas. Man, kaip ir jums, gerai žinoma Globuso reputacija. Bet Globusas veikė vykdydamas Heidricho

įsakymus, ir jeigu Heidrichas suteikė jam veiksmų laisvę, idant apsaugotų partiją nuo viešo skandalo, tai kas aš toks, kad pasipriešinčiau?

— Kas jūs toks, kad pasipriešintumėte? — pakartojo Marchas.

— Kalbėkime atvirai, Marchai. Sakote, jų mirtys neturėjo nieko bendra su ta afera?

— Ničnieko. Afera — sutapimas, tapęs gera priedanga, tik tiek.

— Tačiau tatai atrodė logiška. Paaiškino, kodėl Globusas veikė kaip valstybės budelis ir kodėl jis žūtbūt stengėsi perimti iš Kripo tyrimą. Trečiadienį vakare Švanenverderyje aš tebekatalogavau paveikslus, kai jis atlėkė įsiutęs — dėl jūsų. Pasakė, kad jūs oficialiai nušalintas nuo bylos, tačiau įsilaužėte į Štukarto butą. Įsakė man tenai nuvažiuoti ir jus suimti. Tą aš ir padariau. Ir žinokite: jeigu Globusas būtų galėjęs pasielgti savaip, jums būtų buvęs galas, tačiau sukliudė Nebė. Paskiau, penktadienį vakare, mes aptikome, kaip manėme, Liuterio lavoną geležinkelio stoties manevriniame sektoriuje ir, atrodė, byla užsibaigė.

— Kada sužinojote, kad lavonas ne Liuterio?

— Šeštadienį apie šeštą ryto. Globusas paskambino man į namus. Pasakė turįs informaciją, kad Liuteris tebegyvas ir ketinąs devintą susitikti su amerikiete žurnaliste.

— Jis tai sužinojo, — pareiškė Marchas, — gavęs užuominą iš Amerikos ambasados.

Krebsas prunkštelėjo:

— Kas dar per nesąmonė? Sužinojo, nes linija buvo pasiklausoma.

— Negali būti...

— Kodėl gi? Pats pasižiūrėkite. — Atvertęs vieną iš savo aplankų, Krebsas išėmė plonyčio rusvo popieriaus lapą.

— Vidurnaktį jis skubiai buvo pristatytas iš Šarlotenburgo pasiklausymo stoties.

Marchas perskaitė:

Tyrimų tarnyba *Visiškai slaptai*
G745,275
23.51

VYRAS: Klausiate, ko aš noriu? Kaip manote, ko aš noriu? Prieglobsčio jūsų šalyje.

MOTERIS: Pasakykite, kur esate.

VYRAS: Aš galiu sumokėti.

MOTERIS: [Pertraukia]

VYRAS: Turiu informacijos. Tam tikrų faktų.

MOTERIS: Pasakykite, kur esate. Atvažiuosiu jūsų pasiimti. Nuvyksime į ambasadą.

VYRAS: Per anksti. Dar ne laikas.

MOTERIS: Kada?

VYRAS: Rytoj rytą. Klausykitės. Devintą valandą. Didžiojoje menėje. Ant pagrindinių laiptų. Supratote?

Jis vėl girdėjo jos balsą; tartum juto jos kvapą; lietė ją.

Kažkas krustelėjo jo atminties kamputyje. Pastūmė atgal per stalą popierių Krebsui, kuris sugrąžino šį į aplanką ir vėl prašneko:

— Kas toliau nutiko, jūs žinote. Globusas pasistengė, kad Liuterį nušautų, kai tik šis pasirodys — ir, prisipažinsiu, šitai mane sukrėtė. Padaryti tokį dalyką viešoje vietoje... Pagalvojau: tasai žmogus pamišęs. Aišku, tuomet nežinojau, kodėl jam taip rūpėjo, kad Liuteris nebūtų sučiuptas gyvas. — Jis staiga nutilo, lyg būtų užsimiršęs, kur esąs ir kokį vaidmenį privaląs vaidinti. Paskubom užbaigė: — Mes apieškojom kūną ir nieko neradome. Tuomet ėmėmės jūsų.

Ranką Marchui vėl pradėjo tvinkčioti. Nuleido akis ir išvydo pro baltą tvarstį besisunkiančias raudonas dėmes.

— Kelinta valanda?
— Penkios keturiasdešimt penkios.
Ji keliauja jau beveik vienuolika valandų.
Dieve, jo ranka... Raudonos dėmės plėtėsi, liejosi viena su kita, sudarydamos kruvinas salas.

— Iš viso jų buvo keturi, — pasakė Marchas. — Buleris, Štukartas, Liuteris ir Kricingeris.
— Kricingeris? — Krebsas užsirašė.
— Frydrichas Kricingeris, Reicho kanceliarijos departamento direktorius. Jumis dėtas, aš nieko neužsirašinėčiau.
Krebsas padėjo į šalį pieštuką.
— Jiems kėlė rūpestį ne pati naikinimo programa, — prisiminkite, buvo aukšti partijos pareigūnai, — o tai, kad neturėta atitinkamo fiurerio įsakymo. Nieko nebuvo nurodyta raštu. Jie teturėjo žodinius Heidricho ir Himlerio patikinimus, kad kaip tik to norįs fiureris. Galima dar cigaretę?
Krebsas jam padavė, ir, su pasigardžiavimu užsitraukęs keletą dūmų, Marchas kalbėjo toliau:
— Tai tik prielaidos, suprantate? — Jo tardytojas linktelėjo. — Spėju, jie savęs paklausė: kodėl nėra tiesioginės rašytinės sąsajos tarp fiurerio ir šios politikos? Ir taip pat spėju, jie sau atsakė: kadangi tas dalykas toks siaubingas, niekas neturi matyti, kad į jį įsivėlęs valstybės vadovas. Taigi kur šitai juos palieka? Palieka mėšle. Mat jeigu Vokietija pralaimėtų karą, jie galėtų būti teisiami kaip kriminaliniai nusikaltėliai, o jeigu Vokietija laimėtų, kada nors juos galėtų padaryti atpirkimo ožiais už didžiausias istorijoje masines žudynes.
Krebsas sumurmėjo:
— Kažin ar man reikia tai žinoti.
— Taigi jie nusprendė apsidrausti. Surašė patvirtintus priesaika parodymus — šitai nesudarė sunkumų, juk trys iš jų buvo teisininkai — ir kada tik galėdavo, išimdavo dokumentus. Taip pamažu jie sukaupė nemenką dosjė. Numatė, kaip save pridengs bet kurios baigties atveju. Jeigu laimėtų Vokietija ir prieš juos būtų

imtasi kokių nors veiksmų, galėtų pagrasinti atskleisią, ką žiną. O jeigu laimėtų sąjungininkai, galėtų pasakyti: žiūrėkite, mes priešinomės tokiai politikai ir netgi rizikavome gyvybėmis, rinkdami apie tai informaciją. Liuteris dar papildė šiokiu tokiu šantažo atspalviu — dokumentais, kompromituojančiais amerikiečių ambasadorių Londone Kenedį. Duokite man šituos.

Marchas linktelėjo į savo bloknotą ir Bulerio užrašų knygutę. Kiek padvejojęs, Krebsas pastūmė abu per stalą.

Viena ranka sunkiai sekėsi atversti bloknotą. Permirkusiu tvarsčiu jis tepliojo puslapius.

— Stovyklos buvo organizuotos taip, kad neliktų liudininkų. Specialiai paskirti kaliniai aptarnaudavo dujų kameras ir krematoriumus. Galop tuos specialiuosius kalinius pačius sunaikindavo, pakeisdavo kitais, kuriuos irgi sunaikindavo. Ir taip toliau. Jeigu šitai galėjo dėtis žemiausiu lygiu, tuomet kodėl nepamėginus ir aukščiausiuoju? Žiūrėkite. Vanzės pasitarime dalyvavo keturiolika pareigūnų. Pirmasis miršta penkiasdešimt ketvirtaisiais. Dar vienas — penkiasdešimt penktaisiais. Paskiau po vieną per metus penkiasdešimt septintaisiais, penkiasdešimt devintaisiais, šešiasdešimtaisiais, šešiasdešimt pirmaisiais, šešiasdešimt antraisiais. Veikiausiai įsibrovėliai ketino nužudyti Liuterį šešiasdešimt trečiaisiais, ir jis nusisamdė apsaugą. Bet slinko laikas, nieko neįvyko, ir tuomet jis nusprendė, jog būta tik kokio nors sutapimo.

— Gana, Marchai.

— Nuo šešiasdešimt trečiųjų įvykiai pradėjo rutuliotis sparčiau. Gegužę miršta Klopferis. Gruodį — pasikaria Hofmanas. Šių metų kovą Kricingeris bomba susprogdinamas automobilyje. Dabar Buleris rimtai išsigąsta. Tam pastūmėja Kricingeris. Jis miršta pirmasis iš jų grupelės.

Marchas paėmė užrašų knygutę.

— Matote, štai čia jis kryžiuku pažymėjęs Kricingerio mirties datą. Bet paskui slenka dienos, nieko neatsitinka, tad galbūt jie esą saugūs. Paskiau, balandžio devintąją — vėl kryžiukas! Senas Bulerio kolega iš Generalinės gubernijos, Šiongartas, paslysta po U-bano traukinio ratais „Zoologijos sodo“ stotyje. Švanenverderyje panika! Bet jau per vėlu...

— Pasakiau: gana!

— Mane trikdė vienas klausimas: kodėl per pirmuosius devynerius metus — aštuonios mirtys, o paskui vien per pastaruosius šešis mėnesius — šešios? Kodėl tokia skuba? Kam taip baisiai rizikuoti, prieš tai turėjus tiek kantrybės? Antra vertus, mes, policininkai, retai pakeliame akis nuo purvo ir apsižvalgome plačiau, ar ne? Visa turėjo būti baigta iki praeito antradienio, parengta mūsų gerų naujųjų draugų, amerikiečių, vizitui. Ir čia iškyla dar vienas klausimas...

— Duokit šen! — Krebsas išplėšė Marchui iš rankų užrašų knygutę ir bloknotą. Už durų koridoriuje suskambo Globuso balsas...

— ... visa tai Heidrichas darė savo paties iniciatyva ar vykdydamas įsakymus iš aukščiau? Įsakymus galbūt to paties asmens, kuris nenorėjo palikti savo parašo nė ant vieno dokumento?..

Krebsas jau buvo atidaręs krosnį ir kimšo į ją popierius. Kurį laiką šie gulėjo smilkdami ant anglių, paskiau įsiplieskė geltona liepsna, ir tuo pat metu kameros duryse pasisuko raktas.

5

— Kulmhofas! — šaukė jis Globusui, kai skausmas darėsi nebepakenčiamas. — Belzekas! Treblinka!

— Nagi, po truputėlį stumiamės priekin, — nusišiepė Globusas savo padėjėjams.

— Maidanekas! Sobiboras! Aušvicas-Birkenau! — Šiais vardais jis it skydu dengėsi nuo smūgių.

— Ką turiu daryti? Sudžiūti ir numirti? — Atsitūpęs Globusas sugriebė Marchą už ausų, atgręždamas veidu į save. — Tai tik vardai, Marchai. Tenai nieko nebelikę, netgi nė plytos. Niekas tuo niekad nepatikės. Ir žinai, ką tau pasakysiu? *Dargi ne visi iš jūsų tuo patikės.* — Globusas spjovė jam į veidą — gumulą pilkšvai geltonų skreplių. — Štai kiek tatai rūpės pasauliui. — Nustūmė nuo savęs Marchą, ir šis galva trinktelėjo į akmenines grindis. — Nagi. Darsyk. Kur mergšė?

6

Laikas šliaužė it perlaužtu stuburu. Marchas drebėjo. Dantys barškėjo it prisukamo žaislo. Metų metus čia buvę kiti kaliniai. Tartum antkapiuose savo suaižėjusiais nagais ant kameros sienų jie pabraižę: „J. F. G. 57.2.22". „Katia". „H. K. 44 gegužė". Kažkuris nenuėjo toliau kaip tik iki pusės „E", iki išseko jėgos ar laikas. Ir vis dėlto tas noras rašyti...

Jis pastebėjo, kad nė vienas iš brėžių nesiekė aukščiau kaip metrą nuo grindų.

Nuo skausmo rankoje krėtė drugys. Jis klejojo. Kažkoks šuo nasrais traiškė jam pirštus. Užsimerkęs bandė sumoti, kaip dabar veikia laikas. Kai paskutinįsyk paklausė Krebsą, buvo — kiek? — bemaž šešios. Paskui juodu kalbėjosi dar gal pusvalandį. Vėliau vyko antras susitikimas su Globusu — amžinybę. O dabar šis tarpsnis kameros vienumoje, slenkantis tai švieson, tai tamson, tempiamas vienon pusėn begalinio nuovargio, kiton — to šuns.

Grindys šildė skruostą, glotnaus akmens tartum nebeliko...

Jisai sapnavo savo tėvą — kokį sapnuodavo vaikystėje: sustingusi fotografijoje figūra atgijo, mojo ranka nuo plaukiančio iš uosto laivo denio, mojo, vis mažėdama tolyje, kol galop visai išnyko. Sapnavo Jostą, bėgantį vietoje, iškilmingu balsu deklamuojantį savo poeziją: „Šeri taip žvėrį žmoguje/Teauga jis..." Sapnavo Šarlę.

Bet daugiausia sapnavo vėl esąs Pilio miegamajame tą siaubingą akimirką, kai suprato, ką berniukas padaręs iš meilės — *meilės!* — jam, kai rankomis siekė durų, bet kojomis buvo įkliuvęs į spąstus, o langas su trenksmu išdužo, ir šiurkščios rankos sugriebė už pečių...

Kalėjimo prižiūrėtojas purtė jį už pečių, kad prabustų.

— Stot!

Gulėjo susirietęs vaisiaus poza, kairiu šonu ant grindų — visą kūną peršėjo, sąnariai sustingę išvien. Prižiūrėtojas išbudino šunį,

ir Marchą supykino. Vemti nebuvo kuo, bet iš seno papratimo skrandis vis tiek tampėsi. Kamera kažkur nutolo ir tuoj pat vėl sugrįžo. Jį pastatė ant kojų. Prižiūrėtojas tabalavo antrankiais. Greta jo stovėjo Krebsas — ačiū Dievui, ne Globusas.

Krebsas su pasidygėjimu pažvelgė į jį ir pasakė sargui:

— Verčiau uždėkite juos iš priekio.

Rankas surakino priekyje, užmaukšlino ant galvos kepurę, ir Marchą, sulinkusias pečiais, nuvedė koridoriumi, paskiau laiptais, ir galop jis atsidūrė gryname ore.

Šalta, giedra naktis. Dangus viršum kiemo nubarstytas žvaigždėmis. Namų ir automobilių apybrėžos pasidabruotos mėnesienos. Krebsas įstūmė jį ant užpakalinės mersedeso sėdynės ir pats iš paskos įsiropštė vidun. Jis tarstelėjo vairuotojui:

— Į „Kolumbijos rūmus“. Užrakinkite dureles.

Durelių skląsčiai užsišovė, ir Marchui šiek tiek atlėgo.

— Nepuoselėkite vilčių, — metė Krebsas. — Obergrupenfiureris tebelaukia jūsų. „Kolumbijoje“ turime modernesnę techniką, tik tiek.

Jie išvažiavo pro vartus. Bet kuris, pamatęs iš šalies, tartų, kad automobilyje du SS karininkai ir jų vairuotojas. Sargybinis atidavė pagarbą.

„Kolumbijos rūmai“ buvo per tris kilometrus į pietus nuo Princ Albrechtštrasės. Patamsėję valstybiniai pastatai netrukus užleido vietą apleistiems administraciniams korpusams ir lentomis užkaltiems sandėliams. Rajoną netoliese kalėjimo šeštajame dešimtmetyje numatyta perstatyti, ir Špiero buldozeriai jau buvo daug ką sugriovę. Bet pinigai baigėsi anksčiau, nei suspėta bent ką atstatyti. Dabar melsvoje šviesoje žolėmis apžėlę apleistos žemės lopiniai atrodė nelyginant kadaise vykusių mūšių užkampiai. Tarp jų tamsiose šalutinėse gatvelėse gyveno gausios kolonijos gastarbeiterių iš Rytų Europos.

Marchas sėdėjo ištiestomis kojomis, galvą atlošęs į odinės sėdynės nugarėlę, kai Krebsas, staiga prisilenkęs prie jo, sušuko:

— O, kad tu užsikruštum! — Jis pasisuko į vairuotoją: — Jis leidžia į kelnes. Sustokit čia.

Vairuotojas nusikeikė ir stipriai numynė stabdžius.

— Atidarykite dureles!

Krebsas išlipo, apėjo iš Marcho pusės ir ištempė jį laukan.

— Greičiau! Negi terliosimės visą naktį! — Pasigręžęs į vairuotoją metė: — Minutėlę. Negesinkit variklio.

Marchas pasijuto stumiamas — klupdamas žengė per stambius akmenis, kažkokiu skersgatviu, pro apleistos bažnyčios duris, ir šit jau Krebsas nusega antrankius.

— Esate laimės kūdikis, Marchai.

— Nesuprantu...

— Turite gerą dėdulę.

Tap, tap, tap. Iš bažnyčios patamsio. *Tap, tap, tap.*

— Reikėjo išsyk pas mane ateiti, berniuk, — kalbėjo Artūras Nebė. — Būtumėte išvengęs tokios kančios. — Jis pirštais perbraukė Marchui skruostą. Tirštoje tamsoje Marchas nematė jo veido, tik neryškią blyškią dėmę.

— Imkite mano pistoletą. — Krebsas įspraudė Marchui į kairę ranką liugerį. — Imkite! Jūs mane apmovėte. Užvaldėte ginklą. Suprantate?

Nejau jisai sapnuojąs? Tačiau pistoletas ganėtinai apčiuopiamas...

Nebė vis kalbėjo — tyliai, įtaigiai:

— Ak, Marchai. Šįvakar pas mane atėjo Krebsas — sukrėstas! koks sukrėstas! — ir papasakojo, ką jūs turite. Žinoma, mes visi tai įtarėme, bet neturėjome įrodymų. Dabar privalote tai išgabenti. Mūsų visų labui. Privalote sustabdyti tuos šunsnukius...

Krebsas pertraukė:

— Atleiskite, pone, bemaž laikas. — Jis parodė pirštu. — Antai ten, Marchai. Matote? Automobilį?

Tolimajame skersgatvio gale, po sudaužytu gatvės žibintu Marchas įžvelgė tik žemą siluetą, išgirdo burzgiant variklį.

— Ką tai reiškia? — Jis vedžiojo akimis nuo vieno prie kito.

— Eikit ir sėskit į automobilį. Nebegalime gaišti. Suskaičiuoju iki dešimt ir imsiu šaukti.

— Nenuvilkite mūsų, Marchai. — Nebė žnybtelėjo jam skruostą. — Jūsų dėdulė senas, bet tikisi dar pagyventi ir pamatyti, kaip tie šunsnukiai bus pakarti. Važiuokite. Išgabenkite tuos dokumentus. Pasistenkite, kad jie būtų paskelbti. Suteikdami jums šansą, mes viskuo rizikuojame. Pasinaudokite juo. Eikite.

Krebsas tarė:

— Aš skaičiuoju: vienas, du, trys...

Marchas delsė, žengė kelis žingsnius ir leidosi nevikriai bėgti. Automobilio durelės atsivėrė. Jis pasižiūrėjo per petį atgal. Nebė jau buvo išnykęs sutemose. Prisidėjęs prie burnos iš abiejų pusių delnus, Krebsas ėmė šaukti.

Apsisukęs Marchas iš paskutiniųjų pasinešė laukiančio automobilio link, iš kur išgirdo pažįstamą balsą:

— Ksavi! Ksavi!

SEPTINTA DALIS

FIURERIO DIENA

Geležinkelis į Krokuvą toliau eina pro Aušvicą (348 km nuo Vienos), pramonės miestuką su 12 000 gyventojų, ankstesnę Piastų Aušvico ir Zatoro vaivadijų sostinę (viešbutis „Zatoras“ su dvidešimčia miegamųjų kambarių), iš kur per Skaviną nutiesta šalutinė atšaka į Krokuvą (69 km per tris valandas)...

Bedekerio kelionių vadovas,
Generalinė gubernija, 1943

1

Vidurnakčio varpų dūžiai pasveikino naujos dienos pradžią. Pro šalį, žybsėdamos priekiniais žibintais ir be paliovos žvygaudamos signalais, lėkė mašinos, už savęs palikdamos kybantį viršum kelio garso ruožą. Per visą Berlyną, stūgaudamos lyg stotyje stovinčių traukinių švilpukai, viena kitai šaukė gamyklų sirenos.

— Dauguži mano, ką jie tau padarė? — Maksas Jėgeris stengėsi susitelkti į kelią, bet kas kelias sekundes nejučia baisėdamasis vis pasukdavo galvą dešinėn, į keleivį greta savęs. Be paliovos kartojo: — Ką jie tau padarė?

Marchas jautėsi kaip ūke, gerai nesuvokė, kas sapnas, kas tikrovė. Pusiau nusisukęs, nepajėgė atplėšti akių nuo užpakalinio lango.

— Kur mes važiuojame, Maksai?

— Dievas vienas težino. Kur tu nori patekti?

Kelias užpakalyje buvo tuščias. Marchas atsargiai apsisuko ir pažvelgė į Jėgerį.

— Ar Nebė tau nepasakė?

— Nebė pasakė, kad *tu* man pasakysi.

Marchas nukreipė akis į šoninį langą, į skriejančius pro šalį namus. Nematė jų. Mąstė apie Šarlę Valdshuto viešbučio numeryje. Nemiegančią, vienišą, laukiančią jo... Važiuoti dar aštuonios valandos. Juodu su Maksu lėkė autobanais beveik vieni patys. Galbūt dar suspėsią...

— Vakare buvau Markte, — aiškino Jėgeris. — Bemaž devintą. Suskamba telefonas. Dėdulė Artūras. „Šturmbanfiureri! Ar Ksaveras Marchas jums labai geras draugas?“ — „Viską dėl jo padaryčiau“, — atsakiau. Tuo metu jau buvo paėjęs gandas, kur tu atsidūrei. Jis labai ramiai sako: „Puiku, šturmbanfiureri, pažiūrėsime, koks jūs geras draugas. Kroicbergas. Prie Aksmanvego kampo. Į

šiaurę nuo apleistos bažnyčios. Laukite tarp be ketvirčio dvyliktos ir ketvirčio pirmos. Ir niekam nė žodžio, antraip rytą atsidursite KZ". Viskas. Jis padėjo ragelį. — Jėgerio kakta blizgėjo nuo prakaito. Jis vis žvilgčiojo tai į kelią, tai į Marchą. — Po šimts, Ksavi. Nesuprantu, ką darau. Aš bijau. Važiuoju į pietus. Ar gerai?

— Puiku.

— Nesidžiaugi mane išvydęs? — paklausė Jėgeris.

— Labai džiaugiuosi. — Marchui vėl užėjo silpnumas. Perkreipęs kūną, kaire ranka nuleido langą. Per vėjo šniokštesį ir padangų ūžesį — kažkoks garsas. Kas tai? Jis iškišo galvą ir pažvelgė aukštyn. Nieko nepamatė, bet girdėjo sau viršum galvos. Sraigtasparnio klaksėjimą. Jis uždarė langą.

Prisiminė telefoninio pokalbio įrašą. *Ko aš noriu? Kaip manote, ko aš noriu? Prieglobsčio jūsų šalyje...*

Tamsoje švelniai žaliai švytėjo automobilio ciferblatai ir indikatoriai. Apmušalai kvepėjo nauja oda.

— Maksai, iš kur gavai automobilį? — paklausė jis. Matė, jog tai mersedesas, naujausio modelio.

— Iš garažo Verderšermarkte. Gražuolis, tiesa? Kuro pilnas bakas. Galime važiuoti, kur tik panorėsi. Bet kur.

Marchą pagavo juokas. Tiesa, juokėsi negarsiai ir neilgai, nes suskaudo šonkaulius.

— Ak, Maksai, Maksai, — tarė. — Nebė ir Krebsas taip moka meluoti, o tu toksai sumautas pusgalvis, jog man beveik gaila, kad jie priėmė tave į savo komandą.

Jėgeris žvelgė tiesiai prieš save.

— Ksavi, jie tave visą pripumpavo vaistų. Sumušė. Tau pasimaišęs protas, patikėk.

— Jeigu jie būtų pasirinkę kokį kitą vairuotoją, ne tave, gal ir būčiau mažne užkibęs ant kabliuko. Tačiau tu... Sakyk, Maksai: kodėl kelias už mūsų toks tuščias? Manau, jeigu seki naujumu blizgantį automobilį, prikimštą elektronikos ir siunčiantį signalus, nebūtina priartėti mažiau kaip kilometrą. Ypač jei dar gali pasitelkti sraigtasparnį.

— Aš rizikuoju gyvybe, — suinkštė Jėgeris, — ir štai man atlygis.

Marchas laikė rankoje — kairėje rankoje, ja buvo nepatogu laikyti — Krebso liugerį. Vis dėlto jam pavyko gana įtikinamai įbesti vamzdį į storas Jėgerio sprando raukšles.

— Krebsas man atidavė savo pistoletą — pridurdamas tą esminį tikrumo štrichą. Neabejoju, neužtaisytą. Bet ar norėtum surizikuoti? Manau, ne. Laikyk kairę ranką ant vairo, Maksai, ir nenuleisk akių nuo kelio, o dešiniąja atiduok man savąjį liugerį. Neskubėk.

— Tu išprotėjai.

Marchas spustelėjo stipriau. Vamzdis nuslydo prakaituota oda ir sustojo Jėgeriui tuoj už ausies.

— Gerai, gerai...

Jėgeris atidavė jam ginklą.

— Puiku. O dabar aš sėdėsiu nukreipęs jį į tavo riebų pilvą ir jeigu tik ką nors pabandysi, Maksai, — bet ką, — suvarysiu kulką. Ir jeigu nors kiek tuo abejoji, gerai pagalvok. Suprasi, kad aš neturiu ko prarasti.

— Ksavi...

— Užsičiaupk. Tik varyk šiuo keliu, iki pasieksime išorinį autobaną.

Vylėsi, kad Maksas nepastebės, kaip jam dreba ranka. Laikė pasidėjęs ginklą ant kelių. Viskas gerai, ramino save. Iš tiesų gerai. Tatai įrodo, kad jie nesuėmė jos. Nei susekė, kur ji yra. Mat jeigu būtų buvę kitaip, jie niekad nebūtų ėmęsi tokio triuko.

Dvidešimt penki kilometrai į pietus nuo sostinės tamsoje autobano žiburiai žėrėjo tarsi vėrinys. Lyg iš žemės dygo geltonos plokštės su juodais imperijos miestų pavadinimais: pradedant Ščecinu, toliau pagal laikrodžio rodyklę Dancigas, Kionigsbergas, Minskas, Pozenas, Krokuva, Kijevas, Rostovas, Odesa, Viena, paskiau aukštyn — Miunchenas, Niurnbergas, Štutgartas, Strasbūras, Frankfurtas, Hanoveris ir galiausiai Hamburgas.

Laikydamiesi Marcho krypties, jie važiavo prieš laikrodžio rodyklę. Dar už dvidešimties kilometrų, Frydersdorfo kryžkelėje, pasuko į dešinę.

Vėl rodyklė: Legnica, Breslau, Katovicai...

Dangaus skliautas buvo nusėtas žvaigždėmis. Viršum medžių kur ne kur švytėjo šviesūs debesėliai.

Mersedesas nusileido nuovaža į mėnesienos užlietą autobaną. Kelias spindėjo it plati upė. Jiems iš paskos, įsivaizdavo jis, suka įkandin it drakono uodega iš šviesų ir ginklų.

O jis — drakono galva. Tempia juos paskui save — vis toliau nuo jos tuščiu plentu į rytus.

2

Skausmas ir begalinis nuovargis vis tykojo jį pasiglemžti. Kad neužmigtų, ėmė kalbėti.

— Manau, — prašneko jis, — už visa tai turime dėkoti Krauzei.

Bemaž valandą abu nebuvo pratarę nė žodžio. Vien tik burzgė variklis ir šniokštė kelio betonu padangos. Nuo Marcho balso Jėgeris krūptelėjo.

— Krauzei?

— Krauzė sukeitė eilės tvarką ir pasiuntė į Švanenverderį ne tave, o mane.

— Krauzė! — Jėgeris susiraukė. Nuo žalios prietaisų skydo žaros jo veidas panėšėjo į velnio, kokie rodomi scenoje. Visos jo gyvenimo bėdos prasidėdavo per Krauzę!

— Juk gestapas taip patvarkė, kad pirmadienio naktį budėtum tu, ar ne? Ką jie tau pasakė? „Hafelyje bus lavonas, šturmbanfiureri. Nėra jokios skubos jį atpažinti. Pasikrapštykite kelias dienas..."

— Kažką panašaus, — sumurmėjo Jėgeris.

— Ir tuomet tu pramiegojai, ir kai antradienį atvykai į Marktą, aš jau buvau perėmęs bylą. Vargšas Maksas. Visados būdavo sunku rytais atsikelti. Turbūt patikai gestapui. Su kuo iš jų turėjai reikalą?

— Su Globocniku.

— Su pačiu Globusu! — Marchas švilptelėjo. — Kertu lažybų, pamanei, kad ir tu sulaukei Kalėdų. Ką jis tau pažadėjo, Maksai? Paaukštinti? Perkelti į Zipą?

— Užsikrušk, Marchai.

— Taigi tu nuolat jam pranešinėjai apie viską, ką aš darau. Kai tau pasakiau, kad Jostas matė paežerėje prie lavono Globusą, tu perdavei toliau, ir Jostas dingo. Kai paskambinau tau iš Štukarto buto, perspėjai juos, kur esame, ir mus areštavo. Kitą rytą jie apieškojo tos moters butą, nes tu jiems pasakei, kad ji turi kažką iš Štukarto seifo. Jie paliko mudu vienus Princ Albrechtštrasėje, kad tu mane ištardytum už juos...

Dešinė Jėgerio ranka metėsi nuo vairo ir sugriebė pistoleto vamzdį, sukdama šį aukštyn ir į šalį, bet Marcho pirštai, tvirtai apglėbę gaiduką, spustelėjo.

Nugriaudėjęs uždaroje erdvėje šūvis vos nesuplėšė ausų būgnelių. Automobilis metėsi skersai autobano, užlėkė ant skiriamosios žolės juostos ir ėmė kratytis per nelygumus. Mirksnį Marchui pasirodė, kad kulka pataikė į jį, paskiau — kad į Jėgerį. Tačiau Maksas, įsikibęs abiem rankomis vairą, iš paskutiniųjų stengėsi suvaldyti mersedesą, o pistoletas tebebuvo pas Marchą. Į saloną pro dantytą skylę stoge veržėsi šaltas oras.

Jėgeris juokėsi it pamišėlis ir kažką kalbėjo, bet Marchas tebebuvo apkurtintas šūvio. Automobilis nuslydo nuo žolės ir sugrįžo į plentą.

Nuo šūvio atatrankos Marchas užgriuvo ant sutrupintos rankos ir mažne prarado sąmonę, bet šalto oro srovė tuoj pat atgaivino. Jam pašėlusiai norėjosi užbaigti savo pasakojimą, — *Aš tik tuomet galutinai supratau, kad tai tu mane išdavei, kai Krebsas parodė telefoninį įrašą: supratau, nes tu buvai vienintelis, kam papasakojau apie telefono būdelę Biulovštrasėje, kaip Štukartas paskambino merginai,* — bet vėjas nusinešė jo žodžius. Šiaip ar taip, kiek tai buvo svarbu?

Viso to dalyko ironiškumas — Naitingeilas. Amerikietis padorus žmogus, o jo paties artimiausias draugas — išdavikas.

Jėgeris tebevypsojo it beprotis, vairuodamas kalbėjo patsai sau, ant putnių jo skruostų blizgėjo ašaros.

Tuoj po penkių juodu išsuko iš autobano į veikiančią pernakt degalinę. Jėgeris liko sėdėti automobilyje ir pro langą pasakė patarnautojui pripildyti baką. Marchas laikė įrėmęs liugerį Jėgeriui į šonkaulius, tačiau šiam noras kovoti, regis, buvo išgaravęs. Tartum visas sumažėjo. Išglebęs kūnas uniformoje.

Jaunuolis, dirbantis degalinėje, pažvelgė į skylę stoge, paskiau į juos, — du SS šturmbanfiurerius naujutėlaičiame mersedese, — prikando lūpą ir nepratarė nė žodžio.

Pro medžių užtvarą, skiriančią degalinės teritoriją nuo autobano, Marchas matė pavienes plentu pralekiančių žibintų šviesas. Bet kavalkados, kuri, neabejojo, seka jiems iš paskos — nė ženklo. Spėjo juos turbūt sustojus kilometrą atgalios palaukti ir pažiūrėti, ką darysiąs toliau.

Kai juodu sugrįžo į kelią, Jėgeris tarė:

— Ksavi, aš tikrai nemaniau tau pakenkti.

Marchas, mąstydamas apie Šarlę, krenkštelėjo.

— Dievaži, Globocnikas juk policijos generolas. Jeigu tau sako: „Jėgeri! Nusigręžk į šalį!“ — privalai nusigręžti, tiesa? Mes gi policininkai. Privalome paklusti įstatymui! — Jėgeris nukreipė akis nuo kelio ir žvilgtelėjo į Marchą, tačiau šis tylėjo. Tuomet vėl sutelkė dėmesį į autobaną. — Taigi, kai jis man įsakė papasakoti, ką tu sužinojai, ką aš turėjau daryti?

— Galėjai perspėti mane.

— Taip? Ir ką gi tu būtum daręs? Pažįstu tave, vis tiek būtum nesustojęs. Ir kur tai būtų mane palikę — mane, Hanelorą ir vaikučius? Mes nesame didvyriai, Ksavi. Turi būti tokių žmonių kaip aš, kad tokie kaip tu galėtų atrodyti labai protingi.

Juodu važiavo pasitikti aušros. Virš žemų miškingų kalvų ryškėjo blyški pašvaistė, tartum tolumoje degtų miestas.

— Dabar turbūt jie mane nužudys, kad leidau tau nukreipti į mane ginklą. Pasakys, kad tyčia taip padariau. Jie mane sušaudys. Dievuliau, juk tai pokštas, ar ne? — Jis drėgnomis akimis pažvelgė į Marchą. — Juk tai pokštas!

— Taip, pokštas, — patvirtino Marchas.

Kai važiavo per Oderį, jau buvo šviesu. Abipus aukšto plieninio tilto driekėsi upė. Lėtos tėkmės viduriu prasilenkė dvi baržos, suūkdamos viena kitai labo ryto.

Oderis — gamtinė Vokietijos siena su Lenkija. Tiktai kad nebelikę sienos; nebelikę Lenkijos.

Marchas žvelgė tiesiai prieš save. Tai kelias, kuriuo 1939-aisiais įriedėjo dešimtoji vermachto armija. Mintyse jis vėl regėjo senąsias kino kronikas: arklių traukiami pabūklai, tankai, žygiuojantys pėstininkai... Pergalė tada atrodė tokia lengva! Kaip jie džiūgavę!

Pravažiavo kelio rodyklę į Glaivicą, miestuką, kur prasidėjo karas.

Jėgeris aimanavo:

— Aš visas kaip sudaužytas, Ksavi. Nebepajėgiu vairuoti.

— Jau netoli, — nuramino Marchas.

Jis prisiminė Globusą. *Tenai nieko nebelikę, netgi nė plytos. Ir žinai, ką tau pasakysiu?* Dargi ne visi iš jūsų tuo patikės. Jam tai buvo sunkiausia akimirka, nes Globusas pasakė tiesą.

Ant plikos kalvos netoliese kelio stūksojo Totenburgas — Kritusiųjų Citadelė: keturi penkiasdešimties metrų aukščio granitiniai bokštai, išdėstyti kampuose, supo bronzinį obeliską. Jiems pravažiuojant, ant metalo, lyg atsispindėjusi nuo veidrodžio, blykstelėjo dar silpna saulė. Nuo čia iki Uralo dešimtys tokių milžinkapių — amžinų memorialų vokiečiams, kurie žuvo — žūva ir žus — užkariaudami Rytus. Už Silezijos per stepes autobanai buvo nutiesti kalvų keteromis, kad žiemą neužpustytų sniegu — tušti, nuolatos vėjų gairinami greitkeliai...

*

Juodu nuvažiavo dar dvidešimt kilometrų, pro rūkstančius Katovicų gamyklų kaminus, ir tuomet Marchas liepė Jėgeriui išsukti iš autobano.

Mintyse jisai regėjo ją.

Jau išsirašo iš viešbučio. Klausia registratorės: „Tikrai neatėjo jokios žinutės?“Registratorė nusišypso: „Ne, froilen“. Klaususi jau dešimtį kartų. Durininkas pasisiūlo panešėti bagažą, bet ji atsisako. Sustabdžiusi ant aukšto upės kranto automobilį, darsyk skaito laišką, kurį surado paslėptą savo lagamine: „Čia raktas nuo saugyklos, brangioji. Pasirūpink, kad ji kada nors išvystų dienos šviesą...“ Praeina minutė. Antra. Dar viena. Ji vis žvelgia šiaurėn, ten, iš kur turėtų pasirodyti jis.

Galiausiai pasižiūri į laikroduką. Paskiau pamažu linkteli, įjungia variklį ir įsuka į ramų kelią.

Dabar jie važiavo pramonės subjaurotu kaimišku kraštovaizdžiu: parudavę laukai supami skurdžių gyvatvorių; pabalusi žolė; juoduojančios anglies atliekų kaugės; mediniai senų šachtų bokštai su vaiduokliškais keltuvų ratais — nelyginant vėjo malūnų griaučiai.

— Na ir šiknaskylė, — tarė Jėgeris. — Kas čia dedasi?

Kelias ėjo palei geležinkelio bėgius, toliau kirto upę. Palei krantus plūduriavo lipnios putos. Vėjas pūtė nuo Katovicų. Oras dvokė chemikalais ir anglies dulkėmis. Dangus čia, po teisybei, buvo sieros geltonumo, pro smogą saulė atrodė it oranžinis diskas.

Jie nusileido žemyn, pervažiavo pajuodusiu geležinkelio tiltu, paskiau per geležinkelio pervažą. Jau netoli... Marchas bandė prisiminti Liuterio ranka greitomis pabraižytą žemėlapį.

Privažiavo geležinkelio atšaką. Kiek padvejojęs, Marchas paliepė:

— Suk dešinėn.

Pro gofruotos geležies angarus, retus medžius, vėl sutrinksėdami per bėgius...

Jis atpažino nenaudojamą geležinkelio liniją.

— Stok!

Jėgeris pristabdė automobilį.

— Štai čia. Gali užgesinti variklį.

Kas per tyla. Nė paukščių čiulbėjimo.

Su pasidygėjimu Jėgeris apsidairė po tuščią kelią, nykius laukus, tolimus medžius. Dykynė.

— Betgi mes vidur velnio tyrų!

— Kiek valandų?

— Vos po devynių.

— Įjunk radiją.

— Čia dabar? Užsigeidei muzikėlės? *Linksmosios našlės?*

— Nagi, įjunk.

— Kurią stotį?

— Nesvarbu. Jeigu devinta, iš visų tas pat.

Jėgeris nuspaudė mygtuką, pasukiojo rankenėlę. Garsas — lyg vandenyno bangos lūžtų į uolėtą krantą. Maksas kaitaliojo dažnius, ir garsas tai išnykdavo, tai vėl sustiprėdavo, tai išnykdavo, tai vėl sustiprėdavo ir galiausiai sugriaudėjo visu stiprumu: ne vandenynas, bet milijonų žmonių balsai, pratrūkę ovacijomis.

— Išsiimk antrankius, Maksai. Štai taip. Duokš raktelį. Įsitverk vairo. Atleisk, Maksai.

— O, Ksavi...

Šit jis ateina! — stūgavo komentatorius. — *Matau jį! Aure!*

Marchas ėjo kiek ilgiau nei penkias minutes ir jau beveik pasiekė beržyną, kai išgirdo už savęs sraigtasparnį. Atsigręžė pažiūrėti atgal — už kilometro, už siūbuojančios vėjyje žolės, už apžėlusių bėgių mersedesą buvo apsupę dešimtys kitų automobilių. Vora juodų figūrų pajudėjo jo linkui.

Jis apsisuko ir leidosi vėl eiti.

Dabar ji sustoja prie pasienio posto. Virš muitinės plevėsuoja vėliava su svastika. Pasienietis paima iš jos pasą. „Kokiu tikslu paliekate Vokietiją, froilen?" — „Važiuoju į draugės vestuves. Ciuriche". Jis pasižiūri į fotografiją pase, paskui į jos veidą, paskui vėl į fotografiją, patikrina datas vizoje. „Keliaujate viena?" — „Mano sužadėtinis turėjo keliauti drauge, bet jį užlaikė Berlyne. Tarnybos reikalai, mat jis karininkas. Suprantate, kaip atsitinka". Natūrali šypsena... Štai taip, brangioji. Niekas geriau už tave to nemoka.

Jis laikė akis vis įsmeigęs į žemę. Juk turi būti kas nors čia likę.

Vienas pasienietis ją klausinėja, kitas sukinėjasi apie automobilį. „Sakykite, ką vežatės?" — „Tik drabužius parai. Ir vestuvių dovaną". Ji nutaiso nustebusį veidą: „O ką? Kokia nors problema? Norite, kad išpakuočiau?" Ji siekia atidaryti dureles... Ak, Šarle, nepersistenk. Pasieniečiai susižvalgo...

Ir tuomet jis pamatė. Beveik po pat jauno meduko kamienu kažkas raudona. Pasilenkęs pakėlė ir pavartė rankoje. Plyta, raupuota nuo gelsvų kerpių, apanglijusi nuo sprogmenų, trupanti kraštuose. Bet pakankamai tvirta. Vadinasi, tatai buvo. Jis pakrapštė nykščiu kerpes, ir po nagu it sukrešėjęs kraujas susitelkė tamsiai raudonos dulkės. Lenkdamasis padėti plytą į vietą, išvydo kitas, pusiau paslėptas blyškios žolės — dešimt, dvidešimt, šimtą...

Dailutė mergina, blondinė, puiki diena, šventė... Sargybinis vėl pasitikrina savo lape. Čia parašyta, kad Berlynui būtina susekti amerikietę, brunetę. „Ne, froilen, — jisai atiduoda jai pasą ir mirkteli kitam pasieniečiui, — nėra reikalo tikrinti". Barjeras pakyla. „Heil Hitler!" sako pasienietis. — „Heil Hitler", atsako ji.

Pirmyn, Šarle. Pirmyn...

Ji tartum jį išgirsta. Pasuka galvą į Rytus, jo linkui, kur saulė tik patekėjusi, ir kai automobilis pajuda į priekį, dėkingai nulenkia galvą.

Kitapus tilto — baltas Šveicarijos kryžius. Reinas blykčioja rytmečio atspindžiais...

Jai pavyko. Jis pažvelgė į saulę ir žinojo tai — žinojo neabejotinai, visiškai tikrai.

— Stot, nė iš vietos!

Viršum jo praplasnojo juodas sraigtasparnio šešėlis. Už nugaros šūksniai — jau kur kas arčiau — metališko garso, lyg iš roboto sklindančios komandos:

— Mest ginklą!

— Stot, nė iš vietos!

— *Stot, nė iš vietos!*

Jis nusiėmė kepurę ir numetė ją į šalį, pasiuntė sklendžiančia trajektorija viršum žolės, kaip kadaise jo tėvas mėtydavo į jūrą akmenukus. Paskiau išsitraukė iš už juosmens pistoletą, pasitikrino, ar šis užtaisytas, ir žengė tylių medžių linkui.

Autoriaus pastabos

Daugelis personažų, kurių pavardės paminėtos šiame romane, iš tikrųjų egzistavo. Jų biografiniai duomenys teisingi iki 1942-ųjų. Žinoma, tolesni jų likimai buvo kitokie.

Jozefas Buleris, Generalinės gubernijos valstybės sekretorius, buvo nuteistas mirti, ir bausmė įvykdyta 1948-aisiais Lenkijoje.

Vilhelmas Štukartas areštuotas pasibaigus karui ir ketverius metus sėdėjo kalėjime. 1949-aisiais buvo paleistas ir gyveno Vakarų Berlyne. 1953-iaisiais žuvo per „nelaimingą eismo įvykį" šalia Hanoverio. „Nelaimingas įvykis" veikiausiai buvo suorganizuotas keršytojų grupės, medžiojančios tebesančius laisvėje nacių karo nusikaltėlius.

1943-iaisiais, kovodamas dėl valdžios, Martinas Liuteris mėgino išguiti iš Užsienio reikalų ministerijos Joachimą fon Ribentropą. Jam nepavyko ir buvo išsiųstas į Zachsenhauzeno koncentracijos stovyklą, kur mėgino nusižudyti. Netrukus prieš baigiantis karui, 1945-aisiais buvo paleistas ir pasimirė vietos ligoninėje nuo širdies nepakankamumo.

Odilas Globocnikas 1945 m. gegužės 31 d. buvo sučiuptas britų patrulių Vaisenzėje, Karintijoje. Jis nusižudė, prarydamas kapsulę su cianidu.

Reinhardas Heidrichas 1942-ųjų vasarą čekų pasipriešinimo agentų nužudytas Prahoje.

Artūro Nebės likimas, kaip ir daugelio kitų, kur kas paslaptingesnis. Manoma, kad jis buvo įsivėlęs į 1944-ųjų liepos sąmokslą prieš Hitlerį, pasislėpė vienoje iš Vanzės salų ir buvo išduotas atstumtosios meilužės. Pasak oficialių duomenų, 1945 m. kovo 25 d. Berlyne jam įvykdyta mirties bausmė. Tačiau kalbama, kad vėliau jis pastebėtas Italijoje ir Airijoje.

Visi knygoje suminėti kaip Vanzės pasitarimo dalyviai, iš tikrųjų jame dalyvavo. Alfredas Majeris nusižudė 1945-aisiais. Rolandas Fraisleris žuvo per oro antpuolį 1945-aisiais. Frydrichas Kricingeris mirė laisvėje po sunkios ligos. Adolfui Eichmanui 1962-aisiais Izraelyje įvykdyta mirties bausmė. Karlas Šiongartas 1946-aisiais britų teismo nuteistas mirti. Otas Hofmanas JAV karo teismo nuteistas 15 metų kalėti. Heinrichas Miuleris karui pasibaigus paskelbtas dingęs be žinios. Kiti 1964-aisiais tebegyveno ar Vokietijoje, ar Pietų Amerikoje.

Autentiški šie tekste cituojami dokumentai: Heidricho kvietimas į pasitarimą Vanzėje; 1941 m. liepos 31 d. Geringo įsakymas Heidrichui; Vokietijos ambasadoriaus telegramos su komentarais apie Džozefą P. Kenedį; Aušvico centrinės statybos valdybos įsakymas; traukinių grafikas (sutrumpintas); Vanzės pasitarimo protokolų ištraukos; memorandumas apie kalinių plaukų panaudojimą.

Ten, kur dokumentus sukūriau, stengiausi tai daryti remdamasis faktais — pavyzdžiui, Vanzės pasitarimas *buvo* atidėtas, jo protokolai *buvo* surašyti išsamesniu pavidalu Eichmano ir suredaguoti Heidricho; Hitleris — įsidėmėtina — vengė pasirašyti po bet kuo panašiu į tiesioginį įsakymą dėl Galutinio sprendimo, tačiau beveik tikrai davė žodinį nurodymą 1941-ųjų vasarą.

Berlynas šioje knygoje toks, kokį ketino pastatyti Albertas Špieras.

Leonardo da Vinčio Cecilijos Galerani portretas karui pasibaigus atgautas iš Vokietijos ir sugrąžintas Lenkijai.

Apie autorių

Robertas Harris (gim. 1957) 25 metus dėstė įvairiuose koledžuose ir universitetuose, vėliau dirbo BBC *Panorama* ir *Newsnight* reporteriu, 1987-aisiais tapo *Observer* politikos skyriaus redaktoriumi, vėliau — *Sunday Times* apžvalgininku. Tarp penkių jo publicistikos knygų — *Selling Hitler* (1986), pasakojimas apie Hitlerio dienoraščių klastotę.

Fatherland (1992) buvo pristatytas apdovanoti „Whitbread pirmojo romano“ premija, vėliau pasirodė *Enigma* (1995) ir *Archangel* (1998). Jo romanai susilaukė pasaulinio pasisekimo ir išversti į 30 kalbų, pagal juos sukurti filmai.

Autorius su žmona Džile Hornby ir vaikais gyvena Berkšyre.

Harris, Robert
Ha331 Faterlandas: [romanas] / Robert Harris; [vertė Jonas Čeponis].
— Kaunas: Jotema, 2005. — 352 p.

ISBN 9955-13-017-2

1964-ųjų balandis. Vieną rytą SS kriminalinę policiją pasiekia pranešimas, kad Berlyno apylinkėse palei ežerą aptiktas senyvo žmogaus kūnas. Byla patenka į Ksavero Marcho, kruopštaus ir principingo SS karininko, rankas. Eidamas nusikaltimo pėdsakais tyrėjas netikėtai atskleidžia siaubingą sąmokslą, į kurį įsitraukę aukščiausi fašistinės valdžios pareigūnai. Gyvybei pavojingu keliu greta Ksavero Marcho žengiančiai amerikietei žurnalistei atitenka ypatinga misija — pateikti pasauliui nacizmo nusikaltimų įrodymus.

UDK 820-3

Robert Harris

FATERLANDAS

Redaktorė *Asta Kristinavičienė*
Jonas Vabuolas
Viršelio autorius *Audrius Arlauskas*
Maketavo *Elvyra Laipanova*

SL 250. 22 sp. l. Užsak. Nr. 5.64
UAB „Jotema“, Algirdo g. 54, 50157 Kaunas
Tel. 337695, el. paštas: jotema@omni.lt
http://www.jotema.lt
Spausdino AB spaustuvė „Spindulys“, Gedimino g. 10, 44318 Kaunas

Kaip atrodytų gyvenimas Vokietijoje, jeigu pastaroji būtų laimėjusi Antrąjį pasaulinį karą?

1964-ųjų balandis. Europą okupavo ir dabar ją faktiškai valdo vokiečių naciai. Kažkur ties Uralu tebevyksta pavieniai partizaniniai mūšiai, įsivyravus politiniam patui atšyla diplomatiniai santykiai tarp Vokietijos ir JAV, liaudis rengiasi švęsti 75-ąjį Adolfo Hitlerio gimtadienį, tebegyvi ir kiti realiai egzistavę nacių vadai... Tokioje sąlygiškai istorinėje vizijoje skleidžiasi su realiais istoriniais įvykiais anaiptol neprasilenkiantis intriguojantis detektyvinis pasakojimas, kurio veiksmas primena griūtį kalnuose: atrodytų, mažas akmenėlis, niekuo neišsiskirianti kriminalinė byla, kurią imasi tirti SS karininkas Ksaveras Marchas, išjudina ilgai nuo viešumos slėptą informacijos laviną apie masines žmonių žudynes koncentracijos stovyklose ir žada pakeisti tolesnę viso pasaulio istoriją.

ISBN 9955-13-017-2

www.jotema.lt